

การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัครลักษณะของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี:
กรณีศึกษาตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

นายสุรชัย ชินบุตร

ศูนย์วิทยพัทธยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SACRED POWER TRANSMISSION OF THE *YAO* RITUAL PRACTITIONER
AND PHUTHAI IDENTITY IN *YAO LIANG PHI* RITUAL : A CASE STUDY
OF TAMBON NONYANG AMPHOE NONG SUNG CHANGWAT MUKDAHAN

Mr. Surachai Chinnabutr

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Thai
Department of Thai
Faculty of Arts
Chulalongkorn University
Academic Year 2010
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยา และอัครลักษณะของ
ผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี: กรณีศึกษาคำบาลีโนนยาง อำเภอ
หนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

โดย

นายสุรชัย ชินบุตร

สาขาวิชา

ภาษาไทย

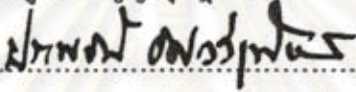
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ศาสตราจารย์ ดร.ศิวพร ณ ถลาง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

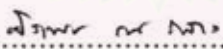
รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา

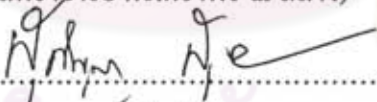
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุณวุฒิปรัชญา

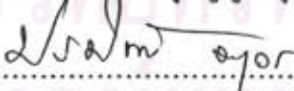

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัสววิรุฬหการ)

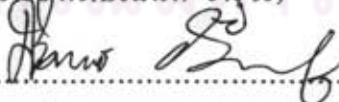
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ศาสตราจารย์ ดร.ศิวพร ณ ถลาง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ปรามิณี จารวร)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ศิวพร ภักดีผาสุข)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์)

ศุรัชย์ ชินบุตร: การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยา
เลี้ยงผี: กรณีศึกษาคำบล โนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร (SACRED POWER
TRANSMISSION OF THE YAO RITUAL PRACTITIONER AND PHUTHAI IDENTITY IN YAO
LIANG PHI RITUAL: A CASE STUDY OF TAMBON NONYANG, AMPHOE NONG SUNG,
CHANGWAT MUKDAHAN) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ศ.ดร. ศีราพร ณ กลาง,
อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม : รศ. สุกัญญา สุงฉายา 284 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์
ของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี โดยศึกษาพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไทของตำบล โนนยาง อำเภอหนอง
สูง จังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามในปี พ.ศ. 2551-2553 โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเหยา
เลี้ยงผีและสัมภาษณ์หมอเหยาทุกคนที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่าวิธีการสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาชาวผู้ไท มี 2 ประเภท คือ ประเภทแรก
สืบทอดโดยผ่านสายตระกูล และประเภทที่สอง สืบทอดโดยผ่านพิธีเหยาคุมผีออก ซึ่งหมอเหยาจะต้องประกอบพิธี
เลี้ยงผีให้ผีแดนเพื่อรับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ติดต่อกัน 3 ครั้ง หมอเหยาจึงจะมีพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์อย่างสมบูรณ์เพื่อไป
รักษาโรคให้กับผู้ป่วยต่อไป ผู้ป่วยที่หายจากการเจ็บป่วยอาจจะฝากตัวเป็นลูกศิษย์และตัดสินใจที่จะได้รับอำนาจ
ศักดิ์สิทธิ์ต่อจากหมอเหยาและเป็นหมอเหยาต่อไป ในกรณีนี้ ผู้ป่วยผู้นั้นก็จะมีสถานภาพเป็น ลูกเมือง และหมอเหยา
ผู้ที่ทำการรักษาก็จะมีสถานภาพเป็น แม่เมือง แต่ถ้าผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาผู้นั้นไม่ต้องการเป็น ลูกเมือง แต่เลือกที่จะ
เป็นเพียงบริวารของหมอเหยา ผู้ป่วยในกรณีหลังนี้ก็มีสถานภาพเป็นเพียง ลูกเลี้ยง ซึ่งทั้งสองวิธีดังกล่าวนี้นับเป็น
เป็นการสร้างเครือข่ายของกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไท อันประกอบด้วยทั้ง แม่เมือง ลูกเมือง และ ลูกเลี้ยง

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สัญลักษณ์ในพิธีเหยาเลี้ยงผีว่า วัตถุประสงค์สัญลักษณ์ และพฤติกรรมสัญลักษณ์เปรียบเหมือน
ภาพจำลองสนามรบระหว่างผีให้ผีแดนกับวิญญาณผีร้ายที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วย วัตถุประสงค์และพฤติกรรมต่าง ๆ ล้วน
แสดงนัยสำคัญในเรื่องของอำนาจและพลังอันศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถทำลายล้างสิ่งอวมงคล และนำภัยโรคภัยไข้เจ็บ
ให้แก่ผู้ป่วยได้ พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ชาวผู้ไทสืบทอดกันมาช้านานนับศตวรรษ จึงเป็นเสมือนการ
เน้นย้ำให้ชาวผู้ไทได้ตระหนักถึงความเป็นมาของกลุ่มของตนซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทที่มีวัฒนธรรมในระดับเมือง ที่เคยมี
เจ้าเมืองและมีระเบียบแบบแผนเป็นของตนเอง มีความเชื่อในศาสนาดั้งเดิมของตน จึงกล่าวได้ว่าพิธีเหยาเลี้ยงผีเป็น
พิธีกรรมหนึ่งที่สืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท นอกจากนั้น วัตถุประสงค์สัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ในพิธี
เหยาเลี้ยงผียังสะท้อนลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทและสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทาง
ศาสนากับการรักษาโรคแบบพื้นบ้านของชาวผู้ไท

ภาควิชา.....ภาษาไทย..... ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา.....ภาษาไทย..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา.....2553..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....

##4980913022 : MAJOR THAI

KEYWORDS: POWER TRANSMISSION / IDENTITY / *LIANG PHI* RITUAL

SURACHAI CHINNABUTR: SACRED POWER TRANSMISSION OF THE *YAO* RITUAL PRACTITIONER AND PHU THAI IDENTITY IN *YAO LIANG PHI* RITUAL: A CASE STUDY OF TAMBON NONYANG, AMPHOE NONG SUNG, CHANGWAT MUKDAHAN. THESIS ADVISOR: PROF. SIRAPORN NA THALANG, Ph.D., THESIS CO-ADVISOR: ASSOC. PROF. SUKANYA SUJACHAYA, 284 pp.

This dissertation aims to study the sacred power transmission of the *Mor Yao*, folk healers, and the identity of Phu Thai as reflected in *Yao Liang Phi* ritual, a ritual of worshipping the great sky spirits respected by the Phu Thai people. The ritual is also the venue for an annual gathering of all Phu Thai folk healers. Field research was conducted during 2008-2010 in Nonyang sub-district, Nong Sung district, Mukdahan province, by participant observation in the *Yao Liang Phi* ritual and in-depth interview with Phu Thai folk healers.

The study reveals that there are two kinds of sacred power transmission. The first is the transmission of the sacred power through maternal descent line and the second is the transmission through a certain ritual called, *Yao Khum Phi Ok* ritual. To obtain and sustain the sacred healing power, the folk healers need to perform the *Yao Khum Phi Ok* ritual for three consecutive years. The patients who recover from their sicknesses may decide to inherit the sacred power from their healers and become *Mor Yao* themselves. In that case, the patients will become *luk muang*, or disciples, and the *Mor Yao* will become their *mae muang*, or “mother.” Their relationship will be like children and mother. But if the patients do not want to become *luk muang*, instead, they will become only followers of the *Mor Yao* and is called *luk liang* or “adopted children.” These two kinds of sacred power transmission, therefore, form the network of Phu Thai *Yao* ritual practitioners, consisting of *mae muang*, *luk muang* and *luk liang*.

It is analyzed that, in the ritual, the symbolic objects and symbolic behaviors are the representation of the battle between *Phi Thaen* spirits, the great sky spirits, and the evil spirits who are believed to cause the sickness. Ritual objects and ritual behaviors represent the sacred weapons that can destroy all the misfortunes and the diseases. It is also analyzed that the *Yao Liang Phi* ritual, which has been transmitted in Phu Thai culture for centuries, helps maintain the identity of the Phu Thai people. The ritual reminds them of their own ancient history that the Phu Thai communities used to be ruled by the rulers and that the Phu Thai society has their own social norms and religious system. Furthermore, the *Yao Liang Phi* ritual reflects the relation between Phu Thai religious belief and Phu Thai folk healing tradition.

Department : ...Thai.....

Field of Study : ..Thai.....

Academic Year : ..2010.....

Student's Signature : *Surachai Chinnabutr*

Advisor's Signature : *Siraporn Nuthalang*

Co- advisor's Signature: *Sukanya Sujachaya*

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตาของ ศาสตราจารย์ ดร.ศิราพร ณ ถลาง และรองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจนายา ครูผู้เปรียบเหมือนแสงสว่างที่ส่องทางให้แก่ศิษย์ได้มีปัญหาและเปิดพรมแดนความรู้ทางด้านคตินวิทยาในเรื่องของวัฒนธรรมศึกษาชนชาติไท และได้สละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆจนทำให้งานวิจัยนี้เสร็จสมบูรณ์ ความดีของงานวิจัยนี้ศิษย์ขอน้อมนุชาครู

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ประธานกรรมการสอบ ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์ รองศาสตราจารย์ ดร. มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ อาจารย์ ดร. ศิริพร ภัคดีผาสุข และอาจารย์ ดร. ประมิ่ง จารูร กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาตรวจแก้ไขและให้ข้อเสนอแนะเป็นอย่างดี

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลต่างๆ ด้วยดีตลอดมา และโดยเฉพาะชาวผู้ไทบ้านโนนยางและบ้านหนองโ้ นางคำ อินอ่อน นางเท็ก ปัทม นางต้อย น้อยทรง นางนิตยา ปัทม และนายสมลี อาจวิชัย อดีตผู้ใหญ่บ้านหนองโ้ ที่ช่วยเหลือด้านข้อมูลกับผู้วิจัยตลอดมา

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผศ. ภาณุพงษ์ อุดมศิลป์ อาจารย์.ดร.สุภัค มหาวรรการ อาจารย์. ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชชกุล อาจารย์ นิธิอร พรอำไพสกุล กัลยาณมิตรที่ช่วยแนะนำและให้กำลังใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณนิทัศน์ ชินบุตร พยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ให้ทุนสนับสนุนกับผู้วิจัย

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโครงการวิวัฒน์ไทยศึกษานานาชาติเพื่อพัฒนาสังคมไทย (ENITS) จึงขอขอบคุณผู้พิจารณาให้ทุนมา ณ โอกาสนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	7
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	7
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	8
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
1.9 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2 ชาวผู้ไทในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์และภูมิหลังทางวัฒนธรรม.....	20
2.1 ความหมายของคำว่าผู้ไท ผู้ไทย หรือภูไท.....	20
2.2 ประวัติความเป็นมาและการอพยพย้ายถิ่นของชาวผู้ไท.....	21
2.2.1 การอพยพเข้าสู่ประเทศไทย.....	23
2.2.1.1 สมัยกรุงธนบุรี.....	25
2.2.1.2 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก.....	25
2.2.1.3 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	27
2.2.2 การตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ไทในจังหวัดมุกดาหาร.....	30
2.2.3 การตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ไทในอำเภอหนองสูง.....	35

บทที่	หน้า
2.2.3.1 ประวัติความเป็นมา.....	35
2.2.3.2 ที่ตั้งและอาณาเขต.....	38
2.2.3.3 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ.....	38
2.2.4 การตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ไทในตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง.....	40
2.2.4.1 ประวัติความเป็นมา.....	40
2.2.4.2 ที่ตั้งและอาณาเขต.....	41
2.2.4.3 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ.....	41
2.2.4.4 สภาพทั่วไปของหมู่บ้านในตำบลโนนยาง.....	42
2.2.4.5 ศาสนสถานที่สำคัญ.....	50
2.3 ลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไท.....	52
2.3.1 ภาษาผู้ไท.....	52
2.3.2 ลักษณะบ้านเรือนของชาวผู้ไท.....	57
2.3.3 การแต่งกาย.....	60
2.3.4 ลักษณะครอบครัวและเครือญาติ.....	62
2.3.4.1 สถาบันครอบครัว.....	62
2.3.4.2 ระบบเครือญาติ.....	65
2.3.5 ระบบความเชื่อเรื่องผี.....	67
2.3.5.1 ผีไร่ผีแกน.....	68
2.3.5.2 ผีบ้านผีเมือง.....	70
2.3.5.3 ผีบรรพบุรุษ.....	71
2.3.5.4 ผีอื่นๆ.....	72
2.3.6 ประเพณีและพิธีกรรม.....	73
2.3.6.1 ประเพณีในรอบสองเดือน.....	74
2.3.6.2 พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ.....	77
2.3.6.3 พิธีกรรมเหย้าของชาวผู้ไท.....	83
3 การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์และการสร้างเครือข่ายของหมอเหยากับบริวาร.....	91
3.1 ระบบหมอเหยาและการสืบทอด.....	91
3.1.1 คำสำคัญในระบบหมอเหยา.....	93

บทที่	หน้า
3.1.2 การสืบทอดการเป็นหมอเหยา.....	94
3.1.2.1 การสืบทอดการเป็นหมอเหยาทางเครือญาติและสายตระกูล.....	94
3.1.2.2 การสืบทอดการเป็นหมอเหยาโดยพิธีเหยาคุมผีออก.....	107
3.1.2.3 หิ้งผีสัญลักษณ์การเป็นหมอเหยา.....	110
3.1.2.4 ของรักษากับหมอเหยา.....	111
3.1.2.5 การเรียนรู้เวทมนตร์คาถาของหมอเหยา.....	112
3.1.2.6 ข้อปฏิบัติเมื่อเป็นหมอเหยา.....	114
1) ข้อชะล่าเกี่ยวกับอาหาร.....	114
2) ข้อชะล่าเกี่ยวกับการปฏิบัติ.....	115
3.2 เครื่องข่ายโครงสร้างของหมอเหยาและบริวาร.....	116
3.2.1 เครื่องข่ายความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเมือง.....	117
3.2.2 เครื่องข่ายความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเลี้ยง.....	121
3.2.3 เครื่องข่ายความสัมพันธ์ระหว่างลูกเมืองกับลูกเมือง.....	123
3.3 บทบาทและการดำรงอยู่ของหมอเหยาในสังคมชาวผู้ไท.....	127
3.3.1 บทบาทของหมอเหยาต่อปัจเจกชน.....	127
3.3.1.1 บทบาทในการรักษาโรคพื้นบ้านให้กับผู้ป่วย.....	127
3.3.1.2 บทบาทในการเป็นที่พึ่งทางใจ.....	127
3.3.1.3 บทบาทในการสร้างขวัญและกำลังใจ.....	128
3.3.2 บทบาทของหมอเหยาต่อชุมชนและสังคม.....	128
3.4.2.1 เป็นผู้นำทางด้านสาธารณสุขของชุมชน.....	128
3.4.2.2 เป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม.....	129
3.4.2.3 สร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม.....	129
3.4.2.4 บทบาทของการเป็นผู้นำความเชื่อดั้งเดิม.....	129
3.4 การดำรงอยู่ของหมอเหยาชาวผู้ไท.....	131
3.4.1 ระบบความเชื่อ สังคม และวัฒนธรรมอันเดียวกัน.....	131
3.4.2 ความไม่พอใจในบริการด้านการรักษาพยาบาลของรัฐ.....	132
3.4.3 ประสิทธิภาพในการรักษาพยาบาล.....	132
3.4.4 ประสบการณ์ในการรักษา.....	133
3.4.5 ความสะดวกและประหยัด.....	134

บทที่	หน้า
3.4.6 ความหมดหวังในการรักษาประเภทอื่น.....	134
4 พิธีเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง.....	136
4.1 ชื่อและความหมายของพิธีกรรม เหยาเลี้ยงผี.....	136
4.2 ประเภทของหมอเหยา.....	137
4.2.1 หมอลำ.....	137
4.2.2 หมอเหยาจีเหล่า.....	140
4.2.3 หมอเหยาสูปเหยาสอย.....	142
4.3 วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงผี.....	143
4.3.1 เลี้ยงเพื่อบูชาครูผี.....	144
4.3.2 เลี้ยงเมื่อเป็นหมอเหยาใหม่.....	144
4.3.3 เลี้ยงเมื่อต้องการเลี้ยงตัดแม่เมือง.....	144
4.4 องค์ประกอบในพิธีเหยาเลี้ยงผี.....	144
4.4.1 ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม.....	144
4.4.1.1 หมอเหยาเจ้าภาพ.....	144
4.4.1.2 ลูกเมืองและกลุ่มหมอเหยา.....	145
4.4.1.3 ลูกเลี้ยง.....	145
4.4.1.4 นางเปียง.....	146
4.4.1.5 ลูกหลาน ญาติพี่น้อง และชาวบ้าน	146
4.4.2 วัสดุอุปกรณ์ในพิธีเหยาเลี้ยงผี.....	146
4.4.2.1 หิ้งผี.....	146
4.4.2.2 เครื่องคาย.....	147
1) กะโตกตึน.....	147
2) ผ้าฝ้ายขาว.....	147
3) ถ้วยใส่ข้าวสาร.....	148
4) ข้าวสารเหนียว.....	148
5) ฝ้ายขาว.....	150
6) ไช้อ้อ.....	150
7) เทียน.....	150
8) เงินลาด.....	151

9) ไบขนุน.....	151
10) ไบพดู.....	151
11) ท้าวทองข้าว.....	151
12) เหล้าขาว.....	151
13) ดอกจำปา.....	151
4.4.2.3 เครื่องเล่นผี.....	151
1) กระจัง.....	152
2) เสาหลักเมือง	152
3) หอดูมหอย.....	153
4) หอลมหอย.....	153
5) ดอกงา.....	153
6) ตุ่มโหลงตุมเสด.....	153
7) ช้างไม้.....	153
8) ม้า.....	149
9) เรือ.....	152
10) กลองไข.....	154
11) ฝ้ายขาว	154
12) หมวกกาบลา.....	154
13) ฝาใส่มี.....	154
14) หน้าไม้	154
15) ปืนไม้.....	154
16) ดาบไม้.....	155
17) ฝ้ายดอกไม้.....	155
18) มาลัยดอกไม้สด	155
19) โองน้ำ.....	155
20) เหล้าอุ.....	155
4.4.2.4 เครื่องแต่งกาย	155
4.4.3 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรม.....	156
4.4.4 เวทมนตร์คาถาหรือบทสวดในพิธีกรรม.....	159
4.4.5 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม.....	164

4.4.5.1	ขั้นเตรียมสถานที่.....	165
4.4.5.2	ขั้นเชิญผีลง	167
4.4.5.3	ขั้นเล่นเครื่องเล่นผี.....	173
4.4.5.4	ขั้นเซ่นไหว้ผี.....	181
4.4.5.5	ขั้นเล่นเครื่องเล่นผี.....	182
4.4.5.6	ขั้นป่าเวลาผี.....	184
4.4.5.7	ขั้นยกหิ้งผีขึ้นเรือน.....	184
4.5	วันเวลา และสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม.....	190
5	สัญลักษณ์ในพิธีเหย้าเลี้ยงผีที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้ไทดำบอลโนนยาง	192
5.1	แนวการวิเคราะห์สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ในพิธีกรรม.....	192
5.2	วัตถุประสงค์สัญลักษณ์ในพิธีเหย้าเลี้ยงผี	195
5.2.1	หิ้งผี: บ้านของผีไว้ผีแถนและผีเชื้อผีมุด.....	195
5.2.1.1	ตะเกียง.....	199
5.2.1.2	เทียน.....	200
5.2.1.3	ขันน้ำหอม.....	200
5.2.2	เครื่องคาย.....	201
5.2.2.1	กะโตกดิน: สัญลักษณ์ของชนชั้นและการค้า.....	201
5.2.2.2	เงินลาด: พาหนะสื่อสารและเครื่องบรรณาการบูชาผี.....	203
5.2.2.3	ใบขนุน และใบพลู: ใบไม้มงคลในพิธีกรรมเลี้ยงผี.....	205
	1) ใบขนุน	205
	2) ใบพลูปลี.....	206
5.2.2.4	เทียนงา เทียนลีม: อารูธและความสามัคคีกลมเกลียว.....	207
	1) เทียนงา.....	207
	2) เทียนลีม.....	205
5.2.2.5	ไข่ไก่: นางอ๊อนางแพง.....	208
5.2.3	เครื่องเล่นผี.....	209
5.2.3.1	เสาหลักเมือง: ประตูป้านประตูเมือง.....	210
5.2.3.2	หอมหอยเลขตุ้ม โหลงตุ้มแสด: บ้านของบริวารผีไว้ผีแถน..	213
	1) หอมหอยเลข.....	213
	2) ตุ้มโหลงตุ้มแสด.....	213

5.2.3.3	μάγκับหน้าไม้.....	216
5.2.3.4	ท้าวทงท้าวเทม: อาวุธผีไต้ผีแถน.....	218
5.2.3.5	กลองไข่: สื่อสัญญาณการเตรียมความพร้อม.....	220
5.2.3.6	พลาญแก้ว: สัตว์พาหนะของผีไต้ผีแถน.....	221
5.2.3.7	ดอกงา: สัญลักษณ์ของดอกไม้ป่า.....	225
5.2.3.8	ฝ้ายดอกบัว: พวงมาลัยบูชาผี.....	227
5.2.3.9	เหล้า: เครื่องบรรณาการผี.....	229
5.2.3.10	เรือ: พาหนะส่งผีไต้ผีแถน.....	231
5.2.3.11	ข้าวต้มมัด : เครื่องเช่นวิญญาณผี	234
5.3	พฤติกรรมสัญลักษณ์.....	237
5.3.1	ปลูกคຸ້ມปลูกเวียง: การก่อสร้างบ้านแปงเมือง	237
5.3.2	เลียบบ้านเลียบบเมือง: ตรวจสอบเรียบร้อยของบ้านเมือง	240
5.3.3	การแกว่งผ้าสไบ: การเชิญผีไต้ผีแถน.....	241
5.3.4	การปิดหิ้งผี : การชำระสิ่งชั่วร้าย	242
5.3.5	ตีกลองไข่โสมพล : สัญญาณการเตรียมความพร้อม	243
5.3.6	ส่องดูเครื่องเล่น : สัญลักษณ์การตรวจความพร้อมรบ.....	245
5.3.7	กินเหล้าโสมพล : การรวมรวบพลของหมอเหยา.....	247
5.3.8	กินเหล้าดอกแดง : การสร้างเครือข่ายของหมอเหยา.....	250
5.4	ปู่ผู้ไท : เสียงดนตรีที่ใช้สื่อสารกับผีไต้ผีแถน.....	251
5.5	บทป่าวปี และท่วงทำนอง	252
5.6	มิติของเวลาในพิธีเหยาเลี้ยงผี.....	254
5.6.1	กลางคืน.....	254
5.6.2	กลางวัน.....	255
5.7	เสื่อมอบสัญลักษณ์ของหมอเหยา.....	255
5.8	สรุปอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี.....	256
6	สรุปและอภิปรายผล.....	258
	รายการอ้างอิง.....	267
	ภาคผนวก.....	276
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	284

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ประเพณีและพิธีกรรมของชาวผู้ไท.....	74

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 ผาบุญ สถานที่ที่ท้าวกำประลองการยิงหน้าไม้กับพวกข่า เมืองวิระบุรี แขวงสะหวันเขต สปป. ลาว.....	26
2 ชาตุนางลาว ตั้งอยู่ในวัดบ้านธาตุ เมืองวิระบุรี แขวงสะหวันเขต สปป.....	27
3 แผนที่เส้นทางการอพยพของชาวผู้ไทกลุ่มเมืองวังเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ...	32
4 แผนที่จังหวัดมุกดาหาร	34
5 อนุสาวรีย์พระยาไกรสรราช ท้าวสีหนาม เจ้าเมืองหนองสูงคนแรก.....	36
6 แผนที่อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร.....	39
7 แผนที่ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร.....	42
8 สิมวัดนราราม บ้านหนองโอ ตำบลโนนยาง	43
9 ธรรมาสันเสาศิลาที่วัดพิจิตรสังฆาราม บ้านโนนยาง.....	53
10 เรือนของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง มีลักษณะเป็นเรือนยก และเรือนไฟ.....	59
11 เรือนของชาวผู้ไท เมืองวิระบุรี แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว.....	59
12 การแต่งกายของหญิงชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร.....	61
13 การแต่งกายของชาวผู้ไท เมืองวิระบุรี แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว.....	61
14 ตุ้งชาวา สัญลักษณ์ของบุญชะเหวดของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง.....	77
15 ผ้าพระบฏ และผ้าชะเหวด สัญลักษณ์บุญชะเหวดของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง.....	77
16 ปี่ แคน เครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธีเหยาฮูปเหยาฮอย.....	78
17 ภาพพระมาลัยบอกกล่าวญาติโยมให้บูชาพระเสกสรรค์ในพิธีเหยาฮูปเหยาฮอย.....	78
18 พิธีเหยาฮูปเหยาฮอยของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง เป็นส่วนหนึ่งของพิธีบุญชะเหวด.....	79
19 หอพระอุทิศ อยู่ภายในวัด ในงานบุญชะเหวดของชาวผู้ไท.....	80
20 พระอุทิศตามความเชื่อของชาวผู้ไท ในงานบุญชะเหวด.....	81
21 ศาลปู่ตาของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง.....	82
22 เนื้อวัว เป็นอาหารที่ใช้เลี้ยงผีปู่ตา.....	83
23 หมอเหยาป่าวผีลงในพิธีเหยารักษาโรค.....	84
24 พิธีเลี้ยงดาบของหมอเหยาในพิธีเหยารักษาโรค.....	85
25 หมอเหยาตัดสิ่งไม่ดีออกจากร่างกายของผู้ป่วย.....	85
26 หมอเหยาเผาล้างชั่วร้ายที่ทำให้เกิดโรค.....	86

ภาพที่	หน้า
27 หมอเหยา ผูกแขนเพื่อรับขวัญผู้ป่วย ในพิธีเหยารักษาโรค.....	86
28 หมอเหยาป่าวผีลงมายังเครื่องคายในพิธีเหยาคุมผีออก.....	88
29 หมอเหยาเชิญผีลงเทียมร่าง ผู้ป่วย ในพิธีเหยาคุมผีออก.....	88
30 หมอเหยาสูบกกำลังพรมน้ำมนต์แก่ผู้มาร่วมพิธีเหยาสูบเหยาฮอย.....	90
31 การสืบทอดอำนาจของนางสาร.....	97
32 การสืบทอดอำนาจการเป็นหมอเหยาของนางแดง.....	99
33 การสืบทอดอำนาจการเป็นหมอเหยาของนางต้อย.....	102
34 แสดงการสืบทอดอำนาจของนางหนู หมอเหยา	105
35 องค์ประกอบที่หมอเหยาใหม่นำมาเพื่อตัดผีออกจากแม่เมือง.....	106
36 แสดงเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเมือง	120
37 แสดงเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเลี้ยง	124
38 แสดงการสร้างเครือข่ายของหมอเหยา ลูกเมือง และลูกเลี้ยง	126
39 หมอลำ ในพิธีเลี้ยงผีหมอเหยา.....	139
40 เครื่องคายของหมอลำ ในพิธีเหยาเลี้ยงผี	139
41 หมอเหยาจี้เหล่า.....	141
42 เครื่องคายหมอเหยาจี้เหล่าในพิธีเหยาเลี้ยงผี	141
43 เครื่องคายหมอเหยาจี้เหล่าในพิธีเหยาเลี้ยงผี.....	142
44 เครื่องคายของหมอเหยาสูบเหยาฮอย.....	143
45 หิ้งผี ในพิธีเหยาเลี้ยงผี	149
46 กะโตกตั้น ภาชนะรองรับเครื่องคาย.....	149
47 เครื่องคายหมอเหยาจี้เหล่า.....	150
48 หมอเหยาส่องคูพวงมาลัยฝ้ายดอกไม้ และพวงมาลัยดอกจำปา.....	152
49 ปี่ผู้ไท เครื่องดนตรีหลักในพิธีเหยาเลี้ยงผี.....	157
50 ปี่ผู้ไท แคน กระจับปี่ ในพิธีเลี้ยงผี.....	158
51 แคน กระจับปี่ ในพิธีเลี้ยงผี	158
52 เสาหลักเมือง มีด้ายสีแดงสีเขียว และสีน้ำเงิน พันรอบ.....	159
53 หอลมหอลอย ทำจากไม้ยอ.....	160
54 กลองไข่.....	160

ภาพที่	หน้า
55	เรือที่ทำจากไม้ยอพร้อมด้วยไม้พาย..... 161
56	ซ้างพลายแก้ว ทำจากไม้ยอ..... 161
57	ขอสับซ้าง และง้าว ทำจากไม้ไผ่ไร่..... 162
58	ดาบไม้ ทำจากไม้ยอ 162
59	ตุ้มโหลงตุ้มแสด..... 163
60	ปืนที่ทำจากไม้ยอ..... 163
61	ดอกงา ทำจากไม้ต้นหอมอ่อน สัญลักษณ์ของดอกไม้ป่า..... 164
62	การแขวนหิ้งผี โดยผู้อาวุโสที่หมอเหยาเจ้าภาพให้ความเคารพ..... 166
63	ญาติของหมอเหยาช่วยกันแขวนหิ้งผีในพิธีเหยาเลี้ยงผี..... 167
64	หมอเหยาเป่าผี (เซียมซี) เสร็จแล้วจึงทำการฟายเหล่า..... 170
65	หมอเหยาการตักลงไข่และกินเหล่าโฮมพล..... 179
66	แผนผังแสดงพื้นที่ในพิธีเหยาเลี้ยงผี 186
67	หมอเหยานำซ้างไปอาบน้ำในพิธีเหยาเลี้ยงผี..... 187
68	การคล้องซ้างในพิธีเหยาเลี้ยงผี 187
69	การเล่นเรือ..... 188
70	การแอนสาว..... 188
71	การป่านเมืองป่านฝาย..... 189
72	ยกหิ้งผีขึ้นเรือน..... 189
73	ผามเลี้ยงผีหน้าบ้านแบบเก่าที่ใช้ในการเลี้ยงผีประจำปี สปป. ลาว..... 190
74	ลานหน้าบ้านที่ใช้ในการเลี้ยงผีประจำปี บ้านโนนยาง 191
75	หมอเหยาตั้งเสาหลักเมืองขั้นตอนการปลุกคุ้มเวียงในพิธีเหยาเลี้ยงผี..... 213
76	หอลมหอย..... 215
77	ตุ้มโหลงตุ้มแสด..... 215
78	ม้าและหน้าไม้หรือธนูพาหนะและอาวุธของหมอเหยา 218
79	ท้าวทงท้าวเทม หรือ ง้าว วางอยู่ข้างเครื่องคายของหมอเหยา 219
80	ซ้างพลายแก้ว และซ้างน้ำ 224
81	การนำซ้างไปอาบน้ำ 224
82	ดอกงาที่ทำจากต้นหอมอ่อน..... 226

ภาพที่		หน้า
83	หมอเขาคมดอกงาในพิธีเหย้าเลี้ยงผี	226
84	ฝ้ายดอกบัว	228
85	ฝ้ายดอกไม้ในพิธีเหย้าเลี้ยงผีหมอเหย้าชาวผู้ไทตำบลโนนยาง	229
86	เรือส่งวิญญาณผีให้ผีแดน	233
87	การเล่นเรือในพิธีเหย้าเลี้ยงผี	234
88	เครื่องเซ่น	236
89	หมอเหย้ากินพาหวาน.....	236
90	การตั้งเสาหลักเมือง	238
91	การเลี้ยงข้าวสารบนฝ้ายมือ	239
92	การเลี้ยงดาบ.....	239
93	การแกว่งผ้าสไบเพื่อเชิญผีของหมอเหย้าพร้อมเลี้ยงแดน.....	242
94	หมอเหย้าและผู้ร่วมพิธีกินเหล้าโฮมพล หรือ ชีซ้างโฮมพล	249
95	ผู้ร่วมพิธีกินเหล้าโฮมพล หรือ ชีซ้างโฮมพล.....	249
96	หมอเหย้าแม่เมืองกินเหล้าดอกแดงของลูกเมือง.....	250
97	หมอเหย้าแม่เมืองกินเหล้าดอกแดงของลูกเมืองและลูกเลี้ยง.....	251

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

มนุษย์ทุกคนเกิดมามีโอกาสจะประสบภาวะวิกฤติในชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ภาวะการเจ็บป่วย ซึ่งเป็นภาวะที่เกิดกับผู้คนในสังคม การสูญเสียและความทุกข์ทรมานที่เกิดจากการเจ็บป่วยเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาทั้งต่อบุคคลและสังคม ดังนั้นเมื่อเกิดการเจ็บป่วยมนุษย์จึงต้องหาวิธีป้องกันรักษาความเจ็บป่วยนั้น เพื่อให้ตนเองก้าวผ่านสภาวะนี้ไปได้อย่างปลอดภัย ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของโรคภัยไข้เจ็บและวิธีการรักษานั้น แต่ละกลุ่มแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกันออกไป แม้ว่าการแพทย์แผนปัจจุบันจะเจริญก้าวหน้าก็ตาม แต่ปัญหาของความเจ็บป่วยก็ไม่ได้ลดลง ดังนั้นระบบการแพทย์พื้นบ้านจึงได้นำกลับมาพัฒนาเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่คนในสังคมนั้น ถึงแม้ว่าการแพทย์พื้นบ้านจะถูกมองว่าเป็นการดำรงอยู่นอกระบบ และไม่ได้รับการเหลียวแลหรือพัฒนาด้านองค์ความรู้จากรัฐก็ตาม แต่ผู้ที่เป็นหมอรักษาโรคพื้นบ้านมีประสบการณ์ที่สั่งสมมานานจนสามารถรักษาผู้ป่วยให้หายจากโรคได้ การรักษาพื้นบ้านจึงเป็นระบบของการดูแลสุขภาพที่ได้รับการยอมรับจากคนในท้องถิ่น

หมอพื้นบ้านเป็นทางเลือกหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เพราะกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้เชื่อว่าโรคภัยไข้เจ็บบางอย่างเกิดจากอำนาจที่มองไม่เห็น ดังนั้นการรักษาจึงต้องพึ่งพาผู้ที่สามารถติดต่อกับอำนาจเหล่านี้เพื่อหาสมุญฐานของโรค วิธีการรักษา และความต้องการของอำนาจเหนือธรรมชาติเพื่อรักษาโรค ในกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว มีวิธีการรักษาโรคด้วยหมอลำผีฟ้ากลุ่มวัฒนธรรมไทย-เขมรรักษาด้วยพิธีกรรมโจลมะมั่วด ส่วนกลุ่มวัฒนธรรมส่วยหรือกวยรักษาโรคด้วยพิธีเกลมอ และกลุ่มผู้ไทมีการรักษาโรคพื้นบ้านที่เรียกว่า พิธีเหยา

ผู้ไทเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองแดง หรือเมืองเดียนเบียนฟู (Dien Bien Phu) แคว้นสิบสองจุไทในประเทศเวียดนาม ต่อมาด้วยสาเหตุความขัดแย้งระหว่างท้าวคำหัวหน้าชาวผู้ไทกับเจ้าเมืองแดง ท้าวคำจึงได้รวบรวมชาวผู้ไทกลุ่มหนึ่งอพยพเข้ามาขึ้นกับเจ้าอนุรุทรราชเจ้าเมืองเวียงจันทน์ เจ้าอนุรุทรราชจึงให้ชาวผู้ไทไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองวัง และตั้งท้าวคำเป็นพระยาเจ้าเมืองวัง ซึ่งแต่ละปีจะต้องส่งส่วยมิดได้และขวานปีละ 500 เล่มให้แก่เวียงจันทน์ (พระโพธิวงศาจารย์, 2506, อ้างถึงใน สุวิทย์ ธีรศาสตร์และณรงค์ อุปัญญา, 2538 : 19)

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 หลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ ชาวผู้ไทถูกกวาดต้อนเข้า ู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มาตั้งหลักแหล่งที่แถบ เทือกเขาภูพานในเขต จังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร และกาฬสินธุ์ และค่อย ๆ ขยาย ออกไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกหลายพื้นที่

ชาวผู้ไทที่อพยพเข้ามาอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยอพยพมาจาก 3 เมือง ได้แก่ เมืองวัง เมืองเซโปน และเมืองกะบอง (เมืองท่าแขก) แต่ละกลุ่มต่างก็มีหัวหน้าการ อพยพ และได้แยกย้ายกันตั้งถิ่นฐานตามเมืองต่าง ๆ นั่นคือ กลุ่มเมืองวังตั้งถิ่นฐานที่อำเภอเรณู นคร จังหวัดนครพนม อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร อำเภอสหัสขันธ์ และอำเภอกุฉิ นารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ส่วนกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองเซ โปน ตั้งถิ่นฐานที่เมืองเสนางนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ และกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองกะบอง ตั้ง ถิ่นฐานที่เมืองวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร (สุวิทย์ ธีรศาสน์ และณรงค์ อูปัญญา, 2538 : 26-27)

เมื่อเข้ามาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวผู้ไทมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น รักษา วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณี โดยเฉพาะการแต่งกาย การฟ้อนรำ ดนตรี และพิธีกรรมการรักษาโรคที่เรียกว่า *พิธีกรรมเหยา* (ปราณี กล้าสม, 2534:23) สมเด็จพระเจ้าบรม วงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการ ต่างประเทศได้เสด็จไปตรวจราชการมณฑลอุดร และมณฑลอีสาน ในปี พ.ศ. 2449 บรรยายถึง ชาวผู้ไทที่เมืองเรณูนครว่ามีจำนวนถึง 11,986 คน ลักษณะของผู้หญิงผู้ไทหน้าตาหมัดจืด มีฝีมือ ในการฟ้อนรำ การทอผ้า โดยเฉพาะการทอผ้าแพรวา เป็นผ้าห่มเฉียงไหล่ นิยมใช้ในเทศกาลบุญ ตามประเพณี (ปราณี กล้าสม, 2534 : 27) นอกจากนี้ เอเจียน แอมอนิเย (Etienne Aymonier) ได้ นำคณะเดินทางสำรวจศิลาจารึกในประเทศลาว ในปี พ.ศ. 2425 - 2426 ได้พบเห็นชนเผ่าต่าง ๆ จำนวนมากทั้งในลาวและ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ได้บันทึกสิ่งที่พบเห็นไว้อย่าง ละเอียด เช่น ลักษณะของประชากร และขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่าเหล่านั้นไว้ เมื่อ คณะสำรวจได้เดินทางมาถึงเมืองกุศสิม ซึ่งเป็นอำเภอที่อยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ เล่าถึงชาวผู้ไท ว่า

...เมืองกุศสิมมีกระท่อม 50 กว่าหลังล้อมด้วยทุ่งนา ซึ่งอยู่ท่ามกลาง ภูเขา จากหมู่บ้านแลเห็นเทือกเขาภูพาน ยาวประมาณ 5 - 6 ไมล์ ตั้งแต่ ทิศเหนือถึงทิศตะวันออก ชาวบ้านเป็นผู้ไท ผู้หญิงมีผิวขาวกว่าผู้หญิงลาว แต่เตี้ยกว่า มวยผมไว้ข้างหลังเหมือนกับผู้หญิงอันนาม ที่หูใส่ตะปูลเงิน ที่แขนมีกำไลและที่คอก็มีสร้อยคอเป็นหลอดเล็ก ๆ ร้อยเป็นพวง

ส่วนพวกผู้ชายใส่เสื้อแบบคนสยามและคนลาว ตัดผมทรงเดียวกันมีอาชีพ
ทำนาและปลูกฝ้าย

(เอเจียน แอมอนิเย, 2539 : 145)

ชาวผู้ไทส่วนใหญ่นิยมตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบหุบเขา ที่มีลำน้ำไหลผ่านด้วยการตั้งถิ่นฐานตามลักษณะดังกล่าวจึงทำให้เอื้อต่อระบบการเพาะปลูกแบบนาลุ่ม นอกจากนี้ บริเวณพื้นที่ลาดก็ทำไร่และปลูกพืชหลายชนิด เช่น ข้าวโพด ฝ้าย มัน รวมทั้งข้าวไร่ ซึ่งศาสตราจารย์ คำจอง (2553 : 173) เรียกว่าเป็นลักษณะการดำรงชีวิตแบบ “เก็บผัก หาปลา ถ่าสัตว์” ซึ่งเป็นวิธีการแสวงหาผลผลิตที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ดังนั้นเมื่ออพยพเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ชาวผู้ไทจึงเลือกตั้งถิ่นฐานในที่ราบหุบเขาตามถิ่นฐานเดิมในเวียดนาม และเนื่องจาก ชาวผู้ไทมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติจึงให้ความนับถืออำนาจเหนือธรรมชาติอย่างเหนียวแน่นเมื่ออพยพเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ชาวผู้ไทก็ยังนับถืออำนาจเหนือธรรมชาติควบคู่ไปกับการนับถือพุทธศาสนา

ชาวผู้ไทนับถือ “ผีฟ้าผีดิน” ผีดิน หมายถึงเทพผู้สร้างซึ่งมีหลายองค์และมีบทบาทเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ (สุภัญญา สุจฉายา, 2549 : 162) มีอำนาจเหนือมนุษย์ทั้งหลาย สามารถคลบ้นดาลให้เกิดความเป็นไปต่าง ๆ ทั้งทางดีและทางร้ายต่อมนุษย์ (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2545 : 28) ผีดินจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวผู้ไทเป็นอย่างมาก เพราะชาวผู้ไทเชื่อว่าผีดินสามารถคลบ้นดาลให้อยู่รอดปลอดภัย แต่ในบางครั้งเมื่อทำให้ผีดินไม่พอใจ ผีดินก็จะลงโทษพวกเขาเช่นกัน เพราะเชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำของผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติลงโทษ นอกจากผีฟ้าผีดินแล้ว ผีร้ายหรือผีไม่ดีที่อยู่ตามป่า ตามเขา ตามแม่น้ำ หรือแม้แต่ทุกองูในอากาศ ก็เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยเช่นกัน ความเจ็บป่วยที่เกิดจากการกระทำของผีผู้ป่วยเองไม่สามารถทราบสาเหตุของโรค การตัดสินใจเข้ารับรักษาโรคจึงต้องพึ่งผู้มีพลังอำนาจที่สามารถติดต่อกับผีได้

ชาวผู้ไทเชื่อว่าผู้ที่สามารถรักษาโรคได้คือ หมอเหยา ซึ่งเป็นหมอรักษาโรคแบบพื้นบ้านของชาวผู้ไท ที่สามารถติดต่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อสอบถามสาเหตุของการเจ็บป่วย และวิธีการในการบำบัดรักษาโรคนั้น ๆ อีกด้วย การเหยาจึงเป็นพิธีกรรมสำหรับรักษาอาการเจ็บป่วยของ ชาวผู้ไทด้วยเวทมนตร์และเสียงดนตรี ซึ่งเป็นการรักษาโรคแบบพื้นบ้านอีกวิธีหนึ่ง (คณัย ซาทิพอด, 2548 : 2-3)

ในสมัยก่อนหมอเหยาจะมีทั้งที่เป็นผู้ชายและผู้หญิง หมอเหยาทำหน้าที่ให้การรักษาโรคให้แก่ชาวผู้ไท เพราะความเจ็บป่วยนั้นพวกเขาเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผี หมอเหยาซึ่งเป็นผู้ที่

สามารถติดต่อกับผีจึงต้องประกอบพิธีกรรมรักษาโรคให้กับผู้ป่วยเพื่อหาสมณฐานของโรคและวิธีการในการรักษา การเป็นหมอเหยาต้องผ่านกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ อย่างมากมายและเข้มข้น ผู้ที่จะเป็นหมอรักษาโรคของชาวผู้ไทจำเป็นต้องได้รับพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากผีให้ผีแดนเสี้ยก่อน โดยผีให้ผีแดนเสี้ยจะถ่ายทอดพลังอำนาจให้แก่หมอเหยาในพิธีเหยาเสี้ยผีเพื่อให้หมอนำไปใช้รักษาผู้ป่วยซึ่งเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับหมอเหยาซึ่งอาจเปรียบเทียบกับได้กับการได้รับใบประกอบโรคศิลป์ของแพทย์แผนปัจจุบัน เพียงแต่ผู้ที่มอบอำนาจความชอบธรรมหรือใบประกอบโรคศิลป์ให้แก่หมอเหยานั้นเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือที่ชาวผู้ไทเรียกว่า ผีให้ผีแดน

เหตุใดหมอเหยาจึงต้องได้รับอำนาจศักดิ์สิทธิ์อันชอบธรรมจากผีให้ผีแดนเสี้ยก่อนจึงจะสามารถรักษาโรคได้ มีกระบวนการและขั้นตอนอย่างไรบ้างเพื่อให้หมอเหยาได้รับการสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากผี (ผีให้ผีแดน) และบุคคลเช่นไรมีคุณสมบัติที่จะได้รับการถ่ายทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ เมื่อได้รับอำนาจศักดิ์สิทธิ์แล้ว หมอนำอำนาจเหล่านี้ไปใช้อย่างไร การปฏิบัติตัวของหมอเมื่อเป็นผู้รักษาคนป่วยแล้วมีข้อปฏิบัติอย่างไร เป็นคำถามที่เกิดขึ้นแก่ผู้วิจัย

เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2550 ผู้วิจัยได้เดินทางไปยังตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร และได้พบเห็นพิธีกรรมการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ผู้ที่ให้การรักษาโรคนั้นชาวผู้ไทเรียกว่า หมอเหยา พร้อมด้วยเครื่องดนตรี คือ แคน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “หมอม้า” หมอเหยาร้องบทสวดพร้อมด้วยเสียงแคน ข้างหน้าหมอมีเครื่องคายตั้งอยู่ การประกอบพิธีรักษาผู้ป่วยจะทำที่บ้านของผู้ป่วย มีญาติ ๆ มาเฝ้าดูพิธีกรรมมากพอสมควรซึ่งพิธีกรรมจะเริ่มในเวลา 11.00 น. และพิธีกรรมเสร็จลงในเวลาประมาณ 15.00 น. และในวันต่อมาหมอเหยาคนเดิมก็มาที่บ้านของผู้ป่วยอีกครั้งวันนี้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น พิธีกรรมในวันนี้ชาวบ้านเรียกว่า พิธีเหยาคุมผีออก ซึ่งหมายถึงพิธีกรรมการเปลี่ยนคนธรรมดาให้เป็นหมอเหยา พิธีเริ่มเวลาประมาณ 18.00 น. โดยใช้บ้านของผู้ป่วยคนเดิมเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม ครั้งนี้ใช้เครื่องคายจำนวน 2 ชุด เมื่อหมอเหยาเข้านั่งประจำที่พร้อมกับผู้ป่วยและหมอแคนและข้างหลังหมอเหยาและผู้ป่วย มีผู้หญิงประมาณ 5-6 คน มานั่งล้อมวง ถามได้ความว่าเป็นบริวารของหมอเหยา มานั่งล้อมผู้ป่วย ที่รับปากว่าจะสืบทอดการเป็นหมอเหยาคนต่อไป พิธีกรรมเริ่มจากหมอเหยาร้องบทสวดใต้ถามผีว่าจะรับผู้ป่วยเป็นหมอเหยาหรือไม่ ได้ความว่าผียินยอมรับผู้ป่วยเป็นหมอเหยาคนใหม่ หมอเหยาจึงสวดคาถาพร้อมกับเสียงแคน เชิญผีมาเข้าร่างของผู้ป่วย ไม่นานนักร่างของผู้ป่วยก็มีอาการสั่นหรือภาษาหมอเหยาเรียกว่า “อาการสั่น” เป็นอาการที่ผีเข้าร่างของผู้ป่วย ผู้ป่วยเริ่มขยับคืบมือไปตามจังหวะเสียงดนตรี จากนั้นลุกขึ้นรำ บริวารของหมอเหยาตบมือต้อนรับแล้วร้องออกมาพร้อมกันว่าได้หมอเหยาคนใหม่แล้ว พิธีกรรมจึงเสร็จสิ้นลงในเวลาประมาณ 01.00 น. พอรุ่งเช้าญาติ ๆ

ของผู้ป่วยที่สามารถเป็นหมอเหยาใหม่ได้ก็จัดเตรียมหิ้งผี และทำพิธีเลี้ยงผีทั้งตอนเช้าและตอนกลางคืนเป็นเวลา 2 วันกับ 1 คืน เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรม

จากการสอบถามชาวผู้ไท ทำให้ผู้วิจัยทราบว่าเมื่อผู้ป่วยผ่านพิธีกรรมเหยาคุมผีออกแล้ว และมีหิ้งผีเป็นของตนเองจะถือได้ว่าเป็นหมอเหยาที่สมบูรณ์ แต่จะยังออกไปรักษาผู้ป่วยไม่ได้ ต้องเลี้ยงผีอีก 3 ครั้งต่อกันจึงจะได้รับอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากผี ผู้ที่เริ่มเป็นหมอเหยาใหม่ จะเรียกว่า “ลูกเมือง” ซึ่งก็คือหมอเหยาที่เป็นบริวารของหมอเหยาที่มารักษาซึ่งเรียกว่า “แม่เมือง” ซึ่งเป็นผู้รักษาโรคให้กับผู้ป่วยเมื่อผู้ป่วยหายแล้ว หมอเหยาที่รักษาโรคให้ผู้ป่วยจะเปลี่ยนฐานะตนเองเป็นแม่เมือง หมอเหยาที่ยังไม่มีประสบการณ์จะต้องผ่านการเรียนรู้พิธีการรักษาโรคจากแม่เมือง กล่าวคือต้องติดตามแม่เมืองไปรักษาโรคให้กับผู้ป่วย และจดจำขั้นตอนและองค์ประกอบในพิธีกรรม พร้อมทั้งต้องจดจำบทสวดที่แม่เมืองใช้ในการรักษาโรค เพราะสิ่งเหล่านี้จะไม่มีการสอน

ผู้วิจัยพบว่าหมอเหยาที่รักษาโรคได้ที่ตำบลโนนยางโดยเฉพาะที่บ้านโนนยางและบ้านหนองโอ มี 2 กลุ่ม ปะปนกันอยู่ มีลักษณะการแต่งกายคล้ายกัน แต่มีลักษณะที่สังเกตได้คือกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “หมอลำ” จะโพกศีรษะด้วยผ้าสีแดง มีเครื่องเช่นไห้วประกอบด้วย ขันห้า ดอกไม้ และเงินบาท ตั้งอยู่บนหมอน พร้อมกับมีขันน้ำวางอยู่ข้าง ๆ

ส่วนหมอเหยา อีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า “หมोजีเหล่า” การแต่งกายคล้ายกับกลุ่มหมอลำ เพียงแต่ต่างกันที่หมोजีเหล่าจะใช้ผ้าสีขาวโพกศีรษะ เครื่องกายมีลักษณะแปลกกว่าคือ มีโดก (กะโตก) เป็นภาชนะรองเครื่องกายซึ่งได้แก่ ขัน 5 เทียนงา (เทียนกิ่ง) เทียนลิ้ม (เทียนเล่มใหญ่) เงินลาด และข้าวสาร พร้อมกับกรวยที่ทำจากใบขุ่นเพื่อใส่ดอกไม้ สิ่งสำคัญที่สุดคือมีเหล่าขาวหรือเหล่าสีสิบศิริ 1 ขวด ตั้งอยู่พร้อมกับเครื่องกายพร้อมกับดาบปลายแหลม 2 เล่ม ยิ่งไปกว่านั้นในพิธีเลี้ยงผีของหมอเหยาในกลุ่มนี้ยังมีวัตถุที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรมที่เรียกว่า เครื่องเล่นผี และหิ้งผี วางเด่นอยู่ตรงกลางผาม (ปะรำ) เครื่องเล่นผีเหล่านี้มีลักษณะน่าสนใจ ผู้วิจัยจึงต้องการหาความหมายของวัตถุสัญลักษณ์เหล่านี้ว่ามีความสำคัญต่อหมอเหยาในกลุ่มนี้อย่างไร นอกจากนี้หมอเหยา จีเหล่ายังมีการไหว้ผีถึง 2 วัน โดยเฉพาะในวันแรกจะประกอบพิธีในตอนกลางคืน หมอเหยาใช้เหล่า และรำบทสวด ประกอบกับเสียงดนตรีเพื่อสื่อสารกับวิญญาณผี ทำให้เป็นพิธีที่น่ายำเกรงและความศักดิ์สิทธิ์

ผู้วิจัยจึงใคร่รู้ว่าพิธีเหยาเลี้ยงผีสำคัญต่อหมอเหยาอย่างไร เหตุใดจึงต้องประกอบพิธีกรรมขึ้นเป็นประจำทุกปี มีการสืบทอดการเป็นหมอเหยากันมาอย่างไร และเมื่อเป็นหมอเหยาแล้ว ก่อนที่จะออกไปรักษาโรคให้กับผู้ป่วย หมอเหยาจะต้องมีวิธีการอย่างไรที่จะสร้างความมั่นใจว่าพลังอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ที่ตนมีอยู่จะสามารถทำให้ผู้ป่วยเกิดความมั่นใจ

และเหตุผลที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาหมอเหยาในกลุ่มนี้เพราะในพิธีเหยาเลี้ยงผีมีขั้นตอนและองค์ประกอบมากมายซึ่งแตกต่างไปจากการเลี้ยงผีของกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะการรักษาโรคด้วยหมอลำผีฟ้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว

นอกจากนี้หมอเหยาที่เหลือยังเป็นกลุ่มหมอเหยาที่รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา น้อยมาก ดังจะเห็นได้จากการใช้เหล้าเป็นเครื่องเช่นผีและหมอเหยาในกลุ่มนี้ยังเป็นเพศหญิง โดยผู้วิจัยตั้งคำถามว่าต่อว่า เหตุใดหมอเหยาและผู้เข้าร่วมพิธีเหยาเลี้ยงผีส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และส่วนใหญ่ยังเป็นหญิงที่มีอายุ ยิ่งกว่านั้นหมอเหยาที่นี้ยังทำพิธีเลี้ยงผีทุกปีและมีจำนวนครั้งมากกว่าที่อื่น ผู้วิจัยจึงใคร่ศึกษาว่าพิธีกรรมนี้มีบทบาทและดำรงอยู่ในสังคมชาวผู้ไทอย่างไร

ผู้วิจัยจึงสนใจใคร่รู้ว่ากระบวนการขั้นตอนและองค์ประกอบในพิธีเหยาเลี้ยงผีเหมือนหรือแตกต่างจากการเลี้ยงผีของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาวอย่างไร สัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีดังกล่าวแสดงอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทอย่างไร

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะเลือกพื้นที่ศึกษาพิธีเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไทในตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร โดยมีเหตุผลดังนี้

ประการแรก ชาวผู้ไทตำบลโนนยางมีการประกอบพิธีเหยาเลี้ยงผีบ่อยครั้งกว่าที่อื่น มีจำนวนหมอเหยา บริวาร และผู้ร่วมพิธีมากกว่าที่อื่น และยังมีหมอเหยาจากอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และหมอเหยาในเขตพื้นที่อื่นในอำเภอหนองสูงมาร่วมพิธีด้วย

ประการที่สอง เนื่องจากกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นกลุ่มที่สืบทอดมาจากผู้นำที่เป็นผู้ไทเชื้อสายเจ้าเมืองและมีหมอเหยาแม่เมืองที่มีอาวุโสสูงสุดอยู่ที่นี้ ดังนั้นคนกลุ่มนี้จึงน่าจะมีความพยายามที่จะสืบทอดประเพณีดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของตน

ประการที่สาม ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ตั้งอยู่ในที่ราบหุบเขามีภูเขาล้อมรอบซึ่งเป็นพื้นที่ปิดมีการติดต่อกับโลกภายนอกใช้ทางหลวงหมายเลข 4020 เพียงเส้นทางเดียวดังนั้นเทคโนโลยีและความเจริญทางด้านวิทยาการต่าง ๆ เข้าถึงได้ช้ากว่าพื้นที่อื่น ชาวบ้านจึงยังมีภาษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมได้มากกว่าที่อื่น

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์วิธีการสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์และวิธีการสร้างเครือข่ายของกลุ่มหมอเหยาในพิธีเหยาเลี้ยงผีและในบริบททางสังคมของชาวผู้ไท

2. วิเคราะห์อัตลักษณ์ของผู้ไทจากองค์ประกอบของพิธีเหยาเลี้ยงผีที่ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูงจังหวัดมุกดาหาร

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

1. พิธีเหยาเลี้ยงผีมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ผู้ที่จะเป็นหมอเหยารักษาโรคและพิธีดังกล่าวเป็นการสร้างเครือข่ายของกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไท

2. วัตถุประสงค์ลักษณะ เช่น เครื่องเช่นสังเวย เครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย และพฤติกรรมสัญลักษณ์ เช่น การตีกลองไข่ การปิดหิ้งผี ซึ่งเป็นองค์ประกอบในพิธีเหยาเลี้ยงผี แสดงอัตลักษณ์ของผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกหมู่บ้านในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ 4 หมู่บ้าน คือบ้านโนนยาง หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 บ้านหนองโหม้หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 8 ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ชาวผู้ไทตำบลโนนยางยังนิยมรักษาโรคด้วยวิธีเหยา และเป็นตำบลที่มีหมอเหยาเป็นจำนวนมาก

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทที่ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร
3. สังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ในพิธีเหยาเลี้ยงผี และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) หมอเหยาประมาณ 50 คน
4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้กรอบแนวคิดทางด้านคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาโดยเฉพาะแนวคิดการตีความสัญลักษณ์ และทฤษฎีบทบาทหน้าที่

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

หมอเหยา หมายถึง หมอรักษาโรคพื้นบ้านของชาวผู้ไท

พิธีเหยาเลี้ยงผี หมายถึง พิธีไหว้ครุผีให้ผีแค้นของหมอเหยาซึ่งจัดขึ้นระหว่างเดือน 3 ถึงเดือน 5 ของทุกปี

การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง การสืบทอดการเป็นหมอเหยาโดยอาศัยพลังอำนาจจากผีให้ผีแค้นซึ่งเป็นผีที่ชาวผู้ไทให้ความเคารพบูชา

อัตลักษณ์ หมายถึง ลักษณะทางวัฒนธรรมที่สืบทอดเพื่อธำรงรักษาชาติพันธุ์หรือเพื่อแสดงลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

ในงานวิจัยเล่มนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “ผู้ไท” แทนชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองแกง(เดียนเบียนฟู)ในประเทศเวียตนามและอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศลาวจากนั้นจึงอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กลุ่มคนไทกลุ่มนี้พูดภาษาไทยคำ

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ทำให้เข้าใจความเป็นมาและสิ่งที่หล่อหลอมเป็นความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมทางสังคมของชาวผู้ไทตำบลโนนยางได้เป็นอย่างดี
2. ทำให้เข้าใจวิถีคิด และการสืบทอดความคิดและความเชื่อของบรรพบุรุษชาวผู้ไทที่นำมา “ อบรมความเป็นผู้ไท” ให้กับลูกหลานสืบต่อกันมา
3. ทำให้เข้าใจการสืบสาน “อัตคองประเพณี” ของความเป็นคนผู้ไทในบริบทของประเทศไทย

1.9 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารงานวิจัยที่ศึกษาวิจัยกันมาแล้วส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นศึกษาวิจัยพิธีเหยรักษาโรค ส่วนพิธีเหยเลี้ยงผีนั้นไม่มีผู้ศึกษาวิจัย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้จำแนกเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มงานที่ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมเหย กลุ่มที่ 2 กลุ่มงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการ รักษาโรคแบบพื้นบ้านและการทรงเจ้าเข้าผี และกลุ่มที่ 3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมของชาวผู้ไท

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมเหย

โทมัส เคริชส์ (Thomas Kirsch, 2510) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันได้เขียนวิทยานิพนธ์ **Phu Thai Religious Syncretism : A Case Study of Thai Religion and Society** โดยใช้พื้นที่บ้านหนองสูง อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นพื้นที่ในการศึกษา เคริชส์กล่าวว่าชาวผู้ไทมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ลักษณะเด่นของการประกอบพิธีกรรมการนับถือผีของชาวผู้ไท แบ่งออกเป็นพิธีกรรมเหยรักษาโรคโดยผู้ประกอบพิธีคือหมอเหย พิธีกรรมเหยกุมผีออกซึ่งเป็น

พิธีกรรมเพิ่มหมอเหยาใหม่ และพิธีเลี้ยงผีซึ่งแบ่งออกเป็นพิธีเลี้ยงผีปู่ตา และพิธีเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยา องค์ประกอบสำคัญในการเลี้ยงผีของชาวผู้ไทคือเหล้าและแคน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในพิธีกรรม แต่จะไม่ใช้ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เคิร์สยังกล่าวอีกว่าเหล้าและแคนเป็นสัญลักษณ์ของโลกสามัญ โดยเคิร์สนำไปเปรียบเทียบกับพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ต้องมีความสำรวม ในการศึกษาเรื่องความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมการถือผีของชาวผู้ไทนั้น เคิร์สได้ใช้สถานที่ศึกษาคือที่บ้านหนองโนน้อย และบ้านหนองโใหญ่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับบ้านหนองสูงนั่นเอง งานวิจัยของเคิร์สจะเน้นศึกษาการผสมผสานพิธีกรรม 3 พิธีกรรม คือพิธีกรรมของพราหมณ์ พุทธและผี ในส่วนของพิธีกรรมของการนับถืออำนาจเหนือธรรมชาตินั้น ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ทำพิธีและขั้นตอนองค์ประกอบ

สุรัตน์ วรางครัตน์ (2524) ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงเปรียบเทียบประเพณี วัฒนธรรมของชาวผู้ไทยกับชาวโซ่ (ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพรรณานิคมและอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร) ผู้วิจัยใช้คำว่า ผู้ไทย ซึ่งหมายถึงคนกลุ่มหนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไทและอาศัยอยู่ในประเทศไทย ส่วนชาวโซ่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร ที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ในการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาประเพณีของกลุ่มชาวผู้ไทยและชาวโซ่โดยเน้นพิธีกรรมการแต่งงานและพิธีเหยา งานวิจัยนี้พบว่าการแต่งงานของชาวผู้ไทยและชาวโซ่นั้นมีพิธีที่แยกย่อยหลายอย่าง เช่น ในส่วนของพิธีกรรมเหยานั้นพบว่า เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลคนไข้ โดยชาวโซ่จะเรียกพิธีนี้ว่า “หมอลำผีฟ้า” มีคนทรงคือนางเทียม และผ่านการรักษาโดยวิธีการเหยามาแล้ว พิธีกรรมเหยาจะต้องอาศัยเสียงขบร้องและเสียงแคน เพื่อให้ผีที่สิงอยู่ในตัวผู้ป่วยออกจากร่างกาย

ชัชวาลย์ วงศ์ประเสริฐ (2526) ได้ศึกษาเรื่อง โซ่ทั้งบั้งกับการเหยา โดยได้เปรียบเทียบให้เห็นการเหยารักษาโรคของชาวผู้ไทและชาวโซ่ ซึ่งเป็นชนพื้นเมือง หมอเหยาที่ศึกษาเป็นกลุ่มหมอลำ ซึ่งใช้ผ้าสีแดง โปกศิระเป็นสัญลักษณ์ ในส่วนของขั้นตอนและองค์ประกอบพิธีเหยาของชาวผู้ไทประกอบด้วย หมอเหยา หมอแคน วิถีเหยาเริ่มจาก หมอเหยาเริ่มเป่าแคน และเริ่มร้องบทเหยา เริ่มจากบูชาครูผี ตบมือ 3 ครั้งแล้วล่า ซึ่งมีหลายแบบเช่นแบบโซ่ แบบโย้ย และแบบผู้ไท ซึ่งจะต่างกันที่จังหวะของทำนองและดนตรี ขั้นตอนการเหยาได้แก่ เหยาเรียกขวัญ เหยารักษาผู้ป่วย และเหยาแก้บน

มาลี สิทธิเกรียงไกร (2538) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง หมอเหยา : ผู้รักษาพื้นบ้านในชุมชนชาวผู้ไท โดยเลือกศึกษาการรักษาโรคแบบพื้นบ้านของหมอเหยาชาวผู้ไทที่อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม เพื่อศึกษาการให้ความหมายของบุคคลและผู้ใกล้ชิดเมื่อมาพบหมอพื้นบ้านศึกษารูปแบบและสัญลักษณ์ที่หมอเหยาให้แก่ผู้มารับบริการรักษาโรค ผลการศึกษาพบว่าผู้ที่

เป็นหมอเหยาจะต้องมีบรรพบุรุษเคยเป็นหมอเหยามาก่อน หมอเหยาทำหน้าที่รักษาโรคที่เกิดจากผี เพราะชาวผู้ไทเชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำของผี ระบบความเชื่อเรื่องหมอเหยาแตกต่างกันออกไปตามอายุและความรุนแรงของความเจ็บป่วย ในคนหนุ่มสาวเชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากเชื้อโรคมากกว่าผี ส่วนในการรักษาโรคที่เกิดจากผีทำนั้นจะเลือกใช้พิธีกรรมการเหยรักษาโรคซึ่งทำที่บ้านผู้ป่วย องค์ประกอบที่ปรากฏในพิธีกรรมเหยาเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายในบริบทของชาวผู้ไท การให้ความหมายของสัญลักษณ์จะสัมพันธ์กันระหว่างคนกับธรรมชาติ งานวิจัยเล่มนี้เน้นไปที่พิธีเหยรักษาโรค และบอกความหมายของการเกิดโรคคือ “เกิดจากผีทำ” และวิธีการตัดสินใจเข้ารับการรักษาโรคด้วยวิธีการเหยาของชาวผู้ไท ตลอดจนอธิบายการสืบทอดการเป็นหมอเหยา โดยให้รายละเอียดเล็กน้อยไม่ได้เจาะลึกให้เห็นถึงซึ่งคล้ายกับงานของพันใจ นครชัย เพียงแต่งานของพันใจ ต่างจากงานของมาลี คือจะเสนอขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเหยา แต่ละองค์ประกอบของพิธีเหยาทั้ง 4 ประเภทไม่ได้ลงในรายละเอียดอย่างลึกซึ้ง

พันใจ นครชัย (2538) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **พิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร** โดยมุ่งศึกษาเฉพาะขั้นตอน องค์ประกอบ และการประกอบพิธีกรรม ของพิธีกรรมเหยรักษาโรค เหยาเลี้ยงผี เหยาคุมผีออก และเหยาฮูปเหยาฮอย(พิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์) บทบาทและความเชื่อของชาวผู้ไทต่อพิธีกรรมเหยา ผลการศึกษาพบว่าพิธีกรรมเหยาเกิดจากการเลี้ยงตายและการนับถือผีหมอ ชาวผู้ไทประกอบพิธีกรรมเหยาขึ้นเพื่อการบำบัดรักษาพยาบาลคนป่วย พิธีกรรมเหยาที่ตำบลโนนยางแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือเหยรักษาโรค เหยาคุมผีออก เหยาเลี้ยงผี และพิธีเหยาฮูปเหยาฮอย ขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีกรรมเหยา มี 4 ส่วน คือ บุคลากรผู้เข้าร่วมพิธีกรรม วัสดุอุปกรณ์ เครื่องกาย สถานที่ และเวลาในการประกอบพิธีกรรม ส่วนขั้นตอนนั้นมีลำดับมากขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของพิธีกรรม พิธีกรรมเหยามีบทบาทในการรักษาความเจ็บป่วย บทบาทด้านเศรษฐกิจ บทบาทในด้านการสร้างความสามัคคีให้แก่บุคคลและชุมชน

ทรงคุณ จันทจร และปิติ แสนโคตร (2540) วิจัยเรื่อง **การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหยาของชาวผู้ไท ศึกษาชาวผู้ไทอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร** โดยศึกษากระบวนการรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหยา ผลการศึกษาพบว่า การเหยาของชาวผู้ไทนั้นเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ป่วย เพราะผู้ป่วยอยู่ในภาวะของการตื่นตระหนก เสียขวัญและกังวลใจ การใช้พิธีกรรมเหยาเข้ามาช่วยบำบัดจึงเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด งานวิจัยนี้ยังได้สรุปถึงการประกอบพิธีกรรมเหยาที่มีแกนกลางสำคัญคือแม่หมอ ซึ่งชี้ให้เห็นอำนาจทางสังคมของแม่หมอในกลุ่มชาวผู้ไทว่ามีอำนาจในการรักษาผู้ป่วยด้วยการสร้างเงื่อนไขในการรักษา ตั้งแต่เริ่มทำพิธีจนกระทั่งสิ้นสุด

พิธีกรรม ที่จะต้องดำเนินไปตามแบบแผนของการรักษาแบบโบราณ งานวิจัยเล่มนี้เลือกศึกษาเฉพาะพิธีเหยรักษาโรค โดยให้รายละเอียดขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ไม่ได้ศึกษาถึงตัวหมอที่ประกอบพิธีเหยรักษาโรค

นพวรรณ สิริเวชกุล (2541) เขียนบทความเรื่อง **พิธีกรรมเหยของชาวกะเลิงบ้านบัว อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร** โดยศึกษาพิธีเหยาใหญ่หรือพิธีไหว้ครูผีของกลุ่มหมอเหยชาวกะเลิง พิธีกรรมเหยาใหญ่ซึ่งหมายถึงพิธีเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยชาวกะเลิงโดยใช้สถานที่ประกอบพิธีกรรมคือทุ่งนา มีหมอเหยามาประมาณ 30 คน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหมอเหยผู้หญิง และพิธีกรรมไหว้ครูจัดขึ้นทุก 3 ปี ซึ่งต่างจากพิธีเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มผู้ไทซึ่งใช้ลานหน้าบ้านของหมอเหยเจ้าภาพเป็นที่จัดพิธีกรรมเลี้ยงผี

ทิพย์สุดา พรรณสหพานิชย์ (2545) ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่อง **บทบาทของสตรีชาวผู้ไทในพิธีกรรมเหยตำบลป่าไร่ อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร** ผลการศึกษาสรุปได้ว่าหมอเหยเป็นผู้หญิงและมีบทบาทของการรักษาผู้ป่วย ขั้นตอนของการรักษาโรคนั้นจะเริ่มจากการที่หมอเหยจะต้องแต่งกายด้วย “เสื้อมอบ” ซึ่งเป็นเสื้อที่หมอเหยใช้ในการประกอบพิธีเหยาและเมื่อเวลาถึงงานนักขัตฤกษ์ที่สำคัญของชุมชน จากนั้นจะเชิญผีมาเทียมร่างหมอเหย การอ้อนวอน ขอร้อง การถามหาสาเหตุของผู้ป่วย และขั้นตอนในการรักษา จากนั้นก็จะบอกสาเหตุของโรค และวิธีการรักษาโรคให้กับญาติๆของผู้ป่วยเพื่อจะได้เตรียมร่างกายรักษาโรค และเครื่องบรรณาการแก่ผีเมื่อรักษาโรคให้กับผู้ป่วยหาย

दनัย ซาทิพอด (2548) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **บทร้องประกอบพิธีกรรมเหยของชาวผู้ไท** โดยใช้ข้อมูลจากชาวผู้ไทอำเภอพรรณนานิคม อำเภอมืองสกลนครและอำเภอนาหว้าจังหวัดนครพนม ศึกษาโครงสร้างของบทร้องในพิธีกรรมเหยรักษาผู้ป่วย และเหยาเลี้ยงผี จากการวิจัยพบว่าบทร้องมีโครงสร้าง 5 ขั้นตอนคือ การเชิญผี การลำส้องใต้ถ่ม การอ้อนวอน การเรียกขวัญสู่ขวัญและการส่งผี แต่ละขั้นตอนมีขั้นตอนพิเศษคือการขู่ผีเมื่อการอ้อนวอนร้องขอไม่ประสบความสำเร็จ โครงสร้างทั้ง 5 ขั้นตอนมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการใช้ภาษาและการใช้ดนตรีประกอบบทร้อง บทบาทของบทร้องนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลของโรค โดยเฉพาะเป็นบทบาทนำไปสู่การค้นหาสมุฏฐานของโรค วินิจฉัยอาการป่วย บอกวิธีแก้ไขและรักษา และที่สำคัญที่สุดคือให้กำลังใจผู้ป่วย นอกจากนี้พิธีกรรมเหยยังมีลักษณะเด่น 3 ประการที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวผู้ไท คือความเชื่อเรื่องผีให้ผีแค้น ภาษาผู้ไท และดนตรีทำนองผู้ไท

อนันต์ มีชัย (2551) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **พิธีเหยา: กรณีศึกษาดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีเหยาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวผู้ไท หมู่บ้านหนองเม้า ตำบลป่าไร่ อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร** ผลการศึกษาพบว่าดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรมเหยรักษาโรคคือ

แคน ใช้แคนแปด ซึ่งเป็นแคนที่มีลูกแคนแปดคู่ เนื่องจากระดับเสียงของแคนมีระดับเดียวกันกับ หมอเหยา ในพิธีกรรมหมอเหยาจะร้องบทร้องประกอบดนตรีไปจนเสร็จพิธี บทร้องจะเป็นทำนอง ผู้ไท นอกจากนี้แคนยังใช้ลายลำผีไต้ และลายศรีพันคร

จากผลการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลเหล่านี้เพื่อนำไปศึกษา ขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีกรรมเหยาเพื่อต่อยอดให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน และพิธีกรรมทรงเจ้าเข้าผี

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527) วิจัยเรื่อง **ผีเจ้านาย** ในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าการนับถือผีดำรงอยู่ควบคู่กันไปโดยไม่มีการหักล้างซึ่งกันและกัน และมีการผสมผสานความเชื่อแบบพราหมณ์ พุทธ และผีเข้าด้วยกัน มีการจัดการบังคับบัญชา แบ่งแยกหน้าที่กันอย่างมีระบบ ความเชื่อทางศาสนามีความสัมพันธ์กับ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และการบริหารในสังคมไทย ถูกค้าที่ไปขอรับบริการจากเจ้าพ่อและเจ้าพี่ มีทุกระดับการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง ผีเจ้านายมีบทบาททั้งที่ตอบสนองต่อปัจเจกชนและบทบาทต่อสังคมนั้น ๆ

ศิริลักษณ์ สุภากุล (2533) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **พิธีกรรมพื้อมผีกับการจัดระเบียบสังคมศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดลำปาง** ผลการศึกษาพบว่าพิธีกรรมพื้อมผีมีประโยชน์และหน้าที่คือ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรม โดยมีบรรพบุรุษหรือที่เรียกว่า ผีปู่ย่า เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในตระกูล เป็นกำลังใจในการแก้ปัญหาและเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ในด้านการจัดระเบียบสังคม พิธีกรรมมีบทบาทในการควบคุมความประพฤติของคนในกลุ่มตระกูลให้ประพฤติตนเป็นคนดี และยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนา โดยใช้อำนาจศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ยามาควบคุมคนในสังคม พิธีกรรมช่วยขจัดปัญหาความขัดแย้งของคนในกลุ่มตระกูล สร้างความร่วมมือและความสามัคคีให้เกิดภายในกลุ่ม พิธีกรรมยังเป็นการแสดงอดีตของกลุ่มตระกูลว่าสืบเชื้อสายมาจากชนชั้นเจ้าหรือนักรบในอดีต และพิธีกรรมยังเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ปลดปล่อยอารมณ์ แสดงออกในสิ่งที่ตรงข้ามกับการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตน

ชัยยนต์ เพาพาน (2533) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ลำผีฟ้าในในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม** เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของการลำผีฟ้า ความสัมพันธ์ระหว่างการทำผีฟ้ากับโครงสร้างทางสังคม และบทบาทของหมอลำผีฟ้าต่อสังคมของหมู่บ้าน ผลการศึกษาพบว่าองค์ประกอบของการลำผีฟ้า ได้แก่ เครื่องคาย ผู้ประกอบพิธี การแต่งกาย กลอนลำ ดนตรี และการพื้อมรำ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ การลำอัญเชิญผีฟ้า ลำส่อหาเหตุการณ์เจ็บป่วย และการลำเรียกขวัญ การลำผีฟ้ามีความสัมพันธ์กับสังคมที่เชื่อว่าผีสามารถทำให้เกิดเจ็บป่วย และช่วยรักษาความเจ็บป่วยได้ บทบาทของลำผีฟ้าคือบทบาทในการ

รักษาความเจ็บป่วยที่เกิดจากการกระทำของผี บทบาทในการสร้างเอกภาพในสังคม บทบาทในการควบคุมพฤติกรรมสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐาน บทบาทในการคลี่คลายปัญหาสังคม และ บทบาทในการดำเนินชีวิตของผู้นับถือผีฟ้า

สมใจ ศรีหล้า (2535) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **หมอธรรมกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน** โดยศึกษาบทบาทของหมอธรรมกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน และปัจจัยที่ทำให้หมอธรรมยังคงดำรงอยู่ในสังคม จากการศึกษาพบว่าหมอธรรมเป็นผู้ชายที่เรียนเวทมนตร์คาถาเพื่อปราบภูตผี จึงมีชาวบ้านเข้าพึ่งอำนาจเวทมนตร์เพื่อให้รอดพ้นจากอำนาจของผี ซึ่งจะทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยหรือเกิดอันตราย หมอธรรมจึงทำหน้าที่เป็นทั้งหมอพื้นบ้านและผู้ที่ทำพิธีต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาล การเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวบ้าน การรักษาพยาบาลของหมอธรรมประสบความสำเร็จไม่น้อย เพราะทั้งหมอธรรมและชาวบ้านต่างดำรงอยู่ในสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเดียวกัน หมอธรรมมีบทบาทที่สำคัญต่อชุมชนคือเป็นผู้นำทางธรรมชาติ บทบาทในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง พิพากษาคดี เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีต่าง ๆ ด้วยบทบาทและหน้าที่ต่าง ๆ นี้จึงทำให้ระบบหมอธรรมยังคงดำรงอยู่ได้ในชุมชนตลอดมา

วิญญู ผลสวัสดิ์ (2536) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไท ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร** โดยศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของการประกอบพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทตำบลคำชะอี ผลการศึกษาพบว่าองค์ประกอบประเภทผู้เข้าร่วมพิธี ได้แก่ เจ้าจ้ำ เทียม และชาวผู้ไท เจ้าจ้ำเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการประกอบพิธี เนื่องจากเป็นผู้ที่สามารถติดต่อระหว่างผีกับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม เจ้าจ้ำสืบทอดกันทางสายตระกูล โดยได้รับการคัดเลือกจากผีบรรพบุรุษ ชาวผู้ไท ตำบลคำชะอี มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมเลี้ยงผี 3 ประเภทคือ พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปี การบะ (การบน) การคอบ (การแก้บน) ซึ่งถ้าชาวผู้ไทคนใดไม่เคารพบูชาเจ้าปู่ก็จะลงโทษทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิต การเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อเลี้ยงทวยความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรกรรม

มาริโกะ กาโตะ (2538) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหมอลำผีฟ้า บ้านหนองใหญ่ อำเภอเวียงน้อย จังหวัดขอนแก่น** จากการศึกษาพบว่าหมอลำผีฟ้ามีหน้าที่รักษาพยาบาลโดยมีความเชื่อเรื่องผีเป็นหลัก หมอลำผีฟ้ามีบทบาททั้งต่อบุคคลและสังคม บทบาทต่อบุคคลคือการอธิบายและการตีความหมายปรากฏการณ์เจ็บป่วย ช่วยคลายความวิตกกังวล ให้อำนาจใจและให้ความมั่นใจในชีวิตประจำวัน บทบาทต่อสังคมคือเป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนและลูกศิษย์ การสร้างความเป็นระเบียบในชุมชนและกลุ่มลูกศิษย์ การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนและกลุ่มลูกศิษย์

การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นผู้นำด้านสาธารณสุข การเลือกรักษาโดยวิธีลำผีฟ้าของผู้ป่วยมี 3 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยเกี่ยวกับตัวผู้ป่วย

สุรียา สมุทคุปต์ และคณะ (2539) ทำวิจัยเรื่อง **ทรงเจ้าเข้าผี : วาทกรรมของลัทธิผีและวิกฤตการณ์ของความทันสมัยของสังคมไทย** จากงานวิจัยพบว่าลัทธิทรงเจ้าเข้าผีเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ไสยศาสตร์และกระแสพุทธพาณิชย์ในสังคมไทยสมัยใหม่ ลัทธิผีทรงเจ้าเข้าผีมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณและอำนาจศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์กลางของลัทธิผีและมีความเชื่อว่า อำนาจบารมีขององค์เทพสามารถช่วยแก้ปัญหา “โลกนี้” ได้ หากสวดอ้อนวอนองค์เทพ และบูชาอย่างเหมาะสม ร่างทรงส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ร่างทรงและลูกศิษย์ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง และเป็นผู้ใช้แรงงาน ตำหนักทรงและไสยศาสตร์ช่วยให้คนกลุ่มนี้สามารถปรับตัว ต่อสู้และดิ้นรนอยู่ในสังคมเมืองได้ การทรงเจ้าเข้าผีเป็นความเข้าใจวาทกรรมที่สำคัญคือการขัดแย้งกันระหว่างพุทธศาสนากับไสยศาสตร์ อำนาจรัฐกับเสรีภาพในการนับถือศาสนาของปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันของความเชื่อและพิธีกรรมในสังคมที่แตกต่างกัน

สุรียา สมุทคุปต์ และคณะ (2540) ทำการวิจัยเรื่อง **วิถีคิดของคนไทย : พิธีกรรม “ช่วงผีฟ้อน” ของ “ลาวข้าวเจ้า” จังหวัดนครราชสีมา** ผลการวิจัยพบว่าวิถีคิดเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ ซึ่งถูกสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ วิถีคิดของคนไทยได้รับการนำเสนอโดยชนชั้นผู้นำ ได้แก่ กษัตริย์ ขุนนางและปัญญาชนมาโดยตลอดระยะเวลาของประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เพื่อวัตถุประสงค์ในการสร้างชาติและพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในระยะแรก และเพื่อนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาประเทศในระยะหลัง พิธีกรรมช่วงผีฟ้อนสะท้อนให้เห็น “วิถีคิดแบบพึ่งพา” อำนาจภายนอกทั้งที่เป็นอำนาจของผีและอำนาจของข้าราชการ นักการเมืองและนายทุน ในขณะที่เดียวกันก็แสดงให้เห็นวิถีคิดที่เน้นการผลิตซ้ำและสืบทอดตำนานทางประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์

สุรัตน์ จงดา (2541) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ฟ้อนผีฟ้านางเทียม : การฟ้อนรำในพิธีกรรมและความเชื่อของชาวอีสาน** ผลการศึกษาพบว่านางเทียมและผู้เข้าร่วมพิธีฟ้อนผีฟ้าสืบเชื้อสายมาจากเวียงจันทน์ การฟ้อนผีฟ้ามี 2 ลักษณะคือ การฟ้อนผีฟ้าในการรักษาโรค และการฟ้อนเพื่อบูชาผีฟ้าซึ่งจะทำพิธีในวันสงกรานต์ การวาดฟ้อนมี 3 ลักษณะคือวาดฟ้อนท่าเดียว วาดฟ้อนหลายท่า และวาดฟ้อนเข้าคู่ ดนตรีที่ใช้ในการฟ้อนใช้แคนแปดอย่างเดียว ลายเพลงใช้ลายทางยาว หรือลายอ่านหนังสือในการขับลำผีฟ้า ส่วนลายทางสั้นใช้ในการฟ้อน การแต่งกายของผู้ฟ้อนเป็นแบบพื้นเมืองอีสาน และมีผ้า “สไบ” คล้องคอ

เริงวิชญ์ นิลโคตร (2546) เขียนบทความเรื่อง **พิธีกรรมเหย้าเลี้ยงผีของชาวผู้ไทยบ้านโลกโถง ตำบลภูคหว้า อำเภอภูฉิมรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์** โดยศึกษาโครงสร้างและเนื้อหา

ของพิธีกรรมเหยา บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าพิธีกรรมเหยาไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการกล่อมเกลางานสังคมที่จรร โลงชุมชนให้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม

รตพร ปัทมเจริญ (2543) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **กระบวนการเข้าสู่การเป็นร่างทรง : กรณีศึกษาร่างทรงในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม** ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการเข้าสู่การเป็นร่างทรง แบ่งออกได้เป็น 3 ระยะคือ ระยะแรก ความเจ็บป่วยเป็นจุดหักเหที่เป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่การเป็นร่างทรง ระยะที่สอง ผ่านการประกอบพิธีกรรมรับเป็นร่างทรงจากร่างทรงที่เป็นครู ทำให้บุคคลกลายเป็นร่างทรงอย่างสมบูรณ์ ระยะที่สามเป็นระยะของการดำรงความเป็นร่างทรง ซึ่งต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้มารับบริการ หรือเรียกว่าการรับแขกนั่นเอง

จากเอกสารกลุ่มนี้ผู้วิจัยจะได้นำมาใช้ศึกษาการสืบทอดความเป็นหมอเหยา เพื่อให้เห็นถึงระบบความเป็นมาว่าหมอเหยามีการสืบทอดอย่างไร

กลุ่มที่ 3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมของชาวผู้ไท

วิลเลียม คลิฟตัน ดอคค (2482) มิชชันนารีชาวอเมริกัน เขียนหนังสือชื่อ **ไทย** โดยเขียนเป็นบันทึกการเดินทางของหมอดอคคในประเศไทย ลาว เวียดนาม พม่า และจีน ได้กล่าวถึงชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนภาษาของคนไทในพื้นที่ของประเทศที่กล่าวมาแล้ว โดยพบว่าเป็นกลุ่มไทดำเป็นกลุ่มคนไทที่พบมากที่สุดในภาคเหนือของประเทศเวียดนาม โดยเฉพาะแถบแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง ภาษาและสำเนียงการพูดของคนไทดำและไทขาวไม่แตกต่างกัน แต่ที่เรียกชื่อต่างกันเพราะเครื่องแต่งกาย สำเนียงภาษาของไทดำและไทขาวคล้ายกับภาษาของคนเชียงใหม่

พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ (2499) เขียนหนังสือชื่อ **งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย** โดยศึกษาความเป็นมาของชนชาติไทยก่อนที่จะตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยในปัจจุบัน โดยกล่าวถึงชนเชื้อชาติไทแต่ละสาขา เช่น ไทล้านช้าง ไทใหญ่ ไทอาหม และไทในตั้งเกีย โดยไทในล้านช้างประกอบด้วยคนไท 9 พวก ได้แก่ ลาวเชียง หรือผู้ลาว ผู้ไท ไทขาว ไทดำ ไทแดง ไทเหนือ ไทวน (ไม่ใช่ญวน) ไทลื้อ และผู้เ็น

พระโพธิวงศาจารย์ (ติสโส อ้วน) (2506) กล่าวถึงประวัติของชาวผู้ไทไว้ในหนังสือ **ลัทธิธรรมเนียมต่างๆในภาคที่ 18 ตอนที่ 1 ว่าด้วยชนชาติภูไทและญ้อ** ได้กล่าวถึง ชนชาติผู้ไทและชาติญ้อ ในส่วนของชนชาติผู้ไทนั้นมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองน่านน้อยอ้อยหนู ในสมัยท้าวเก่าได้อพยพประชาชนชาวผู้ไทมาพึ่งโพธิสมภารกับเจ้าอนุรุธกุมาร เจ้าเมืองเวียงจันทน์ เจ้าอนุรุธกุมารจึงอนุญาตให้ไปตั้งอาณาเขตที่เมืองวัง ก่อนนั้นชาวผู้ไทนับถือผี และได้เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาตามแบบเวียงจันทน์ เมื่อมาอยู่ที่เมืองวัง ในครั้งนั้นเจ้าอนุรุธกุมารได้พระราชทานนางลาวมาเป็นมเหสีของท้าวเก่าด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ชาวผู้ไทจะนับถือพุทธศาสนา แต่ก็ยังคงนับถือผี

ควบคู่กันไปด้วย ในหนังสือเล่มนี้ยังได้กล่าวถึงการแต่งกาย ภาษา ลัทธิศาสนา อาชีพ สัตว์พาหนะ และยานพาหนะของชาวผู้ไทด้วย

พลตรีพระยาฤทธิรงค์ธรรมา (สุข ชูโต) (2507) เล่าถึงความเป็นมาของชาวผู้ไทไว้ในหนังสือ **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 9 และภาคที่ 10 ตอนต้น)** โดยกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของชาวผู้ไทไว้ในพงศาวดารเมืองแกลง ในช่วงต้นมีลักษณะเป็นตำนาน ซึ่งเป็นกำเนิดของมนุษย์ว่ามาจากเทพดาพี่น้อง 5 องค์ กับนางเทพธิดาอีก 5 องค์ เมื่อเทพดาทั้ง 10 รู้ว่าตนเองจะหมดบุญในสวรรค์จึงได้ชวนกันจุติลงมายังโลกมนุษย์ ทั้ง 10 ได้อธิษฐานจิตร่วมกันเป็นรูปร่างน้ำเต้าและเข้าไปอยู่ในน้ำเต้า น้ำเต้าจึงลอยมาตกที่เมืองแกลงซึ่งเป็นแผ่นดินที่รกร้างว่างเปล่า เมื่อน้ำเต้าตกลงพื้นดินก็แตกออกมีมนุษย์รูปร่างแตกต่างกันออกมา 5 กลุ่มชาติพันธุ์ โดยฆ่าและออกมาก่อน ตามด้วยผู้ไทดำ ลาวพุงขาว ฮ่อ และแกว ตามลำดับ ต่อมาเมื่อมีประชากรมากจึงได้ขยายออกไปยังเมืองต่างๆ มากมาย กล่าวถึงกลุ่มผู้ไทดำ ในสมัยท้าวลอจก้า มีบุตร 7 คน ภายหลังแยกย้ายไปสร้างบ้านแปงเมืองในที่ต่าง ๆ ในส่วนของผู้ที่จะมาปกครองเมืองแกลงนั้นบางครั้งก็ได้รับแต่งตั้งมาจากหลวงพระบาง บางครั้งได้รับแต่งตั้งจากญวน แต่ต่อมาในระยะหลังฝ่ายญวนจะเป็นผู้แต่งตั้ง พงศาวดารเมืองแกลงในช่วงหลังส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำศึกสงครามกับพวกฮ่อที่เข้ามาปล้นสะดม ดังนั้นฝ่ายที่ปราบปรามจึงเป็นทหารจากกรุงรัตนโกสินทร์ และในตอนท้ายของพงศาวดารกล่าวถึงเมืองที่ขึ้นตรงต่อเมืองแกลงว่ามี 11 เมือง ในพงศาวดารยังได้ระบุถึงอาณาเขตอย่างชัดเจน

ม. ศรีบุษรา (2530) เขียนหนังสือชื่อ **ไทยดำรำพัน** กล่าวถึงความเป็นมาของไทดำในประเทศไทยซึ่งมีอยู่จำนวนมากที่จังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดใกล้เคียง ไทดำเป็นเป็นหนึ่งนในสี่ของผู้ไท ซึ่งประกอบด้วย ผู้ไทดำ ผู้ไทแดง ผู้ไทขาว และผู้ไทลาย ผู้ไทดำในเวียดนามมีจำนวนมากที่สุด คือประมาณหนึ่งแสนคน อยู่กันหนาแน่นบริเวณเมืองแกลงและบริเวณใกล้เคียงในแคว้นสิบสองจุไท ไทขาวมีประมาณ สามหมื่นห้าพันคน อาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำดำ และไทแดงมีประมาณสามหมื่นคน บริเวณลุ่มน้ำแดง หนังสือยังกล่าวถึงพิธีแต่งงานหรือพิธีกินดองของไทดำอย่างละเอียด

ถวิล ทองสว่างรันต์ (2527) ศึกษา **ประวัติผู้ไทและชาวผู้ไทเมืองเรณูนคร** โดยใช้ข้อมูลจากพงศาวดารไทยเป็นหลักควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวผู้ไท ในหนังสือกล่าวถึงถิ่นฐานเดิมของชาวผู้ไทว่าตั้งอยู่ที่เมืองแกลง หรือเมื่อแกลง ต่อมาชาวผู้ไทบางส่วนได้อพยพมาอยู่ที่เมืองวัง และเมืองใกล้เคียงในประเทศลาว ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทางฝ่ายไทยได้กวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเข้ามาอยู่ในภาคอีสาน ซึ่งมีชาวผู้ไทรวมอยู่ด้วย โดยให้เข้ามาอยู่ในพื้นที่รอบๆ เทือกเขาภูพาน ปัจจุบันได้แก่ จังหวัดมุกดาหาร

นครพนม สกลนคร และกาฬสินธุ์ และมีบางส่วนขยายไปสู่จังหวัดอื่น ๆ เช่น หนองคาย อุดรธานี อำนาจเจริญ ยโสธร และจังหวัดร้อยเอ็ด

รัตนกรณ พิศุ (2536) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไท ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร** โดยศึกษาเกี่ยวกับอาหารของชาวผู้ไทซึ่งเป็นอาหารที่ทำจากพืชผักและสัตว์น้ำตามธรรมชาติที่หาได้เอง อาหารประเภทเนื้อวัวทำขึ้นเฉพาะในโอกาสพิเศษ เรือนของชาวผู้ไทแบ่งออกได้ 5 แบบ คือ เรือนแฝดทรงไทย เรือนเกยมิโข่ง เรือนเกยธรรมดาที่มีเรือนไฟ เรือนเกยธรรมดาที่ไม่มีเรือนไฟ ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงฐานะความเป็นอยู่ของผู้อาศัย เสื้อผ้านั้นผู้ชายจะใส่เสื้อดำแขนยาว กางเกงขาแคบสีดำ ผู้หญิงจะใส่เสื้อดำแขนยาว กระดุมโลหะสีเงินผ่าตลอด นุ่งผ้าถุงฝ้ายหรือไหมสีดำ มีผ้าพาดไหล่หรือผ้าสไบสีแดง ส่วนการรักษาโรค ชาวผู้ไทเชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากภูตผีวิญญาน จึงต้องใช้หมอเหยรักษา หากเสียชีวิตแล้วไม่ใช้การกระทำของผีก็ให้หมอป่องรักษาด้านสมุนไพร นอกจากนี้ชาวผู้ไทยังเคารพนับถือผู้อาวุโส มีความเชื่อถือคนที่มีความรู้ความสามารถ มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เชื่อเรื่องบุญกรรมเป็นคนดีมีศีลธรรม

บุญยงค์ เกศเทศ (2536) ทำวิจัยเรื่อง **พิธีกรรมของชาวผู้ไท : ศึกษากรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร** ผู้วิจัยได้ศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและพิธีกรรมกับสิ่งเหนือธรรมชาติของกลุ่มชาวผู้ไท อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร พบว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตของชาวผู้ไทมีการเกิด แต่งงาน เจ็บป่วย และตาย ชาวผู้ไทยังคงยึดมั่นกฎเกณฑ์ที่มีมาแต่บรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด ส่วนพิธีกรรมธรรมชาตินั้น ชาวผู้ไทได้ยึดถือปฏิบัติตาม **“ฮีดสิบสอง”** และมีความผูกพันอยู่กับเรื่องฤกษ์ยามยามดี โดยยึดถือปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและการดำรงชีวิตภายใต้เงื่อนไขธรรมชาติ และพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวผู้ไทมีจิตใจที่ผูกพันกับเรื่องของผีและจิตวิญญาน ซึ่งเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยที่ไม่ทราบสาเหตุ แต่เชื่อว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของผีและวิญญาน ดังนั้นจึงต้องใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการรักษาโรคคือพิธีกรรมเหยรักษาโรค

พลสวัสดิ์ อาจวิชัย (2537) ศึกษาประวัติของชาวผู้ไทในหนังสือ **เล่าเรื่องเมืองหนองสูง** โดยศึกษาจากเอกสารชั้นต้นในกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวผู้ไทหลายคน เป็นเอกสารเกี่ยวกับชนชาติพันธุ์ผู้ไทอำเภอหนองสูงที่สมบูรณ์เล่มหนึ่ง ผู้เขียนได้แบ่งการเล่าเรื่องเมืองหนองสูงออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ชนชาติดั้งเดิมที่มาตั้งอยู่ที่หนองสูง ประวัติของผู้ไท ประวัติเมืองหนองสูง และเมืองหนองสูงหลังปรับปรุงการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 ในส่วนที่เกี่ยวกับชนชาติพันธุ์ดั้งเดิมของอำเภอหนองสูงคือกลุ่มคนเขมร ส่วนประวัติความเป็นมาของชาวผู้ไท ผู้เขียนได้ใช้ตำนานเมืองแกลงเล่าเรื่องซึ่งสรุปได้ว่าชนชาติพันธุ์ผู้ไท มีถิ่นฐาน

เดิมอยู่ที่เมืองแกลง หรือเขียนเขียนฟูในปัจจุบัน เมื่อเกิดภัยแล้ง ชาวผู้ไทที่นำโดยท้าวท่าได้อพยพผู้คนเข้ามาขอขึ้นกับเจ้าอนุรุทรกุมาร และได้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองวัง จนเกิดการต่อต้านจากกลุ่มชาวข่าซึ่งเป็นชนดั้งเดิม ชาวผู้ไทสามารถปราบชาวข่าได้ สมัยรัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีไปปราบฮ่อที่สิบสองจุไทได้พบหนังสือของผู้ไทดำ และผู้ไทขาวที่มีตัวเขียนแต่ผู้ไทเมืองหนองสูงไม่มีตัวเขียน ชาวผู้ไทหนองสูงเล่าว่าแต่ก่อนพวกเขาเคยมีหนังสือ แต่ถูกเผาหมดในตอนเกิดสงคราม มีเรื่องเล่าว่าตัวหนังสือของชาวผู้ไทถูกจารบนหนังควาย ครั้นฝนตกลงมาตัวหนังสือเปียกน้ำจึงนำไปฝังแดดไม่มีคนเฝ้า จึงถูกสุนัขคาบเอาหนังควายนั้นไปกิน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 หลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ ไทยได้รับกับญวนจึงกวาดต้อนประชาชนที่อยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงบริเวณตอนกลางของลาวเป็นจำนวนมาก รวมทั้งชาวผู้ไทจากเมืองวังนำมาตั้งถิ่นฐานไว้ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ผู้ไทเมืองวังกลุ่มหนึ่งมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองหนองสูง จากนั้นผู้เขียนได้เล่าถึงประวัติและความเป็นมาของเมืองหนองสูงมาจนถึงปัจจุบัน โดยได้กล่าวถึงรายชื่อเจ้าเมืองหนองสูง กำนันตำบลหนองสูง และนายอำเภอหนองสูงไว้ด้วย

ศิวิทย์ ธีรศาสตร์และณรงค์ อุปัญญา (2538) ทำวิจัยเรื่อง **การเปลี่ยนแปลงวิถีครอบครัวและชุมชนอีสาน : กรณีผู้ไท** ผู้วิจัยใช้พื้นที่บ้านหนองโถ ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นพื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยพบว่าชาวผู้ไทที่อยู่ที่บ้านหนองโถ เป็นกลุ่มผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองวัง ในสมัยรัชกาลที่ 3 ครั้งแรกมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านโนนน้ำคำ เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นจึงได้มีผู้แยกตัวออกมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองโถ ในปี พ.ศ. 2407 วิถีชีวิตของชาวผู้ไทบ้านหนองโถนั้นพึ่งทรัพยากรธรรมชาติ และอำนาจเหนือธรรมชาติ หลังจากชาวบ้านได้นำ ปอ มันสำปะหลัง ฝ้าย เข้ามาปลูกก็ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านเริ่มไปทำอาชีพนอกการเกษตร คือไปรับจ้างต่างจังหวัด ถึงร้อยละ 60 อาชีพการเกษตรจึงลดลงเหลือ ร้อยละ 40 ในสังคมผู้ไทเดิมเป็นสังคมที่ฝ่ายชายเป็นใหญ่กว่าฝ่ายหญิง เพราะภรรยาต้องกราบสามีทุกวันพระก่อนนอน เมื่อวัฒนธรรมสมัยใหม่เริ่มเข้าสู่สังคมชาวผู้ไท ค่านิยมดังกล่าวได้เลิกปฏิบัติ และอีกสาเหตุหนึ่งเมื่อภรรยามีสถานะดีขึ้นมีการศึกษา แม้วัฒนธรรมจะเปลี่ยนไป แต่ในปัจจุบันชาวบ้านหนองโถยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมไว้หลายอย่าง เช่น บุญข้าวประดับดิน เดือนแก้ว และบุญข้าวสากเดือนสิบ และนอกจากนี้ยังมี พิธีเหยา เหยาเลี้ยงผี เหยาฮูปเหยาฮอย การเลี้ยงผีปู่ตา

จากเอกสารและงานวิจัยทั้ง 3 กลุ่มนี้ ผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัยเรื่องการสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยา และอัตลักษณ์ในพิธีเหยาเลี้ยงผี : กรณีศึกษาตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งจะเห็นว่างานวิจัยที่กล่าวมาแล้วนั้นได้ให้ความสำคัญกับพิธีเหยาเพียงขั้นตอนและการประกอบพิธีกรรม นอกจากนี้ในส่วนของผู้ประกอบ

พิธีกรรมไม่ได้มีผู้ศึกษาไว้อย่างลุ่มลึกเท่าที่ควร ซึ่งจะต่างจากงานของผู้วิจัยที่ต้องการศึกษาความเป็นมาและการสืบทอดการเป็นหมอเหยา ตลอดจนการศึกษาองค์ประกอบต่างๆที่อยู่ในพิธีเหยาเลี้ยงผีเพื่อให้เห็นตัวตนของชาวผู้ไท ซึ่งในงานวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วไม่มีงานชิ้นใดทำการศึกษาไว้

ศูนย์วิทยพัธพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ชาวผู้ไทในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์และภูมิหลังทางวัฒนธรรม

ชาวผู้ไทเป็นกลุ่มชนที่มีประวัติความเป็นมา มีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย โดยยังคงพยายามรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้อย่างเหนียวแน่น ในบทนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาประวัติศาสตร์และภูมิหลังทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทในประเทศไทยในหัวข้อต่อไปนี้ ได้แก่ ความหมายของคำว่า “ผู้ไท” “ผู้ไทย” หรือ “ภูไท” ประวัติความเป็นมาและการอพยพย้ายถิ่นของชาวผู้ไท และลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไท

2.1 ความหมายของคำว่า “ผู้ไท” “ผู้ไทย” หรือ “ภูไท”

คำว่า “ผู้ไท” “ผู้ไทย” หรือ “ภูไท” มีกล่าวไว้ในเอกสารทางวิชาการหลายเล่มต่างยุคต่างสมัย ผู้รู้หลายท่านได้วิเคราะห์และให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (738-739) ให้ความหมายของคำว่า “ผู้ไทย” หมายถึง ชนชาติไทยสาขาหนึ่งที่อยู่แถบสิบสองจุไทย

วิลเลียม คลิฟตัน คอคค (2456 : 94-95) หมอสอนศาสนาชาวอเมริกันใช้คำว่า “ผู้ไทย” ในความหมายของการรวมเรียกชื่อของคนไทสาขาต่าง ๆ เช่น ไทเหนือ ไทน้ำไหล ไทดำ ไทขาว ไทแดง และไทฮ้อย

พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ (2459 : 93) ใช้ว่า “ผู้ไทย” เพราะ “ผู้” แปลว่าคน “ผู้ไทย” คือคนไทย ผู้ลาวคือคนลาว พวกผู้ไทยรับอารยธรรมจีนมากกว่าลาว เช่นเขียนหนังสือด้วยพู่กันจีน แต่เขียนหนังสือไทยมีสระอยู่ข้างบนข้างล่างข้างตามแบบไทยเดิม

ปราณี กล่ำส้ม (2534 : 21) อธิบายว่าที่ภูคน่าจะใช้คำว่า “ผู้ไท” ซึ่งหมายถึงชนชาติไทสาขาหนึ่งอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย ในประเทศเวียดนาม ซึ่งดินแดนนี้กินบริเวณกว้างขวาง

ถวิล เถสรวราช (อ้างใน ทรงคุณ จันทจร และปิติ แสนโคตร, 2540 : 3) กล่าวว่า “ผู้ไทย” คำนี้เป็นชื่อชาติไม่ใช่ชื่อพวก เมื่อบอกว่าเป็นผู้ไทยก็คือคนไทยที่อยู่ในสิบสองจุไทย ชาวหลวงพระบางเรียกว่าลาวเก่า (อ้ายลาวเดิม) พวกผู้ไทยมีอยู่ในมณฑลยูนนานกับที่เมืองเซโปนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ผู้ไทยมีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ผู้ไทดำ ผู้ไทขาว ลาวเก่า ไทกระดาก ตัดคำว่าผู้ ออกเหลือแต่คำว่าไทดำ และไทขาว

ส. ศิวรักษ์ (อ้างใน ทรงคุณ จันทจรและปิติ แสนโคตร, 2540 : 4) เขียนบทความเรื่อง “ภูไท – ผู้ไทย” ลงในอนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมิถุนายน 2504 โดยอ้าง

ความเห็นของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ดิสโล) พันตรีอิริค ไฮเดนฟาเดน และดำเนิน เลขะกุล ส่วนใหญ่แล้วสรุปว่า ภูไท เป็นคำที่ใช้ถูกต้อง เพราะว่าคำ “ภู” ภาษาไทยเดิมแปลว่าที่สูง ที่เนิน เป็นจอม ส่วนคำว่า “ไท” แปลว่าเป็นอิสระไม่ขึ้นกับใคร เมื่อมารวมกันเป็น “ภูไท” ก็แปลว่าชนชาติไทยสาขาหนึ่งที่เป็นอิสระไม่ขึ้นกับใคร โดยมากชอบอยู่ตามภูเขา เช่นเดียวกับพวกภูไทที่อยู่ในสิบสองจุไท ตลอดถึงพวกที่ย้ายมาจากเมืองวัง อันเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มชาวผู้ไทก่อนจะอพยพเคลื่อนย้ายมาอยู่ฝั่งไทย

สุมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ (2540 : 4) ให้ความหมายคำว่า “ผู้ไท” เป็นชื่อพลเมืองในเขตสิบสองจุไทของประเทศเวียดนาม และเขตหัวพันของประเทศลาวที่พูดภาษาตระกูลไท และเป็นคำที่ใช้เรียกชื่อกลุ่มตนเองมาแต่โบราณ อีกประการหนึ่งคำว่า “ผู้ไท” เขียนตามวิธีสะกดที่นิยมกันในปัจจุบันเพราะคำว่า “ไท” ใช้ในความหมายของกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทโดยทั่ว ๆ ไป และ “ไทย” ใช้เฉพาะหมายถึงคนไทยสยามเท่านั้น

จะเห็นได้ว่ามีผู้เสนอความคิดเห็นที่หลากหลายต่อคำว่า ภูไท ผู้ไทย หรือ ผู้ไท ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “ผู้ไท” แทนกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่พูดภาษากลุ่มตระกูลไทที่มาจากแคว้นสิบสองจุไท และอพยพเข้ามาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

2.2 ประวัติความเป็นมาและการอพยพย้ายถิ่นของชาวผู้ไท

ชาวผู้ไทมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานเล่าสืบต่อกันมาว่ามีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองแงง หรือเมืองแกนหรือเมืองน่าน้อยอ้อยหนู ปัจจุบันคือเมืองเดียนเบียนฟูในประเทศเวียดนาม ชาวผู้ไทเชื่อว่าตนเกิดมาจากผืนน้ำเต้า ตามความในพงศาวดารเมืองแงงซึ่งเป็นตำนานของพวกผู้ไทได้กล่าวถึงการกำเนิดของตนไว้ดังนี้

มีเทพดาพี่น้อง 5 องค์ เสวยทิพย์สมบัติในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มาช้านานจนจะจุติ เทพดาต่างก็ปรึกษากันว่าจะลงมาจุติในโลกมนุษย์ เมื่อเห็นชอบแล้วต่างก็ไปปรึกษาเทพธิดาทั้ง 5 องค์ อันเป็นบริวาริกาทั้งหมดก็เห็นชอบด้วยจึงได้อธิษฐานร่วมจิตเนรมิตน้ำเต้าขึ้นมา เทพทั้ง 10 ก็เข้าไปอยู่ในน้ำเต้า น้ำเต้าจึงลอยมาตกบนภูเขาทุ่งนาเตา ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองแงงไปทางตะวันออกเป็นระยะทางเดิน 1 วัน น้ำเต้านั้นได้แตกออกมาเป็นมนุษย์รูปร่างหน้าตาแปลก ๆ คือข้างจะออกมาเป็นที่ 1 ผู้ไทดำออกมาเป็นที่ 2 ลาวฟุ้งขาวออกมาเป็นที่ 3 ฮ่อออกมาเป็นที่ 4 และแกวออกมาเป็นที่ 5 รวมแล้ว 10 คน ครั้นแล้วทั้งหมดก็เดินลงจากภูเขา

และลงไปอาบน้ำที่ “หนองสกหนองฮาย” ซึ่งเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ใครได้ลงไปอาบน้ำและดื่มกินจะมีผิวขาว และมีสติปัญญารู้กิตติราชการบ้านเมืองได้ แต่ข้าแจะซึ่งออกมาก่อนกลัวหนาวจึงไม่ยอมลงอาบน้ำ คนพวกนี้จึงมีรูปกายหมองคล้ำดำมัวมอมมาจนถึงทุกวันนี้ ฝ่ายผู้ไทย ลาว ฮ่อ และญวน ทั้ง 4 ชาติได้ลงอาบน้ำชำระร่างกายผิวพรรณจึงได้ขาวผ่องใสงดงาม คนทั้ง 5 ชาติก็ได้แต่งงานเป็นสามีภรรยา ผู้ไทย ลาว พุงขาว ฮ่อ และญวน มีบุตรสืบตามเพศพันธุ์บิดามารดาและมีผิวขาว ส่วนข้าแจะนั้นบุตรที่เกิดมาผิวดำเช่นเดียวกับบิดามารดาจนมาถึงปัจจุบันนี้

(ประชุมพงศาวดารภาคที่ 9, 2507 : 105)

ในหนังสือ *ความโตเมือง* หรือที่นักวิชาการไทยเขียนว่า *ความโทเมือง* ได้ บันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มไทดำว่า ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ลอแลดซึ่งมีฉายาว่าปู่เจ้าภูเขา ผู้สืบเชื้อสายของลานเจียง ได้ย้ายเมืองหลวงจากเมืองเถน (เดียนเบียนฟู) มายังเมืองหม้วย และสามารถทำให้เมืองที่อยู่ทางด้านเหนือ กลาง และได้ มาขอมอ่อนนุ่ม ต่อมาปู่เจ้าตาเงิน หลานของลอแลดสามารถรวมเขตทางตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนามเข้าด้วยกันทำให้เมืองหม้วยเป็นเมืองศูนย์กลางหรือเป็นเมืองหลวงได้ อาณาเขตของเมืองหม้วยมีเมืองบริวารตั้งแต่เขตตะวันตกของจังหวัดหัวบิ่นไปจดมณฑลยูนนาน จากฝั่งซ้ายของแม่น้ำดาวไปถึงลุ่มน้ำอยู่ในประเทศลาวปัจจุบัน ปู่เจ้าตาเงินสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการ “*ปัวแควหา ปัวลาวฮัก*” คือชนะใจกษัตริย์เวียดนามและทำให้กษัตริย์ลาวรัก เมืองหม้วยจึงมีฐานะเป็นเมืองหลวง มีศูนย์กลางอยู่ที่บ้านเชียงฟ้า (คำจอง, 2553 : 177 – 178)

ศตวรรษที่ 6 – 18 ชาวไทในเวียดนามตะวันตกเฉียงเหนือได้ก่อตั้งเมืองสำคัญ ๆ ขึ้น 16 เมืองเรียกว่า “*เจาเมือง*” และเรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า “*ดินไท*” หมายถึงที่ดินของชาวไท จดหมายเหตุของเวียดนามเรียกดินแดนนี้ว่า “*16 เจาไท*” ต่อมาฝรั่งเศสได้ให้ดินแดน 6 เจาเมืองไปรวมเข้ากับมณฑลยูนนานของจีนตามสนธิสัญญาเทียนสินได้แก่เมืองตุง เมืองฮวาง เมืองเตียง เมืองเซียงแฉม เมืองจุก เมืองมี จึงเหลือเมืองไทเพียง 10 เมือง ต่อมาฝรั่งเศสได้ยกเมืองควายและเมืองมุนรวมเข้ากัน จึงกลายเป็นเขตสิบสองเจาไทหรือสิบสองจุไท (คำจอง , 2553 : 179)

แคว้นสิบสองจุไทเป็นที่อยู่ของคนไทก่อนที่เวียดนามจะขยายอำนาจเข้ามา มีระบบการปกครองที่มีเจ้าเมือง 12 เมือง แต่ละเมืองนั้นค่อนข้างจะเป็นอิสระต่อกัน แต่บางเมืองก็เกี่ยวข้องกันโดยการแต่งงาน (ศิริพร ฅ ถกลาง, 2545 : 37)

จากหลักฐานที่กล่าวมาแล้ว ผู้ไทเป็นชาติพันธุ์ไทสาขาหนึ่งที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่แคว้นสิบสองจุไท ซึ่งมีอาณาเขตกว้างขวางมาก โดยมีเมืองแฉกและเมืองไลเป็นที่อยู่อาศัยของชาวผู้ไท สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวไว้ในคำนำพงศาวดารเมืองแฉกและพงศาวดารเมืองไลว่า

เมืองไลเมืองแฉกอยู่ในแคว้นสิบสองจุไท แรกที่ชนชาติไทยจะอพยพลงมาสยามประเทศ แต่ดึกดำบรรพ์ตั้งอยู่ที่นี้ก่อน แม้ทุกวันนี้พลเมืองที่อยู่ในแคว้นนี้ก็เป็นไทโดยมาก เรียกกันว่า “ผู้ไท”

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, อ่างถึงใน ปราณิ กล้าส้ม, 2534 : 21)

พ.ศ. 2418 – 2428 พวกฮ่อเข้าโจมตีหัวเมืองในเขตสิบสองจุไท หัวพันทั้งห้าทั้งหก เชียงขวาง หลวงพระบาง และเวียงจันทน์ ซึ่งอยู่ในความดูแลของประเทศสยาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้หมื่นไวยวรนาถซึ่ง ต่อมาได้เลื่อนยศเป็นจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นแม่ทัพสยามขึ้นไปปราบฮ่อ ต่อมาใน พ.ศ. 2426 เมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดครองญวนได้สำเร็จและต้องการเข้ายึดครองประเทศลาว จึงได้ส่งกองกำลังเข้าไปในสิบสองจุไท โดยอ้างว่าช่วยญวนปราบฮ่อ ฝรั่งเศสอ้างว่าแคว้นสิบสองจุไทเคยส่งเครื่องบรรณาการให้แก่ญวนจึงถือว่าเป็นเมืองขึ้นของญวน ได้เข้ายึดครองแคว้นสิบสองจุไท หัวพันทั้งห้าทั้งหก ฝ่ายไทยโดยเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีพยายามเจรจากับ ม.ปาวี กงสุลฝรั่งเศสประจำสยามที่เมืองแฉกเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้กำลัง ทั้งสองจึงเข้าตั้งมั่นที่เมืองแฉกจนกว่ารัฐบาลของทั้งสองฝ่ายจะตกลงกันได้ ต่อมาฝรั่งเศสขับไล่กองทัพไทยออกจากเมืองแฉกจนเป็นผลสำเร็จ และทำให้ไทยต้องเสียดินแดนสิบสองจุไทในปี พ.ศ. 2431 และต่อมาสูญเสียลาวให้แก่ฝรั่งเศสอีกใน ปี พ.ศ. 2436 (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2545 : 9-10)

การศึกษาประวัติความเป็นมาและการอพยพย้ายถิ่นของชาวผู้ไท ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อดังนี้ การอพยพของชาวผู้ไทเข้าสู่ประเทศไทย การตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ไทในจังหวัดมุกดาหาร การตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ไทในอำเภอหนองสูง และการสร้างชุมชนชาวผู้ไทในตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

2.2.1 การอพยพของชาวผู้ไทเข้าสู่ประเทศไทย

ดินแดนสิบสองจุไทนั้น เป็นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มไทคำอาศัยอยู่ทางตอนกลางและตอนใต้ของแคว้นสิบสองจุไทใกล้ชายแดนลาวที่เมืองแฉก (Dien Bien

Phu) เมืองหม้วย (Tuan Chau) เมืองลา (Son La) ส่วนไทขาวอาศัยอยู่ทางตอนเหนือของแคว้นสิบสองจุไทใกล้ดินแดนจีนแถบเมืองไล (Lai Chau) เมืองสอ (Phong Tho) ส่วนไทแดงอาศัยอยู่ทางทิศใต้ของแคว้นสิบสองจุไทแถบเมืองแทงหัว (Thanh Hoa) และ เหง่อาณ (Nghe An) (สุมิตร ปีติพัฒน์, 2545 : 4)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนไทกล่าวว่าชาวผู้ไทอพยพมาจากเมืองน่านน้อย อ้อยหนูหรือเมืองเดียนเบียนฟูเข้ามายังประเทศลาวมีสาเหตุ 2 ประการคือ ประการแรกเกิดความแห้งแล้งและอัตรัดขาดแคลนข้าวปลาอาหารเนื่องจากฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ราษฎรชาวเมืองเกิดความเดือดร้อน ประการที่สองคือเกิดความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างท้าวเก่าซึ่งเป็นหัวหน้าชาวผู้ไทกับเจ้าเมืองน่านน้อยอ้อยหนู ท้าวเก่าเกลี้ยกล่อมชาวผู้ไททั้งชายหญิงได้ประมาณหมื่นคนเศษแล้วมาขอขึ้นกับเจ้านุรุทรราชแห่งเมืองเวียงจันทน์ เจ้านุรุทรราชจึงให้ไปตั้งอยู่ที่เมืองวัง แต่ในเขตเมืองวังนั้นเป็นที่อยู่ของพวกข่า จึงเกิดความขัดแย้งและต่อสู้กันขึ้น จนชาวข่าสู้ชาวผู้ไทไม่ได้จึงยอมยกเมืองวังให้ชาวผู้ไทครองและยอมสวามิภักดิ์ต่อชาวผู้ไท เจ้านุรุทรราชจึงตั้งให้ท้าวเก่าเป็นเจ้าเมืองวัง และทุกสิ้นปีให้ส่งส่วยมิดได้และขวานให้เวียงจันทน์ปีละ 500 เล่ม นอกจากนี้ยังส่งส่วยขี้ผึ้งปีละ 5 ปึก (ปึกหนึ่งหนัก 5 ชั่ง) ให้แก่เจ้าเมืองคำไร่ซึ่งเป็นเมืองของชนชาติญวน เพราะกลัวพวกญวนจะมาตีเอาบ้านเมือง (สุวิทย์ ชีรสาคัดและณรงค์ อุปีชญ์, 2538 : 18-19)

ในปี พ.ศ. 2488 ฝรั่งเศสทำสงครามกับกองกำลังเวียดนามที่ ชาวไทดำเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามทำสงครามกับฝรั่งเศส ฝรั่งเศสใช้พื้นที่ของเมืองแดงหรือ เดียนเบียนฟูเป็นที่ตั้งรับกองกำลังของเวียดนามเพื่อที่จะปลดแอกจากอำนาจของฝรั่งเศส ซึ่งใช้เวลาในการรบกันถึงปี พ.ศ. 2497 กองกำลังเวียดนามก็ได้ชัยชนะฝรั่งเศส ในวันที่ 7 พฤษภาคม 2497 (ยุทธศักดิ์ สมแสนและคณะ, 2551 : 13) เมื่อเวียดนามถูกแบ่งออกเป็นเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ตามแนวเส้นขนานที่ 17 เวียดนามเหนือให้อิสระในการปกครองแก่แคว้นสิบสองจุไทเพราะช่วยรบกับฝรั่งเศสมีชาวไทดำบางส่วนได้อพยพหนีสงคราม เข้ามายังประเทศลาวแถบเชียงขวางและเวียงจันทน์ เมื่อฝรั่งเศสยึดลาวได้สำเร็จ กลุ่มคนไทดำและลาวก็หนีเข้ามายังภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยเข้ามาอยู่ที่จังหวัดสกลนคร นครพนม กลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ที่นี้คนไทยเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ผู้ไท” หรือ “ภูไท” (ศิริพร ณ ถลาง, 2545: 39)

การอพยพของชาวผู้ไทจากประเทศลาวเข้าสู่ประเทศไทยนั้น ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าส่วนใหญ่อพยพเข้ามาด้วยเหตุผลสงคราม สำหรับการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของชาวผู้ไทครั้งสำคัญนั้นมีการอพยพ 3 ระลอกด้วยกัน คือสมัยกรุงธนบุรี สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.2.1.1 สมัยกรุงธนบุรี

พ.ศ. 2321 ถึง พ.ศ. 2322 พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) พร้อมด้วยเจ้าพระยาสุรสีห์ (กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท) เป็นแม่ทัพนำกองกำลังสองหมื่นคนเศษ ยกทัพไปตีหัวเมืองลาวตั้งแต่จำปาศักดิ์ถึงเวียงจันทน์ ในขณะที่กองทัพไทยล้อมเวียงจันทน์อยู่นั้น กองทัพของหลวงพระบางซึ่งไม่ถูกกั้นกับเวียงจันทน์ได้ส่งกำลังทหารมาช่วยฝ่ายไทย กองทัพฝ่ายไทยล้อมเวียงจันทน์ 4 เดือนก็ตีเวียงจันทน์ได้ เมื่อเวียงจันทน์แตก ฝ่ายไทยจึงได้ผนวกเวียงจันทน์และหลวงพระบางเป็นประเทศราช และได้ให้กองทัพหลวงพระบางไปตีหัวเมืองตะวันออก คือเมืองทันต์และเมืองม่วย ซึ่งอยู่ชายแดนญวน สองเมืองนี้เป็นที่อยู่ของไทดำหรือลาวทรงดำ กองทัพได้กวาดต้อนครอบครัวลาวทรงดำเข้ามา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้ลาวทรงดำไปตั้งรกรากอยู่ที่เมืองเพชรบุรี เพื่อทดแทนคนไทยที่ถูกพม่าฆ่าตายในสมัยเสียกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏในพงศาวดารรัชกาลที่ 1 ว่า

ในจุลศักราช 1141 ปีกุน เอกศก (พ.ศ. 2322) ...กองทัพสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์ตีเมืองล้านช้างได้แล้ว... ให้ทัพเมืองหลวงพระบางไปตีเมืองทันต์ ญวนเรียกเมืองซื่อหัง เมืองม่วย สองเมืองนี้เป็นที่อยู่ของลาวทรงดำ (ผู้ไทดำ) อยู่ริมเขตแดนเมืองญวน ได้ครอบครัวลาวทรงดำมาเป็นอันมาก พาครอบครัวลาวเวียง ลาวทรงดำ ลงมาถึงกรุงในเดือนยี่ปีกุนเอกศก (พ.ศ. 2322) นั้น ลาวทรงดำโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เพชรบุรี..

(กรมศิลปากร , 2506 : 34-38)

2.2.1.2 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ในปี พ.ศ. 2335 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมืองแฉงและเมืองพวนแข็งข้อต่อเวียงจันทน์ กองทัพเวียงจันทน์ตีเมืองทั้งสองได้จึงกวาดต้อนพวกลาวทรงดำ (ผู้ไทดำ) และลาวพวนเป็นเชลย ส่งลงมาทางกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงโปรดเกล้าฯ ให้ลาวทรงดำและลาวพวนไปอยู่ที่เมืองเพชรบุรี ในพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 กล่าวไว้ว่า พ.ศ. 2335 ญวนตั้งเกียกกองทัพมาตีเวียงจันทน์ เกิดการรบกันที่เมืองพวน กองทัพญวนพ่ายแพ้แก่กองทัพเวียงจันทน์ กองทัพเวียงจันทน์จึงกวาดต้อนเอา

ครอบครัวชายหญิงชาวพวนส่งมายังกรุงเทพมหานครประมาณสี่พันคน หลักฐานชิ้นนี้ไม่ได้ระบุชื่อเมืองแกลง และไม่ได้ระบุว่าเมืองแกลงขัดแย้งกับเวียงจันทน์ (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2505 : 190) แต่การที่เวียงจันทน์กวาดต้อนครอบครัวชาวพวนส่งมาให้กรุงเทพฯ เป็นไปได้ว่าเมืองพวนมีพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจ จึงกวาดต้อนพวกนี้ออกมาเสียก่อน เพื่อไม่ให้ญวนเข้ามากวาดต้อนพวกนี้ไป เหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นมากหลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และณรงค์ อุปัญญา, 2538 : 23)

ภาพที่ 1 ฌาปนสถานเป็นที่ที่ท้าวท่าประลองการยิงหน้าไม้กับพวกราชา เมืองวิริยะบุรี แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว

ภาพที่ 2 ธาตุนางลาว ตั้งอยู่ในวัดบ้านธาตุ เมืองวีระบุรี แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว

2.2.1.3 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การอพยพครั้งนี้เป็นการอพยพครั้งใหญ่ที่สุด มีการอพยพชาวผู้ไทและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ บริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเข้ามาไว้ที่ภาคอีสาน และมีบางส่วนส่งมายังภาคกลาง สาเหตุของการอพยพในครั้งนี้ เพราะรัฐไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 ชัดแย้งอย่างรุนแรงกับญวน เพราะญวนขยายอำนาจเข้ามาในเขมรและลาวซึ่งเป็นประเทศราชของไทย จึงเป็นชนวนเหตุในการเกิดสงครามระหว่างไทยกับญวนอย่างยาวนานคือตั้งแต่ พ.ศ. 2376 – พ.ศ. 2390 การรบกันในครั้งนี้ สนามรบส่วนใหญ่อยู่ในประเทศเขมร ไทยเกณฑ์คนจากภาคอีสานเป็นจำนวนมาก พร้อมกับเสบียงและยุทธโศปกรณ์เพื่อทำสงครามกับญวน (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2553 : 355-356)

การรบครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อประชากรกลุ่มต่าง ๆ ในฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เพราะทั้งไทยและญวนต่างส่งกำลังมากวาดต้อนประชากรในลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงไปเป็นกำลังของตน เพราะทั้งสองประเทศต่างชิงความได้เปรียบ ฝ่ายญวนค่อนข้างจะได้เปรียบไทยเนื่องจากคนลาวเกลียดชังคนไทย เนื่องจากไทยสังหารเจ้านววงศ์อย่างโหดเหี้ยมและเผาเวียงจันทน์อย่างราบคาบ (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2506 : 129 – 301) วัดวาอารามถูกเผา มีเพียงบางวัดที่ไม่เสียหายมากนักเช่นวัดพระแก้วและวัดศรีสะเกษ ทรัพย์สินของเวียงจันทน์ถูกฝ่ายไทยกวาดไปหมด รวมทั้งราษฎรที่เมืองเวียงจันทน์ก็ถูกกวาดต้อนเป็นเชลย สาเหตุที่ฝ่ายไทยต้องทำแบบนี้ เพราะไม่ต้องการให้ฝ่ายเวียงจันทน์แข็งข้อกับไทยอีก ส่วนทางด้านญวนได้เข้าช่วยเหลือเจ้า

อนุวงศ์เป็นอย่างดี ในตอนที่เจ้าอนุวงศ์หนีการจับกุมของไทยไปอาศัยที่เมืองญวนในครั้งที่เสียเวียงจันทน์ให้แก่ไทยเป็นครั้งแรก ด้วยเหตุนี้ในตอนแรก ฝ่ายลาวจึงมีใจฝักฝายกับญวนมีเพียงเมืองพวนเท่านั้นที่อยู่กับไทย แต่ในระยะหลังญวนได้แสดงธาตุแท้ให้คนลาวเห็นดังปรากฏในเอกสารเรื่องพื้นเวียงที่ชาวลาเวียงจันทน์ได้บันทึกไว้ว่า

พระเจ้ากรุงแกวจึงให้โดยยี่ไปรักษาเมืองชุมพรไว้ แกวได้เกณฑ์ผู้คนสร้างค่ายคูเมือง ปลุกคำหนักใหญ่่น้อย ผู้คนทิ้งไร่นาเพราะถูกเกณฑ์ ชาวเมืองพอง ชุมพร พะลาน สะโปน (เซโปน) อดอยาก ข้าวยาก หมากแพง เพราะผู้คนไม่ได้ทำนา ต้องกินหัวมันแทนข้าว แกวยังข่มเหงให้ตัดไม้สร้างเมืองค่ายคู เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ก็จัดเวรเฝ้าด่านและเสียด่วยให้แก่ญวนจนชาวเมืองอดอยาก เขาก็พากันหนีแกวมาพึ่งลาวทีละน้อย ไม่คิดจะอยู่เป็นเมืองต่อไป พวกที่หนีไม่พ้นก็เป็นเวรกรรมอยู่ที่นั่น บางพวกก็เป็นไข้ลงท้องตาย

(ชวัช ปุณ โนนทก, 2533 : 61)

หลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ ประชากรทางหัวเมืองฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงถูกทางการไทยกวาดต้อนและนำมาไว้ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ที่เมืองมหาไชย เมืองพวน เมืองเชียงขวาง เมืองชุมพร เมืองพวง เมืองพะลาน เมืองเชียงคำ เมืองเชียงแมน เมืองกาย เมืองเชียงดี เมืองคำเกิด เมืองคำม่วน เมืองพร้าว เมืองหาว และเมืองวัง รวมทั้งสิ้น 15 เมือง ประชากรที่อาศัยอยู่ตามเมืองที่กล่าวมานี้เป็นประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้แก่ ผู้ไท กะเลิง ญ้อ โข่ ข่า (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และณรงค์ อุปัญญา, 2538 : 24-25)

การกวาดต้อนชาวผู้ไทเข้าสู่ประเทศไทยในครั้งที่ 3 ชาวผู้ไทกลุ่มเมืองวังเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามามากที่สุด นอกจากนี้ยังมีชาวผู้ไทจากเมืองเซโปน เมืองกะปอง และชาวผู้ไทเมืองคำม่วน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณแอ่งสกลนคร โดยกระจายอยู่บริเวณรอบ ๆ เทือกเขาภูพาน ชาวผู้ไทกลุ่มต่าง ๆ ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ กลุ่มที่อพยพมาจากเมืองวัง กลุ่มชาวผู้ไทจากเมืองเซโปน กลุ่มชาวผู้ไทจากเมืองกะปอง และกลุ่มชาวผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองคำม่วน สปป.ลาว

1) กลุ่มที่อพยพมาจากเมืองวัง แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 อพยพมาอยู่ที่บ้านห้วยหัวขัว บ้านบ่อจันทร์ และบ้านดงหวาย โดยการนำของท้าวเพชรและท้าวสาย ต่อมาทางการยกฐานะบ้านดงหวายเป็นเมืองเรณูนคร ชาวผู้ไททั้งหมดจึงได้อพยพมารวมกัน พร้อมกันนั้นทางการได้แต่งตั้งท้าวสาย เป็น “พระแก้วโกมล” เป็นเจ้าเมืองคนแรก

กลุ่มที่ 2 อพยพตั้งถิ่นฐานที่บ้านฝ้าขาวพันนา โดยการนำของท้าวโสมกลาง ต่อมาได้อพยพไปที่บ้านพานพร้าวและยกฐานะเป็นเมืองพรรณานิคมขึ้นกับเมืองสกลนคร และตั้งท้าวโสมกลางเป็น “พระเสนาณรงค์” เจ้าเมืองคนแรก

กลุ่มที่ 3 ชาวผู้ไทบ้านห้วยนวมⁱⁱ แขวงเมืองวัง โดยการนำของหมื่นเดชอุดม ชาวเวียงจันทน์ที่อาสาไป เคลี้ยกล่อมชาวผู้ไทเข้ามาฟังพระบรมโพธิสมภาร เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เมืองภูแล่นช้าง เชิงเทือกเขาภูพาน และตั้งหมื่นเดชอุดมเป็น “พระพิชัยอุดมเดช” เป็นเจ้าเมืองภูแล่นช้าง ทำราชการขึ้นกับเมืองกาฬสินธุ์ เมืองภูแล่นช้าง ปัจจุบันคือตำบลภูแล่นช้าง อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มที่ 4 โดยการนำของท้าวกอ อพยพผู้คนมาประมาณ 852 คน มาฟังพระบรมโพธิสมภาร และตั้งถิ่นฐานที่บ้านกุดสิมใกล้ห้วยน้ำยั้ง จากนั้นจึงตั้งท้าวกอเป็น “พระธิเบศรวงศา” เป็นเจ้าเมือง และยกบ้านกุดสิมเป็นเมืองกุกินารายณ์ ในพ.ศ. 2388 ทำราชการขึ้นกับเมืองกาฬสินธุ์

กลุ่มที่ 5 โดยการนำของท้าวสิงห์หรือท้าวสีหนามไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองแวง ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านหนองสูง ตามชื่อหนองน้ำที่อยู่ไม่ไกลนัก ให้ท้าวสีหนามเป็น “พระไกรสรราช” เจ้าเมืองคนแรกและยกฐานะบ้านหนองสูงเป็นเมืองหนองสูงในเวลาต่อมา

2) กลุ่มชาวผู้ไทจากเมืองเซโปน มี 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พ.ศ. 2382 ชาวผู้ไทกลุ่มนี้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอเสนางคณิศม โดยการนำของท้าวศรีสุราช (ท้าวจันทน์) และได้เป็น “พระศรีสินธุสงคราม” เจ้าเมืองคนแรก ต่อมาในปี พ.ศ. 2455 ถูกยุบเป็นกิ่งอำเภอเสนางคณิศม ปัจจุบันอำเภอเสนางคณิศมอยู่ในเขตจังหวัดอำนาจเจริญ

กลุ่มที่ 2 อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านคำเมืองแก้ว โดยการนำของท้าวสีหนาท ต่อมาได้เป็น “พระรามณรงค์” เจ้าเมืองคนแรก ปัจจุบันบ้านคำเขื่อนแก้วเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอลานสกา จังหวัดอุบลราชธานี

3) กลุ่มชาวผู้ไทจากเมืองกะปอง อพยพเข้ามาตั้งเมือง 2 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ในปี พ.ศ. 2420 ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นกลุ่มชาวผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองกะปอง (เมืองกะตากหรือเมืองกะปอง ปัจจุบันเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองมหาชัย แขวงคำม่วน สปป.ลาว) มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านปลาเป่า แขวงเมืองหนองหาร โดยการนำของท้าวพรหมสุวรรณ และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งท้าวพรหมสุวรรณ เป็น “พระสุรินทรบริรักษ์” เจ้าเมืองคนแรก ต่อมา ย้ายเมืองจากบ้านปลาเป่าไปตั้งบ้านเรือนที่บ้านนาหอย เขตเมืองสกลนคร ปัจจุบันคือท้องที่อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

กลุ่มที่ 2 ปี พ.ศ. 2421 สมัยรัชกาลที่ 5 ชาวผู้ไทเมืองกะปองกลุ่มนี้อพยพถิ่นฐานมาที่บ้านจำปาโพนทอง โดยการนำของท้าวแก้ว จากนั้นยกบ้านจำปาโพนทองเป็นเมืองจำปาชนบท และตั้งท้าวแก้วเป็น “พระบำรุงนิคมเขต” เป็นเจ้าเมืองจำปาชนบทคนแรก ปัจจุบันคือท้องที่อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร

4) กลุ่มชาวผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองคำม่วนสาธารณรัฐประชาธิปไตย

ประชาชนลาว

เป็นกลุ่มชาวผู้ไทที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองแขงบาดาล โดยการนำของพระคำแดงอุปฮาดเมืองคำม่วน อพยพผู้คนประมาณ 806 คนมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านบึงกระดาน ในปี พ.ศ. 2388 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกบ้านบึงกระดานเป็นเมืองแขงบาดาล และแต่งตั้งพระคำแดงเป็น “พระศรีสุวรรณ” เป็นเจ้าเมืองคนแรก ทำราชการกับเมืองกาฬสินธุ์ ชาวผู้ไทกลุ่มเมืองแขงบาดาลปัจจุบันกระจายกันอยู่ที่อำเภอกำม่วง อำเภอกำคั่นโท อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

สรุปได้ว่าชาวผู้ไทที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี 4 กลุ่ม คือกลุ่มผู้ไทจากเมืองวัง กลุ่มผู้ไทจากเมืองเซโปน กลุ่มผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองกะปอง และกลุ่มผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองคำม่วน ประเทศลาว

2.2.2 การตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ไทในจังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหารเดิมชื่อว่าเมืองบังมุก เป็นหัวเมืองทางตอนใต้ของอาณาจักรล้านช้าง เป็นเมืองบริวารของเมืองโคตรบอง หรือศรีโคตรบูรณ์ มีอาณาเขตติดกับแม่น้ำโขงอยู่ตรงข้ามกับเมืองสะหวันเขต สปป.ลาว เมืองมุกดาหารนั้นมีประวัติความเป็นมา ดังนี้

เจ้าจันทกนิรี บุตรของเจ้าจันทรสุริยวงษ์อพยพผู้คนจากเมืองโพนสิม ใกล้พระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว มาทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงมาขึ้นที่ปากห้วยบังมุก ได้พบเมืองร้าง

และต้นตาล 7 ยอด เป็นทำเลที่อุดมสมบูรณ์ มีปลาชุกชุม จึงหักร้างถางพงเพื่อสร้างเมือง
 ขึ้นใหม่ ได้พบพระพุทธรูป 2 องค์อยู่ใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำโขง พระพุทธรูปองค์ใหญ่เป็น
 พระพุทธรูปที่ก่อด้วยอิฐถือปูน ส่วนองค์เล็กเป็นพระพุทธรูปโลหะหล่อด้วยเนื้อเหล็กอย่างดีจึง
 ได้พร้อมกันสร้างวัดขึ้นใหม่ที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง และให้ชื่อวัดที่สร้างขึ้นใหม่ว่า วัดศรีมุงคุณ
 และได้อัญเชิญพระพุทธรูป 2 องค์ที่อยู่ใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำโขงไปประดิษฐานไว้ที่วิหารของวัด
 ต่อมาปรากฏว่าพระพุทธรูปองค์เล็กได้ทำปาฏิหาริย์กลับไปประดิษฐานที่ใต้ต้นโพธิ์ริมแม่น้ำโขงที่
 เดิมถึง 3 ครั้ง ถึงแม้ว่าจะอัญเชิญกลับมาประดิษฐานที่วิหารวัด ในที่สุดพระพุทธรูปก็จมหายลง
 ใต้ดิน คงเห็นแต่ยอดพระเกศาโผล่ขึ้นมาให้เห็นอยู่ใต้ต้นโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำโขง ชาวบ้านจึงพร้อมใจ
 กันสร้างแท่นสักการบูชา และขนานนามพระพุทธรูปว่า “พระหลุบเหล็ก” มีเรื่องเล่าว่าเมื่อครั้งตั้ง
 เมืองมุกดาหารขึ้นใหม่ ๆ ในเวลากลางคืน มีชาวเมืองเห็นดวงแก้วสุกใสลอยขึ้นจากต้นตาล 7
 ยอดไปตามแม่น้ำโขงทุกคืนจวบจนใกล้รุ่งจึงได้ลอยกลับมาที่ต้นตาล 7 ยอดเช่นเดิม เจ้าจันทกนิรี
 จึงตั้งชื่อดวงแก้วว่า “แก้วมุกดาหาร” และได้มีผู้คนพบเห็น “ไข่มุก” อยู่ในหอยกาบ (หอยกี้) ในลำ
 น้ำโขง จึงตั้งชื่อเมืองว่าเมืองมุกดาหาร ในเดือน 4 ปีกุน จุลศักราช 1132 (พ.ศ. 2313) อาณาเขต
 ของเมืองมุกดาหารครอบคลุมทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงจนจรดชายแดนญวน (สุรจิตต์ จันทรสาขา,
 2544 : 68-70)

พ.ศ. 2441 กระทรวงมหาดไทยประกาศใช้ข้อบังคับการปกครองหัวเมือง ร.ศ.117
 เพื่อปฏิรูปการปกครองหัวเมืองให้เหมือนกันหมด สำหรับการปกครองหัวเมืองแถบลุ่มน้ำโขง
 (ภาคอีสาน) ให้ยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมือง อุปฮาด ราชบุตร และราชวงศ์ และได้มีการเปลี่ยนเป็น
 ผู้ว่าราชการเมือง ปลัดเมือง ยกบัตรเมือง

พ.ศ. 2450 เมืองมุกดาหารซึ่งเคยเป็นเมืองมา 137 ปี ถูกลดฐานะเป็นอำเภอมุกดาหาร
 ขึ้นกับเมืองนครพนม ต่อมา พ.ศ. 2525 ทางกรมได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดมุกดาหาร
 และได้ยกฐานะอำเภอมุกดาหารเป็นจังหวัดมุกดาหาร

ปัจจุบันจังหวัดมุกดาหารแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง
 มุกดาหาร อำเภอกำชะอี อำเภอดอนตาล อำเภอนิคมน้ำสร้อย อำเภอดงหลวง อำเภอ
 ห้วยน้ำใหญ่ และอำเภอหนองสูง

ชาวผู้ไทที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดมุกดาหารเป็นชาวผู้ไทที่อพยพมาจากแขวงสะหวันเขต ประเทศลาว ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 โดยชาวผู้ไทมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดมุกดาหาร 84 หมู่บ้าน ประชากรชาวผู้ไทมีจำนวนหนึ่งในสามส่วนของประชากรในจังหวัดมุกดาหาร โดยกระจายอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ ดังนี้ (สุรจิตต์ จันทรสาขา, 2530 : 3-8)

อำเภอเมืองมุกดาหารมีชาวผู้ไทอยู่ 24 หมู่บ้าน ในเขตตำบลดงมอน ได้แก่ บ้านดงมอน บ้านห้วยยาง บ้านเหล่าแหม บ้านสงเปลือย บ้านจอมมณี และที่ตำบลนาโสก ได้แก่ บ้านนาโสก บ้านเหล่าปลาเป็ด บ้านปงเปลือย บ้านนาหัวภู บ้านหนองน้ำเต้า และบ้านนาโด

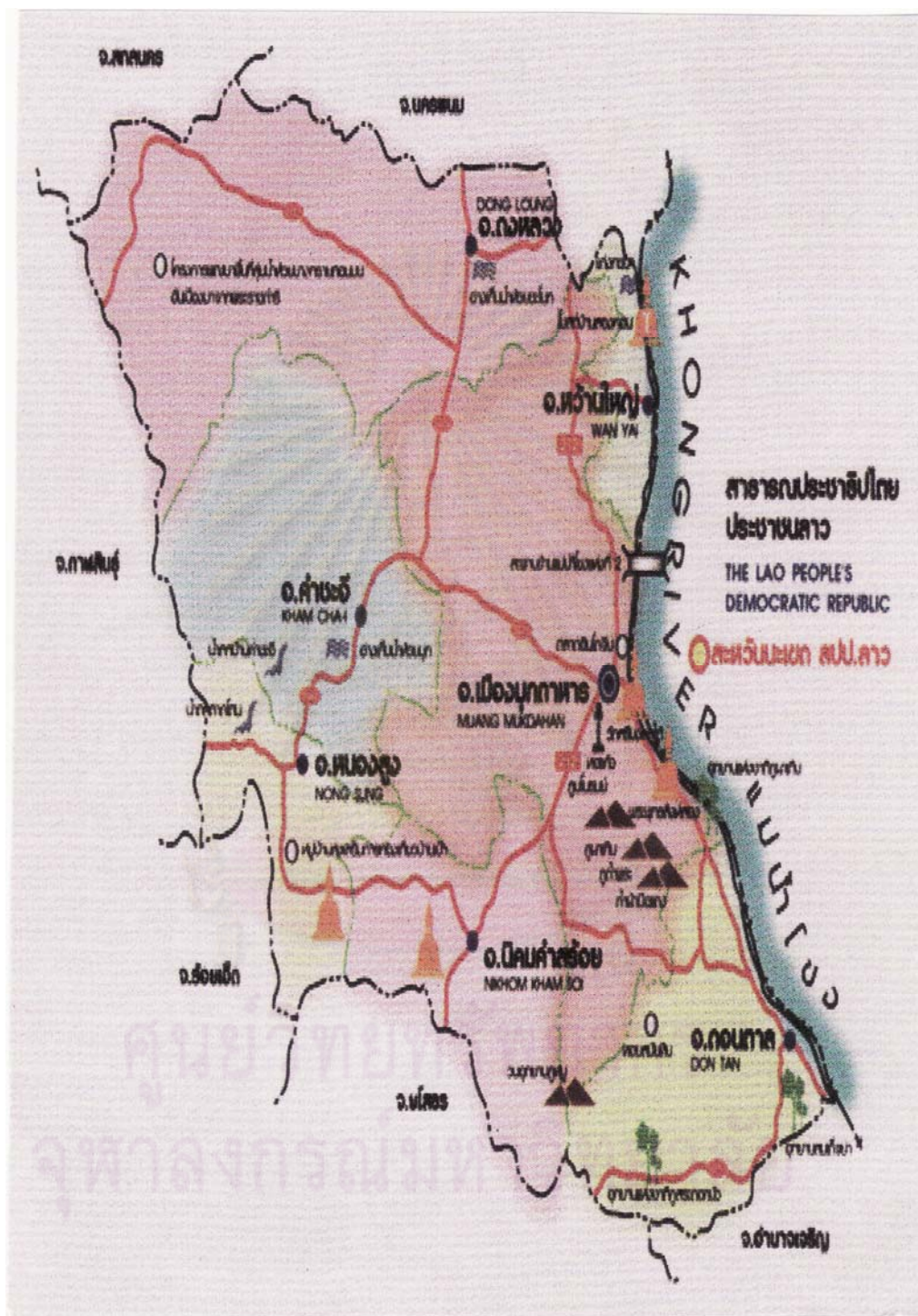
อำเภอลำชะอี มีชาวผู้ไทอยู่ในท้องที่ตำบลลำชะอี และตำบลคำบก รวม 11 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านลำชะอี บ้านห้วยลำโง บ้านกลาง บ้านคำบก บ้านบาก บ้านกกไฮ บ้านนาบุง บ้านแก้งช้างเนียม บ้านหนองกะปาด บ้านห้วยทราย และบ้านโนนสว่าง

อำเภอดงหลวง มีชาวผู้ไทอยู่ 13 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านก้านเหลืองดง บ้านหนองแคน บ้านหนองบัว บ้านหนองหนาว บ้านชะโนด บ้านกกตูม บ้านกกกุง บ้านข้าวสูง บ้านแก้งนาง บ้านกกกอก บ้านสำเนา บ้านคำฝักกูด และบ้านนาหินกอง

อำเภอนิคมน้ำอ้อย มีชาวผู้ไท 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านต่อเขต บ้านกกแดง บ้านนาออก บ้านหนองแวง บ้านหนองนกเขียน และบ้านค่านางโือก

อำเภอดอนตาล มีชาวผู้ไท 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโคก บ้านดง บ้านหนองลุ่ม และบ้านคำคู่

อำเภอหนองสูง มีชาวผู้ไท 26 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองสูง บ้านหนองโือ บ้านโนนยาง บ้านโนนน้ำคำ บ้านคำพอก บ้านจิว บ้านวังนอง บ้านเหล่ากว้าง บ้านนาหนองแคน บ้านหนองเต้ บ้านดงมะแห่นาง บ้านคันแท บ้านวังไฮ บ้านผาขาม บ้านนาตะแบง บ้านป่าเม็ก บ้านภู บ้านเป้า บ้านคำพี บ้านป่าแสด บ้านโคกกลาง บ้านเหล่าน้อย บ้านหลุบบั้ง บ้านแวง และบ้านโคกหินกอง (องค์การบริหารส่วนตำบลโนนยาง , 2551 : เอกสารอัดสำเนา)

ภาพที่ 4 แผนที่จังหวัดมุกดาหาร (สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดมุกดาหาร, 2550)

2.2.3 การตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ไทในอำเภอหนองสูง

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมา ที่ตั้งและอาณาเขต และลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ ตามลำดับดังนี้

2.2.3.1 ประวัติความเป็นมา

อำเภอหนองสูงมีประวัติความเป็นมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้

พ.ศ. 2387 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชสารตั้งเมืองหนองสูง โดยยกฐานะเป็นเมืองจัตวาขึ้นกับเมืองมุกดาหาร ตั้งท้าวสีหนาม (สิงห์) เจ้าเมืองคำอ้อ และพระราชทานนามว่าพระไกรสรราช เป็นเจ้าเมืองหนองสูงคนแรก และมีเจ้าเมืองต่อกันคือ ท้าวลุน เป็นพระไกรสรราชที่ 2 และท้าวราชอาด เป็นพระไกรสรราชที่ 3 (พุทธสวัสดิ์ อัจฉริยะ, 2537:56-57)

พ.ศ. 2435 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปรับปรุงการปกครองในหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคอีสาน โดยแบ่งการปกครองออกเป็นมณฑล เมืองหนองสูงซึ่งเป็นเมืองจัตวาขึ้นกับเมืองมุกดาหารให้ขึ้นกับมณฑลลาวพวน โดยมีพระเจ้านองยาเชอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ข้าหลวงต่างพระองค์เป็นผู้สำเร็จราชการ ต่อมาเจ้าเมืองหนองสูงคนที่ 3 คือท้าวราชอาดถึงแก่กรรม เจ้าเมืองหนองสูงจึงว่างลง ประกอบกับตรงกับสมัยที่มีการปรับปรุงการปกครองจึงไม่มีการแต่งตั้งเจ้าเมืองเพื่อปกครองเมืองหนองสูง คงมีแต่การแต่งตั้งตำแหน่ง “ผู้รักษาเมือง” แทน โดยเมืองหนองสูงมีตำแหน่งผู้รักษาเมืองหลายคนได้แก่ หลวงอำนาจณรงค์ หลวงทรงฤทธิรอน ขุนอมรศักดิ์เดช ขุนวิเศษรักษา และหลวงบรรจงอักษร ตามลำดับ

พ.ศ. 2450 มีการปรับปรุงการปกครองมณฑลอุดร โดยให้คงมีไว้เฉพาะหัวเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น เมืองหนองสูงถูกยุบให้เป็นอำเภอเช่นเดียวกับเมืองมุกดาหาร ขึ้นกับเมืองนครพนม ให้ย้ายที่ว่าการอำเภอหนองสูงไปอยู่ที่ตำบลนาแก และให้เรียกชื่อว่าอำเภอหนองสูงเหมือนเดิม สาเหตุที่ย้ายที่ว่าการอำเภอหนองสูงไปตั้งที่ตำบลนาแกนั้นกล่าวว่า เนื่องจากเมืองหนองสูงเป็นเขตป่าดงดิบ มีภูเขาล้อมรอบ อากาศร้อนชื้นทำให้เกิดโรคมาลาเรีย หรือไข้ป่าชุกชุม เส้นทางคมนาคมสู่เมืองหนองสูงทุรกันดารต้องเดินด้วยเท้าและจี่ม้า หรือใช้เกวียนเป็นพาหนะ เป็นเหตุให้ไม่สะดวกในการเดินทางมาปฏิบัติงานของข้าราชการ ส่วนพื้นที่เดิมที่ถูกยุบให้เรียกว่าตำบลหนองสูงขึ้นกับอำเภอมุกดาหาร รวมเวลาที่เมืองหนองสูงมีฐานะเป็นเมืองรวม 63 ปี

ภาพที่ 5 อนุสาวรีย์พระยาโกรสรรราช (ท้าวสีหนาม) เจ้าเมืองหนองสูงคนแรก

พ.ศ. 2460 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ให้เปลี่ยนชื่ออำเภอหนองสูง ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลนาแกเป็นอำเภอนาแก สังกัดจังหวัดนครพนมตราบเท่าถึงปัจจุบันนี้

พ.ศ. 2484 ตำบลหนองสูง แยกมาขึ้นกับอำเภอกำชะอี เนื่องจากตำบลกำชะอีได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอกำชะอี ขึ้นกับจังหวัดนครพนม

พ.ศ. 2525 ทางราชการประกาศให้อำเภอมุกดาหาร เป็นจังหวัดมุกดาหาร อำเภอกำชะอี และตำบลหนองสูงจึงย้ายมาขึ้นกับจังหวัดมุกดาหาร

พ.ศ. 2528 ตำบลหนองสูงได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอหนองสูง ขึ้นกับจังหวัดมุกดาหาร และในปี พ.ศ. 2536 ได้ยกฐานะกิ่งอำเภอหนองสูง เป็นอำเภอหนองสูง โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 6 อำเภอ 43 หมู่บ้าน

ชาวผู้ไทที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองหนองสูงเป็นชาวผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองวัง ซึ่งเป็นกลุ่มชาวผู้ไทกลุ่มที่อพยพมาที่เมืองกุฉินารายณ์ เมืองเรณูนคร และเมืองพรรณานิคม ชาวผู้ไท ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองหนองสูงนอกจากอพยพมาจากเมืองวังแล้วยังอพยพมาจากเมืองคำอ้อ และเมืองคำเขี้ยว จำนวน 1,658 คน โดยมีท้าวสีหนามเจ้าเมืองคำอ้อเป็นหัวหน้า และมีท้าวอาจ ท้าวด้วง ท้าวสุวรรณะ พระศรีวังคะฮาด และท้าวเพี้ยเมืองแสนชาวเมืองวัง พาครอบครัวเข้ามาสวามิภักดิ์กับทางราชอาณาจักรไทย โดยข้ามแม่น้ำโขงมาที่บ้านท่าสิดา คือเมืองมุกดาหารในปัจจุบัน แล้วจึงเดินทางเข้าเฝ้าเจ้าเมืองมุกดาหารขออนุญาตมาตั้งถิ่นฐานที่ดงบังอี

เมื่อเจ้าเมืองอนุญาติจึงพากันอพยพมาที่ ดงบังอี แขวงเมืองมุกดาหาร ต่อมาได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรีอีกครั้งหนึ่งโดยได้แยกย้ายกันเป็นสองสาย คือ(พุทธสวัสดิ์ อาจวิชัย,2537 :39-41)

สายที่ 1 อพยพทางทิศตะวันตก มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองเอี่ยนทุ่ง ปัจจุบันอยู่ในอำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร แต่ทำเลไม่ดี ดินเป็นหินไม่เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม ต่อมาจึงได้อพยพไปที่ป่าดงบังอี มีหนองน้ำซับ (ผู้ไทเรียกว่าน้ำคำ) ซึ่งมีน้ำไหลซึมอยู่ตลอดเวลา ผู้ค้นพบพื้นที่บริเวณนี้คือพรานภูวง ซึ่งไปล่าสัตว์และได้พบกับพื้นที่บริเวณนี้ ชาวผู้ไทสายนี้จึงได้ตั้งถิ่นฐานที่บริเวณนี้และต่อมาเรียกว่า บ้านคำชะอี (ก่อนหน้านั้นเรียกว่าบ้านหัวคำแมงอี ซึ่งแมงอีหมายถึงจกจัน และต่อมาเพี้ยนเป็นบ้านคำชะอีซึ่งก็คืออำเภอคำชะอีในปัจจุบัน) ผู้นำที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นี่คือ ท้าวสุวรรณะกับพระศรีวังคชาติ เมื่อมีประชากรมากขึ้นมีชาวผู้ไทส่วนหนึ่งโดยการนำของพรานภูวง อพยพมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านโนนน้ำคำ ห่างจากบ้านหนองสูงประมาณ 2 กิโลเมตร ต่อมา มีชาวผู้ไทอีกกลุ่มหนึ่งโดยการนำของท้าวสีหนาม (สิงห์) ท้าวราชาด ท้าวด้วง ซึ่งคงจะเป็นกลุ่มที่ใหญ่กว่ากลุ่มอื่นอพยพผู้คนมาตั้งที่บ้านหนองแวง ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านหนองสูง (คำว่าหนองสูง เป็นหนองน้ำซับอยู่บนภูผักกูด เป็นหนองไม่มีน้ำขังแต่น้ำซับไหลซึมอยู่ตลอดเวลา กลายเป็นสายน้ำไหลอยู่ตลอดปี โดยไหลลงไปสู่บ้านกลาง อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ชาวเมืองหนองสูงได้อาณาเมืองสูงนี้มาตั้งเป็นชื่อแทนหนองแวง จึงเรียกหนองสูงมาจนถึงปัจจุบัน) และใน พ.ศ. 2387 ได้ยกบ้านหนองสูงเป็น เมืองหนองสูง ซึ่งในอดีตนั้นบ้านหนองสูงมีอาณาเขตรวมไปถึงอำเภอคำชะอี อำเภอหนองสูง และอำเภอนาแก พื้นที่กว้างใหญ่มาก เมื่อท้าวสีหนามเข้ามาตั้งรกราก ผู้คนเบาบางมากจึงขออนุญาตทางการเพื่อไปเกลี้ยกล่อมชาวเมืองที่ตกค้างอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้มาอยู่ที่เมืองหนองสูง จากนั้นท้าวสีหนามจึงได้สร้างบ้านแปงเมือง มีการตั้งคณะกรรมการเมือง สร้างวัดวาอาราม และสร้างที่คุ้มขังผู้กระทำความผิด (เรือนจำ) ขึ้น (พุทธสวัสดิ์ อาจวิชัย, 2537 : 39-40)

สายที่ 2 อพยพจากมุกดาหารไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยการนำของท้าวโสมกลาง ตั้งถิ่นฐานที่บ้านนาปอ (ปัจจุบันเป็นบ้านร้าง) ต่อมาจึงได้อพยพไปอยู่ที่บ้านนาโสก ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ของอำเภอเมืองมุกดาหาร (สุวิทย์ ชีรสาสวัต และ ณรงค์ อุปัญญา, 2530 : 38)

ปัจจุบันอำเภอหนองสูง แบ่งการปกครองออกเป็น 6 ตำบล คือ ตำบลหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ ตำบลหนองสูงใต้ ตำบลภูวง ตำบลบ้านเป้า และตำบลโนนยาง ชาวผู้ไทที่อำเภอหนองสูงมีวิถีชีวิตแบบชาวนา รักบ้านเกิด ติดอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณี มีความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรม

เกี่ยวกับฮีดลิบสอง และความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างเหนียวแน่น โดยมีคำขวัญประจำอำเภอว่า

หนองสูงถิ่นผู้ไทย	เมืองพระไกรสรราช
ตาดโตนน้ำตกสวย	ห้วยบังอี่น้ำใส
ผ้าไหมเลิศหรู	ภูจ้อก้อแหล่งธรรม
ลี้กล้าพิริเหยา	ทิวเขางามตา

2.2.3.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอหนองสูง ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดมุกดาหาร 50 กิโลเมตรไปทางทิศตะวันตก มีพื้นที่ 408 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอนิคมน้ำอ้อย และอำเภอเมืองมุกดาหาร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอกุฉินารายณ์ และอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ และอำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร และอำเภอหนองพอก อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

2.2.3.3 ลักษณะภูมิประเทศ และภูมิอากาศ

อำเภอหนองสูงมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบกลางหุบเขา มีภูจ้อก้อซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาภูพานเป็นฉากหลัง และมีลำห้วยบังอี่ที่มีต้นกำเนิดจากอุทยานแห่งชาติภูสัฐาน อำเภอคำชะอีไหลผ่าน เพื่อหล่อเลี้ยงชาวอำเภอหนองสูงให้ใช้ในการอุปโภคบริโภคและการเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอหนองสูงมีอาชีพเกษตรกรรม โดยทำนาเป็นอาชีพหลัก นอกฤดูกาลทำนาก็ทำสวน ทำไร่ ส่วนลักษณะภูมิอากาศเมื่อถึงฤดูร้อนก็ร้อนอบอ้าว ฤดูฝนจะเริ่มประมาณปลายเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยทั้งปี 1,347 มิลลิเมตร เมื่อถึงฤดูหนาวมีอากาศแห้งแล้งและหนาวมาก แต่ไม่ถึงขั้นเป็นน้ำแข็ง

2.2.4 การตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ไทในตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของชาวผู้ไทในตำบลโนนยาง ที่ตั้งและอาณาเขต ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ สภาพทั่วไปของหมู่บ้านในตำบลโนนยาง และศาสนสถานที่สำคัญ ตามลำดับดังนี้

2.2.4.1 ประวัติความเป็นมาของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง

ตำบลโนนยาง อยู่ห่างจากอำเภอหนองสูงไปทางทิศตะวันตก 2 กิโลเมตร โดยมีห้วยบังอีเป็นเส้นแบ่งทางธรรมชาติ แบ่งการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองโอบ้านโนนยาง บ้านคำพอก บ้านวังนง บ้านจิว และบ้านเหล่ากว้าง ตำบลโนนยางเป็นชาวผู้ไท 99 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นประวัติความเป็นมาของตำบลโนนยางจึงเกี่ยวข้องกับชาวผู้ไท ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของตำบลโนนยางนั้นมีความเป็นมาร่วมกับประวัติความเป็นมาของเมืองหนองสูง กล่าวคือเมื่อชาวผู้ไทสายที่ 1 อพยพมาทางทิศตะวันตกของเมืองมุกดาหาร โดยการนำของท้าวสีหนาม (สิงห์) เจ้าเมืองคำอ้อได้อพยพผู้คนมาสร้างบ้านเมืองที่บ้านหนองแวง และเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านหนองสูงในเวลาต่อมา และมีเจ้าปทุม ซึ่งเป็นท้าวเพี้ยที่เป็นต้นตระกูล “ปัทม” ซึ่งเป็นตระกูลของผู้ปกครองตำบลโนนยางและเป็นหมอรักษาโรคด้วย (พุดสวัสดิ์ อาจวิชัย, 2537:83) เมื่อกาลเวลาล่วงไปประชากรที่เคยอยู่เบาบางก็หนาแน่นขึ้น เกิดปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ต่อมาใน พ.ศ. 2407 มีกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง จำนวน 5 คน โดยการนำของ นายศรี ปัทม นายน้อย หัวดอง นายเพอง ฟ่องแผ้ว นายอุทัย นามอุทัย และนายศรี ภูบาล ทั้ง 5 คนได้ชักชวนผู้คนอพยพมาทิศตะวันตกของเมืองหนองสูงมาตั้งบ้านใหม่ที่บ้านหนองโอบริเวณที่เรียกว่าบ้านหนองโอบเพราะใกล้ ๆ หมู่บ้านมีหนองน้ำใหญ่อยู่แห่งหนึ่ง ชาวบ้านต้องใช้น้ำที่หนองน้ำแห่งนี้ในการอุปโภคบริโภค เมื่อชาวบ้านมาตักน้ำที่หนองแห่งนี้ไปใช้ ชาวบ้านจะลืมน้ำหรือโอไว้เป็นประจำจึงได้เรียกหนองน้ำแห่งนี้ว่าหนองลืมน้ำ นานเข้าก็เลยกร่อนเป็นหนองโอบ บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้หนองน้ำนี้ก็เรียกตามหนองน้ำแห่งนี้ว่าบ้านหนองโอบริเวณที่ตั้งของตำบลโนนยางแต่เดิมมีสภาพเป็นป่าทึบ มีต้นยางใหญ่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก มีสัตว์ต่าง ๆ มากมาย เช่น เสือ ช้าง หมี และสัตว์ร้ายอื่น ๆ ซุกซม ป่าเขตนี้นี้เรียกว่าป่าดงบังอีและป่าดงภูสีฐาน มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอกุฉินารายณ์จังหวัดกาฬสินธุ์ (สัมภาษณ์นายสมลี อาจวิชัย, 21 มีนาคม 2551)

ชาวผู้ไทมีอาชีพเกษตรกรรมทำนาเป็นหลัก ต่อมาเมื่อประชาชนมากขึ้นเกิดปัญหาเรื่องที่ทำกิน พ.ศ. 2458 มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งนำโดย นายโส ปัทม นายไชยมาศ น้อยทรง นายดี พันผิว กับพวกจำนวน 16 ครอบครัว ได้ชวนกันตั้งบ้านเรือนขึ้นทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านหนองโอบริเวณโนนไผ่ยาง สาเหตุที่ต้องย้ายมาที่บริเวณโนนไผ่ยางเพราะชาวบ้าน

ย้ายบ้านเรือนไปอยู่ตามที่นาของตนเองซึ่งอยู่นอกหมู่บ้าน ต่อมาในฤดูฝนมีน้ำมากประกอบกับระหว่างที่นากับหมู่บ้านมีลำห้วยบังอี่ขวางกั้น การเดินทางไม่สะดวก ชาวบ้านกลุ่มนี้จึงชักชวนกันไปตั้งบ้านเรือนในหมู่บ้านใหม่ ให้ชื่อหมู่บ้านที่ตั้งใหม่ว่าบ้านหนองโนน้อย ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านโนนยาง เมื่อมีคนมากขึ้นเกิดปัญหาที่ทำกิน ผู้คนจึงได้อพยพไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน โดยการนำของนายวันดี และนางแก้ว ปัทม สามิภรรยา และได้เลือกทำเลระหว่างหนองน้ำสองสายคือ หนองสายคำพอก และห้วยसानคำฝักกุด บริเวณนี้มีน้ำไหลชุ่มชื้นตลอดปีเหมาะแก่การเพาะปลูกทำอาชีพเกษตรกรรมจึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อหนองน้ำนี้ว่าบ้านคำพอก เมื่อผู้คนหนาแน่นขึ้น เกิดปัญหาที่ดินในการทำมาหากินจึงได้มีผู้คนอีกกลุ่มหนึ่งอพยพไปทางทิศใต้ของบ้านคำพอก บริเวณนี้มีภูเขาล้อมรอบคือภูกะโล้นและภูคำพร้าวเป็นที่ราบอยู่กลางหุบเขา มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านยังได้มีอาชีพเก็บของป่าขายด้วย

2.2.4.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร มีเนื้อที่ประมาณ 97 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอหนองสูง ห่างจากอำเภอหนองสูง 2 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลบ้านเป่า อำเภอหนองสูง และตำบลบึงงาม ตำบลภูเขาทอง อำเภอหนองพอก และตำบลบึงเลิศ อำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลหนองสูง และตำบลหนองสูงเหนือ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลเหล่าไผ่งาม ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2.2.4.3 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

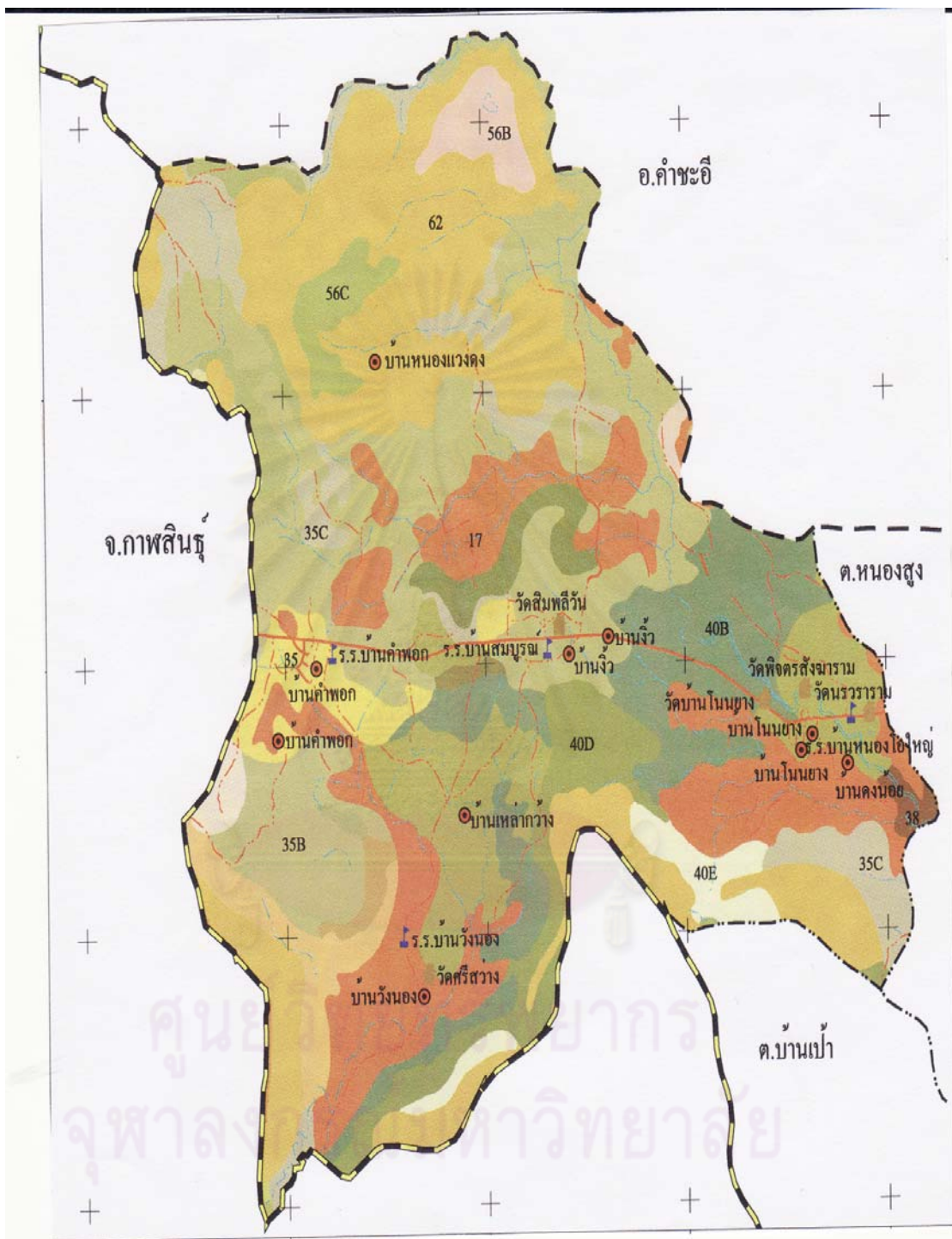
ลักษณะพื้นที่ของตำบลโนนยางจะเป็นพื้นที่สูงลาดเอียงจากทางทิศตะวันตกมาทางทิศตะวันออก ลักษณะของพื้นที่เป็นที่ราบอยู่กลางหุบเขาคือ ภูคำพร้าว ภูกะโล้น และภูชี้อุด มีลำห้วยบังอี่ไหลผ่านซึ่งเปรียบเหมือนเส้นเลือดของตำบลโนนยาง ปัจจุบันห้วยบังอี่ต้นเงินไม่สามารถใช้น้ำอุปโภคบริโภคในหน้าแล้งได้ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ของตำบลโนนยางเป็นภูเขาและดินไม่อุ้มน้ำ น้ำจึงไหลลงสู่ข้างล่างจึงทำให้เกิดเป็นน้ำตกตาดโตนซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของชาวตำบลโนนยาง นอกจากนี้ยังเกิดลำห้วยหลายสายนอกจากห้วยบังอี่แล้ว เช่น ห้วยน้ำเอื้อ ห้วยบุง ห้วยชัน ห้วยแคน และห้วยสะอาด

ตำบลโนนยางมีสภาพภูมิอากาศเป็นแบบฝนเมืองร้อน แบ่งเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มเมื่อลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือสิ้นสุดลง โดยจะเริ่มประมาณ ปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม โดยเฉพาะในเดือนเมษายนอากาศจะร้อน อบอ้าวมาก ฤดูฝน เริ่มจากปลายเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน ฝนจะเริ่มตกชุกในเดือน ปลายเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 1,347 มม. ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคม ถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ช่วงลมมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือจากประเทศจีนจะเริ่มแผ่ปกคลุมเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ทำให้มีอากาศที่หนาวเย็น โดยเฉพาะตำบลโนนยางเป็นเขตภูเขา ลมหนาวที่พัดมาจะหอบเอาความแห้งแล้งมาด้วย อากาศจึงหนาวเย็นมากที่สุด โดยเฉพาะในเดือนธันวาคมถึงต้นเดือน มกราคม

2.2.4.4 สภาพทั่วไปของหมู่บ้านในตำบลโนนยาง

ข้อมูลของตำบลโนนยางอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากรายงานข้อมูลพื้นฐานของสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลโนนยาง พ.ศ. 2551 โดยสรุปได้ว่า ตำบลโนนยางมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบหุบเขาสลับกับพื้นที่สูง ที่ตั้งของหมู่บ้านจึงมีสภาพที่สลับซับซ้อนกันไปตามสภาพของพื้นที่ตำบลโนนยางแบ่งการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านโนนยาง บ้านหนองโอ บ้านจิว บ้านคำพอก บ้านวังนอง และบ้านเหล่ากว้าง หมู่บ้านที่ถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่และชาวผู้ไทตั้งถิ่นฐานมาก่อน คือบ้านหนองโอ ต่อมาชาวผู้ไทจึงอพยพไปตั้งบ้านใหม่ต่อกันมาคือบ้านโนนยาง บ้านคำพอก บ้านวังนอง บ้านจิว และบ้านเหล่ากว้าง ซึ่งมีสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านในตำบลโนนยางแตกต่างกันไป ผู้วิจัยจะกล่าวถึงสภาพทั่วไปของหมู่บ้านทั้ง 6 แห่ง ได้แก่ บ้านหนองโอ บ้านโนนยาง บ้านคำพอก บ้านวังนอง บ้านจิว และบ้านเหล่ากว้าง ตามลำดับดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 7 แผนที่ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

1) บ้านหนองโอ

บ้านหนองโอ เดิมเป็นหมู่บ้านที่ขึ้นกับตำบลหนองสูงเหนือ ชาวผู้ไทที่นี่เป็นชาวผู้ไทที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานพร้อมกับชาวผู้ไทบ้านหนองสูง บ้านหนองโอตั้งอยู่ติดกับถนนหมายเลข 2042 อยู่ห่างจากอำเภอหนองสูง 1 กิโลเมตร โดยมีห้วยหนองโอเป็นเส้นเขตแดนทางธรรมชาติเป็นเส้นแบ่ง

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอกำชะอี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอหนองสูง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านโนนยาง
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลบ้านเป่า

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านหนองโอ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขาล้อมรอบด้วยภูเขา ป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นป่ายาง มีลำห้วยหนองโอและห้วยसानเป็นแหล่งน้ำทางธรรมชาติเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค ลำห้วยทั้งสองจะใช้ในการเกษตรกรรมมากที่สุด นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งจับปลาของชาวบ้าน

การปกครอง

บ้านหนองโอ แบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 8 มีจำนวนครัวเรือนรวมกัน 300 ครัวเรือน ประชากรรวมทั้งสิ้น 1,106 คน เป็นชาย 538 คน เป็นหญิง 568 คน

การศึกษาและศาสนา

มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 โรงเรียน ดำเนินการสอนจากชั้นอนุบาล 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีวัด 2 แห่ง คือวัดนรารามและวัดป่าศรีศรัทธาธรรม

อาชีพ

ชาวบ้านหนองโอทำนาเป็นอาชีพหลัก โดยจะปลูกข้าวเหนียวไว้เพื่อบริโภค ทั่วครอบครัวมีที่นาเป็นของตนเอง นอกจากนี้ยังมีอาชีพทำไร่คือ ไร่มันสำปะหลัง ไร่มะขามหวาน ชาวบ้านหนองโอมีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองได้

2) บ้านโนนยาง

บ้านโนนยางเดิมชื่อว่าบ้านหนองโนน้อย ชาวผู้ไทอพยพมาจากบ้านหนองโ
ใหญ่ และเปลี่ยนชื่อใหม่ที่บ้านโนนยาง ขึ้นกับเขตตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอมุกดาหาร
จังหวัดนครพนม ในปี พ.ศ. 2522 ทางการจึงยกฐานะบ้านโนนยางขึ้นเป็นตำบลโนนยาง
บ้านโนนยางตั้งอยู่ทางหลวงหมายเลข 2042 เช่นเดียวกับบ้านหนองโ อยู่ห่างจากอำเภอ
หนองสูงไปทางทิศใต้ 3 กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับห้วยบังอี่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านหนองโ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านจิว
ทิศใต้	ติดต่อกับภูจ้อก้อและเขตตำบลภูเขาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่ของบ้านโนนยางมีลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขา มีป่าไม้และภูเขา
ล้อมรอบ ป่าไม้นั้นเป็นไม้แดง ไม้เต็งรัง ไม้ประดู่ มีแหล่งน้ำที่ใช้เพื่อการเกษตรคือ ห้วยบังอี่
ห้วยน้ำเอื้อ ห้วยบุง ห้วยชัน ห้วยแคน ห้วยสะอาด และฝายกก แหล่งน้ำเหล่านี้ในฤดูฝนจะมีน้ำ
มาก แต่พอถึงฤดูแล้งไม่มีน้ำจึงเป็นปัญหาในการทำการเกษตรของชาวบ้าน

การปกครอง

บ้านโนนยางแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 มี
จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 418 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 1,822 คน แยกเป็น
ประชากรชาย 906 คน ประชากรหญิง 916 คน

การศึกษาและศาสนา

มีโรงเรียนประถมศึกษา 1 โรง ทำการสอนจากระดับอนุบาลถึงชั้น มัธยมศึกษา
ปีที่ 3 บ้านโนนยางมีวัด 1 วัด สำนักสงฆ์ 2 แห่งและที่พักสงฆ์ 1 แห่ง คือวัดพิจิตรสังฆาราม
สำนักสงฆ์วัดสามัคคีธรรม และที่พักสงฆ์วัดป่าช้า

อาชีพ

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเป็นหลัก โดยปลูกข้าวเหนียวไว้รับประทาน นอกจากนี้ยังทำไร่มันสำปะหลัง ไร่มะขามหวาน สภาพเศรษฐกิจของบ้านโนนยางมีสภาพแบบพึ่งตนเองได้ ชาวบ้านนิยมทำมาหากินตามธรรมชาติ

3) บ้านจิว

เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลโนนยาง ชาวผู้ไทที่นี้อพยพมาจากบ้านโนนยาง อำเภอนองสูง และอำเภอลำทะเมนชัย เดิมบ้านจิวเรียกว่าบ้านสายคำไก่อ ซึ่งเดิมหมู่บ้านที่ตั้งอยู่กลางหุบเขา พื้นที่จึงเหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์ ต่อมาปี พ.ศ. 2510 ถนนหลวงหมายเลข 2042 อันเป็นเส้นคมนาคมระหว่างจังหวัดมุกดาหารกับจังหวัดกาฬสินธุ์ ตัดผ่านพื้นที่ตำบลโนนยาง ชาวบ้านสายคำไก่อจึงอพยพออกมาจากพื้นที่เดิมมาตั้งบ้านเรือนติดกับถนนหลวง ชาวบ้านเรียกบ้านที่ตั้งใหม่นี้ว่าบ้านจิว อยู่ห่างจากอำเภอนองสูง 7 กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านโนนยาง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านคำพอก
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านเหล่ากว้างและบ้านวังนอง

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่ของบ้านจิวเป็นที่ราบหุบเขา ติดกับทางหลวงหมายเลข 2042 มีลักษณะเป็นป่าเต็งรัง และป่าไม้ยูคาลิปตัส พื้นที่ล้อมรอบด้วยภูเขากง และภูผักเว ซึ่งเป็นเขตป่าอนุรักษ์

การปกครอง

บ้านจิวแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 9 ประชากรเป็นชาวผู้ไท มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 302 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรรวม 1,182 คน แยกเป็นประชากรชายจำนวน 590 คน ประชากรหญิงจำนวน 592 คน

การศึกษาและศาสนา

มีโรงเรียน 1 โรง เปิดสอนในระดับอนุบาล – ชั้นประถมศึกษา ปีที่ 3 มีวัด 1 แห่ง ชื่อวัดฉิมพลีวัน และสำนักสงฆ์ 1 แห่ง คือ สำนักสงฆ์โพนสว่างสามัคคี

อาชีพ

ชาวบ้านจิวส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา มีชาวบ้านบางส่วนที่ยึดอาชีพทำไร่มัน ลำปะหลัง และไร่มะขามหวาน เพราะพื้นที่ของบ้านจิวเป็นที่ราบสูง นอกจากนี้ชาวบ้านจิวยังมีอาชีพหาของป่าอีกด้วย

4) บ้านคำพอก

เป็นหมู่บ้านของชาวผู้ไทในตำบลโนนยางอีกแห่งหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมา ยาวนาน บ้านคำพอกตั้งเป็นหมู่บ้าน เมื่อ พ.ศ. 2462 ประชากรเป็นชาวผู้ไทที่อพยพมาจากบ้านหนองโอ โดยการนำของครอบครัวนายวันดีและนางแก้ว ปีพุทธม ได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนเป็นครอบครัวแรก ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณห้วยสายคำฝักกูด ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ต่อมา มีชาวผู้ไทจากบ้านหนองโอ ย้ายมาสมทบเรื่อย ๆ จึงกลายเป็นบ้านใหม่ เรียกว่าบ้านคำพอก อยู่ห่างจากอำเภอหนองสูงไปทางทิศตะวันตก 13 กิโลเมตร และอยู่ติดกับถนนหมายเลข 2042

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านจิว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านชุมเจียง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศใต้ ติดต่อกับภูอ่างงาบ

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่ของบ้านคำพอกเป็นที่ราบกลางหุบเขา มีทางหลวงหมายเลข 2042 เป็นถนนหลักในการคมนาคม และมีภูมะเขือ ภูผักหวาน ภูอ่างงาบ และภูชาติเป็นฉากทางธรรมชาติ ทำให้ทิวทัศน์สวยงาม พื้นที่เป็นป่าไม้เต็งรัง มีแหล่งน้ำธรรมชาติคือ ห้วยขุยตุ่น ห้วยอ่างงาบ ห้วยไผ่ ห้วยละคลี ห้วยสายน้ำคำ มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่คืออ่างเก็บน้ำห้วยสายคำพอกที่ใช้เป็นแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภคของชาวบ้าน

การปกครอง

คำพอกแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือบ้านคำพอก หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 10 มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 247 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากรรวม 979 คน แยกเป็นประชากรชายจำนวน 502 คน ประชากรหญิงจำนวน 477 คน

การศึกษาและศาสนา

บ้านคำพอกมีโรงเรียนเปิดสอนจากชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 มีวัดอยู่ 1 วัด คือวัดโพธิ์สว่าง และที่พัทสงฆ์ 1 แห่ง คือที่พัทสงฆ์ป่าช้าบ้านคำพอก

อาชีพ

ประชาชนในบ้านคำพอกก็เช่นเดียวกับประชาชนในหมู่บ้านอื่นของตำบลโนนยาง กล่าวคือมีอาชีพหลักคือการทำนา โดยปลูกข้าวเหนียวไว้รับประทาน นอกจากนี้ยังมีการทำไร่มันสำปะหลัง และการเก็บของป่าไปขาย

5) บ้านวังนอง

บ้านวังนองเป็นหมู่บ้านที่อยู่ท่ามกลางภูเขาล้อมรอบ มีป่าทึบ ประชากรเป็นชาวผู้ไทที่อพยพไปจากบ้านคำพอก เนื่องจากมีปัญหาด้านที่ทำกิน บ้านวังนองเป็นหมู่บ้านที่เป็นเส้นแบ่งระหว่างเขตจังหวัดมุกดาหาร กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด อยู่ห่างจากถนนหมายเลข 2042 ประมาณ 5 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากอำเภอหนองสูง 13 กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านเหล่ากว้าง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับภูจีสูง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับภูโล้น
ทิศใต้	ติดต่อกับภูกำพร้าว

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่ของบ้านวังนองเป็นที่ราบภายในหุบเขา มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์ และมีแหล่งน้ำที่เป็นที่รวมของน้ำที่ไหลมาจากภูกำพร้าว ภูโล้น และภูจีสูง นอกจากนี้พื้นที่ยังเหมาะแก่การเพาะปลูกอีกด้วย

การปกครอง

บ้านวังนองมีการปกครองเพียง 1 หมู่บ้าน คือบ้านวังนองหมู่ที่ 6 ประชากรเป็นชาวผู้ไท มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 147 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 572 คน แยกเป็นประชากรชายจำนวน 292 คน และประชากรหญิง 280 คน

การศึกษาและศาสนา

บ้านวังนองมีโรงเรียนที่เปิดสอนระดับอนุบาล – ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมีวัด 1 วัด คือวัดศรีสว่างวงษ์

อาชีพ

ชาวบ้านวังนองมีอาชีพในการทำนาเป็นหลัก แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ของบ้านวังนองเป็นที่ราบในหุบเขาและมีแหล่งน้ำ ชาวบ้านจึงมีอาชีพอีกอย่างคือการจับปลา และมีการเลี้ยงสัตว์ปีก ชาวบ้านยังมีการเก็บของป่าตามฤดูกาลไปขาย

6) บ้านเหล่ากว้าง

บ้านเหล่ากว้างเป็นหมู่บ้านของชาวผู้ไทที่แยกจากบ้านคำพอก อยู่ห่างจากอำเภอหนองสูงไปทางทิศใต้ 11 กิโลเมตร และห่างจากถนนสาย 2042 ไป 3 กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านจิว
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านโนนยาง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านภูฝักหวาน
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านคำพอก

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านเหล่ากว้างเป็นหมู่บ้านที่มีภูเขาล้อมรอบ พื้นที่เป็นที่ราบหุบเขา เหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์ ประกอบกับมีแหล่งน้ำ เช่นห้วยหนองม้า ห้วยละคลี และอ่างเก็บน้ำห้วยसानคำฝัก กูดที่ใช้เก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง นอกจากนี้ก็ยังมีป่าไม้ที่ยังอุดมสมบูรณ์ ได้แก่ ไม้เต็ง ไม้ตะเคียน ไม้ตะแบก

การปกครอง

บ้านเหล่ากว้างมีการปกครอง 1 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 7 มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 60 ครัวเรือน จำนวนประชากร 241 คน แยกเป็นประชากรชาย 117 คน และประชากรหญิงจำนวน 124 คน

การศึกษาและศาสนา

บ้านเหล่ากว้างไม่มีโรงเรียนในหมู่บ้าน เด็ก ๆ ต้องมาเรียนที่โรงเรียนบ้านจิวแต่มีสำนักสงฆ์ 1 แห่ง คือสำนักสงฆ์วัดศรีชมชื่น แต่ไม่มีพระสงฆ์และสามเณร เป็นวัดร้าง เมื่อเวลามีกิจกรรมทางพุทธศาสนาชาวบ้านจะมาร่วมกันกับบ้านจิว

อาชีพ

ชาวบ้านที่บ้านเหล่ากว้างมีอาชีพทำนาเป็นหลัก ปลูกข้าวเหนียวไว้บริโภค เนื่องจากสภาพพื้นดินเป็นที่ราบสูง ชาวบ้านจึงมีอาชีพในการทำไร่มันสำปะหลัง และการเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ยังมีอาชีพในการหาของป่า

จากภาพรวมของตำบลโนนยางทั้ง 6 หมู่บ้าน สรุปได้ว่าลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ราบที่อยู่ระหว่างหุบเขา และมีลำห้วยสายสำคัญคือห้วยบังอีไหลผ่านนอกจากนี้ก็มีลำห้วยสายย่อยๆซึ่งแยกออกจากห้วยบังอี พื้นที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำเกษตร เช่นปลูกข้าว ชาวผู้ไทที่นี่ยังมีอาชีพในการทำไร่ เช่น ไร่มะขามหวาน และไร่มันสำปะหลัง การปกครองจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าในการปกครอง และมีตัวแทนของรัฐคือองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรมทางด้านการศึกษาและด้านต่างๆ ส่วนทางด้านการศึกษาจะมีโรงเรียนประถมศึกษาทุกหมู่บ้านยกเว้นบ้านเหล่ากว้าง ส่วนในด้านศาสนา นั้นชาวผู้ไทจะนับถือพุทธศาสนาควบคู่ไปกับอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งทำให้พิธีกรรมและความเชื่อยังคงดำรงอยู่ และมีการสืบทอดต่อกันมา

2.2.4.5 ศาสนสถานที่สำคัญ

บ้านโนนยางมีศาสนสถานที่สำคัญ 2 แห่งคือวัดนราราม และวัดพิจิตรสังฆาราม

1) วัดนราราม

วัดนรารามตั้งอยู่ที่บ้านหนองโอง เป็นวัดเก่าแก่ สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2471 ภายในวัดมีโบราณวัตถุที่สำคัญคือสิม (อุโบสถ) มีลักษณะเป็นศิลปะลาวผสมมอญ พระครูสมณาเป็น

พระภิกษุสงฆ์ที่มาจากเมืองท่าแขก ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สมัยนั้นท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดได้ร่วมกันกับชาวบ้านหนองโธ สร้างสิมขึ้นเพื่อทำกิจกรรมของสงฆ์ พระอุโบสถกว้าง 6 เมตร ยาว 12 เมตร ก่อด้วยอิฐ ฉาบปูนขาว ประดับตกแต่งด้วยเครื่องไม้แกะสลักและมีช่างชาวเวียดนามเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง ลักษณะเด่นของวัดนอกจากหลังคาพระอุโบสถที่ประดับประดาตกแต่งแล้ว บันไดทางขึ้นยังเป็นรูปนาค 2 ตัว ซึ่งงดงามมาก ภายในพระอุโบสถยังมีพระพุทธรูปสำคัญอันเป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวผู้ไทตำบลโนนยางทั้งตำบล

2) วัดพิจิตรสังฆาราม

เดิมวัดนี้ชื่อว่าวัดไชยบุรี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2475 โดยนายราชลินทร ปัทม ผู้ใหญ่บ้านบ้านโนนยางคนที่ 2 ได้ชักชวนชาวบ้านสร้างวัดขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ทำกิจกรรมของสงฆ์ ชาวบ้านยังได้ร่วมกันสร้างถาวรวัตถุที่สำคัญขึ้นภายในวัดคือ *ธรรมาสน์เสาเดียว* เพื่อให้พระสงฆ์ได้ใช้ในการปฏิบัติศาสนกิจ โดยเฉพาะในวันพระ เพื่อใช้ในการเทศนาสั่งสอน ทายกทายิกา *ธรรมาสน์เสาเดียว* ที่วัดพิจิตรสังฆารามนี้ทำจากไม้แคน โดยช่างชาวกุลา* เป็นไม้ทั้งหลัง แบ่งเป็น 3 ช่วง ช่วงล่างเป็นต้นเสาไม้ขนาดใหญ่มีคันทวยรูปพญานาค 4 ตัวรองรับตัวธรรมาสน์ ช่วงกลางเป็นห้องสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีหน้าต่าง 3 ด้าน และมีประตู 1 ด้าน ช่วงบนเป็นยอดของธรรมาสน์มี 5 ชั้น นับเป็นถาวรวัตถุที่งดงามและเป็นแบบอย่างให้กับวัดอื่น ๆ ในการสร้างธรรมาสเสาเดียวอีกด้วย

จะเห็นได้ว่าทั้งสองวัดนี้นอกจากจะมีความเก่าแก่แล้ว ยังเป็นศูนย์รวมของชาวผู้ไททั้งตำบลโนนยางในการใช้จัดกิจกรรมสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น ประเพณีงานบุญแห่แหวกที่ชาวผู้ไทจะร่วมกันจัดอย่างยิ่งใหญ่ โดยวัดนรารามบ้านหนองโธ และวัดพิจิตรสังฆาราม บ้านโนนยางจะผลัดเปลี่ยนกันไปเป็นเจ้าภาพ 3 ปีติดต่อกัน จากนั้นก็จะเว้นช่วงอีก 3 ปี จึงจะกลับมาจัดงานอีกครั้งหนึ่ง

* กุลา มาจากภาษาพม่า แปลว่า คนต่างถิ่น เผ่ากุลา คือพวกไทยใหญ่หรือเงี้ยวหรือคองซู อยู่ที่เมืองมะละแหม่งในพม่า เมื่อเดินทางเข้ามาค้าขายเร่ร่อนผ่านภาคอีสานจึงถูกชาวบ้านเรียกว่า ชาวกุลา ได้เข้าตั้งถิ่นฐานที่ทุ่งหมากเต่า เขตเมืองหนองสูง ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหมายของไทย จึงถูกทางการปราบปราม ต่อมาทุ่งหมากเต่าเปลี่ยนเป็นบ้าน ขุมขี้ยาง ในอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2.3 ลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไท

ลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ได้แก่ ภาษาผู้ไท ลักษณะบ้านเรือนของชาวผู้ไท การแต่งกาย ลักษณะทางสังคม ระบบความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไท และประเพณีและพิธีกรรม

2.3.1 ภาษาผู้ไท

ชาวผู้ไทตำบลโนนยางมีเฉพาะภาษาพูดแต่ไม่มีตัวอักษร แต่ภาษาพูดของชาวผู้ไทคล้ายกับภาษาถิ่นของชาวไทยอีสานมาก ทั้งสองฝ่ายสามารถพูดคุยกันรู้เรื่อง แต่ภาษาพูดของชาวผู้ไทมีลักษณะเฉพาะซึ่งแตกต่างไปจากภาษาลาวของชาวไทยอีสาน ปัจจุบันชาวผู้ไทตำบลโนนยางยังคงใช้ภาษาผู้ไทในการติดต่อสื่อสารกันทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มลูกหลานที่เป็นคนรุ่นใหม่ มีคำพื้นฐานในภาษาผู้ไทบางคำตรงกับภาษาไทยถิ่นอีสาน สิ่งที่ทำให้ภาษาผู้ไทต่างจากภาษาไทยถิ่นอีสานคือเสียงสระที่ออกเสียงต่างออกไป โดยเฉพาะเสียงสระประสม คือ อัว เอีย และ เอือ เช่น ผู้ไทจะออกเสียง ผัว – โผ, เมีย – เม, เรือน – เอ็น นอกจากนี้เสียงสระ ไอ ชาวผู้ไทจะออกเป็นเสียง เออ เช่น ไคร – เผอ, ใจ – เจอ , ไล่ – เซอ ความแตกต่างเรื่องการออกเสียงของภาษาผู้ไทกับภาษาไทยมาตรฐาน ได้แก่ เสียงพยัญชนะ เสียงสระ เสียงตัวสะกด และเสียงในประโยคคำถาม

2.3.1.1 เสียงพยัญชนะในภาษาผู้ไทที่ออกเสียงต่างกับภาษาไทยมาตรฐาน ได้แก่

2.3.1.1.1 พยัญชนะ ร ออกเสียงเป็น ฮ ได้แก่

รัก	ออกเสียงเป็น	ฮัก
ริม	”	ฮิม
ร้อน	”	ฮ้อน
แรง	”	แสง
เรือน	”	เอิน

ภาพที่ 8 สิมวัดนราราม บ้านหนองโอ ตำบลโนนยาง

ภาพที่ 9 ธรรมาสน์เสาดิยวที่วัดพิจิตรสังฆาราม บ้านโนนยาง

2.3.1.1.2 พยัญชนะตัว ข ออกเสียงเป็น ห ได้แก่

ขาย	ออกเสียงเป็น	หาย
แขน	”	แหน
ขาด	”	หาด
เข้ม	”	เห้ม
ขา	”	หา
ขี้น	”	หี้น
ข้าม	”	ห้าม
ขนตา	”	หนต้า
ของ	”	หอง
เข้า	”	เห้า
ขอน	”	หอน
เจียง	”	เหง

2.3.1.2 เสียงสระ การออกเสียงสระในภาษาผู้ไทจะมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งต่างกับภาษาไทยมาตรฐาน โดยเฉพาะการออกเสียง สระ ใอ และ ไอ ดังต่อไปนี้

2.3.1.2.1 สระใอไม่มลาย ออกเสียง ใอ ตามปกติ เช่น คำว่า ไป – ไป๋ ไกล- ไก ใฟ- ใพ แต่มีลักษณะเฉพาะตรงที่สระ ใอ จะออกเสียงเป็น สระเออ ส่วนมากแล้วจะเป็นประโยคคำถาม ได้แก่

อะไร	ออกเสียงเป็น	ผิเหลอ
เมื่อไหร่	”	มื่อเหลอ
ที่ไหน	”	ชีเหลอ
ทำอะไร	”	เอ็ดเผื่อ, เอ็ดผิเหลอ
อย่างไร	”	แนวเตื่อ

2.3.1.2.2 สระ ใอ ออกเสียงเป็น เออ ได้แก่

ผู้ใหญ่	ออกเสียงเป็น	ผู้เหยอ
ลูก	”	ลู
ให้	”	เหื่อ

ใส่ใจ	”	เซอเจ้อ
จะใคร่	”	เยอะเอ็ด
อยู่ในตู้	”	อยู่เน้อตู้
อยู่ใต้	”	อยู่เต้อ
ไยบัว	”	เยอโบ
ผ้าใหม่	”	ผ้าเหม่อ
ใช้มา	”	เซ้อมา
เอาใส่	”	เอาเซอ
ใบไม้	”	เบอไม้
สิ่งใด	”	แนวเลอ
บ้าใบ้	”	จีเบอ
มาใกล้	”	มาเก้อ

คำที่ใช้ สระไอ ทั้งหมด 20 คำ ในภาษาไทยมาตรฐาน ภาษาผู้ไทจะออกเสียงเป็นเสียง สระเออ 18 เสียง ที่เหลือ 2 คำ จะออกเสียงเหมือนภาษาไทยมาตรฐาน คือคำว่า

หลงไหล	ออกเสียงเป็น	หลงไหล
น้ำใส	”	น้ำไน

2.3.1.2.3 สระเอีย ออกเสียงเป็น เอ ได้แก่

เที่ยง	ออกเสียงเป็น	เทง
รูปเทียน	”	รูปเทน
เมีย	”	เม
โรงเรียน	”	โลงเลน
เลี้ยงวัว	”	เล้งโง
เสียวหาย	”	เสหาย

2.3.1.2.4 สระเอือ ออกเสียงเป็น เออ ได้แก่

เกลือ	ออกเสียงเป็น	เก้อ
เรือ	”	เรอ
เดือน	”	เดิน

มะเจือ	”	มะเขอ
เมือง	”	เมิง
เสื่อ	”	เสอ

2.3.1.2.5 สระอัว ออกเสียงเป็น โอ ได้แก่

วัว	ออกเสียงเป็น	โง
ฝัว	”	โผ
ถัว	”	โท
มัว	”	โม
ตัว	”	โต
ชั่ว	”	ไช้
บัว	”	โบ
รัว	”	โธ

2.3.1.3 ตัวสะกด ภาษาผู้ไทออกเสียงสะกดเหมือนภาษาไทยมาตรฐานแต่ภาษาผู้ไท มีลักษณะเฉพาะคือ เสียงตัว ก ในแม่ กก จะออกเป็นเสียงกักอยู่ในลำคอ ได้แก่

ลูก	ออกเสียงเป็น	ลุ
ลูกเลี้ยง	”	ลูเลี้ยง
ลูกสะกั	”	ลุเพ้อ
ข้าวปลุก	”	เห่าปลุ
หมากพลุ	”	มะพู
รากไม้	”	ระไม้
ลูกแล้ว	”	ถึแล้ว
คางกก	”	คั้งคะ

2.3.1.4 เสียงในประโยคคำถาม ภาษาผู้ไทมีการออกเสียงในประโยคคำถามที่มีลักษณะแตกต่างจากไปจากภาษาไทย-อีสาน และภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของภาษาผู้ไท ได้แก่

ภาษาไทยมาตรฐาน	ภาษาผู้ไท
ใคร	แม่นเผอ
ทำอะไร	เอ็ดเผอ
ที่ไหน	ชีเล่อ
เมื่อไหร่	มื่อเล่อ
อย่างไร	แนวเล่อ
เท่าไหร่	ท้อเล่อ
ใครมา	ผู้เล่อมา
คุณจะไปที่ไหน	เจ้าจะไปชีเล่อ
คุณทำอะไร	เจ้าเอ็ดเผอ
คุณมาเมื่อไหร่	เจ้ามามื่อเล่อ
ท่านจะอย่างไร	เจ้าเอ็ดแนวเล่อ
ที่บ้านมีกี่คน	อยู่เฮินได้จักคน
กล้วยหวีนี้ขายเท่าไหร่	โก้ยหวีนี้ขายท้อเล่อ

2.3.2 ลักษณะบ้านเรือนของชาวผู้ไท

ปัจจุบันชาวผู้ไทตำบลโนนยางสร้างบ้านเรือนเหมือนชาวอีสานทั่วไป จะหาบ้านที่เป็นแบบโบราณนั้นยากแต่ก็มีให้เห็นบ้าง ลักษณะของบ้านเรือนแบบโบราณของชาวผู้ไทนั้นจะสร้างเรือนที่เรียกว่า “เฮือนเกย” คือจะมีบันไดอยู่ข้างหน้า และถัดเข้าไปเรียกว่า “เฮือนหัวลอย” ด้วยไม้กระดานหลังคาเป็นเกล็ด (ไม้กระดานขนาดยาว 1 ฟุต กว้าง 1/2 ฟุตวางซ้อนกันเหมือนกระเบื้องดินเผา) ฝาเป็นไม้กระดาน ส่วนคนจนจะสร้างด้วยวัสดุที่หาง่าย คือมุงหลังคาหญ้าแฝก ฝาใช้ไม้ไผ่สานขัด หรือฝาแถบตอง พื้นเรือนปูด้วยฟากสับ (ไม้ไผ่)

เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) (กรมศิลปากร, 2504 : 224 - 280) กล่าวถึงบ้านเรือนของชาวผู้ไทดำเมื่อครั้งเป็นแม่ทัพยกไปปราบฮ่อที่สิบสองจุไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ใน พ.ศ. 2428 ว่า

ชาวผู้ไทยดำตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในดินแดนสิบสองจุไทย
ทำโรงเป็นที่อาศัยเช่นเดียวกับลาวตามธรรมดา แปลกกันอยู่ที่เฉลียง

ทางด้านสกัดนั้นทำเป็นวงโค้งเหมือนกระโจมโรงหีบใหญ่ยาวถึง 9 ห้อง 11 ห้อง ก็มี เรือนหลังหนึ่งอยู่ด้วยกันหลายครอบครัว คือลูกเขยลูกสะใภ้ และญาติพี่น้องรวมอยู่ในเรือนเดียวกัน มิได้ทำเป็นห้องกันมิดชิดเลย มีแต่มุ้งกางเป็นหลัง ๆ ไปทั้งสองแถว.....พื้นเรือนนั้นใช้ไม้ไผ่ไม้เสี้ยน เป็นไม้อย่างบางสานหลายสองลายสาม มิได้มีไม้จริงใช้เลย

ในอดีตเรือนดังกล่าวของชาวไทดำ (ลาวโซ่ง) เมืองเพชรบุรี และอำเภออุททอง สุพรรณบุรี เคยสร้างอาศัย ชาวผู้ไทลงนิยมนำไม้สักมาตั้งแต่สมัยอยู่ที่สิบสองจุไทย ครั้นเมื่ออพยพมา บริเวณเมืองวังก่อนอพยพมาอยู่ที่ตำบลโนนยาง ชาวผู้ไทยังคงสร้างบ้านเรือนตามจารีตที่เคยสร้างกันสมัยอยู่ที่เมืองสิบสองจุไทย มีเรื่องเล่าต่อกันมาว่าท้าวกำบุตรพระยาคำได้เป็นเจ้าเมืองวังต่อจากพระยาติโช ส่วนท้าวแก้วผู้น้องเป็นอุปฮาด ท้าวกำโหดเหี้ยมดุร้าย ท้าวแก้วมีความเมตตา กรุณาทำให้ไพร่พลรักใคร่เป็นอันมาก ท้าวกำจึงเกรงว่าท้าวแก้วจะช่วงชิงอำนาจจากตนจึงเรียกไปหาที่เมืองวัง แล้วใช้หอกแทงท้าวแก้วถึงแก่ความตาย นางลาว (ชาวลาวเวียงที่พระเจ้าอนุ รุทกุมารพระราชทานให้เป็นชายาท้าวกำ) ผู้เป็นมารดาทราบเรื่องโกรธแค้นมาก จึงสาปแช่งว่าชาติผู้ไทนี้พี่น้องต้องเดี่ยวยังฆ่ากันได้ ต่อไปขออย่าให้คนพวกนี้มีอายุมันยืนนาน ถ้าได้เป็นเจ้า เป็นนายก็ขออย่าได้รับความเจริญ และอย่าให้คนจำพวกนี้ได้อยู่เรือนพื้นกระดานฝากระดานเลย

ครั้นเมื่อชาวผู้ไทอพยพจากเมืองวังมาตั้งบ้านเรือนแถบเทือกเขาภูพาน จึงนิยมนำไม้สักมาตั้งบ้านเรือนตามแบบบ้านเรือนของชาวไท-ลาว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 10 เรือนของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง มีลักษณะเป็นเรือนยก และเรือนไฟ

ภาพที่ 11 เรือนของชาวผู้ไท เมืองวีระบุรี แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว

2.3.3 การแต่งกาย

การแต่งกายของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง ทั้งผู้ชายและผู้หญิงยังคงนิยมการแต่งกายประจำเผ่าทั้งในงานบุญและงานวันนักขัตฤกษ์ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ดิสโส) บรรยายถึงการแต่งกายของชาวผู้ไทไว้ว่า (กรมศิลปากร, 2515 : 363)

...ในเวลางานนักขัตฤกษ์ ผู้ชายจะนุ่งผ้าไหม สวมเสื้อห่มผ้าจีด ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นหมี่ทอด้วยด้ายไหม สวมเสื้อดำแขนยาว รูปเสื้อกระบอกติดเม็ดกระดุมด้วย แถวหนึ่งประมาณ 30-40 เม็ด มาสมัยนี้ (สมัยรัชกาลที่ 5) บางคนใช้สตางค์ห้า หรือสตางค์สิบร้อยซ้อนกันกับลูกกระดุมทุกลูกทำตามฐานะคนจน และคนมีเครื่องประดับกายมีลูกปัดแก้วร้อยเป็นสายใช้คล้องคอผูกข้อมือ เกี่ยวหูพั้นผมหหลายเส้น...

จะเห็นได้ว่าชาวผู้ไทมีลักษณะพิเศษในการแต่งกาย โดยเฉพาะผู้หญิงยังคงแต่งกายตามประเพณีดั้งเดิม สอดคล้องกับ เอเจียน แอมอนิเย ได้เขียนบรรยายถึงการแต่งกายของชาวผู้ไทไว้ในบันทึกการเดินทางในลาวภาคหนึ่ง ว่า

...ผู้หญิงผู้ไทมีผิวขาวกว่าผู้หญิงลาวแต่เตี้ยกว่า พร้อมกับลักษณะก็หยาบกว่าผู้หญิงลาว มวยผมของพวกเขาทนที่จะเอาไว้บนศีรษะ แต่เอาผมยวมลงไว้ด้านหลังเหมือนกับผู้หญิงอานาม ที่หูของพวกเขาส่งตะปูเงิน ที่แขนมีกำไลและคอก็มีสร้อยคอ เป็นหลอดเล็ก ๆ ร้อยเป็นพวง ผู้หญิงเหล่านี้ปรากฏว่าเป็นคนขี้ลาดกว่าคนลาว พวกผู้ชายใส่เสื้อผ้าแบบคนสยามและคนลาว ตัดผมทรงเดียวกัน...

(เอเจียน แอมอนิเย, 2539 : 363)

ปัจจุบันถึงแม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนไปแต่ชาวผู้ไทยังคงแต่งกายตามจารีตดั้งเดิมโดยจะเห็นได้ในงานบุญประจำปี เช่น งานบุญพะเวด ชาวผู้ไทโดยเฉพาะผู้อาวุโสจะแต่งกายตามจารีตเดิมนั้นคือกลุ่มผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่ ใส่เสื้อมอบ (เสื้อมอบ คือเสื้อแขนยาวสีดำหรือสีฟ้าหม้อฮ่อมคอกลมเย็บริมผ้าหรือกั้นด้วยผ้าสีแดงเป็นแถบ ใช้เงินเหรียญทำกระดุม) ห่มผ้าสไบที่มีสีล้วนลวดลายงดงาม ใส่กำไลมือ และกระจอนหู ส่วนผู้ชายจะนุ่งผ้าโสร่งและเสื้อแบบจารีตของชาวผู้ไท

ภาพที่ 12 การแต่งกายของหญิงชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

ภาพที่ 13 การแต่งกายของชาวผู้ไท เมืองวีระบุรี แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว

2.3.4 ลักษณะครอบครัวและเครือญาติ

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงสถาบันครอบครัว การแต่งงาน (เอ็ดปะซู) และระบบเครือญาติ

2.3.4.1 สถาบันครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานทางสังคม เป็นสถาบันทางสังคมที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งเป็นที่มาของสถาบันอื่น ๆ ลักษณะครอบครัวของชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง มีลักษณะหมุนเวียนจากครอบครัวเดี่ยว(Nuclear Family) แล้วจึงเปลี่ยนเป็นครอบครัวขยาย(Extended Family) และครอบครัวขยายเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวอีกครั้งหนึ่ง ชาวผู้ไทจะให้ความสำคัญกับลูกชายมากกว่าลูกผู้หญิง กล่าวคือเมื่อมีการแต่งงานฝ่ายหญิงจะต้องเข้ามาอยู่ในเรือนพ่อแม่ของพ่อฝ่ายชาย ลูกสะใภ้เมื่อเข้ามาอยู่ร่วมเรือนเดียวกันกับพ่อแม่ฝ่ายชายแล้วต้องทำพิธี “เข้าผี” คือการนับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายชาย และต้องตัดผีบรรพบุรุษทางฝ่ายพ่อแม่ของตนเองทิ้ง เพราะเมื่อมีพิธีกรรมเลี้ยงผีต้องเข้าร่วมเลี้ยงผี เช่นเดียวกับกลุ่มไทดำในเวียดนามที่ฝ่ายชายต้องนำภรรยาเข้ามาในบ้านของตน เป็นสมาชิกของครอบครัวของฝ่ายชายอย่างถาวร และนับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายชายด้วย (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2545: 38) และเหมือนกันกับกลุ่มผู้ไทแดงในเขตซาหนือของประเทศลาวที่ฝ่ายหญิงเมื่อแต่งงานแล้ว ก็ต้องย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านของสามีและต้องตัดผีฝ่ายตนเอง หันมานับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายชาย (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2546 : 23) สอดคล้องกับกลุ่มไทดำในจังหวัดเพชรบุรี ที่เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงต้องย้ายเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายชาย พร้อมตัดผีบรรพบุรุษของฝ่ายตนเอง หันมานับถือผีบรรพบุรุษทางฝ่ายชาย (พัชรินทร์ คงศาสุริยา, 2546 : 78)

จากการที่ครอบครัวเดี่ยวเปลี่ยนเป็นครอบครัวขยาย ซึ่งอาจมีญาติทั้งทางฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่มาอยู่ด้วยกัน ต่อมาเมื่อลูกชายคนต่อไปแต่งงานและนำสะใภ้เข้ามาอยู่ในเรือน ลูกชายคนที่แต่งงานก่อนเมื่อมีความพร้อมที่จะปลูกเรือนก็แยกตัวออกไป แต่ถ้าไม่พร้อมก็จะอยู่รวมกัน การออกเรือนแล้วแต่ความสมัครใจ เมื่อมีความพร้อมก็แยกเรือน พ่อแม่ก็จะปลูกเรือนบริเวณที่ดินเดียวกันกับเรือนของพ่อแม่ จึงกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวใหม่ที่มีอิสระ และจะเริ่มเข้าสู่ระบบหมุนเวียนแบบเดิม คือกลายเป็นครอบครัวขยายเมื่อลูกชายในครอบครัวแต่งงาน มีข้อยกเว้นเรื่องของการเลือกที่อยู่หลังจากการแต่งงานแล้ว กรณีที่ครอบครัวนั้นมีลูกสาวคนเดียวเมื่อแต่งงานแล้วไม่ต้องย้ายเข้าเรือนฝ่ายสามี เพราะชาวผู้ไทมีความเชื่อว่าลูกสาวต้องเลี้ยงดูบิดามารดา ดังนั้นฝ่ายชายจึงต้องอยู่ทำมาหากินที่เรือนของฝ่ายหญิงและรับเลี้ยงดูพ่อแม่ของฝ่ายหญิงไปตลอดชีวิต เมื่อพ่อแม่ของฝ่ายหญิงตาย ลูกเขยก็จะได้เป็นหัวหน้าครอบครัวแทน เพราะสังคมของชาวผู้ไทนั้น ผู้ชายที่มีอาวุโสมากคือพ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว สมาชิกทุกคนจะให้ความเคารพคนแก่คนเฒ่า ลูกหลานต้องเชื่อฟังพ่อแม่ ปู่ ย่า ตายาย ความสัมพันธ์ระหว่าง

พ่อแม่ พี่น้อง ลูกสะใภ้ และหลาน อีกทั้งเครือญาติมีความแนบแน่นมาก โดยเฉพาะเครือญาติที่นับถือผีเดียวกัน

ในกรณีที่ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเป็นลูกคนเดียว พ่อและแม่ของฝ่ายชายจะให้อิสระในการตัดสินใจว่าจะเลือกอยู่เรือนฝ่ายใด ไม่มีการบังคับว่าจะต้องอยู่ที่เรือนฝ่ายชายเท่านั้น

การแต่งงาน

พิธีแต่งงานของชาวผู้ไทเรียกว่า “พิธีเอ็ดปะซู่” การเลือกคู่ครองของชาวผู้ไทที่นี่จะให้อิสระหนุ่มสาวในการเลือกคู่ครอง คือไม่มีข้อห้ามว่าจะต้องแต่งงานกับชาวผู้ไทเท่านั้น อาจจะแต่งงานกับคนนอกกลุ่มก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นคนลาวอีสาน คนไทยภาคกลาง คนจีน คนที่แต่งงานกับคนนอกกลุ่มมักจะไปตั้งบ้านเรือนนอกหมู่บ้านชาวผู้ไทที่ตำบลโนนยางส่วนใหญ่นิยมแต่งงานกับชาวผู้ไทที่อยู่ในประเทศไทย มีบางส่วนที่แต่งงานกับชาวผู้ไทที่อยู่ในประเทศ (เฉพาะผู้ชาย) โดยเฉพาะที่บ้านกุดหิน บ้านนาหอ บ้านนามะเกลือ บ้านจอมหาด และบ้านนาปอด เมืองอาสพอน แขวงสะหวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในสมัยก่อนการแต่งงานของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง จะแต่งงานกันในกลุ่มเครือญาติผีเดียวกัน หรือเครือญาติผีต่างกัน ไม่มีข้อห้ามไว้

คำว่า “เอ็ดปะซู่” หมายถึง การกินดอง หรือการแต่งงาน ส่วนคำว่า ปะซู่ หรือซู่ (ในภาษาอีสาน) คือการที่ฝ่ายชายไปเกี่ยวพาราสีฝ่ายหญิงจนฝ่ายหญิงพอใจ เมื่อฝ่ายหญิงได้เสียกับฝ่ายชายแล้ว ฝ่ายชายจึงส่ง เฒ่าแก่ไปสู่ขอ หนุ่มสาวชาวผู้ไทตำบลโนนยางยังคงรักษาสีตคอง ประเพณี ยังยึดจารีตของท้องถิ่นในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะการแต่งงานนั้น เมื่อหนุ่มสาวชอบพอกันจะให้ผู้ใหญ่ไปสู่ขอตามจารีตประเพณีของชาวผู้ไท คือเมื่อชายหญิงรักกันและพ่อแม่ฝ่ายหญิงเห็นว่าฝ่ายชายมาเกี่ยวพาราสีฝ่ายหญิงบ่อยครั้งเข้า จึงส่งคนไป “ไคว้” (ไปบอกกล่าวให้พ่อแม่ฝ่ายชายมาขอ) พ่อแม่ฝ่ายชายก็จะถามความสมัครใจของลูกก่อนว่าจะแต่งงานกับหญิงสาวคนนี้หรือ เมื่อฝ่ายชายตอบตกลงพ่อแม่ก็จะปรึกษา “เจ้าคิด” (ญาติผู้ชายฝ่ายแม่) เมื่อตกลงแล้วก็จะไปหา “ล่ำม” (ล่ำม หมายถึงเฒ่าแก่ฝ่ายชายทำหน้าที่สู่ขอฝ่ายหญิง และเปรียบเหมือนพ่อคนที่สองของผู้ที่จะแต่งงาน) การหาล่ำมนั้นฝ่ายชายจะเป็นคนหา ส่วนฝ่ายหญิงจะผูกล่ำม การไปหาล่ำมต้องมีดอกไม้และเทียน 1 คู่ แล้วกล่าวว่า “หมุ่ซ้อยไค้ดอกไม้เทียนคู่มาไหว้สาหาเจ้า เหื้อเป็นล่ำมเหื้อแน่ เป็นล่ำมดวงดี เป็นหวีดวงเกี้ยง เป็นหมอซ้อยจื้อความ ดินซ่ายเหยียบนา ดินขวาเหยียบฮ้องเอ็ดตามฮีตตามคอง พาทำว...อันนี้ลั้งซูลุหาเมียเฮื้อ แด”

การสู่ขอ ล่ำมนำขันดอกไม้ เทียน 1 คู่ เงิน 3 บาท (ปัจจุบัน 200 บาทขึ้นไป) เหล้าขาว 1 ขวด โดยล่ำมจะนำขันขอมามอบให้ “ลุงตา” (ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง) แล้วล่ำมจะพูดว่า

มือนี่เป็นมืองามยามดีเพิ่นใช้หื้อข้อยมาเป็นไม้แก่นแขนนางเป็น
 ล่ามดวงดี...เพิ่นจึงได้นัดมือนี่เป็นมืองามยามดีอันแนวเพิ่นแต่งหื้อมานี้
 กะมีดอกไม้แทนคู่ มาขอโอมอ้านด้านกล่าวหื้อเจ้าพ่อล่าม่นลูงตาพาข้าว
 ขอหื้อแบ่งข้าวพันชู้ปั้นข้าวปลุกลูกแนว ขอครูดหน่วยแล้ว ขอแก้วหน่วยดี
 เมอเป็นเกื่อนางหางไก่ มักดีสีขาว หม้อนึ่งใส่จีไฟสูง ว่าฮิตคองสอง
 ประการแม่นยังกะดี ขอหื้อลูงตาพาข้าวว่าหื้อฟังแนแน อันว่าฮิตคอง
 สองประการแม่นยังกะดีขอหื้อลูงตาพาข้าวว่าหื้อฟังแนแน ละว่าล่าม
 คั้นว่าหนักพอบาบกะละหาบ พอดิ่งกะละดิ่ง ...

ฝ่ายลูงตาดกลงแล้วจะบอกฮิตคองว่า “สาธุอ้ายน้องทั้งหลาย ได้ขิ้นข้าวตอก
 ดอกไม้มาไหว้สา ว่าละมาขอเกื้อของนางหางไก่อ่าขิ้นแล้ว เออทางต๋อข้อยนี้กะเลี้ยงลูกหญิงเอาไว้ถ้า
 ชายเลี้ยงลูกควายเอาไว้ถ้าเอกถ้าไถกรรมคาแล้ว ปู่ส่งมาตาสั่งไว้ เพิ่นหื้อสูเจ้าทั้งหลายไขคำปาก
 เสียก่อน เหล้า 1 ไห เงินไข 3 บาท จึงละไขเคาะเบาะทางถึงค่าคองสินสอด” (สัมภาน์ สมถิ อาจ
 วิชัย, 15 มีนาคม 2552)

ในส่วนค่าคองสินสอดในสมัยก่อนตามฮิตคองประเพณีของชาวผู้ไทกำหนดไว้ว่า
 ถ้าเป็นลูกสาวเจ้าเมืองและเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ กำหนดเป็นเงิน 6 ตำลึง ลูกสาวกำนันผู้ใหญ่บ้านและ
 ข้าราชการชั้นผู้น้อย 3 ตำลึง ลูกสาวคนสามัญกรรมคา 6 บาท

นัดวันแต่ง ทั้งสองฝ่ายตกลงกันเองเรื่องเวลา วันมงคล ฝ่ายชายจะต้องมอบสัตว์
 หัวตัวเล็กคือการนำเนื้อมาช่วยฝ่ายหญิง (นำเนื้อวัวส่วนขามมอบให้ โดยล่ามจะเป็นผู้นำมา
 มอบให้)

ในพิธีแห่เจ้าบ่าว เจ้าบ่าวจะถือยอดอ้อย ลูกน้ำเต้าน้อย สะพายดาบ และลูงยาม
 ในลูงยามจะมีเครื่องมงคล แก้วแหวน เงิน ทอง

ส่วนฝ่ายหญิง เจ้าสาวจะแต่งกายตามจารีต มีกระจอนหู กำไลเงิน เสื้อสีน้ำเงิน
 ประดับชายแขนและชายเสื้อรอบเอว ห่มด้วยผ้าเบี่ยง นุ่งผ้าหมีดินชั้น

ชายเข้าบ้าน, ขันเรือน ครั้นขบวนเจ้าบ่าวมาถึงบ้านฝ่ายเจ้าสาวจะกั้นประตูเงิน
 ประตูทอง เมื่อผ่านได้แล้ว ฝ่ายเจ้าสาว(บางแห่งเจ้าสาว) จะให้เจ้าบ่าวเหยียบบนก้อนหิน ซึ่งวางทับ
 ใบคูนใบขอ แล้วให้ใช้น้ำล้างเท้าเจ้าบ่าวก่อนขิ้นเรือน เมื่อขิ้นเรือนแล้วฝ่ายชายต้องนำขันบายศรี
 วางไว้ในที่จัดไว้ซึ่งทุกคนยังไม่ได้นั่ง แล้วล่ามจะไปขอกับลูงตา เรียกว่า “ย้ายดินนาง” เครื่องขอ มี
 เหล้าขาว 1 ขวด เทียน 1 คู่

ล่อมจะพูดว่า “ได้ดอกไม้ เทนคู่ เหล้าโศค 1 มาขอย้ายดินนางกับลุงตาพาเข้า”
 ล่อมจํานำผู้เป็นเขยพร้อมภรรยา (ค่าขวัญข้าว) มาเขียนเขย คือดอกไม้ เทียนคู่ เงิน 5 บาท
 ไก่ต้ม 1 ตัว เข้าไปหาลุงตา (ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง)

ล่อมจะพูดว่า “มาขอแก้หน้าเฮ้อย่าง คําทางเฮ้ลลกเหื้อพ่อแม่ ลุงตาพาเข้า เว้า
 เชื้อบ่าว่าเชื้อโ” (ถอดความว่ามาขอแก้หน้าเข้าที่ขังไก่ นำทางเข้าแล้ว หมายถึง เขยยอมอ่อนน้อม
 ต่อผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง คุณไก่อยอมมุดเข้าที่ขังและเล้าจะนั้น) ให้พ่อแม่ฝ่ายหญิงพูดใส่บ่าว่าใส่
 หัว (หมายถึงยอมปฏิบัติตามคำสอน) (สัมภพณํ สมถิ อจวิชัย,15 มีนาคม 2552)

พิธีเขียนเขย หรือการสั่งสอนเจ้าบ่าว นับว่าขั้นตอนที่สำคัญเพราะเป็นช่วงที่
 ลุงตา อบรมสั่งสอนเขยให้รู้จักหน้าที่ และสิ่งที่ควรจะทำโดยอบรมผ่านล่อม ล่อมจะไป
 ถ่ายทอดให้เขยฟังทีหลัง โดยสรุปให้เลี้ยงดูเจ้าสาวอย่าทิ้งขว้าง อย่าไปขายเป็นทาส และให้เคารพ
 เลี้ยงดูพ่อแม่ฝ่ายหญิง อย่าทำตัวคั่นรันผิดประเพณีผิดศีลห้าเสีย

เมื่อเขียนเขยเสร็จแล้วก็เข้าพาขวัญ ทำพิธีสู่ขวัญบายศรี มีล่อมทำทุกอย่าง เป็นต้น
 ว่าผูกแขน ป้อนไข่ขวัญ ฟายน้ำเหล้า ล่อมจะเป็นผู้สั่งสอนในการปฏิบัติตนระหว่างสามี-ภรรยา
 ตลอดถึงการเอาใจใส่ต่อญาติทั้งสองฝ่าย

การแต่งงาน คือขอพุดคู่ชื่อนางไปอยู่กับสามี มีพาข้าว (สำหรับข้าว) 4 พา (สำหรับ)
 เงิน 4 บาท มอบให้ลุงตาพาข้าว ฝ่ายลุงตาพาข้าวเลี้ยงเขย มีอาหาร ไก่ต้ม 2 ตัว หมากพลู บุหรี่
 เหล้า ลุงตาทำพิธีมอบเขย โดยการนำเขยทุกคนของบ้านนั้นมารับประทานอาหารร่วมกัน รวมทั้ง
 เขยใหม่และเขยเก่า

คู่บ่าว-สาวขอขมาโทษ โดยเฉพาะญาติฝ่ายชายที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่
 เครื่องขอขมามีหมอน ที่นอน ผ้าแพร ผ้าห่ม ญาติฝ่ายชายจะให้เงินกันถุงและทุนในการตั้งตัว
 สุดท้ายคู่บ่าวสาวจะขอมาต่อล่อมและสู่ขวัญล่อม มีไก่ต้ม 1 ตัว เสื่อผืน
 หมอนคู่ และเงินฝ่ายละ 6 บาท (ถ้าเป็นหม้ายฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ต้องเสียฝ่ายละ 12 บาท)

ล่อมจะเป็นคนจูงนางเข้าห้อง แนะนำการนอนและทิศทางการนอน ให้ภรรยา
 คารวะสามีก่อนขึ้นเตียงนอนครั้งแรก

เมื่อสิ้นสุดงาน ก่อนที่ฝ่ายเขยจะกลับบ้านของตน จะได้รับเนื้อวัวเป็นของขวัญ
 เพื่อนำไปประกอบเป็นอาหารนำกลับบ้านคนละ 1 ชิ้น จากญาติฝ่ายเจ้าสาวเป็นเสร็จพิธี

2.3.4.2 ระบบเครือญาติ

ระบบเครือญาติของชาวผู้ไท เป็นระบบที่ให้ความสำคัญแก่ฝ่ายชาย ดังจะเห็นได้
 จากประเพณีการแต่งงานที่ฝ่ายหญิงต้องเข้าไปอยู่ในครอบครัวของฝ่ายชาย และนับถือผี

บรรพบุรุษของฝ่ายชาย โดยตัดความสัมพันธ์การนับถือผีบรรพบุรุษของตนเองออกหมด และมาเข้าอิศประเพณีของฝ่ายชาย

พ่อแม่ซึ่งมีฐานะเป็นเจ้าของเรือสามารถนำลูกสะใภ้เข้ามาอยู่ในเรือนร่วมกันได้ ดังนั้นเรือนหลังหนึ่งจึงประกอบด้วยครอบครัวของลูกชายหลายครอบครัว แต่เมื่อสมาชิกในครอบครัวเริ่มมากขึ้น ลูกชายคนใดคนหนึ่งจะต้องย้ายออกไปตั้งเรือนใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลูกชายคนโต การตั้งเรือนจะอยู่ใกล้ ๆ กับเรือนของพ่อแม่ แต่ในบางครั้งที่ดินไม่ได้ยึดติดกับพ่อแม่ ลูกชายคนโตก็จะออกเรือนไปอยู่ในที่ดินที่อยู่นอกเรือนของพ่อแม่

การแบ่งทรัพย์สินให้แก่ลูก ชาวผู้ไทจะแบ่งเท่า ๆ กัน แต่ถ้าลูกคนใดตกลงจะเลี้ยงดูพ่อแม่ก็จะได้ส่วนที่เป็นทรัพย์สินของพ่อแม่ด้วย และได้เรือนหลังใหญ่ที่อาศัยอยู่ด้วย บางครั้งลูกชายที่เลี้ยงดูพ่อแม่ก็จะได้รับที่ดินมากกว่าลูกคนอื่นที่ไม่ได้เลี้ยงดูพ่อแม่

ลูกสาวเมื่อแต่งงานออกเรือนไปอยู่กับสามี ดังนั้นเรือนของพ่อแม่จะไม่ตกเป็นของลูกสาว เพราะส่วนใหญ่ลูกสาวจะต้องไปอยู่กับสามี เรือนของพ่อแม่จึงตกเป็นของลูกชาย ยกเว้นในกรณีที่มีลูกสาวคนเดียว เมื่อจะแต่งงานพ่อแม่ทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะต้องตกลงกันว่าคู่บ่าวสาวจะอยู่ที่เรือนใคร ในกรณีนี้ฝ่ายชายก็ต้องอยู่บ้านของฝ่ายหญิงเพราะไม่มีใครเลี้ยงดูพ่อแม่ฝ่ายหญิง ดังนั้นทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดจึงตกเป็นของฝ่ายหญิง

เมื่อเรือนหนึ่ง ๆ ขยายใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงแน่นแฟ้นขึ้น เรือนหลังหนึ่ง ๆ อาจมีสมาชิกสืบทอดกันตั้งแต่รุ่นปู่ย่าไปจนถึงรุ่นเหลน ความสัมพันธ์นี้จึงสืบทอดกันมายาวนานมาก ชาวผู้ไทจึงมีคำเรียกญาติของตนเอง ดังนี้

รุ่นที่ 1	นายเต่า ยายเต่า	หมายถึง	ปู่ทวด ย่าทวด
รุ่นที่ 2	นายแก่ ยายแก่	หมายถึง	ปู่ ย่า
รุ่นที่ 3	อี่พ่อ อี่แม่	หมายถึง	พ่อ แม่
รุ่นที่ 4	ลูก		
รุ่นที่ 5	หลาน		
รุ่นที่ 6	เหลน		
รุ่นที่ 7	หลอด		

นอกจากนี้ยังมีคำเรียกชื่อเครือญาติอื่นๆอีก ได้แก่

พี่สาว	เรียกว่า	เอี้ย
พี่ชาย	เรียกว่า	อ้าย

น้องชายสามี	เรียกว่า	น้ำบ่าว
น้องสาวสามี	เรียกว่า	น้ำสาว
พ่อสามี	เรียกว่า	พ่อปู่
แม่สามี	เรียกว่า	แม่ย่า
พ่อภรรยา	เรียกว่า	พ่อตา
แม่ภรรยา	เรียกว่า	แม่นาย
ลูกคนที่ 1	เรียกว่า	อ้ายทอก (ลูกชาย) เอี้ยทอก (ลูกสาว)
ลูกคนสุดท้าย	เรียกว่า	บักหล้า (ลูกชาย) อิหล้า (ลูกสาว)
ลูกกำพร้าพ่อแม่	เรียกว่า	คำพ้อย
สามีภรรยาที่ตายจากกัน	เรียกว่า	พ้อม้าย แม่ม้าย
สามีภรรยาที่แยกทางกัน	เรียกว่า	พ้อฮ้าง แม่ฮ้าง

นอกจากนี้ชาวผู้ไทตำบลโนนยางยังมีการนับถือ “เจ้าโคตร” ครอบครัวยุคหนึ่ง ๆ จะมีเจ้าโคตรอยู่ทุกครอบครัว ชาวผู้ไทจะเรียกว่า “ลุงตา” หมายถึงน้องของแม่ ลุงตาจะเป็นผู้ที่ลูกหลานให้ความเคารพนับถือมากที่สุด เพราะเป็นผู้ตัดสินใจทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากนี้ยังเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมตามฮีตประเพณีของชาวผู้ไท เช่น ประเพณีการบวช ลุงตาจะเป็นผู้ตัดผมناقเป็นคนแรก จากนั้นจึงจะเป็นพ่อแม่และญาติต่อไป ในพิธีแต่งงาน ลุงตาจะเป็นผู้บอกราคาค่าครองชีพฝ่ายเจ้าบ่าวทราบ เมื่อลุงตาบอกแล้วถือเป็นอันสิ้นสุด

2.3.5 ระบบความเชื่อเรื่องผี

ชาวผู้ไทในอดีตมีความเชื่อเรื่องผีอย่างเหนียวแน่น แม้ว่าพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาหลักจะเข้ามาอยู่ในวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของพวกเขาแล้วก็ตาม แต่ความเชื่อดั้งเดิมยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวผู้ไท จะเห็นได้จากชาวผู้ไทมีพิธีกรรมเช่นไหว้บูชาผีเสื้อหรือผีเสื้อซึ่งเป็นวิญญาณผีบรรพบุรุษที่ให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาสมาชิกในชุมชน(สัมภาษณ์สมมติ อาจิวชัย, 20 มีนาคม 2551) และตั้งความปรากฏในพงศาวดารเมืองแฉ่งว่า

เมื่อศึกเที่ยงถึงแก่กรรม บุตรหลานจึงเอาศพฝังไว้ที่ค่ายหลวง และให้ปลุกศาลกรรมปากหลุมไว้ ดึกเที่ยงได้ส่งลูกหลานไว้ว่าเมื่อจะฝังศพให้ฆ่าสัตว์ที่เคยเป็นอาหาร เช่น กระบือ แพะ หมู เป็ด ไก่ เช่นศพและส่งไปให้และผู้ใดจะมาเป็นเจ้าของให้ฆ่าสัตว์ที่เป็นอาหารเหล่านี้เช่นศพ

เหมือนกัน แล้วศึกเที่ยงจะลงมาอวยพรให้ครองเมืองเจริญสุขยืนนาน เมื่อ
บุตรหลานจะฝั่งศพนั้นหัวเมืองขึ้นก็พร้อมกันมาช่วยฝังศพและได้ฆ่า
กระบือ แพะ สุกร ไก่ เช่นค่านับส่งไปให้ศึกเที่ยง

(กรมศิลปากร, 2507 : 111)

ชาวผู้ไทเมื่ออยู่ในประเทศเวียดนามจะถูกเรียกว่า “ผู้ไทดำ” ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองนา
น้อยอ้อยหนู (Dien Bien Phu) ต่อมาเมื่อชาวผู้ไทอพยพเข้ามายังประเทศลาวในสมัยพระเจ้าอุน
รุทแห่งเวียงจันทน์ ได้ไปตั้งเมืองที่เมืองวัง ชาวผู้ไทกลุ่มนี้ยังคงนับถือผีควบคู่ไปกับการนับถือ
พุทธศาสนา โดยจะเห็นได้จากที่ชาวผู้ไทยังคงมีการบูชาผีที่ผีแลน และผีบรรพบุรุษอยู่เป็น
ประจำ

สุมิตร ปิติพัฒน์ (2545 : 28-32) ได้แบ่งผีตามความเชื่อของชาวผู้ไทออกได้ดังนี้ ผีฟ้าหรือ
แลน ผีบ้านผีเมือง ผีบรรพบุรุษ และผีอื่นๆ

2.3.5.1 ผีฟ้าหรือแลน

หมายถึงเทวดาที่อยู่บนฟ้า มีอำนาจเหนือมนุษย์ทั้งหลาย มีอำนาจที่จะคล
บ้นดาลให้เกิดความเป็นไปต่างๆทั้งทางดีและทางร้ายต่อชีวิตคนและพืช สัตว์ ต่าง ๆ ในโลก
รวมทั้งการกำหนดบุคคลที่จะมาเป็นเจ้าบ้านผ่านเมือง ดังนั้นมนุษย์จึงต้องปฏิบัติตัวตามความ
ประสงค์ของผีแลนผีฟ้า ถ้าผู้ใดปฏิบัติตัวไม่เหมาะสมก็จะได้รับโทษ ดังนั้นการประพฤติตัวของ
มนุษย์จึงอยู่ในการควบคุมของผีแลนผีฟ้า ผีแลนผีฟ้าในความเชื่อของชาวผู้ไทแทบทุกกลุ่มมีอยู่
มากมายในความเชื่อของไทดำในเวียดนาม แต่ละแลนจะมีหน้าที่ต่างกันออกไป ดังต่อไปนี้
(สุมิตร ปิติพัฒน์, 2541: 28-29)

- แลนหลวง เป็นหัวหน้าของแลนทั้งปวง มีหน้าที่คอยควบคุมดูแลการ
ปฏิบัติงานของแลนต่างๆให้เป็นไปตามปกติ และตัดสินข้อพิพาทต่างๆให้เกิดความยุติธรรมแก่
ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง แลนหลวงจะมีเรือนทั้งสิ้น 22 ห้อง ในแต่ละห้องจะมีภรรยาแลนหลวงอาศัยอยู่
1 คน ในเรือนก็มีนกเกาะแก นกพิราบ วัว ควาย มีทุ่งนากว้างใหญ่ มีหอคำไว้เป็นที่อยู่ที่กิน

- แลนปัวกาลาวิ เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขและความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์บนโลก
ควบคุมดินฟ้าอากาศ ดวงดาว และทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

- แลนชาด เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและสั่งให้มนุษย์มาเกิดยังโลก

- แลนแนน เป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของคนทำให้มนุษย์มีอายุสั้น – ยาว ตามที่กำหนดให้

- แลนบุน เป็นผู้บันดาลความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่มนุษย์

- แถนเคอ เป็นแถนแห่งโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้เกิดการเจ็บป่วยต่างๆ โดยเฉพาะ
ในหมู่เด็ก

- แถนเคาะ เป็นผู้บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้าย และภัยพิบัติต่างๆแก่มนุษย์
- แถนสิง เป็นแถนประจำตระกูลของเผ่าไทดำ รักษาผู้อยู่ในวงศ์วานให้เป็นสุข
- แถนศักดิ์ เป็นผู้ดูแลมนุษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัย ติดตามจับคนผิดมาลงโทษ
และคุ้มครองคนดีให้พ้นภัยพิบัติต่าง

- แถนหุงขาว เป็นผู้บันดาลให้เกิดแสงสว่างทำให้คนมีความสวยงาม
- แถนวี เป็นผู้แต่งตั้งเมืองไท ตั้งเมือง และเป็นผู้กำหนดและแต่งตั้งว่าจะให้
สิ่งใดเป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง

ภักทียา ยิมเรวัต (2544 : 213-214) ได้กล่าวถึงสิง หรือตระกูลของชาวไทดำใน
เวียดนามว่าแบ่งออกได้ 10 สิง (ตระกูล) ได้แก่

- สิงลอคำ เป็นตระกูลผู้ท้าว เป็นท้าวเพี้ยตามระบบการปกครองบ้านเมืองเดิม
ข้อห้ามของสิงลอคำคือห้ามกินต้นไม้ต่าง ๆ รวมทั้งเห็ดชนิดต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ตามโคนต้นไม้

- สิงกา เป็นสิงผู้ท้าว ห้ามกินนกโกดกาและเมล็ดดอกกา

- สิงเลื่อง จะทำหน้าที่เป็นหมอดังคำกล่าวที่ว่า “เลื่องเห็ดหมอลอเห็ดเท้า”

- สิงม้า เป็นตระกูลผู้น้อยห้ามกินเนื้อม้าเป็นอาหาร

- สิงวี เป็นตระกูลผู้น้อยห้ามใช้พัดมารองหม้อข้าว

- สิงกวาง เป็นตระกูลผู้น้อย ห้ามกินเนื้อเสือและเนื้อแมว

- สิงแคว เป็นตระกูลผู้น้อย ห้ามกินนกเอี้ยง

- สิงต่อง เป็นตระกูลผู้น้อย ไม่ปรากฏข้อห้ามในการรับประทานอาหาร

- สิงแม่ เป็นตระกูลผู้น้อยไม่ปรากฏข้อห้ามในการรับประทานอาหาร

- สิงเลี้ยว เป็นตระกูลผู้น้อยไม่ปรากฏข้อห้ามในการรับประทานอาหาร

ชาวผู้ไทที่ตำบลโนนยางนั้นนับถือผีแถนเช่นกัน และให้ความเคารพบูชาแถนเป็นอย่างมาก ถึงกับเรียกชื่อแถนว่า “ผีไท้ผีแถน” ผู้วิจัยพบว่าแถนของชาวผู้ไทจะไม่มีชื่อเรียกโดยตรง เหมือนกับแถนของกลุ่มไทดำในเวียดนาม แต่จะเรียกชื่อเป็นกลุ่ม ซึ่งแถนของชาวผู้ไทที่ปรากฏในคำป่าวผีในพิธีเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง ได้แก่

พญาเมือง เป็นแถนใหญ่ที่ทำหน้าที่ดูแลแถนทั้งหมด

กลางบ้าน เป็นแถนรองลงมาจากพญาเมือง

ท้ายบ้าน เป็นแถบรองลงมาจากพญาเมืองเช่นกัน

คนกล้าคนหาญ เป็นแถบบริวาร

ผีแถบ ทั้งสี่แบบของชาวผู้ไทนั้น รวมเรียกว่า “ผีไท้ผีแถบ” ซึ่งเป็นกลุ่มผีที่ชาวผู้ไทให้ความยำเกรงซึ่งจะเห็นได้จากเมื่อชาวผู้ไทจะทำกิจกรรมใดๆจะต้องมีการบอกกล่าว และเมื่อกิจกรรมเหล่านั้นสำเร็จลงก็จะต้องมีการเซ่นไหว้แถบด้วย

2.3.5.2 ผีบ้านผีเมือง

ผีเมืองเป็นผีของอดีตเจ้าเมืองผู้คุ้มครองรักษาเมืองให้ร่มเย็นและอุดมสมบูรณ์ อาจสิงสถิตอยู่ตามเนินเขาหรือต้นไม้ใหญ่ มีหลักแสดงเขตหรือหลักเมือง บางแห่งสร้างศาลให้อยู่ บริเวณที่มีหลักเมืองถือว่าเป็นเขตหวงห้ามเพราะใช้เฉพาะในพิธีเสนเมืองหรือเลี้ยงผีเมืองเท่านั้น

ผีบ้านคือผีหัวหน้ากลุ่มที่มาบุกเบิกที่ดินสร้างหมู่บ้าน จะมีหอให้อยู่ และมักมีต้นไม้ใหญ่อยู่ในบริเวณหอผีบ้าน ซึ่งเรียกว่า “ดวงเสื่อเมือง” การเซ่นไหว้ทั้งผีบ้านและผีเมืองต้องทำพิธี ทุกปี เพื่อไม่ให้เกิดอาเพศขึ้น

เมื่อชาวผู้ไทอพยพเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ก็มีการนับถือผีบรรพบุรุษสืบทอดกันมาอย่างเหนียวแน่น จะเห็นได้จากเรื่องเล่าของชาวผู้ไทเกี่ยวกับผีปู่ถลา ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษที่ชาวผู้ไทให้ความเคารพ เนื่องจากชาวผู้ไทเชื่อว่าวิญญาณเจ้าปู่ถลาจะคอยคุ้มครองให้พวกเขาปลอดภัย

เจ้าปู่ถลาเป็นนักรบของพระยาเดโช น้องชายพระยาเก่า เจ้าเมืองวัง ต่อมาเมื่อพระยาเก่าเสียชีวิต พระยาเดโชได้ครองเมืองวัง สร้างความไม่พอใจให้กับพระยาเก่า ซึ่งเป็นบุตรของพระยาเก่า จึงได้คบคิดกับญวนเมืองราชคำร้วยกทัพมาตี พระยาเดโชจึงได้ให้ถลาเมือง ซึ่งเป็นทหารเอกออกรบกับกองทัพญวนที่เข้ามาบูรณาน จนกองทัพญวนแตกพ่ายไปหลายครั้ง จนครั้งสุดท้ายเสียทีแก่ข้าศึก ถูกจับไปประหารชีวิตที่เมืองญวน ก่อนตายได้สั่งเสียว่าหากแม่บุตรหลานชาวผู้ไทมีความประสงค์จะให้ท่านได้ปกป้องคุ้มครองและช่วยเหลือในกิจการใด ๆ แล้ว แม่ไปตั้งบ้านเมืองอยู่ ณ ที่ใด ให้ตั้งหอไว้ที่ท้ายเมืองทางด้านทิศตะวันตก แล้วให้เซ่นไหว้ปีละครั้ง แล้วท่านจะปกป้องดูแล ทุกครั้งที่ต้องการความช่วยเหลือ ให้จู้จุกุ่ยเขียนบอกกล่าว แม้นในยามอัคคีภัยเขียน เพียงแต่ยก

มือพนมเหนือศีรษะแล้วบนบานบอกกล่าว เจ้าปู่ตาก็จะช่วยเหลือทุกราย
ไป (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2550 : 91)

พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตาคือเป็นผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทจัดขึ้นในเดือน 6 ของทุกปี เป็นการแสดงให้เห็นว่าชาวผู้ไทมีความเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจะคอยดูแลปกป้องให้ชาวผู้ไทมีความปลอดภัยและมั่นคง

ส่วนชาวผู้ไทตำบลโนนยางมีพิธีเลี้ยงผีปู่ตาหรือผีบ้านที่คอยคุ้มครองดูแลชาวผู้ไทให้อยู่ดีมีสุข จะเห็นได้ว่าชาวผู้ไทตำบลโนนยางจะมีการเลี้ยงผีปู่ตา 3 ปีต่อครั้ง หรือที่เรียกว่า “สองปีสามสามปีคอบ” หมายถึง ต้องเลี้ยงผีทุกๆ 3 ปี

หอปู่ตาคือที่ศเหนือของหมู่บ้าน ในเดือน 6 จะมีการเลี้ยงผีปู่ตาคด้วยควาย ซึ่งแล้วแต่ว่าในปีใดผีปู่ตาต้องการสัตว์อะไรเป็นเครื่องสังเวย แต่ส่วนใหญ่จะใช้ควายดังกล่าวว่า “จัวแม่ลาย ควายแม่ย่อง” การเลี้ยงผีปู่ตาจะเป็นการเลี้ยงทายฟ้าฝนเพื่อความอุดมสมบูรณ์ และในบางปีเมื่อฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล และประชาชนส่วนใหญ่ป่วยเป็นไข้ ก็จะเชิญหมอเหยาไปทำพิธีเหยาก่อนที่จะทำการเลี้ยงผีปู่ตา 1 วัน เพื่อขับไล่วิญญาณร้ายที่เป็นสาเหตุของโรคภัยให้หายไปก่อนจึงจะเลี้ยงผีปู่ตา เมื่อเลี้ยงผีปู่ตาเสร็จแล้ว ชาวผู้ไทจะนำเรือที่ทำจากกาบกล้วยไปลอยส่งวิญญาณผีที่มาร่วมพิธีเพื่อให้กลับไปยังถิ่นที่อยู่ของตนเอง เช่นผีที่มาจากหนองหาน จังหวัดสกลนคร และผีที่มาจากอำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร จากนั้นชาวผู้ไทที่นับถือผีเงือกผีงูก็จะลงเล่นน้ำที่ห้วยบังอี่ไปพร้อมกันด้วย

จะเห็นได้ว่าผีบ้านผีเมืองของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง หมายถึงผีปู่ตา ซึ่งหมายถึงผีบ้านชาวผู้ไทตำบลโนนยางเชื่อว่าผีปู่ตาเป็นนักรบที่มาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เช่นเดียวกับเจ้าปู่ตาคืออำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม และเจ้าพ่อตานตึง อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

2.3.5.3 ผีบรรพบุรุษ

หรือผีประจำตระกูล ชาวผู้ไทเรียกว่า “ผีคำ” หมายถึงบรรพบุรุษหรือพ่อแม่ที่เสียชีวิตไปแล้ววิญญาณจะถูกเชิญมาไว้บนหิ้งผีที่ “ห้องสอง” ซึ่งเป็นห้องพิเศษของชาวผู้ไทที่ททียา ยิมเรวัต (2544 : 207) ได้ให้ความหมาย “คำ” ว่ามี 3 แบบได้แก่

- คำ หมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ร่วมสายโลหิตเดียวกัน เป็นความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันภายในครัวเรือนเดียวกัน ถึงแม้ว่าจะมีครอบครัวใดย้ายออกไปก็ยังนับถือ ผีคำ อันเดียวกัน และจะนับถือว่ามีอายุมากที่สุดเป็นผู้มีอาวุโส ซึ่งจะเรียกว่า “เจ้าคำ”

- คำ หมายถึง ฝัประจำกลุ่มของผู้คนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน
- คำ หมายถึง เจ้าของทุ่งนาที่เรียกว่า “นาคำ” ซึ่งเป็นหน่วยการผลิตในระบบเศรษฐกิจของคนไทยโบราณ หรือหมายถึง ที่นาที่อยู่ในเมืองของฝัคำ เอาไว้ให้สมาชิกคำเดียวกันที่ตายแล้วไว้ทำมาหากิน

นอกจากนี้ ภัททิยา ยิมเรวัต ยังได้แบ่งแยกประเภทของคำ จากคำศัพท์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ดังต่อไปนี้

1. คำปู่ หรือคำปู่ย่า หมายถึงสมาชิกของครอบครัวที่สืบเชื้อสายมาจากพ่อ
2. คำนาย หมายถึง สมาชิกภายในครอบครัวเดียวกันที่สืบเชื้อสายมาจากแม่
3. คำอายน้อง หมายถึง กลุ่มผู้ชายที่สืบสายโลหิตเดียวกันทางพ่อ และอยู่ในรุ่นเดียวกัน
4. คำลุงตา หรือที่ชาวผู้ไท เรียกว่า ลุงตาพาข้าว หมายถึงกลุ่มผู้ชายที่สืบสายโลหิตมาจากฝ่ายผู้หญิง
5. คำหญิงสาว หมายถึงกลุ่มผู้หญิงที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติฝ่ายผู้หญิงในกลุ่มอายน้อง
6. จัวคำ หมายถึง คนที่เป็นสมาชิกอาศัยอยู่ในเรือนเดียวกัน และจะเป็นญาติร่วมสายโลหิตเดียวกันทางพ่อ
7. ฝัคำ หรือ ฝัเรือน หมายถึง ฝับรรพบุรุษซึ่งเป็นต้นกำเนิดของกลุ่มคนที่รวมอยู่ในเรือนหลังเดียวกัน ซึ่งปกปักรักษาสมาชิกภายในครอบครัวของเรือนแต่ละหลัง
8. นาคำ หมายถึง ที่ทำกินของคนในกลุ่มคำเดียวกัน

ชาวผู้ไทตำบลโนนยางจะเรียกฝัคำว่า “ฝัแจ” หมายถึงวิญญาณของปู่ย่า ตายาย หรือพ่อแม่ ที่เสียชีวิตไปแล้ว ลูกหลานจะเชิญวิญญาณเหล่านั้นมาไว้ที่เสาของมุมบ้าน หรือภาษาผู้ไทเรียกว่า “แจบ้าน” โดยจะมียามเป็นที่เก็บสัญลักษณ์ของฝัแจ และเมื่อถึงวันขึ้นและแรม 15 ค่ำ จะมีการเซ่นไหว้ฝัแจ ด้วยเครื่องเซ่นคือ พาทวาน เหล้า เป็นต้น

2.3.5.4 ฝัอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ ฝัป่า ฝัขวง เป็นฝัที่อยู่ตามต้นไม้ ป่าเขา แม่น้ำ ลำคลอง หรือตามวัดต่างๆ หากคนไปทำให้ฝัไม่พอใจ ฝัอาจทำอันตรายคนหรือทำให้ไม่สบายได้ เมื่อเกิดความเจ็บป่วยก็จะไปเชิญหมอ (มด) หรือผู้รักษาโรคแบบพื้นบ้าน มาทำการเสี่ยงทายว่าฝัชนิดใดทำให้เกิดการเจ็บป่วย จากนั้นก็จะต่อรองกับฝัเพื่อทำการเซ่นไหว้และขอขมา ฝัที่กล่าวมาแล้วนี้ส่วนมากจะเป็นฝัที่ทำให้เกิดโทษแก่มนุษย์เป็นฝัไม่ดี ซึ่งได้แก่

ฝัปอบ หรือฝัพง เป็นฝัชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเกรงกลัว เพราะชอบกินไส้พุงของเด็กเล็ก ๆ ฝัปอบส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง หากผู้ใดเป็นปอบจะถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้าน

ผีปาย เป็นผีผู้หญิงที่ตายจากการคลอดลูก มีเสียงร้องคล้ายเป็ด หากทำให้คนเจ็บป่วยต้องเซ่นไหว้ด้วยเป็ด

ผีห้า เป็นผีที่ตายในสงคราม ต้องสังเวทด้วยการฆ่าสุนัข

ผีงู ผีเงือก เป็นผีที่อันตรายมากเพราะมีความแข็งแรง เมื่อเวลาเกิดการเจ็บป่วย แม้แต่หมอซึ่งเป็นผู้รักษาก็ไม่สามารถขับไล่ผีเงือกออกจากร่างได้

ชาวผู้ไทตำบลโนนยาง โดยเฉพาะหมอเหยา กลุ่มหมอลำ เป็นกลุ่มที่นับถือผีงู ผีเงือก ซึ่งสัญลักษณ์คือผ้าสีแดง โปกหัวในเวลาเลี้ยงผี ชาวผู้ไทกลุ่มนี้จะบูชาผีงูผีเงือกโดยเฉพาะเวลาเลี้ยงผีปู่ตา จะมีการลงเล่นน้ำที่ห้วยบังอี โดยเชื่อว่าถ้าไม่ได้เล่นน้ำแล้วเนื้อตัวจะระคายเคือง และคันอยู่ตลอดเวลา แต่เมื่อได้ลงเล่นน้ำแล้วอาการดังกล่าวก็จะหายไป

นอกจากนี้ชาวผู้ไทเชื่อว่าผีมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ในป่า ในเขา ในดิน ในน้ำ ในถ้ำ ผีที่อยู่ในถ้ำจะแสดงตนให้คนเห็นซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดา มีเรื่องเล่าว่าเมื่อชาวผู้ไทมีกิจกรรมการงานต่างๆ ก็จะเข้าไปขอแรงผีที่อยู่ในธรรมชาติให้มาช่วยงานเช่นเดียวกับคนธรรมดา (ปราณี กล้า สัม, 2534 : 23) แต่ถ้าหากบุคคลใดกระทำการล่วงเกินผีไปก็จะทำให้เกิดการเจ็บป่วย ซึ่งเรียกว่า การผัดผี จึงต้องมีการเซ่นไหว้เพื่อทำให้ผีพอใจจึงจะไม่เกิดโทษแก่ตนเองและสมาชิกในครอบครัว ผีในความหมายของชาวผู้ไทจึงครอบคลุมถึง ผีแดน หรือผีฟ้า และขวัญ ซึ่งมีพลังอำนาจอันลึกลับในธรรมชาติ ชาวผู้ไทเชื่อว่าโลกมนุษย์อยู่ภายใต้อำนาจของผี ซึ่งมีทั้งผีดีและผีไม่ดี มนุษย์จึงต้องเกรงกลัวผีทั้งหลาย ดังนั้นมนุษย์จึงต้องหาวิธีการที่จะไม่ให้ผีทำอันตรายแก่ตนและครอบครัว ตลอดจนทำให้ผีคุ้มครองและนำความสมบูรณ์พูนสุขมาสู่ครอบครัวและสังคม

2.3.6 ประเพณีและพิธีกรรม

สืบเนื่องจากความเชื่อของชาวผู้ไทซึ่งมีทั้งนับถือพระพุทธศาสนาและนับถือผีซึ่งเป็นการเชื่อดั้งเดิม ประเพณีและพิธีกรรมจึงปรากฏความเชื่อทั้งสองแบบ การประพาศปฏิบัติ ประเพณีและพิธีกรรมในรอบสิบสองเดือนส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกับประเพณีสิบสองเดือนของกลุ่มไทย - ลาว แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงเคร่งครัดในการประกอบพิธีกรรมเหยาบูชาผีให้ผีแดนตามประเพณีดั้งเดิม ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงประเพณีในรอบสิบสองเดือน และประเภทของพิธีกรรมเหยาของชาว ผู้ไท

ตารางที่ 1 ประเพณีและพิธีกรรมในรอบปีของชาวผู้ไท

เดือนตามปีปฏิทิน	ชื่อประเพณี	ประเพณีที่ปฏิบัติ/ไม่ปฏิบัติ
อ้าย	-	-
ขี้	-	-
สาม	บุญข้าวจี	/
สี่	-	/
ห้า	บุญพะเหวด	/
หก	เลี้ยงผีปู่ตา	ทุก 3 ปีต่อครั้ง
เจ็ด	-	-
แปด	บุญเข้าพรรษา	/
เก้า	บุญข้าประดับดิน	/
สิบ	บุญข้าวสาก	/
สิบเอ็ด	บุญออกพรรษา	/
สิบสอง	บุญกฐิน	/

2.3.6.1 ประเพณีในรอบสิบสองเดือน

ชาวผู้ไทตำบลโนนยางนับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผี ประเพณีพิธีกรรมตามฮีตสิบสองนั้น เป็นประเพณีที่กลุ่มวัฒนธรรมไทย – ลาว ประพฤติปฏิบัติ ชาวผู้ไทตำบลโนนยาง ก็ได้ปฏิบัติประเพณีตามฮีตสิบสองในบางพิธีกรรม ในแต่ละเดือนของปีจะมีพิธีกรรมที่ชาวผู้ไท ตำบลโนนยางปฏิบัติ ดังนี้

เดือนสาม บุญข้าวจี ชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวที่นึ่งเสร็จใหม่ ๆ ปั้นเป็นก้อนนำไปชุบไข่และน้ำอ้อย ไข่ไฟ เสร็จแล้วนำไปถวายพระภิกษุ บางส่วนก็นำไปสังเวศผีปู่ตา

เดือนห้า บุญพะเหวด หรือบุญมหาชาติ ชาวผู้ไทถือปฏิบัติสืบต่อกันมาทุกปีและถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมสำคัญสำหรับชาวผู้ไทตำบลโนนยางมาก ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

เดือนหก เลี้ยงผีปู่ตา หรือเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ชาวผู้ไททั้งตำบลโนนยางจะร่วมกันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ตาเพื่อเลี้ยงตาย และเพื่อความอุดมสมบูรณ์

เดือนแปดบุญเข้าพรรษา ชาวผู้ไทจะนำผ้าและเทียนพรรษาถวายแด่พระภิกษุสงฆ์

เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ชาวผู้ไทตำบลโนนยางจะทำอาหารคาวหวานหมากพลู บูหรีห์ห่อด้วยใบตองไปวางไว้ตามพื้นดินหรือห้อยตามต้นไม้ในเขตวัด โดยชาวผู้ไทมีความเชื่อว่าเป็นการอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว

เดือนสิบ บุญข้าวสาก ตอนเช้าชาวผู้ไทจะนำข้าวปลาอาหารไปวัด และทำการแห่ข้าวพันก้อน (ข้าวเหนียวที่ปั้นเป็นก้อนที่นำไปถวายพระ) รอบโบสถ์ เสร็จแล้วมีการทำสังฆทาน และนำเครื่องเช่นสังเวชไปวางตามวัดหรือต้นไม้เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา ชาวผู้ไทจะตักบาตรเทโว และถวายอาหารเข้าแก่พระภิกษุ

เดือนสิบสอง เมื่อชาวผู้ไทได้हारือและตกลงกันในครอบครัวแล้วว่าจะทำบุญกฐินเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว จะทำการจองกฐิน เมื่อถึงวันเวลาที่จะจัดเตรียมเครื่องกฐินเพื่อนำไปทอดถวายให้แก่วัดที่ตนเองทำการจองไว้

ในที่นี้ผู้วิจัยจะขอกล่าวละเอียดเฉพาะบุญพะเหวด (เดือน 5) และพิธีเลี้ยงผีปู่ตาหรือ ผีบรรพบุรุษ (เดือน 6) เพราะเป็นประเพณีในรอบปีที่ชาวผู้ไทให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก

พิธีบุญพะเหวด

จัดขึ้นในเดือนห้าของทุกปี ซึ่งชาวผู้ไทถือว่าเป็นพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์และเป็นการเสี่ยงทายก่อนจะทำนา นอกจากนี้ชาวผู้ไทที่ไปทำงานยังต่างถิ่นก็จะกลับบ้านเพื่อเป็นการกลับมารวมญาติพี่น้อง ในบุญพะเหวดยังมีพิธีกรรมเหยาฮูปเหยาฮอย ซึ่งเป็นพิธีกรรมเหยาเสี่ยงทายเพื่อความอุดมสมบูรณ์รวมอยู่ในประเพณีบุญพะเหวดนี้ด้วย

ชาวผู้ไทตำบลโนนยางให้ความสำคัญกับประเพณีบุญพะเหวดหรือบุญพระเวสสันดรมาก เพราะต้องทำต่อเนื่องกัน 3 ปี มีเจ้าภาพอยู่ 2 วัด คือวัดพิจิตรสังฆารามบ้านโนนยาง และวัดนราราม บ้านหนองโธ เมื่อครบ 3 ครั้งแล้วเจ้าภาพต้องเวียนกันไป ชาวผู้ไทตำบลโนนยางจะมาร่วมงานบุญพะเหวดนี้ทุกหมู่บ้าน แม้แต่ชาวผู้ไทที่อยู่ในแขวงสะหวันเขตก็มาร่วมงานด้วยเช่นกันทุกปี (สัมภาษณ์ นางอินถา นรธานี, 16 เมษายน 2552) นอกจากนี้หน่วยงานของรัฐคือ องค์การบริหารส่วนตำบลโนนยางก็จัดงบประมาณให้กับประเพณีบุญพะเหวด และประเพณีบุญสงกรานต์ ปีละประมาณหนึ่งแสนบาท ประเพณีบุญพะเหวดของชาวผู้ไทตำบลโนนยางจะเริ่มในเดือน 5 คือประมาณ วันที่ 15 – 16 เมษายนของทุกปี ในสมัยก่อนจะจัดขึ้นในเดือน 4 แต่ปัจจุบันทำกันในเดือน 5 เนื่องจากชาวผู้ไทเห็นว่าต้องการมีงานบุญเป็นสิ่งดึงดูดให้ลูกหลานที่เดินทางไปทำงานยังต่างจังหวัด เช่น กรุงเทพมหานคร ต้องเดินทางกลับบ้านเพื่อร่วมประเพณีนี้

จึงจัดทำบุญชะงวดขึ้นในเดือน 5 ของทุกปี (สัมภาษณ์ นางเบ๊ น้อยทรง ,15 เมษายน 2551)

ขั้นตอนการเตรียมงานประเพณีบุญชะงวด เมื่อชาวบ้านประชุมเพื่อกำหนดวันงานและทำหน้าที่บอกบุญไปยังวัดต่าง ๆ และนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมเทศน์พระเวสสันดรหรือเทศน์มหาชาติ เมื่อถึงวันงานชาวบ้านจะช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ในวัด และประดับตกแต่งให้สวยงาม ซึ่งชาวผู้ไทเรียกว่า “การสร้างเครื่องชะงวดให้ครบพัน” หมายถึงการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องให้ครบพันชิ้น วัสดุอุปกรณ์และขั้นตอนในการเตรียมงานบุญชะงวด ได้แก่

1. การติดตุงซาววา (หรือธงเอก) ตุงซาววาถือว่าเป็นสัญลักษณ์สำคัญของงานบุญชะงวดของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง ตุงซาววาทำจากผ้าฝ้ายสีขาว กว้าง 1 ศอก ยาว 20 วา เสาตุงทำด้วยไม้ไผ่ สูงจากพื้นดิน 15 เมตร ประดับด้วยดอกไม้ธูปเทียนเครื่องบูชา และรูปพญานาค ตุงซาววาจะตั้งอยู่นอกวัด โดยไม่ห่างมากนัก จะห่างประมาณ 10-20 เมตรจากกำแพงวัด ขั้นตอนการติดตุงซาววาจะติดตั้งก่อนวันงาน 1 วัน

2. การแห่น้ำ หรือแห่น้ำพระอุปคุต เป็นการเริ่มต้นพิธีบุญชะงวด ซึ่งจะทำกันในตอนเช้าของวันงาน โดยชาวบ้านจะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ 1 รูป พร้อมโองน้ำ 1 ใบ นำน้ำจากห้วยบึงอี่ซึ่งชาวบ้านนับถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ นิมนต์พระภิกษุให้ตักน้ำใส่ตุ่ม จากนั้นชาวบ้านก็จะแห่น้ำพร้อมด้วยพระภิกษุ กลับมาที่วัดแล้วนำน้ำนั้นมาไว้ที่ หอน้ำ ที่ตั้งอยู่ภายในวัดตามฮีตโบราณ ซึ่งเรียกว่า หออุปคุต ชาวบ้านที่เฝ้ารอรับน้ำศักดิ์สิทธิ์ก็จะใช้น้ำที่ตนเองนำมาล้างเท้าพระภิกษุ

3. พิธีสดทรง หรือทรงน้ำพระ เป็นพิธีกรรมที่ชาวผู้ไททำขึ้นในงานบุญชะงวด พิธีนี้จะเริ่มก่อนเที่ยง โดยชาวบ้านจะช่วยกันทำฮางสดและโรงทรงน้ำขึ้น จากนั้นชาวบ้านจะนิมนต์พระผู้ใหญ่เข้าอยู่ภายในโรงทรงน้ำ แล้วชาวบ้านก็จะใช้น้ำหอมเทไปยังฮางสด น้ำก็จะไหลไปตามฮางสด เพื่อทรงน้ำพระภิกษุนั้น พิธีกรรมนี้ชาวบ้านต้องทำตามคำแนะนำของพระผู้ใหญ่เท่านั้น จะทำนอกเหนือจากจารีตประเพณีไม่ได้

ภาพที่ 14 ตุงชาววา สัญลักษณ์ของบุญผะเหวดของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง

ภาพที่ 15 ผ้าพระบฏ และผ้าผะเหวด สัญลักษณ์บุญผะเหวดของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง

ภาพที่ 16 ปี่ แคน เครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธีเหยาสุปเหยาฮอย

ภาพที่ 17 ภาพพระมาลัยบอกกล่าวญาติโยมให้บูชาพระเวสสันดรในพิธีเหยาสุปเหยาฮอย

ภาพที่ 18 พิธีเหยาสูปเหยาฮอยของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง เป็นส่วนหนึ่งของพิธีบุญพะแหวด

4. การเหยาสูปเหยาฮอย หลังจากพิธีแห่น้ำและสร่งน้ำพระเสร็จแล้ว ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งก็จะแต่งตัวเป็นผีป่าแห่เข้าวัดมา เพื่อทำการเล่นพิธีเหยาสูปเหยาฮอย โดยมีหมอเหยาเป็นผู้นำในพิธีเหยาสูปเหยาฮอย หรือเหยาเอาสูปเอาฮอย คำว่า สูป หมายถึง รูปที่สลักสัญลักษณ์เป็นอวัยวะเพศของทั้งเพศชายและเพศหญิงไว้ที่ไม่ และนำมามัดรวมกันแล้วนำไปฝัง หมอเหยา (จะเป็นผู้ชาย) เป็นผู้เริ่มทำพิธีเหยาเพื่อค้นหาภู่นั้น เพื่อให้ได้สูปนั้นคืนมา แล้วก็จะมีการเสี่ยงทาย การเหยาสูปเหยาฮอยถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์

5. การแห่พะแหวด เป็นขั้นตอนสำคัญของพิธีกรรม ชาวบ้านที่เข้าร่วมขบวนจะแต่งกายตามแบบประเพณีของชาวผู้ไท คือผู้หญิงจะใส่เสื้อมอบ (เสื้อแขนยาวสีน้ำเงินหรือสีดำ เย็บริมด้วยผ้าสีแดง รอบคอ และแนวสาบเสื้อ นิยมใช้เหรียญเงินทำกระดุม) และใส่ซิ่นที่ทำจากผ้าฝ้าย มีตีน (ผ้าลายซิดยกล้อมาต่อชายผ้าถุง) ห่มด้วยผ้าเบี่ยงมีลวดลายสวยงาม ส่วนผู้ชายจะใส่เสื้อแบบจาริตของผู้ไท แต่ใส่กางเกงขายาว ขบวนแห่จะยกออกมาตั้งห่างจากวัดพอประมาณ ขบวนแห่จะเริ่มในเวลาประมาณ 15.00 น. มีการนำพระพุทธรูปสำคัญออกมารวมขบวนด้วย ในขบวนแห่ก็จะนิมนต์พระภิกษุขึ้นบนคานแห่ ที่สำคัญคือผ้าพะแหวด ซึ่งเป็นผ้าผืนยาวที่เขียนรูปพระเวสสันดรทั้ง 13 กัณฑ์

6. จุดบั้งไฟ เมื่อแห่พะแหวดเสร็จแล้ว ในตอนเย็นชาวบ้านจะนำบั้งไฟไปจุดตามประเพณีของชาวผู้ไทให้กับชาวบ้านที่มาร่วมงานได้ดู บั้งไฟจะมีตั้งแต่บั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน

7. การเทศน์มหาชาติ เมื่อแห่แห่เสร็จแล้ว พระภิกษุสงฆ์จะเริ่มการเทศน์เทศน์หรือเทศน์มหาชาติ ซึ่งต้องใช้เวลานานกว่าจะจบก็ตอนตีของวันงาน เมื่อเทศน์มหาชาติจบลงก็ถือว่าเป็นการสิ้นสุดงานบุญพะเหวด

จะเห็นได้ว่าชาวผู้ไทตำบลโนนยางให้ความสำคัญในพิธีบุญพะเหวดมาก เพราะเป็นงานประเพณีประจำปีของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือชาวผู้ไทที่อยู่ต่างถิ่นต่างก็มาดูประเพณีกันอย่างสิ้นหลามไม่เว้นแม้แต่ชาวผู้ไทแขวงสะหวันเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่มาร่วมงานในแต่ละปีมากมาย นอกจากนี้หน่วยงานของรัฐคือองค์การบริหารส่วนตำบลก็ได้สนับสนุนเงินทุนจำนวนมากในการจัดงานประเพณีบุญเทศน์ประจำปี กล่าวได้ว่างานประเพณีบุญเทศน์ของชาวผู้ไทที่อำเภอหนองสูง มีที่ตำบลโนนยางเท่านั้นที่จัดอย่างยิ่งใหญ่ เพราะชาวผู้ไทตำบลโนนยางเป็นผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนา ดังนั้นประเพณีที่สำคัญจึงต้องใช้วัดเป็นจุดศูนย์กลางในการประกอบพิธี

ภาพที่ 19 หอพระอุทิศ อยู่ภายในวัด ในงานบุญพะเหวดของชาวผู้ไท

ภาพที่ 20 พระอุปคุตตามความเชื่อของชาวผู้ไท ในงานบุญพะแหวด

พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตา

พิธีเลี้ยงผีปู่ตา หรือที่ชาวผู้ไทเรียกว่า ผีมหัศจรรย์ ที่ตำบลโนนยาง สามปีจะจัดครั้งหนึ่ง และเป็นการจัดที่ยิ่งใหญ่โดยเครื่องเซ่นที่ใช้ เช่นผีปู่ตาได้แก่ กล้วย และวัว ซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่ ชาวผู้ไททั้งตำบลจะต้องมาร่วมเลี้ยงผีพิธีเลี้ยงผีปู่ตา อันเป็นธรรมเนียมในการปฏิบัติของชาวผู้ไท ตำบลโนนยางซึ่งเห็นได้ชัดว่า แต่เดิมคือ พิธีเสนบ้านของกลุ่มไทดำแต่ได้นำมาผสมกับคติความเชื่อเรื่องพิธีเลี้ยงผีปู่ตาของกลุ่มไทย – ลาว

การเลี้ยงผีปู่ตาจะเลี้ยงเดือน 6 โดยจะเลี้ยง 3 ปีติดต่อกัน และเว้น 2 ปี ซึ่งชาวผู้ไทเรียกว่า “สองปีฮาม สามปีคอบ” หมายถึง เลี้ยงติดต่อกัน เว้นไปสองปี จากการสอบถามชาวผู้ไท ได้ความว่า ที่ทำเช่นนี้เพราะทำตามฮีตประเพณีโบราณของชาวผู้ไท ชาวผู้ไทเชื่อว่าผีปู่ตาเป็นผีบรรพบุรุษที่ติดตามปกป้องรักษาชาวผู้ไททั้งตำบลโนนยางให้อยู่อย่างสุขสบายเมื่อถึงการเลี้ยงผีปู่ตาชาวผู้ไทจะมาทั้งตำบล

ชาวผู้ไทเชื่อว่าผีปู่ตาจะคอยคุ้มครองพวกเขาตลอดเวลาไม่ว่าในด้านการประกอบอาชีพ ความอุดมสมบูรณ์ในด้านการเกษตร ความแคล้วคลาดจากความเจ็บไข้ทั้งปวง ตลอดจนแคล้วคลาดจากอุบัติเหตุอุบัติภัยทั้งปวงในการเดินทาง

เมื่อหาวันเลี้ยงผีปูดได้แล้ว ผู้นำหมู่บ้านก็จะนำหมอเหยามาส่องดูว่า ผีปูดต้องการอาหารอะไร โดยปกติแล้วชาวผู้ไทนิยมเช่นไหว้ผีปูดด้วยข้าว ดังคำกล่าวที่ว่า “ข้าวแม่ลายควายแม่ย่อง” คือในปีนี้จะเลี้ยงด้วยข้าว หรือควาย จากนั้นก็จะเรียไรเงินเพื่อนำไปซื้อข้าวหรือควายทั้งตำบล แล้วนำไปฆ่าและที่ศาลปูด จากนั้นเมื่อคนมาพร้อมกันที่บ้านของ “เจ้าจ้ำ” ซึ่งเป็นผู้หญิงที่เป็นผู้ทำพิธีแล้ว ก็พากันลงไปที่ศาลปูด เจ้าจ้ำจะเป็นผู้ถวายอาหารที่ปรุงสุกแล้วให้แก่ผีปูด และบอกกล่าวพร้อมกับเสี่ยงทายว่าปีนี้ฟ้าฝนจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ หลังจากผีปูดกินอาหารเสร็จแล้ว อาหารที่เหลือก็จะนำมาเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมพิธี จากนั้นก็จะไปที่บ้านเจ้าจ้ำเพื่อทำเครื่องเช่นสังเวศต่าง ๆ เพื่อทำการเช่นผีเงือก ผีงู ที่ห้วยบังอี่หลวง และนำเรือที่ทำจากกาบกล้วยไปลอยเคราะห์ โดยชาวบ้านจะอาบน้ำที่ห้วยบังอี่ จากนั้นก็นำกระทงหน้าข้าว ไปวางไว้ที่ห้วยบังอี่เพื่อทำพิธีสะเดาะเคราะห์ต่อไปเป็นอันเสร็จพิธี

คอนปูดของชาวผู้ไท สมัยก่อนมีเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ เศษ แต่ในปัจจุบันขุดแต่งให้เป็นสระน้ำ เพื่อทำเป็นน้ำประปาหมู่บ้าน เพราะอยู่บริเวณห้วยบังอี่ จึงเหลือเนื้อที่ประมาณ 2 ไร่ คอนปูดอยู่ห่างจากบ้านหนองโอบประมาณ 500 เมตร ไปทางทิศใต้

การเลี้ยงผีปูดเดือน 6 เพราะเป็นเดือนที่ชาวบ้านจะลงนา ดังนั้นการเลี้ยงผีเดือนนี้จึงเป็นการบอกกล่าวให้ผีปูดบันดาลฝนให้ตกลงมา นอกจากนี้การเลี้ยงผีปูดยังเป็นการแสดงความกตัญญูตักเตือนผู้ที่ทำความคุ้มครองรักษาชาวบ้าน และให้ได้พืชผลทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ชาวผู้ไทยังเชื่ออีกว่าถ้าไม่ทำการเลี้ยงผีปูดจะทำให้ฝนฟ้าแล้ง ซึ่งเป็นการลงโทษจากผีปูด แม้แต่คนในหมู่บ้านก็จะมีอันเป็นไป

ภาพที่ 21 ศาลปูดของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง

ภาพที่ 22 เนื้อวัว เป็นอาหารที่ใช้เลี้ยงผีปูด

2.3.6.2 พิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท

พิธีเหยา หมายถึง พิธีรักษาโรคแบบพื้นบ้านที่ใช้อำนาจจากผีที่ผีแดน ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งผู้ทำพิธีเรียกว่า หมอเหยา จากการสังเกตและการเข้าร่วมพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง ผู้วิจัยพบว่าชาวผู้ไทให้ความสำคัญแก่พิธีกรรมเหยาเป็นอย่างมากเปรียบเหมือนเป็นวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทชาวผู้ไทตำบลโนนยางประกอบพิธีกรรมเหยา 4 ประเภท ได้แก่ พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี พิธีกรรมเหยารักษาโรคแบบพื้นบ้าน พิธีกรรมเหยาคุมผีออก และพิธีกรรมเหยาสุปเหยาฮอย

1) พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี

พิธีเหยาเลี้ยงผี เป็นพิธีกรรมไหว้ครูผี ของกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไท ซึ่งจะกล่าวละเอียดยินบทที่ 3 ต่อไป

2) พิธีกรรมเหยารักษาโรค

ชาวผู้ไทเชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำของผีให้ ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษที่ติดตามตัวชาวผู้ไทมาตั้งแต่เกิด ดังนั้นเมื่อทำให้ผีให้ไม่พอใจก็จะเกิดการเจ็บป่วย (มาลี สิทธิเกรียงไกร, 2538 : 50-51) ดังนั้นการรักษาจึงต้องพึ่งหมอเหยา

เมื่อเกิดเจ็บป่วยในระดับไม่รุนแรงมาก เช่น มีอาการปวดท้องและปวดหัว ผู้ป่วยส่วนใหญ่นิยมไปรับการรักษาที่แพทย์สมัยใหม่ ขณะเดียวกันก็เข้ารับการรักษาที่หมอเหยาด้วยอีกทางหนึ่ง เพราะผู้ป่วยเชื่อว่า “หมอโรงพยาบาลรักษาโรค หมอเหยารักษาผี” (สัมภาษณ์นางคำ

ไป นันทราช, 15 กุมภาพันธ์ 2552) อาการปวดท้องหายได้ด้วยการกินยาแผนปัจจุบัน แต่อาการปวดหัวจะหายได้ต่อเมื่อได้รับการเหยา เพราะชาวผู้ไทเชื่อว่าอาการปวดเมื่อย ปวดหัว เกิดจากผีทำ เมื่อเหยาแล้วก็หาย แต่อาการปวดท้องต้องกินยาจึงจะหายเพราะเกิดจากโรค การตัดสินใจเข้ารับการรักษาโรคด้วยวิธีเหยาของผู้ป่วย ส่วนหนึ่งเกิดจากพ่อแม่เป็นผู้แนะนำ โดยให้เหตุผลว่า “แม่ให้เหยากี่เหยา เขาเป็นผู้ใหญ่ รู้ว่าอะไรดี” หรือ “เหยาเบิ่งคูผี” ดังนั้นผู้อาวุโสจึงมีอิทธิพลต่อการเลือกการรักษา (สัมภาษณ์นางเฟิงศรี ปีทุม, 23 มีนาคม 2552)

ในรายที่ป่วยเป็นโรคร้ายแรง เช่น โรคมะเร็ง โรคตับ หมดทางรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันแล้วส่วนใหญ่จะหันมาใช้วิธีการเหยา ในกรณีนี้พบว่ามีส่วนน้อยที่จะหาย แต่ผู้ป่วยก็ตัดสินใจเข้ารับการรักษา หมอเหยาจะกำหนดวันเวลาว่าจะหายจากโรคเมื่อใดหลังจากผู้ป่วยเข้ารับการรักษาแล้ว ลักษณะนี้หมอเหยาจะใช้วิธีทางจิตวิทยารักษาโดยพูดให้กำลังใจผู้ป่วย ควบคู่ไปกับการเหยา

ส่วนกลุ่มที่ไม่เจ็บป่วย แต่ต้องการเหยาเพื่อรักษาขวัญให้อยู่กับตนเอง การเหยาแบบนี้เป็นการเหยาเพื่อป้องกันความเจ็บป่วย ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ จึงต้องทำการเหยาเพื่อป้องกันไว้ก่อน หรืออีกนัยหนึ่งคือเพื่อต้องการให้กำลังใจแก่ตนเอง

ภาพที่ 23 หมอเหยาป่าวผีลงในพิธีเหยารักษาโรค

ภาพที่ 24 พิธีเสีงดาบของหมอเหยาในพิธีเหยรักษาโรค

ภาพที่ 25 หมอเหยาตัดสิ่งไม่ดีออกจากร่างกายของผู้ป่วย

ภาพที่ 26 หมอเหยาเผาสิ่งชั่วร้ายที่ทำให้เกิดโรค

ภาพที่ 27 หมอเหยา ผูกแขนเพื่อรับขวัญผู้ป่วย ในพิธีเหยารักษาโรค

3) พิธีกรรมเหยาคุมฝีออก

พิธีเหยาคุมฝีออกเป็นพิธีกรรมที่ต่อเนื่องจากพิธีเหยารักษาโรค เมื่อผู้ป่วยได้รับการเหยารักษาจนหายแล้ว และได้รับปากกับผีเชื้อฝีมูลหรือผีบรรพบุรุษว่าเมื่อหายแล้วจะยอมรับเป็นร่างทรง ผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาแล้วและตัดสินใจจะรับอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากผีให้ผีเถนแล้ว เปลี่ยนสถานภาพเป็นหมอเหยา จะต้องผ่านพิธีเหยาคุมฝีออก และต้องเป็นเจ้าภาพเลี้ยงผีต่อเนื่องกันปีละครั้งติดต่อกันเป็นเวลา 3 ปี

สถานที่ในการประกอบพิธีเหยาคุมฝีออกคือบ้านของผู้ป่วย โดยผู้ป่วยจะทำเครื่องคาย 2 ชุด ทั้งของหมอเหยา และของผู้ป่วยตั้งเคียงคู่กัน ในบางครั้งจะใช้ห้องนอนของผู้ป่วยเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมทำได้ทั้งกลางวันและกลางคืน แต่ส่วนใหญ่นิยมทำกันตอนกลางคืน หมอเหยาให้เหตุผลว่าตอนกลางคืนผีจะลงเทียมร่างเร็วกว่าตอนกลางวัน หมอเหยาจะทำพิธีเชิญผีจนกว่าผีจะออกมาวาดลวดลายฟ้อนรำ ในบางครั้งใช้เวลาทั้งคืน การคุมฝีออกมีข้อยกเว้นคือจะไม่ทำในช่วงเดือน 5 และช่วงเทศกาลเข้าพรรษา เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ผีจะไม่ลงเทียมร่าง นอกจากนี้พิธีกรรมเหยาคุมฝีออกมีจุดประสงค์อีกอย่างเพื่อเป็นเครื่องยืนยันว่าผีที่อยู่ในร่างของผู้ป่วยมีความพอใจที่จะ “เทียมร่าง” คือผีจะเข้าร่างของผู้ป่วย จึงต้องเชิญออกมาแสดงลีลา ลวดลายฟ้อนรำและดื่มห้ำ

เมื่อผีเข้าสิงร่างของผู้ป่วย ผู้ป่วยจะเปลี่ยนสถานภาพจากคนธรรมดาเป็นหมอเหยา ผู้ป่วยจะทำหิ้งผีซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของหมอเหยา จากนั้นจะเชิญผีขึ้นไปอยู่บนหิ้งของผู้ป่วย เมื่อได้รับการรักษาโรคให้หายจากหมอเหยาแล้ว จะถือว่าตนเป็นบริวารของ หมอเหยาผู้ทำการรักษา (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมต่อไปในบทที่ 3 เรื่อง “ระบบหมอเหยาและการสืบทอด”)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 28 หมอเหยาป่าวฝึลงมายังเครื่องคายนในพิธีเหยาคุมฝึออก

ภาพที่ 29 หมอเหยาเชญฝึลงเทิมร่าง ผู้ป่วย ในพิธีเหยาคุมฝึออก.

4) พิธีกรรมเหยาสูปเหยาฮอย

พิธีกรรมเหยาสูปเหยาฮอย หรือพิธีเอาสูปเอาฮอย หรือเหยาผีป่า เป็นพิธีกรรมเหยาประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นปีละครั้ง ในเดือน 5 หรือเดือนเมษายน ในงานบุญผะเหวด ซึ่งเป็นพิธีกรรมเลี้ยงตายนำฝน

คำว่า “สูป” หมายถึง รูปที่แกะสลักเป็นสัญลักษณ์อวัยวะเพศทั้งของเพศชายและเพศหญิง โดยสัญลักษณ์ของเพศชายทำจากไม้สนุดำ สัญลักษณ์ของเพศหญิงทำจากหน่อกล้วย แล้วนำมามัดรวมกัน เพื่อจะนำไปฝัง หรือนำไป “ฝังสูปฝังฮอย”

ส่วนคำว่า “ฮอย” หมายถึง เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่ทำเป็นร่องรอยของสูปที่นำไปฝัง จากนั้นนักแสดงที่เป็นผีป่าจะนอนทับสูปไว้ กลุ่มที่เป็นหมอสูปและกลุ่มที่แสดงเป็นสุนัขจะช่วยกันค้นหาสูปนั้น

ผู้เข้าร่วมพิธีเหยาสูปเหยาฮอย ได้แก่

1. หมอเหยา หมายถึง ผู้ประกอบพิธีกรรม
2. หมอสูป หมายถึง ผู้จัดทำวัสดุต่างๆ เช่น เครื่องกาย และ “สูป” สัญลักษณ์ชายและหญิง
3. หมอปี หมอแคน หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้เป่าปีและเป่าแคน เพราะในพิธีกรรมนี้เครื่องดนตรีที่สำคัญคือ ปีและแคน
4. กลุ่มผีป่า หมายถึง ผู้ที่แสดงเป็นผีป่า โดยจะแต่งตัวเลียนแบบผีป่าชนิดต่างๆ
5. กลุ่มสุนัข หมายถึง ผู้ที่แสดงเป็นสุนัขในการค้นหาร่องรอยของสูป

พิธีเหยาสูปเหยาฮอยหรือที่ชาวผู้ไทเรียกว่า พิธีเอาสูปเอาฮอย เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีบุญผะเหวด พิธีเหยาสูปเหยาฮอยเป็นพิธีกรรมที่ทำเฉพาะตำบลโนนยางที่บ้านหนองโองตามความเชื่อของชาวผู้ไท มีตำนานเล่าว่า พระพุทธเจ้าปราบพญามารแล้วก็จะจัดงานบุญผะเหวดขึ้น พวกผีป่าทราบเรื่องจึงขออนุญาตพระพุทธเจ้ามาเที่ยวงานพระพุทธเจ้าอนุญาตและบอกแก่ชาวบ้านให้ทราบเพื่อไม่ให้กลัว เมื่อถึงวันงานพวกผีป่ามาทั่วสารทิศและกินเหล้าจนเมาและแสดงอาการต่างๆ ชาวบ้านรู้เข้าจึงไปมุงดูพวกผีป่าไม่ลงวัด พระพุทธเจ้ารู้เข้าจึงอนุญาตให้ผีป่าเข้ามาในวัดได้อยากแสดงอะไรก็ได้ ผีป่าจึงแสดงตามใจชอบ

ชาวผู้ไทตำบลโนนยางได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งนับยะสำคัญอีกอย่างหนึ่งของพิธีกรรมเหยาสูปเหยาฮอยก็การสร้างสามัคคีแก่หมู่คณะ และเป็นการจัดระเบียบของชุมชนนอกจากนี้ยังเป็นการผสมผสานความเชื่อของพุทธและผีให้อยู่ด้วยกันอย่างสมานฉันท์

ภาพที่ 30 หมอเหยาสุปกำลังพรมน้ำมนต์แก่ผู้มาร่วมพิธีเหยาสุปเหยาฮอย

จะเห็นได้ว่าชาวผู้ไทตำบลโนนยางยังยึดมั่นในประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ทำมาตั้งแต่อดีต ถึงแม้ว่าชาวผู้ไทจะเข้ามาอยู่ร่วมกับกลุ่มวัฒนธรรมไทย – ลาว ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ก็ตาม แต่ชาวผู้ไทก็ยังคงยึดถือประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบกันมา หรือในบางครั้งก็มีการผสมผสานประเพณีของกลุ่มตนเองให้เข้ากับประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทย – ลาว

ในส่วนของความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ชาวผู้ไทตำบลโนนยางยังยึดมั่นอย่างเข้มแข็ง ซึ่งจะเห็นได้จากการประกอบพิธีเหยาซึ่งเป็นพิธีกรรมการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ชาวผู้ไทยังคงมีความเชื่อในระบบการรักษา ในขณะที่เกี่ยวกับการผสมผสานความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่นพิธีเหยาสุปเหยาฮอยก็จะพบได้ในประเพณีบุญสะเทวด ซึ่งเป็นการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างอำนาจเหนือธรรมชาติกับพุทธศาสนา

บทที่ 3

การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์และการสร้างเครือข่ายของหมอเหยากับบริวาร

สังคมชาวผู้ไทให้ความสำคัญกับการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน หรือพิธีกรรม การเหยา ซึ่งเป็นพิธีการรักษาโรคแบบพื้นบ้านของชาวผู้ไท ถึงแม้ว่าความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาการในการรักษาโรคแบบแผนปัจจุบันจะเข้ามามีอิทธิพลแล้วก็ตาม ชาวผู้ไทก็ยังคงใช้บริการการรักษาโรคด้วย “วิธีการเหยา” ควบคู่ไปกับการรักษาโรคแผนปัจจุบัน เพราะชาวผู้ไทมีความเชื่อว่า “หมอเหยารักษาผี หมอแผนปัจจุบันรักษาโรค” ชาวผู้ไทจะประเมินและแยกแยะว่าอาการใดเป็นโรคที่เกิดจากผีทำ และอาการใดเกิดจากโรค แล้วจึงประเมินการรักษาตามอาการ เช่น ผู้ป่วยรายหนึ่งมีอาการปวดท้องและปวดหัวไปรักษากับหมอแผนปัจจุบัน และหมอเหยา หลังจากรักษาด้วยวิธีการ “เหยา” แล้วอาการปวดหัวหายไป ผู้ป่วยให้เหตุผลว่า “มันเหงา มันซึม เหยาแล้วก็หายปวดท้องมันบ่หายเพราะมันเป็นโรค” หมายความว่าอาการเจ็บป่วยมีทั้งปวดเมื่อยและปวดหัวซึ่งเกิดจากการกระทำของผี เหยาแล้วก็หาย

ชาวผู้ไทเชื่อว่าความเจ็บป่วยต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเกิดจากการกระทำของผีหมอเหยา ดังนั้นการรักษาโรคจึงต้องพึ่งพาผู้ที่สามารถติดต่อสื่อสารกับผี เพื่อสอบถามสมุฏฐานของโรค และวิธีการรักษาโรค หมอเหยา จึงเป็นตัวกลางในการติดต่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์การสืบทอดความเป็นหมอเหยาและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยากับบริวาร

3.1 ระบบหมอเหยาและการสืบทอด

จากการสังเกตและการเข้าร่วมพิธีเหยาเลี้ยงผีของหมอเหยาในตำบลโนนยางพบว่า หมอเหยาส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ถึงแม้ว่าจะมีผู้ชายอยู่บ้าง แต่เป็นหมอเหยาที่มาจากที่อื่น เช่น มาจากอำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ แต่ผู้ประกอบการพิธีกรรมต้องแต่งกายเลียนแบบผู้หญิง คือนุ่งผ้าซิ่นโคร่ง และใส่เสื้อมอบ เสื้อแขนยาวสีดำหรือสีน้ำเงิน จึงอาจกล่าวได้ว่าหมอเหยาเป็นกิจกรรมของผู้หญิง นอกจากนี้ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีส่วนใหญ่ก็จะเป็นผู้หญิงด้วยเหมือนกัน สอดคล้องกับการศึกษาหมอลำผีฟ้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทย – ลาว ของชัยยนต์ เพาพาน (2533 : 56) ที่กล่าวว่าหมอลำผีฟ้าส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เพราะการลำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมที่ใช้ความนุ่มนวลอ่อนหวาน การฟ้อนรำด้วยท่าทางที่อ่อนช้อยสง่างาม บทร้องต้องไพเราะอ่อนหวานเพื่อใช้สื่อสารกับผี ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมแก่เพศหญิง

อันที่จริงแล้วหมอเหยาชาวผู้ไทกับหมอลำผีฟ้าซึ่งเป็นกิจกรรมของกลุ่มคนในวัฒนธรรมไทย-ลาว มีลักษณะใกล้เคียงกันมาก แต่ในรายละเอียดจะแตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น กระบวนการสืบทอดการเป็นหมอเหยาที่มีความยุ่งยาก และซับซ้อนมากกว่า ผู้ที่จะเป็นหมอเหยา ต้องมีความอดทน ด้วยเหตุนี้เองจึงเป็นไปได้ว่าหมอเหยาส่วนใหญ่จึงเป็นผู้หญิงเพราะผู้หญิงมีความอดทน สอดคล้องกับความเห็นของปรานี วงษ์เทศ (2544 : 361-362) ที่ว่าผู้หญิงจะเป็นผู้มีบทบาทในการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมมากกว่าฝ่ายชายเพราะผู้หญิงอยู่กับที่ ไม่ได้โยกย้ายไปที่ไหน ส่วนผู้ชายต้องไปเป็นทหาร ไปมีเมียที่อื่นหรือไปค้าขายต่างถิ่น ผู้หญิงจึงเป็นเจ้าของหมู่บ้านที่แท้จริง เป็นเจ้าของที่ดิน และการผลิต ตลอดจนเป็นผู้ดำเนินการเช่น ไหว้ผีประจำหมู่บ้าน และผีบรรพบุรุษ

นอกจากนี้อีกเหตุผลหนึ่งที่ หมอเหยาส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เพราะผู้หญิงเป็นคนขวัญอ่อน ตกใจง่าย ผีจึงเข้าสิงร่างของผู้หญิงได้ง่าย และผู้หญิงจะมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการมีประจำเดือนซึ่งเชื่อว่าสามารถทำลายพลังความศักดิ์สิทธิ์ของไสยศาสตร์และพุทธศาสนา (ซิเกฮารุทานาเบ้, 1991 อ้างในสุริยา สมุทรคุปต์, 2539 : 46)

หมอเหยาจึงมีบทบาทสำคัญในการรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยที่เข้ามารับการรักษาโรค เพราะหมอเหยาเปรียบได้กับแพทย์พื้นบ้านที่ให้การรักษาผู้ป่วย ดังนั้นผู้หญิงจึงมีบทบาทสำคัญในกิจกรรมนี้ ดังนั้นผู้ที่จะเป็นหมอเหยา จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง และต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพิเศษที่จะสืบทอดการเป็นหมอเหยา ดังนี้

1) เป็นชาวผู้ไทเท่านั้น เพราะการสืบทอดการเป็นหมอเหยาจะสืบทอดกันเฉพาะในกลุ่มของชาวผู้ไท โดยเฉพาะในกลุ่มเครือญาติที่เคยเป็นหมอเหยาแล้วเท่านั้น จะไม่สืบทอดให้แก่คนนอกกลุ่มเป็นอันขาด

2) เป็นผู้ที่มีเชื้อสายบรรพบุรุษผีที่เป็นหมอเหยามาก่อน บรรพบุรุษอาจจะสืบได้ไกลจนถึงขั้นย่าทวด ยายทวด เชื้อสายการเป็นหมอเหยาจึงติดมากับลูกหลานทุกคน สุดแต่แต่ผีบรรพบุรุษจะเลือกลูกหลานคนใดเป็นหมอเหยา คุณสมบัติแบบนี้เรียกว่า “มีท้าวมีนาง” หรือ “มีองค์” ซึ่งเป็นลักษณะของการมีสัญญาณพิเศษที่อำนาจเหนือธรรมชาติหรือผีต้องการใช้ร่างเป็นร่างทรง

3) เคยผ่านความเจ็บป่วยมาก่อน การเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นนั้นอาจจะเกิดขึ้นแก่ตัวผู้ที่จะเป็นหมอเหยาเอง หรือสมาชิกในครอบครัว เช่น สามี บุตร บางครั้งเป็นการเจ็บป่วยถึงขั้นวิกฤตของชีวิต เช่น เป็นอัมพาตเดินไม่ได้ หรืออาจจะเกิดอาการอ่อนเพลียกินไม่ได้นอนไม่หลับ ซึ่งใช้เวลานาน 3-6 เดือน หรือบางคนป่วยเรื้อรัง ซึ่งเมื่อรับเป็นหมอเหยาแล้วความเจ็บป่วยก็จะค่อยทุเลาและหายในที่สุด

4) ต้องยอมรับการเป็นหมอเหยา เนื่องจากหมอเหยาต้องกินเหล้าในเวลาเลี้ยงผีหรือเมื่อเวลาไปเขยารักษาโรค ผู้หญิงบางคนก็กลัวว่าจะไม่ได้แต่งงาน เนื่องจากสามีจะรังเกียจผู้ที่ดื่มเหล้าและเป็นหมอเหยา อาจจะมีผลต่อไปถึงลูกหลานก็ได้ (สัมภาษณ์นางเบ๊ะ น้อยทรง, 8 มกราคม 2552) ไม่ถึงขั้นปฏิเสธเองได้เนื่องจากการตัดสินใจของชาวผู้ไทต้องขึ้นอยู่กับผู้มีอาวุโสในครอบครัวหรือที่เรียกว่า “เจ้าโคตร”

5) เคยแต่งงานมีครอบครัว จากการสัมภาษณ์หมอเหยาตำบลโนนยาง ทุกคนให้ข้อมูลตรงกันว่า แต่งงานและมีลูกแล้วจึงได้เป็นหมอเหยา แม้แต่หมอเหยาที่มีอายุน้อยอย่างนางนิตยา น้อยทรง ซึ่งมีอายุ 35 ปี ก็แต่งงานและมีลูกแล้ว (สัมภาษณ์นิตยา น้อยทรง, 5 มีนาคม 2552)

จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพบว่า คนที่จะเปลี่ยนผ่านชีวิตของตนเองจากบุคคลธรรมดากลายเป็นหมอเหยานั้น ต้องผ่านกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ อย่างเข้มข้นและมากมาย ดังนั้นคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทคงไม่สามารถที่จะเป็นได้ เพราะในขั้นตอนบางอย่างมีความยากลำบากมากซึ่งคนนอกชาติพันธุ์ไม่สามารถอดทนได้ หมอเหยาจึงเป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มชาวผู้ไท โดยเฉพาะหมอเหยาที่ตำบลโนนยาง

3.1.1 คำสำคัญในระบบหมอเหยา

หมอเหยาชาวผู้ไทเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการรักษาโรคแบบพื้นบ้านให้กับผู้ป่วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวผู้ไทคาดหวัง การที่หมอเหยาสามารถรักษาโรคให้กับผู้ป่วยได้ต้องเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจที่เข้มแข็งสามารถสู้กับอำนาจของผีร้ายที่อยู่ในร่างกายของผู้ป่วย ซึ่งเป็นสาเหตุของโรค การที่หมอเหยาจะได้รับพลังอำนาจศักดิ์ได้นั้น หมอเหยาจะต้องทำพิธีเหยาเลี้ยงผี ซึ่งนอกจากจะเป็นการไหว้ครุผีให้ผีแค้นแล้ว ความหมายอีกอย่างคือ การร้องขอพลังอำนาจจากผีที่ผีแค้น

จากการศึกษาพิธีเหยาเลี้ยงผี ซึ่งเป็นพิธีกรรมไหว้ครุประจำปีของกลุ่มหมอเหยา ผู้วิจัยพบว่ามีคำศัพท์ที่เกิดขึ้นจากพิธีกรรมอยู่ 3 คำ คือ คำว่า แม่เมือง ลูกเมือง และลูกเลี้ยง คำทั้ง 3 นี้จะใช้เฉพาะในบริบทของพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีของหมอเหยาเท่านั้น ความหมายนั้นจะแตกต่างกันออกไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แม่เมือง หมายถึง หมอเหยาที่ไปรักษาโรคให้กับผู้ป่วยจนวิฤต เมื่อผู้ป่วยรับปากว่า เมื่อได้รับการรักษาโรคให้หายแล้วจะเป็นหมอเหยา ผู้ที่รักษาโรคจะเปลี่ยนสถานภาพเป็นแม่เมืองทันที แม่เมืองจะมีลูกเมืองหรือมีบริวารก็คนก็ได้ แต่ แม่เมืองจะต้องมีพลังอำนาจเข้มแข็ง ให้ความคุ้มครองแก่บริวารที่อยู่ในสังกัดของตนเอง

ลูกเมือง หมายถึง ผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาโรคจากหมอเหยาแม่เมือง เมื่ออาการทุเลาและยอมรับว่าจะเป็นหมอเหยา จากนั้นหมอเหยาแม่เมือง จะทำพิธีเหยาคุมผีออก ให้กับ

ผู้ป่วยนั้น เมื่อผู้ป่วยได้เข้าสู่ขั้นตอน และผ่านกระบวนการพิชิตเหาออกมาแล้ว ผู้ป่วยก็จะมีสถานภาพเป็นหมอเหาและมีความสัมพันธ์เป็น “ลูกเมือง” และเป็นบริวารของ “แม่เมือง” ผู้ที่ทำการรักษาตน

ลูกเลี้ยง หมายถึง ผู้ที่ไปรับการรักษาโรคจากหมอเหา เมื่อหายแล้วยอมอยู่ภายใต้ “ของรักษา” ของหมอเหาแม่เมืองทั้งครอบครัวแต่ตัดสินใจไม่เป็นหมอเหา เมื่อแม่เมืองเลี้ยงผี “ลูกเลี้ยง” จะเป็นผู้ที่รับหน้าที่ในการทำเครื่องคาย ตลอดจนทำอาหารเพื่อรับแขกแม่เมืองตน

3.1.2 การสืบทอดการเป็นหมอเหา

การสืบทอดการเป็นหมอเหามีทั้งการสืบทอดอำนาจและการสืบทอดการเป็นหมอเหา การสืบทอดอำนาจ หมายถึง หมอเหาซึ่งมีหน้าที่ในการรักษาโรคเมื่อพลังอำนาจของตนเองอ่อนลงจะต้องร้องขอพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากผีให้ผีแทนผ่านพิชิตเหาเลี้ยงผี พลังอำนาจของหมอเหาที่อ่อนแอลงจะสังเกตได้จากการที่บริวารของหมอเหาได้รับอันตรายจากสิ่งต่างๆ ซึ่งแสดงว่าหมอเหาไม่สามารถคุ้มครองบริวารได้ ส่วนการสืบทอดการเป็นหมอเหา หมายถึง การที่คนธรรมดาเปลี่ยนสถานะของตนเองให้กลายเป็นหมอเหาเพื่อทำหน้าที่รักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยตามที่ตนเองได้รับปากไว้

หมอเหาในตำบลโนนยาง มีการสืบทอดการเป็นหมอเหา 2 วิธี ได้แก่ การสืบทอดทางเครือญาติและสายตระกูล และการสืบทอดโดยผ่านพิธีกรรม *เหาคุมผีออก*

3.1.2.1 การสืบทอดการเป็นหมอเหาทางเครือญาติและสายตระกูล

หมอเหามีการสืบทอดอำนาจอย่างเป็นระบบ การก้าวเข้าสู่ตำแหน่งการเป็นหมอเหามีขั้นตอนต่าง ๆ มากมายและเข้มข้น นอกจากนี้ผีที่ต้องการจะสิงร่างของผู้ที่จะเป็นหมอเหาก็สำคัญ เพราะหมอเหาต้องมีบรรพบุรุษที่เป็นเคยเป็นหมอเหารักษาโรคมามาก่อน มีการสืบทอดสายเลือดผ่านสายตระกูลทางฝ่ายแม่ จึงเป็นการผูกขาดอำนาจการเป็นหมอเหาไว้เฉพาะกลุ่มเท่านั้นจะมีการแต่งงานเฉพาะสายตระกูล และจะไม่แต่งงานข้ามสายตระกูล ดังนั้นจึงเป็นการสืบทอดเชื้อสายแบบมาตุพงศ์ (matrilineal descent)

บรรพบุรุษของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง อพยพมาจากเมืองวังและเมืองคำอ้อ แขวงสะหวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาตั้งถิ่นฐานครั้งแรกที่บ้านโนนน้ำคำ ต่อมากลุ่มผู้เฒ่า 4 สายตระกูลได้แยกตัวออกมาตั้งบ้านเรือนในบริเวณที่เป็นที่นาของตนเอง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านโนนน้ำคำ (สัมภาษณ์นายสมลี อาจวิชัย, 15 กุมภาพันธ์ 2552) กลุ่มบรรพบุรุษทั้ง 4 สายตระกูลนี้จึงเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อชาวผู้ไทตำบลโนนยางตั้งแต่

อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะสายตระกูลปีทุม และน้อยทรง ซึ่ง เป็นตระกูลผู้ปกครองของหมู่บ้านและเป็นหมอรักษาโรคพื้นบ้าน

จากการสอบถามหมอเหยาพบว่า ผู้ที่เป็นหมอเหยารักษาโรคนั้นจะไม่มี การถ่ายทอดให้แก่บุคคลในสายตระกูลอื่นนอกจากสายตระกูลปีทุมและน้อยทรง ที่สำคัญคือกลุ่มสายตระกูลนี้จะแต่งงานกันเองระหว่าง 2 ตระกูลเท่านั้น วัฒนธรรมการแต่งงานดังกล่าว จึงเป็นการเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของระบบชนชั้นดั้งเดิมของชาวผู้ไท สายตระกูลของหมอเหยา เมื่อแต่งงานแล้วสะใภ้ก็จะเปลี่ยนไปนับถือผีของฝ่ายสามี สอดคล้องกับการเรื่องโคตรตระกูลของคนไทในเวียดนามที่ฝ่ายหญิงเมื่อแต่งงานแล้วเรียกว่า “แต่งงานใหม่” กล่าวคือผู้หญิงจะเปลี่ยนสังกัดตัวของตนเองไปเข้ากับค้ำฝ่ายสามี เมื่อสามีเสียชีวิตลงฝ่ายหญิงจะไม่สามารถย้ายค้ำกลับคืนไปค้ำเดิมของพ่อแม่ (พิเชฐ สายพันธ์, 2553 : 43) ส่วนชาวผู้ไทถ้าเป็นชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ใช่กลุ่มหมอเหยา เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงก็เปลี่ยนมานับถือผีของฝ่ายชาย เพราะไม่มีบรรพบุรุษเป็นหมอเหยา จึงเป็นได้แค่ลูกเลี้ยงของหมอเหยาเท่านั้น เพราะไม่มีบรรพบุรุษเคยเป็นหมอเหยา

การสืบทอดการเป็นหมอเหยาของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง ส่วนใหญ่จะถ่ายทอดการเป็นหมอเหยาผ่านทางสายโลหิต หรือทางสายตระกูลจากรุ่นสู่รุ่นหนึ่ง บุคคลเหล่านี้เมื่อกลายเป็นหมอเหยา จะได้รับการยอมรับจากสังคมเนื่องจากชาวผู้ไทเชื่อว่าบุคคลนี้เป็นผู้มีลักษณะพิเศษที่คัดเลือกให้เป็นหมอเหยา นอกจากนี้คนที่อยู่ในกลุ่มสายตระกูลใหญ่ที่เคยเป็นหมอเหยาก็ยังได้รับการนับถือมากขึ้น ส่วนผู้ที่เป็นหมอเหยาจะได้รับการยกย่องฐานะให้สูงมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อออกรักษาโรคให้กับผู้ป่วยและผู้ป่วยหายจากอาการของโรค

สำหรับบางคนการสืบทอดจากบรรพบุรุษที่เคยเป็นหมอเหยาและเสียชีวิตไปแล้วแต่ยังไม่ได้ไปผูกไปเกิดเชื่อว่าจะใช้ร่างของลูกหลานคนใดคนหนึ่งที่พอใจเป็นร่างทรงของตน ผีที่เลือกร่างทรงอาจจะเป็นผียายทวด ยาย หรือแม่แต่แม่ของผู้ที่จะเป็นหมอเหยาเอง การสืบทอดอำนาจการเป็นหมอเหยาจึงเป็นการสืบทอดจากสายตระกูล ดังตัวอย่างกรณีศึกษาการสืบทอดการเป็นหมอเหยา ดังต่อไปนี้

กรณีศึกษาที่ 1 นางสาว ปีทุม. (สัมภาษณ์นางสาว ปีทุม, หมอเหยา, 15 มกราคม 2552) อายุ 90 ปีเป็นชาวบ้านชุมช้าง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหมอเหยาอาวุโสที่สุดในตำบลโนนยาง นางสาวไม่ได้เรียนหนังสือ มีพี่น้องทั้งหมด 8 คน ได้แก่ นางเพ็ง นางถัก นางสาว นางถัก นายอู่ นายพรม นายมี และนายอ้าย ครอบครัวของนางสาวไม่มีใครเป็นหมอเหยามิแต่นางผู้เดียว นางสาวสืบทอดการเป็นหมอจากนางพันผิว ซึ่งเป็นยายและเป็นหมอเหยา

เมื่อเสียชีวิตลงวิญญาณของนางพันผิวยังไม่ได้ไปเกิดจึงมาอาศัยร่างของนางสาร และมีนางออน (เสียชีวิตแล้ว) เป็นแม่เมือง

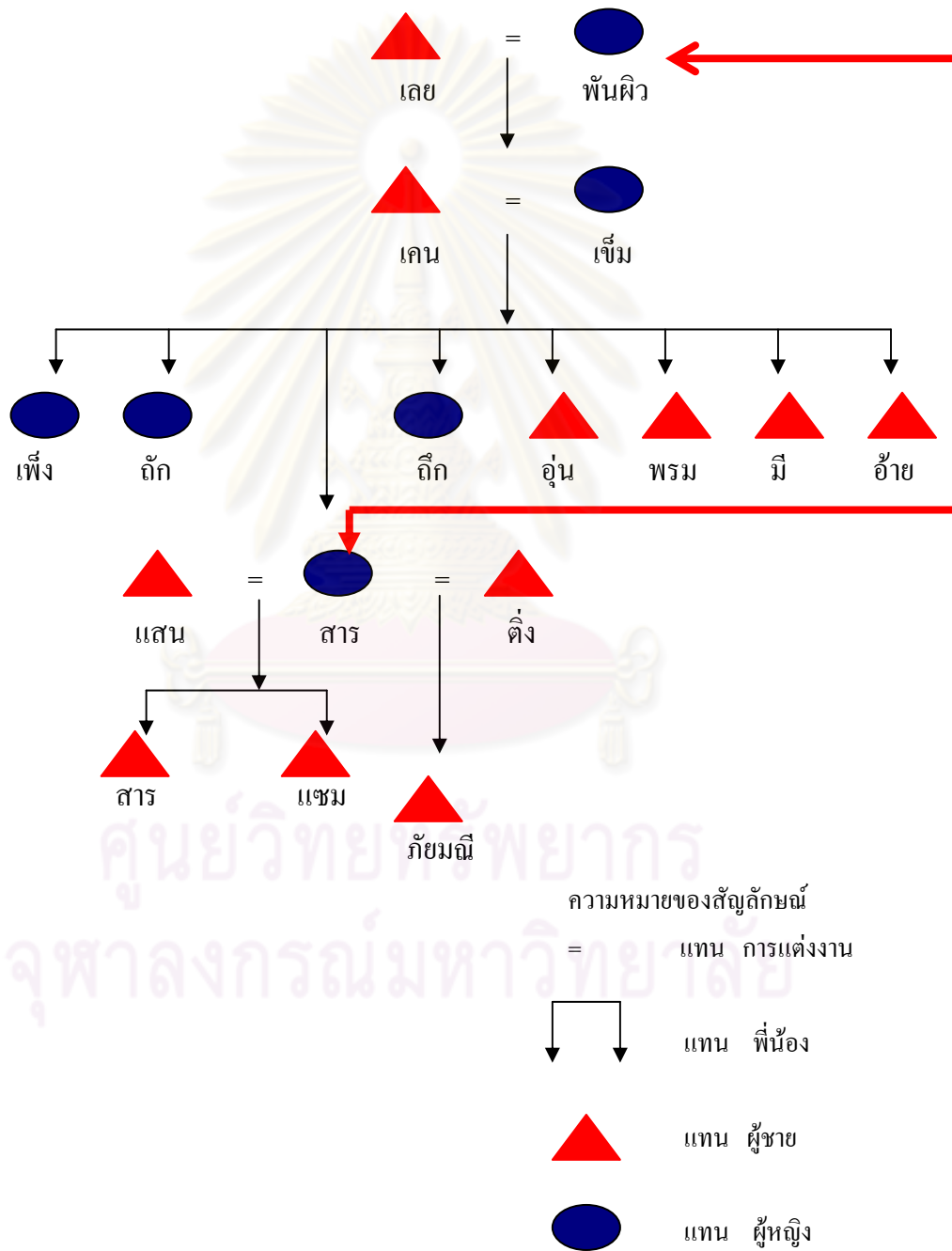
นางสารเล่าว่าเริ่มเป็นหมอเหยาเมื่อนางมีบุตรคนแรกกับชาวลาวเมืองเวียงจันทน์ หลังจากหย่าร้างกันก็ได้แต่งงานครั้งที่สองกับชาวผู้ไทบ้านโนนยาง มีบุตร 1 คน และได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านโนนยาง นางเล่าว่าก่อนที่นางจะเป็นหมอเหยานั้น นางมองเห็นใบไม้ไหวและได้ยินเสียงคนพูดกันนางก็ร้องไห้ เมื่อเวลาที่หมอเหยาทำพิธีเลี้ยงผีนางจะหนีพ่อแม่ไปคูพิธีอยู่ตลอด เพราะนางมีความชอบเสียงแคน และเสียงปี่ ต่อมาพ่อแม่และญาติ ๆ นำนางไปรักษาโรคแบบพื้นบ้าน เพราะสมัยนั้นการแพทย์แผนปัจจุบันยังไม่เจริญจึงได้ไปรักษาโรคกับนางออนซึ่งเป็นหมอเหยา นางออนบอกว่าผีต้องการจะมาอยู่ด้วย และต้องรับปากว่าจะเป็นหมอเหยา นางออนจึงทำพิธีรักษาโรคให้จนหาย จากนั้นนางสารจึงตัดสินใจเข้าสู่พิธีกรรมผีออกเพื่อเป็นหมอเหยาอย่างเต็มตัว โดยนางออนเป็นผู้ทำพิธีอัญเชิญวิญญาณผีลงมาในตัวของนางสาร โดยนางออนหมอเหยาจะเป็นผู้ถามผีว่า จะรับนางสารเป็นหมอเหยาหรือไม่ ถ้าผีตอบว่ารับ ก็จะเชิญวิญญาณผีต่างๆอย่างน้อย 7 ดวงขึ้นไปเข้ามาอยู่ในร่าง นางสารจึงจะเป็นหมอเหยาได้ในพิธีกรรมผีออก เสียง ปี่ แคน กลอง และเหล้าจะเป็นตัวช่วยเร่งให้ผีลงมาขังร่างทรง จากนั้นหมอเหยาใหม่จะต้องทำพิธีรับ หิ้งผี โดยแม่เมืองเป็นผู้เชิญวิญญาณผีที่อยู่ในตัวของหมอเหยาใหม่และผีของแม่เมืองให้ไปอยู่ในหิ้งจะถือได้ว่า เป็นหมอเหยาอย่างสมบูรณ์

ปัจจุบันนางสารมีลูกเมืองทั้งหมด 13 คนเป็นชาวดำบลโนนยางทั้งหมด และมีลูกเลี้ยงทั้งหมดบ้านตัวนางสมัครใจรับเป็นหมอเหยา เพื่อทำหน้าที่รักษาโรคให้แก่ชาวผู้ไท ซึ่งเป็นหน้าที่ของชาวผู้ไทที่พึงกระทำประโยชน์ให้กับสังคม นางบอกต่อไปอีกว่า ชาวผู้ไทเชื่อว่าผีที่ผีแฉกจะคอยปกปักรักษาพวกเขาให้อยู่ดีมีสุข แต่ต้องมีผู้ที่สามารถติดต่อกับผีได้ นางจึงต้องรับภาระนี้ไม่สามารถปฏิเสธได้ ถึงแม้ว่านางสารจะมีอายุมากแต่นางก็แข็งแรง สามารถไปเหยา รักษาโรคได้ตลอดเวลา

นางสารเล่าว่า การที่วิญญาณนางพันผิวมาอาศัยร่างของนางนั้น ถือว่านางพันผิวไปเกิดแล้ว ดังนั้นในตัวของนางสารจึงมี 2 วิญญาณคือ วิญญาณของนางสารเอง และวิญญาณของนางพันผิว เพราะนางพันผิวเคยเป็นหมอเหยามาก่อน ดังนั้นนางสารจึงต้องปฏิบัติตัวตามฮีตประเพณีของหมอเหยาทุกครั้งที่ต้องออกจากบ้านไปทำกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม ต้องบอกกล่าวกับผีที่อยู่บนหิ้งทุกครั้ง

นางสารอยู่ในฐานะแม่เมืองใหญ่ของหมอเหยาดำบลโนนยาง ดังนั้น ทุกวันนางจะได้ รับการร้องขอจากผู้ป่วยให้ไปทำการเหยารักษาโรคอยู่เป็นประจำ อาทิตย์ละ 3 – 4 ครั้ง ถึงแม้ว่านางจะอายุมากแล้วก็ตาม คนป่วยก็ยังนิมนตนางสาร แม้ว่าบางครั้งผู้ป่วยจะไปรักษาโรคที่โรงพยาบาล

ของรัฐก็ตาม ญาติก็จะนำเชื้อของผู้ป่วยมาให้นางสาวเพียเพื่อเป็นการรักษาโรคควบคู่กันไปด้วย เพราะชาวผู้ไทเชื่อว่าเมื่อใช้เชื้อของผู้ป่วยมาทำการเหย้าเท่ากับได้เหย้าให้กับผู้ป่วยได้เช่นกัน

ภาพที่ 31 แผนผังแสดงการสืบทอดอำนาจของนางสาว

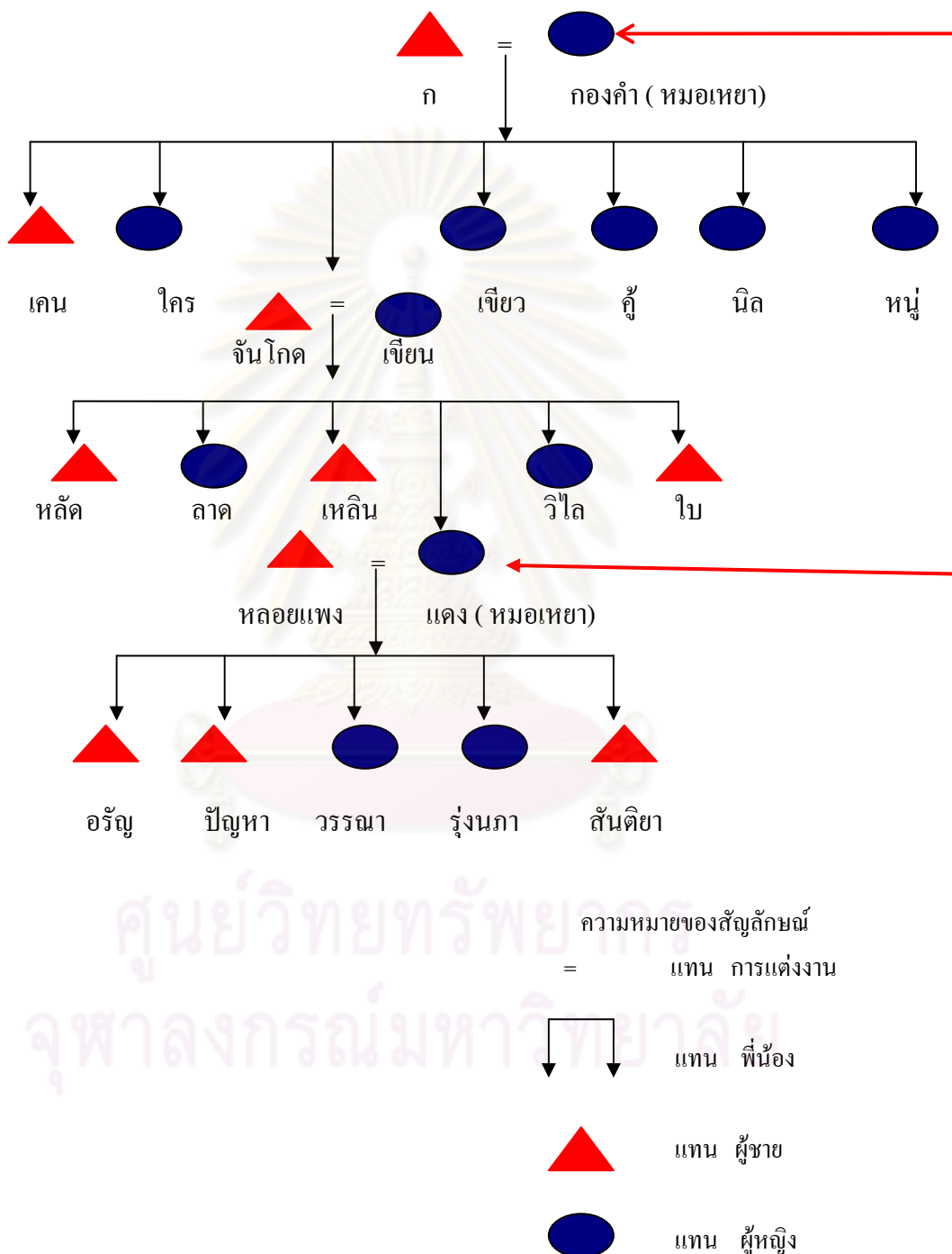
กรณีศึกษาที่ 2 นางแดง น้อยทรง (สัมภาษณ์นางแดง น้อยทรง, หมอเหยา, 21 มกราคม 2552) อายุ 65 ปี เป็นชาวผู้ไทบ้านโนนยางโดยกำเนิด เป็นบุตรของนายโกฏิและนางเขียน มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน นางแดงแต่งงานกับนายหลอยแพง มีบุตร 5 คน นางแดงมีอาชีพทำนา และเป็นแม่บ้าน เริ่มเป็นหมอเหยาเมื่ออายุได้ 21 ปี ในขณะที่มีบุตรคนที่ 2 สายตระกูลของนางแดงนั้นเป็นหมอเหยา 1 คน คือแม่ทองคำซึ่งเป็นยายนางแดง เป็นร่างทรงของแม่ทองคำ ซึ่งเป็นยาย (ภาพประกอบที่ 32) เมื่อเสียชีวิตแล้วต้องการจะมาเทียมร่างของนางแดง ก่อนที่จะเป็นหมอเหยานั้นนางเล่าว่าสามีของนางป่วยเป็นไข้เรื้อรังไม่หาย จึงไปปรึกษากับนางसार เมื่อทำพิธีส่ง(ทำนาย) บอกว่าผีแม่ทองคำจะมาอยู่ด้วย ถ้ารับเป็นหมอเหยา อาการป่วยของสามีนางแดงจะหาย ต่อมาเมื่อสามีหายจากการป่วยแล้วก็เลยมลิมเรื่องการเป็นหมอเหยา ต่อมาลูกชายคนโตของนางแดงเริ่มป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ จึงไปเชิญนางसारหมอเยามาทำพิธีส่งคุณและพบว่าอาการป่วยของลูกชายเกิดจากการไม่ทำตามที่สัญญาไว้กับผี สามีของนางแดงจึงยอมรับกับผีนางทองคำจะเป็นหมอเหยา ถ้ารักษาลูกชายให้หายจากอาการป่วย ต่อมาลูกชายหายจากอาการป่วย หมอเหยาที่มารักษาลูกชายของนางแดงคือนางขงค์ หมอเหยาอีกคน เพราะนางसारซึ่งเป็นหมอเหยาอาวุโสบอกว่าผีเชื้อของนางแดงชอบผีของนางขงค์ ญาติ ๆ จึงเชิญนางขงค์มารักษา เมื่ออาการของลูกชายซึ่งเป็นผู้ป่วยหายแล้ว ทั้งสามีและนางแดงต่างก็เข้าคุณพิธีเหยาคุณผีออกทั้งสองคน ผีนางทองคำได้เลือกร่างของนางแดงเป็นร่างทรง จึงเป็นอันว่านางแดงได้เป็นหมอเหยาแทนสามี ในช่วงเช้าจึงเข้าพิธีรับหิ้งผี โดยมีนางขงค์ เป็นผู้เชิญวิญญาณของนางทองคำมาเข้าร่างของนางแดง นอกจากวิญญาณนางทองคำแล้ว ก็ยังมีวิญญาณที่เป็นวิญญาณของผีดีที่เป็นบริวารของนางทองคำก็มาเทียมร่างของนางแดงอีกด้วย

ปัจจุบันนางขงค์ซึ่งเป็นแม่เมืองของนางแดง เสียชีวิตแล้ว แต่นางแดงก็ยังหาแม่เมืองคนใหม่ไม่ได้ นางแดงเล่าต่อว่าเมื่อเป็นหมอเหยาแล้วนางจะต้องเรียนรู้วิธีการไปเหยรักษาโรค ซึ่งเป็นการขัดเกลาดตัวเองเพื่อเข้าสู่สถานภาพใหม่ นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของการเป็นหมอเหยาอย่างเคร่งครัด

การเหยก็ต้องยกค่าคาย 3 คายแรกให้แก่แม่เมืองทั้งหมด หลังจากนั้นค่าคายในการเหยจึงจะเป็นของนางแดง ค่าคายในการเหยรักษาโรคแต่ละครั้งนั้นจะได้ครั้งละ 3 บาทไม่มีสิทธิ์เรียกร้องมากกว่านี้ สำหรับค่าคาย 3 คายแรกที่ต้องยกให้แก่แม่เมืองถือว่าเป็นเครื่องบูชาครูที่ทำให้นางแดงได้เป็นหมอเหยาซึ่งเป็นสิ่งที่หมอเหยาปฏิบัติสืบต่อกันมา

นอกจากนี้ การที่หมอเหยาจะมีพลังอำนาจกล้าแข็งนั้น หมอเหยาต้องออกไปเหยรักษาโรคอยู่เป็นประจำ เพราะเป็นการเพิ่มพลังอำนาจที่หมอเยามีอยู่ให้มากขึ้นเท่านั้น มีข้อสังเกตว่าหมอเหยาที่ไปทำการเหยาบ่อย ๆ นอกจากจะเป็นหมอเหยาที่มีอำนาจแก่กล้าแล้วยังเป็นที่นิยมใน

หมู่ผู้ป่วยเป็นอย่างมาก การเพิ่มพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาอีกทางก็ต้องเข้าร่วมพิธีเลี้ยงผี ทุกครั้งที่หมอเหยาจัดขึ้น นอกจากนี้เมื่อครบกำหนด 3 ปีต้องเป็นเจ้าภาพในการเลี้ยงผี

ภาพที่ 32 แผนผังแสดงการสืบทอดอำนาจการเป็นหมอเหยาของนางแดง

กรณีศึกษาที่ 3 นางด้อย ปัทม (สัมภาษณ์นางด้อย ปัทม, หมอเหยา, 23 มกราคม 2552) อายุ 58 ปี เป็นบุตรของนางอินทอง กับนายบุญแพง ระบบครอบครัวของนางด้อย เป็นครอบครัวขยายในแนวอื่น กล่าวคือ ตายาย พ่อแม่ ลูก และหลาน อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกับนางด้อยเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่งงานกับนายเกียง มีบุตร 4 คน นางด้อยเป็นหมอเหยาเมื่ออายุ 20 ปี หลังจากแต่งงานมีลูกคนที่ 2 นางด้อยได้เป็นร่างทรงของนางคำปิ่นผู้เป็นยายที่เสียชีวิตไปแล้ว โดยมีแม่เมืองคือ นางสาว นางด้อยเล่าว่าหลังจากมีบุตรคนแรกแล้ว นางมีอาการหายใจไม่ออก อ่อนเพลีย เจ็บท้อง เวลานั้นก็มีอาการ โอนเอนไปมาเหมือนจะล้ม คล้ายกับนั่งอยู่ที่ลานหิน เจ็บท้องอย่างแรงโดยไม่ทราบสาเหตุ ญาติ ๆ จึงนำส่งโรงพยาบาลอำเภอหนองสูง หมอตรวจแล้วไม่พบอาการผิดปกติจึงให้ยามากินและให้กลับบ้านได้ หลังจากนั้นไม่นานอาการหนักกว่าเดิมคือ เมื่อได้ยินเสียงแคน นางก็ฟ่อนรำไปตามจังหวะเสียงแคนคล้ายคนบ้า เป็นอย่างนี้อยู่ประมาณ 3 เดือน ญาติจึงไปหาหมอเหยามาหมอส่ง หมอเหยาบอกว่าวิญญาณของนางคำปิ่น ซึ่งเป็นยายจะมาเทียมร่าง ให้รับเป็นหมอเหยาจะหายจากอาการป่วย ญาติพี่น้องจึงให้นางด้อยรับปากว่าจะเป็นหมอเหยา จากนั้นนางสาวหมอเหยาก็รักษาอาการป่วยของนางด้อยจนหาย และนางด้อยก็เข้าพิธีคลุมมือออก และรับหิ้งผี โดยนางสาวเป็นผู้เชิญวิญญาณของนางคำปิ่นมาเข้าร่างของนางด้อย เมื่อนางด้อยมีหิ้งแล้วได้เชิญวิญญาณของนางคำปิ่นให้มาอยู่บนหิ้งผี

วิญญาณนางคำปิ่นที่มาเทียมร่างนางด้อยเป็นผีเชื่อ (ผู้ไทเรียกว่า ผีมูลเพราะผีเชื่อคือผีไม้ดีในการรับรู้ของชาวผู้ไท) หรือผีบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้วแต่ดวงวิญญาณยังคงวนเวียนอยู่ไม่ได้ไปไหน แม่คำปิ่น สมัยเมื่อยังมีชีวิตอยู่เป็นหมอเหยาที่ไปรักษาโรคให้กับชาวผู้ไท เมื่อนางด้อยรับเป็นหมอเหยาแล้วสุขภาพแข็งแรงขึ้นไม่เจ็บไม่ป่วยแม้แต่สมาชิกในครอบครัวก็ดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข นางด้อยมีการปฏิบัติตัวเช่นเดียวกับหมอเหยาทุกคน คืองดเว้นอาหารมังสา 10 อย่าง และไปเขยารักษาโรคให้กับผู้ป่วยเป็นประจำ นางด้อยเป็นหมอเหยามานานทุก ๆ 3 ปี นางจะเป็นเจ้าภาพจัดพิธีเลี้ยงผีประจำปี ที่บ้านของตนเอง

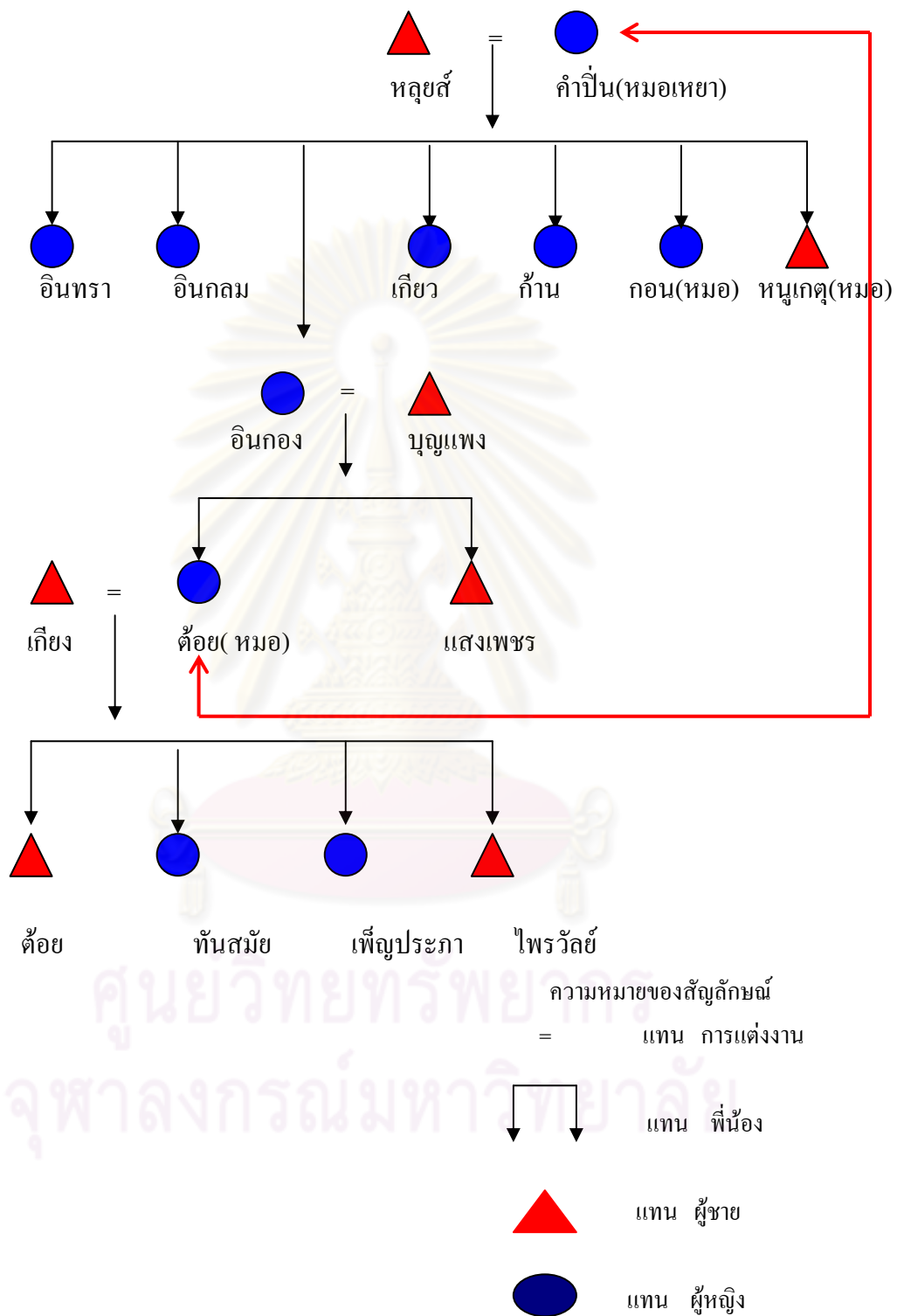
ในบรรดาญาติพี่น้องของนางด้อย นอกจากนางคำปิ่นที่เป็นหมอเหยาแล้ว ยังมีนางกอน ซึ่งเป็นน้ำของนางด้อย และนายหนูเกตุ ทั้งสองเป็นหมอเหยาเหมือนกัน แต่ทั้งคู่ได้เสียชีวิตไปแล้ว ดังนั้นสายตระกูลของนางด้อยจึงเหลือนางคนเดียวที่ยังคงเป็นหมอเหยาอยู่จนถึงปัจจุบัน นางด้อยเองต้องทำพิธีเพิ่มพลังอำนาจให้แก่ตัวเองอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือเมื่อผู้ป่วยมาร้องขอให้ไปรักษาโรค นางก็จะไปทุกครั้ง นางบอกว่าการรักษาโรคไม่จำเป็นว่าจะรักษาเท่าไร ไม่มีข้อกำหนด นางเคยรักษาวันหนึ่งถึง 3 คนก็มี นอกจากนี้ในวันพระซึ่งปกติแล้วจะไม่เขยารักษาโรค แต่เมื่อมีผู้ป่วยที่อาการรุนแรงถึงขั้นจะเสียชีวิตนางก็ต้องไปรักษาให้กับผู้ป่วย โดยทุกครั้งนางจะบอกแก่ผีเป็นพิเศษ เมื่อกลับจากงานศพต้องมีการพายเกล้าให้แก่ผีทุกครั้ง นอกจากการไปเขยารักษาโรคแล้ว

นางยังเพิ่มพลังอำนาจให้กับตนเอง โดยการไปร่วมเลี้ยงผีประจำปีทุกครั้ง นางเล่าว่า เคยไปร่วมเลี้ยงผีกับหมอเหยาต่างถิ่น เช่น ไปเลี้ยงผีที่อำเภอคุณนารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ นางด้อยเล่าต่อว่า เมื่อผีได้กินเหล้าจะทำให้พลังอำนาจในตัวนางเข้มแข็ง ซึ่งจะเป็นผลดีต่อลูกเมือง ลูกเลี้ยง และแม้แต่สมาชิกในครอบครัวของนางเอง

การไปเขยารักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยทำให้นางด้อยมีเครือข่ายคือ “ลูกเมือง” 1 คน และ “ลูกเลี้ยง” 5 คน ซึ่งปัจจุบันนี้ลูกเลี้ยงทั้ง 5 คนนั้นได้ลาออกไปหาแม่เมืองคนอื่นแล้ว เพราะนางไม่ค่อยได้ไปทำการเขยารักษาโรคเนื่องจากมีภารกิจมากมาย จึงทำให้ผีที่อยู่ในตัวของนางด้อยอ่อนแรงลง ลูกเลี้ยงจึงต้องไปหาแม่เมืองใหม่เพื่อคุ้มครองพวกเขาและครอบครัวให้มีความปลอดภัยได้

นางด้อย ถือว่าเป็นบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีคนหนึ่งในตลาดโนนยาง เพราะนางด้อย มีไร่มะขามหวาน และหาวยที่เป็นผลิตผลทางการเกษตรที่สำคัญของชาวผู้ไท นอกจากนี้นางด้อยยังมีฟาร์มวัว ซึ่งสามีเป็นผู้ดูแล นางด้อยบอกอีกด้วยว่า ตั้งแต่รับเป็นหมอเหยาฐานะทางบ้านก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ เป็นที่พึงให้แก่ญาติ ๆ เสมอ ถึงแม้ว่าจะประกอบอาชีพจนไม่ค่อยมีเวลา นางด้อยยังคงไปทำการเขยารักษาผู้ป่วย แม้ว่านางด้อยจะออกไปพักอาศัยอยู่ที่ไร่ ซึ่งห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร ผู้ป่วยก็ยังไปตามเพื่อให้ไปรักษาอาการป่วยอยู่เสมอ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 33 แผนผังแสดงการสืบทอดอำนาจการเป็นหมอเหยาของนางต้อย

กรณีศึกษาที่ 4 นางหนู น้อยทรง.(สัมภาษณ์นางหนู น้อยทรง,หมอเหยา, 25 มกราคม 2552) อายุ 32 ปี เป็นชาวบ้านโนนยางโดยกำเนิด เรียนจบระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาบัญชี แต่งงานอายุ 20 ปี กับนายมนทชัย มีบุตร 2 คน นางหนู เริ่มเป็นหมอเหยาเมื่ออายุ 27 ปี โดยเป็นร่างทรงของยายนาง ซึ่งเป็นยายทวด นางหนูเล่าว่าตนเองไม่ได้คิดที่จะเป็นหมอเหยา และไม่ชอบการเป็นหมอเหยา เนื่องจากเห็นย่า (แม่ของสามี) ของตนที่เป็นหมอเหยา เมื่อทำผิด ต้องทำพิธีบอกกล่าวแก่ผีเองจึงไม่ชอบ นางหนูเล่าต่อก่อนที่จะเป็นหมอเหยา สามีเกิดเจ็บท้องอย่างรุนแรง โดยไม่ทราบสาเหตุ ไปหาหมอที่โรงพยาบาลอำเภอหนองสูง หมอตรวจแล้วไม่พบสาเหตุของโรค จึงจัดยาให้และให้กลับบ้าน พอกลับมาถึงบ้าน อาการก็เริ่มรุนแรงขึ้น ญาติๆทางฝ่ายสามีจึงไปหานางसारหมอเหยาเพื่อให้ส่งคู่อการ หมอเหยาบอกวิญญาณของยายนางจะมาอยู่ด้วย ถ้ารับเป็นหมอเหยาจะรักษาและหายจากอาการป่วย จากนั้นอาการของสามีนางหนูก็ดีขึ้น ญาติ ๆ จึงให้นางหนูและสามีเข้าพิธีคุมผีออก นางสารบอกว่า ผีของนางหนูถูกกับผีของนางพัดซึ่งเป็นหมอเหยาลูกเมืองนางสาร นางสารจึงให้นางพัดมารักษาและทำพิธีเชิญผีเข้าร่างนางหนู วิญญาณผีที่เข้าเทียมร่างของนางหนูคือ วิญญาณผีของยายนาง ซึ่งเป็นยายทวดของนางหนูที่ยังไม่ได้ไปเกิด จึงมาเกิด(เทียมร่าง)กับนางหนู หลังจากนั้นก็เข้าพิธีคุมผีออก และทำพิธีรับหิ้งผี และเชิญวิญญาณผีขึ้นบนหิ้ง นางหนูก็ได้เป็นหมอเหยาอย่างสมบูรณ์

นางหนูเริ่มเป็นหมอเหยา เมื่อ พ.ศ. 2549 โดยเป็นลูกเมืองของนางพัด ที่มารักษาทั้งสามี ในบรรดาญาติของนางหนู นอกจากยายนางซึ่งเป็นหมอเหยาแล้ว ไม่มีใครเป็นหมอเหยาเลย นอกจากนางหนู หลังจากเป็นหมอเหยาแล้วนางหนูต้องเรียนรู้ขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีกรรมเหยา โดยเมื่อนางพัดซึ่งเป็นแม่เมือง ไปเหยรักษาโรคจะเรียกให้นางหนูไปด้วยทุกครั้ง เพื่อไปเรียนรู้การเหยรักษาโรคให้กับผู้ป่วย ซึ่งนางหนูต้องสังเกตจากพิธีกรรมเอง และต้องจดจำเวทมนตร์ แต่นางพัดบอกกับนางหนูว่า “เมื่อผีทางเทิงเทียมร่างแล้วบทร้องจะออกมาเอง” ซึ่งเป็นที่รู้กันในกลุ่มหมอเหยา

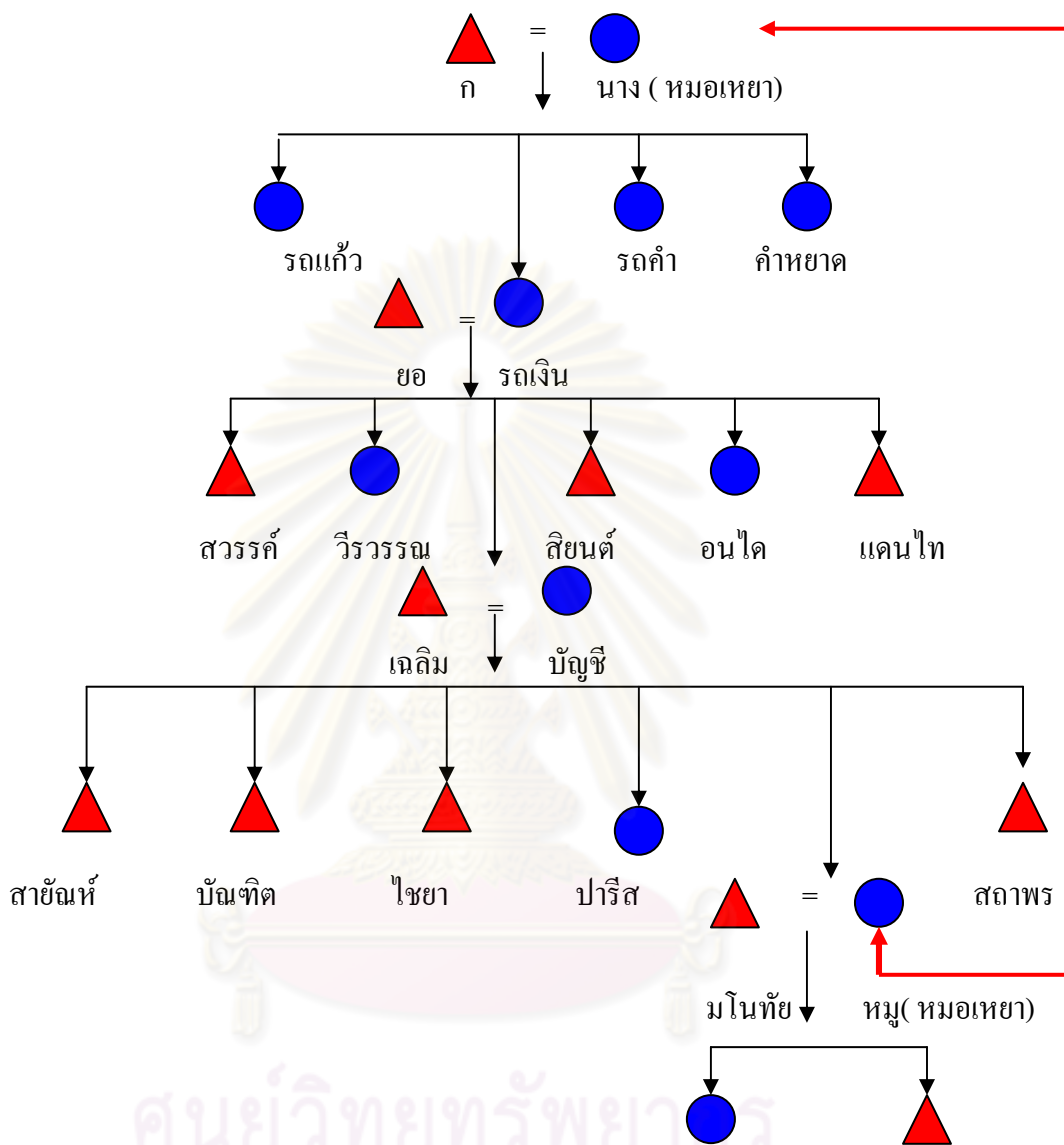
นางหนูถือได้ว่าเป็นหมอเหยาที่มีอายุน้อยที่สุดในบรรดาหมอเหยาของชาวตำบลโนนยาง ดังนั้นเวลาถึงงานเลี้ยงผีประจำปี นางหนูจะต้องไปช่วยเตรียมงานให้กับหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพเลี้ยงผี และเข้าร่วมพิธีกรรมเพื่อเป็นการเสริมพลังตนเองให้แข็งแกร่ง ปัจจุบันนางหนูได้ตัดผีแม่เมืองออกจากผีของนางพัดแล้ว ดังนั้นวิญญาณผีที่อยู่ในร่างของนางหนูจึงมีอิสระไม่ต้องอยู่ในการดูแลของวิญญาณผีของแม่เมืองอีกต่อไป

นางหนูมีอาชีพเป็นครูพี่เลี้ยงเด็กในสำนักงานบริหารส่วนตำบลโนนยาง ในวันราชการนางหนูต้องไปเป็นครูสอนเด็กเล็ก นอกจากนี้ยังทำไร่มะขามหวาน ไร่มันสำปะหลัง ซึ่งนับว่ามีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอสมควร ซึ่งนางหนูเล่าว่านับตั้งแต่เป็นหมอเหยา ฐานะทางบ้านก็ค่อย ๆ ดี

ขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนการไปเหयरักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยนั้น เนื่องจากนางหมวยยังเป็นหมอเหยาใหม่จึงไม่ค่อยได้ไปเหยามากนัก แต่ก็มีผู้มาหาเพื่อให้ไปรักษาโรคให้ เนื่องจากการเลือกรักษาด้วยวิธีเหยาของชาวผู้ไทนั้น ไม่มีเกณฑ์ที่ยุ่งยากเท่าใดนัก เพียงเพราะผู้ป่วยพอใจ หมอเหยาคนใดก็จะไปรักษากับคนนั้น ซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติมารักษา

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความหมายของสัญลักษณ์

= แทน การแต่งงาน

↘ แทน พี่น้อง

▲ แทน ผู้ชาย

● แทน ผู้หญิง

ภาพที่ 34 แผนผังแสดงการสืบทอดอำนาจของนางหนู หมอเหยา

ภาพที่ 35 แสดงองค์ประกอบที่หมอเหยาใหม่นำมาเพื่อตัดผีออกจากแม่เมือง ได้แก่
 ข้าว 5 เงิน 3 บาท ไก่ต้มสุก 1 ตัว เหล้า 1 ขวด เลื่อ 1 ฟืน ฟ้ายุง 1 ฟืน และฟ้ายาว
 1 ฟืนเช่นกัน ภาพกลาง เป็นการเตรียมนำฟ้ายาวมาตัด เพื่อให้แม่เมือง
 และลูกเมืองจิกแบ่งกัน คนละครึ่ง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการตัดผีแม่เมืองออก
 จากลูกเมือง

3.1.2.2 การสืบทอดการเป็นหมอเหยาโดยพิธี “เหยาคุมฝือออก”

“เหยาคุมฝือออก” หมายถึงพิธีกรรมการสร้างหมอเหยาใหม่ การที่คนธรรมดาจะเปลี่ยนสถานะตนเองเป็นหมอรักษาโรคได้ ต้องได้รับอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากผีเสียก่อน การสืบทอดอำนาจการเป็นหมอเหยาอีกวิธีหนึ่งที่สำคัญ คือการสืบทอดโดยผ่าน “พิธีเหยาคุมฝือออก” ซึ่งเป็นพิธีกรรมการเปลี่ยนจากบุคคลธรรมดาให้กลายเป็นหมอเหยา

อาร์โนลด์ แวน เจนเนป (1960 : 19) ได้ให้ความหมายของพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน (rite of passage) ว่าหมายถึง พิธีกรรมที่จะเปลี่ยนสภาพชีวิตของคนใดคนหนึ่งจากโลกหนึ่งไปสู่อีกโลกหนึ่งกระบวนการของพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือขั้นแยกตัว (separation) ขั้นที่ 2 ช่วงชายขอบ (liminal) และขั้นกลับคืนสู่โครงสร้างปกติ (aggregation) ทั้ง 3 ขั้นตอนนี้หมายความว่า บุคคลที่จะเข้าพิธีการเปลี่ยนผ่านจะต้องถูกตัดขาดจากสถานภาพดั้งเดิมและจะต้องปรับเปลี่ยนตนเองในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ และในที่สุดก็กลับมารวมกับสังคมอีกครั้งในสถานภาพทางสังคมที่ได้รับใหม่ (สุริยา รัตนกุล, 2549 : 219)

พิธีเหยาคุมฝือออก เป็นพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านจากคนธรรมดาให้เป็นหมอเหยา โดยเริ่มจากการที่ หมอเหยาจะถูกเลือกโดยผี จากนั้นจะเป็นขั้นของการเผชิญสถานการณ์วิกฤตของชีวิตซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะกลายเป็นหมอเหยา ระยะนี้จึงเป็นจุดหักเหที่คนธรรมดาจะตัดสินใจเข้าสู่เอกลักษณ์ใหม่ของตน ในพิธีเหยาคุมฝือออกครอบคลุมทั้ง 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นแรก ขั้นแยกตัว (separation) เมื่อคนธรรมดารับปากว่าจะเป็นหมอเหยา และผ่านการเจ็บป่วยซึ่งเป็นขั้นการเริ่มแยกตัวออกจากสังคม หมอเหยาจะทำพิธีรักษาอาการป่วยให้เมื่อทุเลาแล้วจะยังไม่ได้เป็นหมอเหยา จะอยู่ระหว่างการรอรับอำนาจจากผี ในช่วงนี้จะเรียกว่า ผู้ป่วย ซึ่งเป็นช่วงการแยกตัว ผู้ป่วยจะใส่เสื้อมอซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายประจำเผ่าผู้ไท ที่แสดงให้เห็นถึงความโอด่า ความศักดิ์สิทธิ์เดินเข้าสู่พิธีเหยาคุมฝือออก และนั่งลงข้างเครื่องคายของตนเอง จากนั้นหมอเหยาหยิบฝ้ายดอกไม้สีขาวขึ้นมาสวมที่ศีรษะและผู้ป่วยก็ทำตาม ฝ้ายดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ของการแยกตัวของผู้ป่วยออกจากคนธรรมดาเพื่อเตรียมเปลี่ยนสภาพเป็นหมอเหยา ฝ้ายดอกไม้ยังแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อจะเตรียมให้ผู้ป่วยเข้าสู่ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ในพิธีกรรมจะมีผู้ร่วมพิธีอย่างมากมาย ผู้ป่วยจะแตกต่างจากผู้อื่นอย่างชัดเจน

ขั้นที่สอง เรียกว่า ช่วงชายขอบ (liminal) สุริยา รัตนกุล (2549: 219) ได้ให้ความหมายของของคำว่า liminal หมายถึงสถานะที่อยู่ระหว่างสถานะสองอย่าง บุคคลที่อยู่ในช่วงชายขอบจำเป็นต้องมีลักษณะกำกวม เพราะเขากำลังเคลื่อนผ่าน สถานะและตำแหน่งพื้นที่ทางวัฒนธรรม อันทำให้เขาอยู่ในระหว่าง ช่วงชายขอบ (betwixt and between position) เป็นช่วงภาวะที่ไร้โครงสร้าง (communitas) มีอันตราย ไร้ระเบียบ มีความสับสน และอยู่ภายใต้ข้อกำหนด

ข้อห้ามหรือเงื่อนไขบางอย่าง (Turner, 1970 อ้างใน พิเชฐ สายพันธ์, 2539 : 16) หมอเหยาจะถาม วิญญาณฝีก่อนว่าจะรับผู้ป่วยเป็นหมอเหยาหรือไม่ เมื่อฝีกตอบรับ หมอเหยาจะสวดอ้อนวอนฝีก ประกอบด้วยเสียงดนตรี (เป่า แคน กระຈប់ปี และกลอง) เสียงดนตรีเป็นสัญลักษณ์ของการเร่งให้ วิญญาณฝีกเข้ามาประทับร่างของผู้ป่วย นอกจากนี้การใช้เหล่านี้ยังเป็นสิ่งช่วยกระตุ้นให้วิญญาณฝีกเข้าสู่ร่างกายผู้ป่วยอย่างรวดเร็ว เมื่อวิญญาณฝีกได้ยินคำสวดอ้อนวอนก็จะลงมาตาม “โยเมือง” คือผ้าขาวที่โยงจากเครื่องกายของผู้ป่วยไปยังฝาบ้าน ในช่วงนี้เป็นช่วงที่ผู้ป่วยมีอาการสับสน วุ่นวาย อยากลงดิหรือขจัดขึ้น แต่เมื่อได้ยินแต่เสียงดนตรี ไม่นานจะรู้สึกซาที่ซา ซึ่งเป็นอาการของ ฝีกที่เข้ามาเข้าทรง ผู้ป่วยจะไม่ได้ยินเสียงอะไรเลยนอกจากเสียงดนตรี นอกจากจะเริ่มขยับแขน ขา และตบมือไปตามจังหวะดนตรี ต่อมาผู้ป่วยจะเข้าสู่สภาวะที่ ไร้โครงสร้างไม่สามารถควบคุม ตนเองได้ลุกขึ้นพ้อนรำไปตามจังหวะดนตรี ซึ่งในชีวิตประจำวันผู้ป่วยบางคนพ้อนรำแทบจะไม่ เป็น นอกจากเสียงดนตรีที่ช่วยเร่งให้ผู้ป่วยเข้าสู่สภาวะนี้อย่างรวดเร็ว ยังมีเครื่องช่วยเร่งอีกอย่าง ก็คือ “ม้า” หรือเหล้าขาว ผู้ป่วยจะเริ่มดื่มเหล้าเมื่อวิญญาณเข้าสิงร่างเหล้าจะช่วยให้ฝีกเข้าสู่ร่าง อย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับโทมัส เคริสท์ (1967 : 407) ที่กล่าวว่า หมอเหยาจะใช้เหล้าเพื่อเป็น เครื่องกระตุ้นให้ร่างกายเข้าสู่ความเป็นอิสระจากการดำเนินชีวิตแบบปกติประจำวัน และเสียง แคนก็จะเป็นสิ่งบันเทิงใจให้กับคนได้เข้าสู่ความสนุกสนาน ดังนั้นจะเห็นว่าผู้ป่วยจะ “จิม้า” หรือกินเหล้าอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้เหล้ายังเป็นเครื่องแยกผู้ป่วยออกจากสังคม หรือกลุ่มคน ที่มาร่วมงาน

ขั้นที่สาม การก้าวผ่านไปสู่สภาวะใหม่หรือเข้าสู่สภาวะปกติ ผู้ป่วยในฐานะคน ธรรมดาจะเลื่อนสถานภาพตนเองให้สูงขึ้น (ritual of status reversal) นั่นคือ ผู้ป่วยจะกลายเป็น หมอเหยา เมื่อผ่านพิธีกรรมคุมฝีกออก และทำหิ้งฝีกเพื่อต้อนรับฝีก เป็นการเพิ่มสถานภาพของผู้ป่วย ให้สูงขึ้น ถือว่าเป็นการได้รับสถานภาพใหม่ทางสังคม หมอเหยาเมื่อทำพิธีเชิญฝีกขึ้นหิ้งถือว่าเป็น การก้าวผ่านกรณีประจักษ์จากสภาวะของคนธรรมดากลายเป็นหมอเหยาอย่างสมบูรณ์ เพราะหิ้งฝีกถือเป็นสัญลักษณ์ของหมอเหยา จากนั้นหมอเหยา ก็จะเรียนรู้กิจกรรมการเป็นหมอรักษาโรคแบบ พื้นบ้านต่อไป

การก้าวผ่านจากคนธรรมดากลายเป็นหมอเหยานั้น หมอเหยาแต่ละคนเมื่อเข้าสู่ สภาวะไร้โครงสร้าง ซึ่งภาวะนี้กำลังจะเคลื่อนผ่านไป จะมีความสับสนและไร้ระเบียบ ไม่สามารถ ควบคุมตนเองได้ ซึ่งผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างจากกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี เพื่อแสดงสภาพของ หมอ เหยา ที่อยู่ในช่วงก้าวผ่านไปสู่สภาวะใหม่

กรณีศึกษาที่ 1 นางเวิน ปัททุม(สัมภาษณ์นางเวิน ปัททุม, หมอเหยา, 22 มีนาคม 2552) อายุ 86 ปี เป็นหมอเหยาชาวตำบลโนนยางเล่าว่า แม่เมืองของนางได้เชิญฝีกที่ลงมาประทับ

ร่างของนางนั้นเป็นเป็นกลุ่มผีที่ผีแดน มีชื่อว่า ผีพระยาเมือง ซึ่งเป็นหัวหน้าผีสูงสุด แล้วตามด้วยบริวารคือ ผีกลางบ้าน ผีท้ายบ้าน และผีทหารที่เป็นบริวาร ญาติของนางคนหนึ่งเล่าว่าช่วงที่นางเริ่มขยับแขนออกวาดคล้ายกับลักษณะของสิง ขยับไปตามจังหวะเสียงดนตรี

กรณีศึกษาที่ 2 นางต้อย ปัทม (สัมภาษณ์นางต้อย ปัทม, หมอเหยา, 23 มีนาคม 2552) หมอเหยา อายุ 82 ปี เล่าว่า ผีลงมาประทับร่างของนางหลังเที่ยงคืนไปแล้ว ช่วงหัวค่ำพิธีกรรมต้องหยุดพักหลายครั้งก่อนจะเริ่มพิธีกรรมใหม่ต่อไปเรื่อย นางเล่าว่ารู้สึกว่าร่างกายของนางหนักขึ้นเรื่อย ๆ นางได้ยินเสียงคนที่อยู่ข้าง ๆ ให้ขี่ม้าขาว (ต้มเหล้า) หลังจากขี่ม้าขาวแล้วนางรู้สึกว่าร่างกายเบาหวิว ลูกเดินเห็นได้สะดวก มือและแขนของนางร่ายรำไปตามจังหวะเสียงดนตรี และรู้สึกตัวอีกครั้งเมื่อได้ยินเสียงตบมือ บอกว่าผีลงแล้ว นางก็รู้สึกตัว นางกล่าวต่ออีกว่า กว่าที่จะได้เป็นหมอเขยานั้นต้องทำพิธีจนถึง 2 นาฬิกา

กรณีศึกษาที่ 3 นางพัฒนา ปัทม (สัมภาษณ์นางพัฒนา ปัทม, หมอเหยา, 24 มีนาคม 2552) หมอเหยาชาวตำบลโนนยาง อายุ 68 ปี เล่าว่า เมื่ออยู่ในพิธีคุมผีออก หูของนางจะได้ยินแต่เสียงดนตรี นางมีความรู้สึกว้าวุ่นมาก นางไม่รู้สึกตัวว่าได้ลุกขึ้นฟ้อนรำตามจังหวะดนตรีจังหวะ ในการร่ายรำของนางนั้นบางครั้งก็ยกมือขึ้นสูง บางครั้งก็ยกมือในระดับเอว บางครั้งนางก็ร้องไห้ออกมา แล้วนอนกลิ้งเกลือกไปมา โดยนางแทบไม่รู้สึกร่างกาย ได้ทำอะไรลงไป มา รู้สึกตัวเมื่อเสียงดนตรีได้หยุดลง และคนทั้งหลายที่มาร่วมงานตบมือแสดงความยินดี

จากกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี แต่ละคนเมื่ออยู่ในช่วงซาบซอบ อาการจะแตกต่างกันออกไป ช่วงเวลานี้ถือได้ว่าเป็นภาวะแห่งคุณสมบัติไร้ระเบียบและโครงสร้าง ดังนั้นแต่ละคนจึงแสดงออกมาไม่เหมือนกัน แต่การแสดงออกของแต่ละคนนั้นไม่มีอันตรายแต่อย่างใด

พิธีเหยาคุมผีออกเป็นพิธีที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาจากผีที่มอบให้ ผีจะลงมาตาม “โงเมือง” (ผ้าขาวที่โยงจากผ้าบ้านมาที่ค่ายลูกเมืองเป็นสัญลักษณ์แทนสะพานเพื่อให้ผีได้ลงมา) สิ่งที่เป็นเครื่องยืนยันว่าผีลงมาประทับร่างแล้วคือ การที่ร่างกายของลูกเมืองเริ่มซาไปทั้งตัว ร่างกายเริ่มมีอาการสั่น แล้วค่อย ๆ ตบมือไปตามจังหวะเสียงดนตรีและเสียงเหยาของแม่เมือง จนกระทั่งถึงขั้นกระโดดโลดเต้น ซึ่งเป็นสภาวะที่ลูกเมืองไม่สามารถควบคุมตัวเองได้

พิธีเหยาคุมผีออก นอกจากจะเป็นพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านจากคนธรรมดากลายเป็นหมอเหยาที่รักษาโรคพื้นบ้าน คนธรรมดาจะกลายเป็นหมอเหยาอย่างเป็นทางการ และได้รับอำนาจอันชอบธรรมจากวิญญาณผี ดังนั้นผู้ที่ผ่านพิธีกรรมนี้จึงสามารถเรียกตนเองได้ว่าเป็นหมอเหยา คนทั่วไปก็จะรับรู้ด้วยว่า คนผู้นี้ได้เปลี่ยนสถานะจากคนธรรมดากลายเป็นหมอเหยาแล้ว นอกจากนี้พิธีกรรมเหยาคุมผีออกยังเป็นการจัดเกล้า ตรวจสอบบุคคลที่จะเข้าสู่สมาชิกใหม่จากผี

ซึ่งหมอเหยาที่ทำพิธีจะถามผีอย่างละเอียดถึงการจะรับผู้ป่วยคนนี้เป็นหมอเหยาคนใหม่ ดังนั้น การคุมผีออกจึง เป็นการเพิ่มจำนวนหมอเหยา เพราะพิธีคุมผีออก มีผีเป็นผู้ให้พลังอำนาจและความชอบธรรมกับผู้ป่วยที่จะกลายเป็นหมอเหยาต่อไป

จากกรณีหมอเหยาชาวผู้ไททั้งสามคน แสดงให้เห็นว่าการที่คนธรรมดาจะก้าวเข้าสู่การเป็นหมอเหยาไม่่ง่าย เพราะผู้ที่จะเป็นหมอเหยาต้องสืบเชื้อสายจากผีเชื้อผีมูลหรือผีบรรพบุรุษ หรือต้นตระกูลเคยเป็นหมอเหยามาก่อน และที่สำคัญที่สุดต้องผ่านพิธีกรรมคุมผีออกซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญสำหรับการเป็นหมอเหยา นอกจากนี้คุณสมบัติของหมอเหยาตามความคาดหวังของชาวผู้ไท เมื่อคนธรรมดากลายเป็นหมอเหยาจะต้องประพาศิตนให้ชาวบ้าน เชื่อถือคือมีความซื่อสัตย์สุจริต มีจิตใจเมตตากรุณา ไม่เป็นคนโกหกหลอกลวงจึงจะได้รับการยอมรับจาก ชาวผู้ไท

3.1.2.3 หิ้งผีสัญลักษณ์ของการเป็นหมอเหยา

ก่อนที่ชาวผู้ไทจะอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ชาวผู้ไทต้องอพยพอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะอพยพหนีศึกสงคราม หรืออพยพหนีจากภัยความอดอยาก และเมื่อเข้าตั้งถิ่นฐานที่อยู่ก็ต้องพบกับกลุ่มชนดั้งเดิม ต้องมีการแย่งชิงพื้นที่กันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นชาวผู้ไทจะไม่สร้างที่อยู่มั่นคงแข็งแรงเพราะเมื่อเวลาหนีศึกสงครามจะได้เก็บสิ่งของได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะ “หิ้งผีหมอ” ที่ทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นรูปสามเหลี่ยมแล้วผูกด้วยฝ้ายที่ปลายสำหรับใช้สะพาย หิ้งผีหมอนี้ ผู้ที่เป็นหมอเหยาเท่านั้นจึงจะมีหิ้งผี หิ้งผีจึงเป็นสัญลักษณ์ของหมอเหยา เมื่อมีการอพยพหมอเหยาจะสะพายหิ้งผีหมอไปด้วยเสมอ (สัมภาษณ์ นายสมลี อาจิรัชย์, 9 มีนาคม 2552) จนเมื่อเข้ามาตั้งหลักแหล่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีความมั่นคงในถิ่นที่อยู่แล้ว หิ้งผีจึงเปลี่ยนมาทำจากไม้

หิ้งผี เป็นที่อยู่ของผีไ้ผีแถนและผีเชื้อผีมูล หมอเหยานำหิ้งผีไปไว้ที่ห้องของตนเองเพื่อความสะดวกในการบูชา หมอเหยาที่ได้รับการถ่ายทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ โดยผ่านพิธีเหยาคุมผีออก จะสามารถมีหิ้งผีได้ทุกคน เพราะหิ้งผีเป็นสัญลักษณ์ของหมอเหยา

เมื่อแม่เมืองเชิญวิญญาณผีเข้าร่างทรงของหมอเหยาใหม่แล้ว สัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้รับรู้ว่าเป็นหมอเหยาอย่างสมบูรณ์แบบคือ “การรับหิ้งผี” พิธีกรรมนี้ทางญาติและหมอเหยาใหม่จะเป็นผู้จัดทำ หิ้งผีจะต้องทำจากไม้ยอเท่านั้นใช้ไม้อื่นไม่ได้ การใช้ไม้ยอทำหิ้งเพราะไม้ยอเป็นไม้ที่อยู่ในป่ามีกลิ่นหอม ยิ่งเมื่อทาด้วยขมิ้นยังมีสีเหลืองและกลิ่นหอม แม่เมือง (หมอเหยาที่ทำการรักษาผู้ป่วยหายแล้ว และต่อไปผู้ป่วยจะเรียกว่า แม่เมือง) จะเป็นผู้เชิญผีในตัวของผู้ป่วย (ผู้ป่วยที่เปลี่ยนสถานะของตนเองเป็นหมอเหยา) แลผีของแม่เมืองให้มาสถิตอยู่ใน

หิ้งผีของลูกเมือง จากนั้นก็จะเป็นผู้ประกอบพิธีพาหิ้งผีของลูกเมืองไปไว้บนบ้านของลูกเมือง ซึ่งเป็นการยกผีขึ้นเรือน เมื่อหาที่แขวนหิ้งผีได้แล้ว เครื่องกาย เช่นเทียนงา เทียนลิม เงินลาด และเครื่องเล่นต่าง ๆ จะถูกนำมาเก็บไว้บนหิ้งผีเช่นกัน

ความสำคัญของหิ้งผีต่อหมอเหยาเห็นได้จาก พิธี “เลียบบหิ้งผี” ซึ่งเป็นการขอพลังอำนาจจากผีไปให้ผีแกนและผีบรรพบุรุษที่อยู่บนหิ้งผีเพื่อปกป้องรักษาหมอเหยาและสมาชิกในครอบครัวให้มีความอยู่ดีมีสุข อันเป็นสัญลักษณ์ของการขัดเกลาและเรียนรู้ให้หมอเหยาใหม่จดจำฮิตประเพณีของตนเอง หลังจากเลียบบหิ้งประจำปีเสร็จแล้วจะต้องทำพิธีเลียบบหิ้งผี 3 ครั้ง ในวันขึ้น 3 ค่ำของแต่ละเดือนจนครบ 3 เดือน การเลียบบหิ้งยังเป็นบททดสอบความแม่นยำของการเรียนรู้ขั้นตอน องค์ประกอบของพิธีกรรมเหยารักษาโรคของหมอเหยาใหม่ เพราะเมื่อแม่เมืองออกไปรักษาโรค ลูกเมืองจะต้องเป็นผู้ช่วยบอกขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีกรรม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความมั่นใจในการออกไปรักษาโรค การที่หิ้งผีต้องทำจากไม้ยอซึ่งเป็นไม้มงคลย่อมแสดงให้เห็นความศักดิ์สิทธิ์ของหิ้งบูชา

หิ้งผี เป็นสัญลักษณ์ของหมอเหยา เพราะบนหิ้งผีนอกจากจะเป็นบ้านของผีแล้ว เครื่องเล่นผี ที่นำมาจากพิธีเลียบบหิ้งจะนำมาไว้ที่หิ้งผี หมอเหยาเชื่อว่าสิ่งของที่ผ่านพิธีกรรม จะมีวิญญาณของผีสถิตอยู่เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ไม่สามารถจะให้คนนอกเข้ามาแตะต้องได้ถ้าไม่ได้รับอนุญาตจากหมอเหยาเสียก่อน มิเช่นนั้นจะเกิดอาการต่าง ๆ ขึ้นทันที เช่น เกิดการเจ็บป่วย ปวดท้อง ปวดหัวทันที หิ้งผีจึงเป็นสิ่งแทนหมอเหยาหรือเป็นชีวิตของ หมอเหยา

3.1.2.4 “ของรักษา” กับหมอเหยา

“ของรักษา” โดยทั่วไปหมายถึงอำนาจเหนือธรรมชาติที่คอยคุ้มครองรักษาชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ตลอดจนอยู่ดีมีสุข และเป็นศูนย์รวมเพื่อยึดเหนี่ยวทางจิตใจกับสมาชิกในครอบครัว (สมใจ ศรีหาล้า, 2535: 75)

“ของรักษา” ในความหมายของชาวผู้ไท หมายถึง วิญญาณของบรรพบุรุษที่เคยเป็น หมอเหยา หรือผู้ที่มีเวทมนตร์คาถา เมื่อเสียชีวิตไปแล้ว วิญญาณบรรพบุรุษเหล่านี้จะวนเวียนให้ความคุ้มครองแก่ลูกหลานของตน ให้มีความปลอดภัยและมีความสุข ดังนั้นหมอเหยาจะทำพิธีเชิญวิญญาณของรักษาเหล่านี้ขึ้นไปไว้บนหิ้งผี ของรักษาจะมีเฉพาะตระกูลที่เป็นหมอเหยาเท่านั้น สำหรับคนทั่วไปต้องเข้าขอความคุ้มครองจากหมอเหยา เมื่อพวกเขาต้องเดินทางไปต่างถิ่นเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ไปค้าขาย ไปทำงาน หรือไปศึกษาเล่าเรียน จะต้องให้หมอเหยาบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่บนหิ้งผีให้ช่วยคุ้มครองพวกเขาให้มีความปลอดภัยจากสิ่งที่จะมาทำอันตราย

ของรักษาของชาวผู้ไทจึงเป็นวิญญานผีบรรพบุรุษซึ่งเป็นของรักษาประจำครอบครัวซึ่งจะดูแลบุคคลในครอบครัวและบริวารให้มีความสุข ของรักษาประเภทนี้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น คือสืบทอดจากพ่อแม่มาสู่รุ่นลูกหลานนับถือตามไปด้วย แม้แต่ผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกในครอบครัวใหม่ก็ต้องนับถือของรักษาตามกันไปด้วย หมอเหยาเป็นผู้ดูแลของรักษาประจำครอบครัวเป็นผู้ที่คอยบอกกล่าวแก่ของรักษาเมื่อบริวารนำหมากพลู และบุหรีมาทำความเคารพในวันพระทั้งขึ้นและแรม 8 ค่ำและ 15 ค่ำ

ชาวผู้ไทที่ไปรับการรักษาโรคจากหมอเหยา (แม่เมือง) ต้องอยู่ภายใต้ความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือของรักษาของหมอเหยา ถ้าหมอเหยาคนใดมีของรักษาแก่กล้าก็จะได้รับความเชื่อมั่นจากคนป่วย ดังนั้นทั้งลูกเมืองและลูกเลี้ยงก็อยู่ในเครือข่าย “ของรักษา” ของแม่เมือง โดยเฉพาะลูกเมืองต้องมอบทั้งกายและใจในการให้ความเคารพแก่แม่เมืองอย่างจริงจัง ถือว่าเป็นการให้ความเคารพของรักษา การทำผิดจนทำให้เกิดความเจ็บป่วยขึ้นนั้น ชาวผู้ไทจะบอกว่าเป็นเพราะทำผิดของรักษา จึงถูกอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นลงโทษ ส่วนลูกเลี้ยงก็ต้องให้ความเคารพแก่ของรักษาของแม่เมืองเช่นเดียวกับลูกเมือง แต่ความเข้มแข็งจะน้อยกว่าลูกเมือง เพราะลูกเลี้ยงสามารถที่จะออกจากการดูแลของแม่เมืองได้เสมอ เมื่อพวกเขาและครอบครัวรู้สึกว่ามีผีของแม่เมืองไม่ศักดิ์สิทธิ์และเข้มแข็งพอ

3.1.2.5 การเรียนรู้เวทมนตร์ คาถา ของหมอเหยา

เวทมนตร์ คาถา เป็นวิชาความรู้อย่างหนึ่งที่หมอเหยาทุกคนจะต้องมีติดตัว เวทมนตร์ คาถา เป็นถ้อยคำอันศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้องใช้ในพิธีกรรมเหยา เวทมนตร์ยังใช้ป้องกันอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง นอกจากนี้ผู้ที่มีเวทมนตร์คาถา เป็นผู้ที่คนทั่วไปให้ความเคารพนับถือในการรักษาโรค หมอเหยาจะต้องบริกรรมคาถาหรือเวทมนตร์เพื่อเชิญผีให้ลงมา

ในพิธีเหยารักษาโรคและพิธีเหยาเลี้ยงผี สิ่งที่หมอเหยาเลือกใช้ติดคู่สื่อสารกับผีคือ “เวทมนตร์” ดังนั้นเวทมนตร์จึง จึงเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับหมอเหยาที่จะสื่อสารกับวิญญานผี นอกจากนี้ หมอเหยาที่ผ่านพิธีคุมผีออกและจัดพิธีเลี้ยงผี พร้อมกับมีหิ้งผีประจำตัวเองแล้ว จะมีความชอบธรรมในการเป็นหมอเหยา และเรียกตนเองว่า “ลูกเมือง” เพราะต่อไปจะต้องเรียนวิชาความรู้จากแม่เมือง (หมอเหยาที่มารักษาอาการป่วยให้หาย) สิ่งเหล่านี้จะไม่มีการสอนกันในห้องเรียน ลูกเมืองจะต้องมีหน้าที่ในการจดจำ เวทมนตร์คาถา ไม่ว่าจะเป็นวาทมนตร์ในพิธีกรรมเหยารักษาโรค และพิธีเหยาเลี้ยงผีประจำปี ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญของหมอเหยา

การเรียนรู้เวทมนตร์ของหมอเหยาต้องเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง จะต้องจดจำ และท่องจำจากปากของแม่เมืองในขณะประกอบพิธีกรรม เวทมนตร์จึงไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และไม่มีการเรียนการสอนอยู่ในห้องเรียน หมอเหยาจะต้องท่องและจดจำ เรียนรู้ และสังเกตจากแม่เมืองของตนเองเมื่อเวลาไปเหยารักษาโรคและเลี้ยงผีร่วมกับแม่เมืองตนเอง กระบวนการเรียนรู้เวทมนตร์เกิดขึ้นเมื่อแม่เมืองติดต่อกับผี ลูกเมืองต้องจดจำบทบาทของแม่เมืองทุกอย่างโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทสวดต่าง ๆ จนท่องจำให้ขึ้นใจ เพราะทั้งแม่เมืองและลูกเมืองต่างก็รู้ว่า “เมื่อผีทางเทิงเข้าสิงร่างหมอแล้ว เวทมนตร์คาถาต่าง ๆ จะออกมาเองตามต้องการ” (สัมภาษณ์ นางด้อย น้อยทรง, 25 มีนาคม 2551) ดังนั้นลูกเมืองจึงต้องคอยสังเกตและท่องจำเวทมนตร์ที่ออกจากปากแม่เมือง แต่ถ้าจดจำไม่ได้ เมื่อสิ้นสุดพิธีกรรม ลูกเมืองสามารถสอบถามบทสวดที่ตนเองท่องจำไม่ได้เป็นบางตอน แต่จะไม่สามารถสอบถามได้ทั้งหมดเพราะเป็นข้อ “ชะล่า”

การเรียนรู้เวทมนตร์มีปัญหาสำหรับหมอเหยา เพราะบางคนถึงกับไม่ต้องการเป็นหมอเหยา เนื่องจาก หมอเหยาส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่จบเพียงการศึกษาภาคบังคับ หรือบางคนไม่ได้เรียนหนังสือ แต่อย่างไรก็ตามบทบาทของหมอเหยาได้ถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ดูแลรักษาผู้ป่วย เวทมนตร์คาถา การฟ้อนรำ จึงเป็นส่วนสำคัญในฮีตประเพณีของหมอเหยาที่ต้องปฏิบัติ และทำการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นสืบต่อมา

ลูกเมืองที่มีความเก่งกล้าและชำนาญในการเหยา จะใช้เวทมนตร์อย่างคล่องแคล่วจากการสังเกตของผู้วิจัยในพิธีเหยารักษาโรค และพิธีเหยาเลี้ยงผี หมอเหยาท่องเวทมนตร์คาถาด้วยความคล่อง หมอเหยาคนหนึ่งบอกแก่ผู้วิจัยว่า “เมื่อผีทางเทิงเข้าสิงแล้ว บทสวดเชิญผีหรือเวทมนตร์จะใช้ออกมาอย่างไม่รู้จบ มันจะออกมาเอง” (สัมภาษณ์ นางสาว ปัทม, 14 มีนาคม 2552) เวทมนตร์ที่หมอเหยาใช้เป็นภาษาผู้ไท ความยาวหรือสั้นขึ้นอยู่กับขั้นตอนของพิธีกรรม เช่นในพิธีเหยาเลี้ยงผีขั้นตอนการเชิญผีลงคาถาจะยาว ส่วนขั้นตอนอื่น ๆ จะสั้น

นอกจากจะไม่มีสอนเวทมนตร์ในพิธีเหยารักษาโรคและพิธีเหยาเลี้ยงผีประจำปีแล้ว ลูกเมืองจะต้องเรียนรู้และจดจำทั้งขั้นตอนและองค์ประกอบในพิธีกรรม ดังนั้นพิธีกรรมจึงเปรียบได้กับห้องเรียนห้องหนึ่งที่ประกอบด้วยครู นักเรียน และพี่เลี้ยง เนื่องจากพิธีกรรมเหยาประกอบด้วยขั้นตอนและองค์ประกอบมากมาย ลูกเมืองที่ได้ติดตามแม่เมืองไปทำพิธีเหยา และเข้าร่วมในพิธีเหยาเลี้ยงผีอยู่เป็นประจำ จะจดจำขั้นตอนและองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ ซึ่งจะต่างจากลูกเมืองที่ไม่ได้ติดตามแม่เมืองไปประกอบพิธีกรรมบ่อยครั้ง

3.1.2.6 ข้อปฏิบัติเมื่อเป็นหมอเหยา

เมื่อผู้ป่วยผ่านพิธีเหยาคุมผีออก และได้หิ้งเป็นของตนเองแล้วก็ถือว่าเป็นหมอเหยาอย่างสมบูรณ์ มีความชอบธรรมในการออกรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วย เมื่อมีผู้ป่วยมาร้องขอให้รักษา ในการรักษาโรคครั้งแรกค่าคาย 3 คายแรกจะต้องยกให้กับแม่เมือง เพราะแม่เมืองจะเป็นที่เลื่องในการเหยา หลังจากนั้นหมอเหยาจะมีหน้าที่และบทบาทตามข้อตกลงที่ให้ไว้กับผีทุกประการ หมอเหยาจะต้องปฏิบัติตัวตามข้อกำหนดหรือฮีดคองที่กำหนดขึ้นจากบรรพบุรุษ ข้อปฏิบัติของหมอเหยาส่วนใหญ่จะเป็นข้อห้ามหรือเรียกว่า “ข้อชะล่า” ซึ่งหมอเหยาทุกคนต้องปฏิบัติตามถ้าไม่ปฏิบัติตามจะมีผลต่าง ๆ ตามมาอย่างคาดไม่ถึง หรืออาจถึงขั้นเสียชีวิตก็ได้ ข้อปฏิบัติของ หมอเหยา ได้แก่ ข้อชะล่าเกี่ยวกับอาหาร และข้อชะล่าเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวดังต่อไปนี้

1) ข้อชะล่าเกี่ยวกับอาหาร

- ไม่กินอาหารมังสั 10 อย่าง ได้แก่ เขียดนา งู สุนัข ปลาไหล เสือ ช้าง ลิง ม้า แมว และนกเค้าแมว เพราะถ้ากินเข้าไปแล้วจะมีผลทันที เช่นทำให้ผีไม่พอใจ เกิดการเจ็บป่วยเรื้อรังโดยไม่ทราบสาเหตุ และที่ร้ายแรงที่สุดคือจะเกิดข่าวลือว่าหมอเหยาคนนั้นเป็นผีปอบ ซึ่งทำให้หมอเหยาอับอาย บางรายถึงกับเลิกเป็นหมอเหยา และถึงแก่กรรมในเวลาต่อมา

- ไม่กินของตายซาก หมายถึงเนื้อสัตว์ที่เป็นอาหารของมนุษย์ เมื่อสัตว์ดังกล่าวตายเนื้อจะนำมาประกอบอาหาร แต่การตายของสัตว์นั้นมีหลายแบบ สัตว์ที่ตายโดยถูกสัตว์ใหญ่กว่าล่าแล้วนำมาเป็นอาหาร แต่เมื่อคนพบเข้าและนำมาปรุงเป็นอาหาร หมอเหยาเมื่อกินอาหารนี้เข้าไปจะเกิดอาการข้างเคียงขึ้นทันที นางคอน หมอเหยา เล่าให้ฟังว่า ญาติของนางที่เป็นหมอเหยาได้ไปกินไก่ที่ถูกแมวกัดแล้วนำมาปรุงอาหาร พอกลับมาถึงบ้านถึงกับมีอาการน้ำลายฟูมปาก เวียนหัวทั้งวัน ต้องไปทำการขอขมาผี อาการจึงค่อยทุเลา นางคอนยังเล่าไปอีกว่าเนื่องจากหมอเหยาเป็นผู้มีเวทย์มนต์คาถาจึงต้องมีความพิถีพิถันในเรื่องของอาหารเป็นอย่างยิ่ง

- ไม่กินอาหารในบ้านที่มีงานศพ เมื่อหมอเหยาเข้าร่วมพิธีศพของญาติ ๆ หรือผู้ที่หมอเหยาให้ความเคารพ ตามปกติหมอเหยาจะไม่ไปร่วมงานศพ จะให้สมาชิกในบ้านไปร่วมงานตามธรรมเนียมของชาวผู้ไทเมื่อพระสวดเสร็จแล้ว เจ้าภาพจะนำข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงญาติพี่น้องหรือแขกที่มาร่วมในพิธีรับประทาน มีข้อปฏิบัติว่าห้ามหมอเหยารับประทานอาหารในบ้านที่ศพอยู่ เพราะพลังอำนาจของผีที่อยู่ในตัวหมอเหยาจะอ่อนแอลงเหตุผลที่สำคัญคือเมื่อหมอเหยารับประทานอาหารในบ้านที่มีศพตั้งอยู่จะกลัวว่าตนเองจะกลายเป็นผีปอบซึ่งเป็นความผิดที่ร้ายแรงมาก ดังนั้นหมอเหยาจะกลับมารับประทานอาหารที่บ้านตนเอง ยกเว้นเมื่อญาติพี่น้องของคนตายนำศพไปเผาเรียบร้อยแล้ว หมอเหยาจึงรับประทานอาหารที่บ้านของคนตายได้

- ไม่กินไข่ที่อยู่ในเครื่องคาย เมื่อหมอเหยาไปรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วย เมื่อผู้ป่วยหายจากโรคแล้ว หมอเหยาจะ “ปลดคาย” คือนำเครื่องคายที่อยู่บ้านผู้ป่วยกลับมาที่บ้านของหมอเหยา ไข่ไก่ดิบ ที่อยู่ในเครื่องคายคือ “นางอ๋อนางแพง” ที่ใช้ในการเลี้ยงทาย ดังนั้นไข่จึงมีวิญญาณของผีสิงอยู่ แต่เมื่อหมอเหยา “ปลดคาย” ไข่ไก่ดิบหรือ “นางอ๋อนางแพง” หมอเหยาจะนำกลับมาด้วย หมอเหยาจะนำไข่มาทำเป็นอาหารและรับประทานไม่ได้ เพราะจะทำให้พลังอำนาจในตัวอ่อนแอลง ต้องให้บุคคลอื่นนำไปประกอบอาหาร หากลูกหลานหรือญาติได้รับประทานไข่แล้ว ชาวผู้ไทเชื่อว่าวิญญาณผีที่สิงอยู่ในไข่จะช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง และอยู่ดีมีสุข

2) ข้อชะล่าเกี่ยวกับการปฏิบัติ

- ไม่รักษาผู้ป่วยในวันขึ้นและแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ ชาวผู้ไทจะเรียกช่วงเวลาดังกล่าวว่า “เดือนลับเดือนเพ็ง” เนื่องจากในวันดังกล่าวผีจะไม่ลงทรงร่าง หมอเหยาบางคนบอกว่าช่วงเวลาดังกล่าวผีจะพักผ่อน หมอเหยาจะนำเครื่องบูชา ได้แก่ หมากพลู บุหรี่ คาร์วะผีที่หิ้ง นอกจากนี้บรรดาลูกเลี้ยงซึ่งเป็นบริวารของหมอเหยาก็นำเครื่องการวะต่างๆมาการวะของรักษาที่อยู่กับแม่เมืองของตนเอง

- การไปเหยรักษาโรคแต่ละครั้ง ไม่มีข้อห้ามว่าจะเหยามากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับผู้ป่วยที่จะมาหาหมอเหยาเพื่อไปรักษา ธรรมเนียมในการรักษาโรค การเหยา จะได้ครั้งละ 3 บาท จะรับมากกว่านั้นไม่ได้ และที่สำคัญหมอเหยาจะไปเรียกร้อยเงินค่ารักษาโรคจากญาติของผู้ป่วยอีกไม่ได้

ข้อปฏิบัติของกลุ่มหมอรักษาโรคแบบพื้นบ้านที่นับถืออำนาจเหนือธรรมชาตินั้น จะมีข้อ “ชะล่า” คล้าย ๆ กัน เช่น กลุ่มหมอผีฟ้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาวจะไม่รักษาผู้ป่วยในวันขึ้นและแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ มีเหตุผลว่าเพราะวันพระหรือวันศีลถือว่าเป็นวันพักผ่อนของผีฟ้าจะไม่ลงเทียมร่างเด็ดขาด (มาริโกะ กาโตะ, 2538 : 128) ส่วนข้อชะล่าในด้านอาหารนั้น อาหาร มังสัง 10 อย่าง(เนื้อสัตว์)จะถูกห้ามทุกกลุ่มเช่นกลุ่มของหมอธรรม ซึ่งเป็นหมอรักษาโรคพื้นบ้านที่เกิดจากการกระทำของผี ก็ห้ามกินอาหารประเภทนี้(สมใจ ศรีหาล้า, 2535 : 73)

เมื่อมีข้อห้ามหรือ “ชะล่า” หมอเหยาทุกคนจะต้องปฏิบัติตามฮีดของหมอให้ได้ ถ้าไม่ปฏิบัติแล้วก็มีผลที่เกิดตามมา เช่น จะทำให้หมอเหยานั้นเกิดการเจ็บป่วยออก ๆ แอด ๆ รักษาไม่หาย หรือการเจ็บป่วยอาจจะเกิดกับบุคคลที่อยู่ในครอบครัว หรือถึงขั้นร้ายแรงคือหมอเหยาจะกลายเป็นผีปอบไปสิงสู่กินตับไตของชาวบ้าน

3.2 เครือข่ายโครงสร้างของหมอเหยาและบริวาร

ในโลกปัจจุบัน สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมจากภายนอกของสังคม มนุษย์จึงต้องหาแนวทางที่จะสร้างความสัมพันธ์กับคนที่ตนเองไว้ใจ เพื่อลดความเสี่ยงต่างๆลง การสร้างเครือข่ายจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง คำว่า เครือข่าย หมายถึงรูปแบบจำลองที่มั่นคงในความสัมพันธ์ระหว่างคน โดยตรงต่อกิจกรรมร่วมกัน สถาบันเป็นบรรทัดฐานหรือกฎควบคุมความสัมพันธ์ต่อกัน ความน่าเชื่อถือเป็นสิ่งที่คาดหวังว่าคนอื่นนั้น มีกิจกรรมในผลประโยชน์ของเรา (ชินสัคค สุวรรณอักษร, 2549 : 12) เสรี พงศ์พิศ (2548 : 8) ให้ความหมายของ “เครือข่าย” หมายถึงขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบันโดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และความต้องการในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน แต่สิ่งสำคัญของเครือข่ายคือต้องมีการติดต่อสัมพันธ์และสื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างสมาชิก

เครือข่ายทางสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ของคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่ทำให้การยอมรับกฎกติกา และบรรทัดฐานร่วมกันในการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งอย่างสมัครใจ เครือข่ายทางสังคมจึงเป็นช่องทางในการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันกับจุดยืนส่วนตัว

หมอเหยาเป็นกลุ่มเครือข่ายของร่างทรง มีการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในกลุ่มอยู่เสมอ ความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยากับหมอเหยา การรักษาโรคของหมอเหยาไม่มีข้อกำหนดว่าแต่ละวันจะรักษาผู้ป่วยได้เท่าใดขึ้นอยู่กับผู้ป่วยเป็นสำคัญ การออกไปรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยอีกนัยหนึ่งคือ การสร้างเครือข่ายให้แก่กลุ่มหมอเหยา เพราะเมื่อหมอเหยารักษาผู้ป่วยหายแล้วจะเปลี่ยนเป็นบริวารของหมอเหยาทันที หมอเหยาและบริวารจึงกลายเป็นกลุ่มเครือข่ายทางสังคม ดังเห็นได้จากการที่หมอเหยามีการติดต่อและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันเป็นการแสดงให้เห็นสัมพันธ์ภาพของบุคคลในสังคม

เครือข่ายของกลุ่มหมอเหยานั้นบางครั้งเป็นเครือข่ายของระบบเครือญาติ เพราะการที่หมอเหยาจะมีเครือข่ายได้ต้องออกไปรักษาโรค การที่ผู้ป่วยและญาติตัดสินใจเข้ารับการรักษากับหมอเหยาคนหนึ่งคนใดแล้ว สิ่งสำคัญในการตัดสินใจส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และความพอใจของผู้ป่วย เครือข่ายของหมอเหยาจึงเป็นเครือข่ายของการอุปถัมภ์ กล่าวคือ หมอเหยาแม่เมืองจะให้ความรักและช่วยเหลือหมอเหยาลูกเมือง เหมือนกับเป็นลูกของตนอีกคนหนึ่ง มีการแบ่งปันสิ่งของ ไม่ว่าจะเป็นเงิน หรือปัจจัยอย่างอื่นให้กับลูกเมืองอยู่เสมอ เช่นเดียวกันกับลูกเมืองก็ให้ความเคารพแม่เมืองเหมือนกับแม่คนที่สองของตนเองซึ่งต้องให้ความช่วยเหลือคำจูนในกรณีแม่เมืองขอร้อง ความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยานั้นเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่จะมีเรื่องของจิตใจ

ความสำนึกในเรื่องของบุญคุณ การเสริมอำนาจ และการรักษาสถานภาพทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยาแม่เมืองกับลูกเมืองแตกต่างจากความสัมพันธ์ของหมอธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว กับลูกเลี้ยง หมอธรรมเป็นผู้มีเวทมนตร์คาถา ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวบ้านชนบททางภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องพึ่งพา ดังนั้นจึงยกย่องหมอธรรมไว้สูงกว่า เพราะเป็นบุคคลที่ต้องขอความช่วยเหลือในการประกอบพิธีกรรม (สมใจ ศรีหาล้า , 2535 :18) ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยาแม่เมืองกับลูกเมืองเป็นความสัมพันธ์แบบแม่กับลูก ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ดำรงอยู่ได้อย่างยืนนาน

โครงสร้างความสัมพันธ์ของหมอเหยาในพิธีเหยาเลี้ยงผี แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเมือง แม่เมืองกับลูกเลี้ยง และระหว่างหมอเหยากับหมอเหยา โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเมือง

หมอเหยาคนใหม่เมื่อผ่านพิธีเหยาคุมผีออกแล้ว วิญญาณของผีที่มาอาศัยร่างจะแนบแน่นเป็นร่างเดียวกัน ความเป็นหมอเหยาก็ยิ่งสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเมื่อได้ทำพิธีเลี้ยงผีเพื่อขออำนาจศักดิ์สิทธิ์อันเป็นการเพิ่มวิชาอาคมของตนให้แก่กล้าก็จะมีความรู้สึกว่าตนเองมีความชอบธรรมในการเป็นหมอเพื่อรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วย ความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยาแม่เมืองกับหมอเหยาที่เป็นลูกเมืองก็จะเริ่มขึ้นซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างลูกศิษย์กับครู ลูกเมืองจะได้รับความช่วยเหลือจากแม่เมืองอยู่เสมอ เพราะแม่เมืองถือว่าลูกเมืองเปรียบเหมือนลูกของตนเอง ดังนั้นจึงได้รับการดูแลเป็นอย่างดี ลูกเมืองจะเรียนรู้ขั้นตอนและองค์ประกอบต่าง ๆ ของการเหยารักษาโรคจากแม่เมือง เพราะลูกเมืองจะต้องไปร่วมพิธีเหยากับแม่เมืองทุกครั้ง เมื่อแม่เมืองไปเหยา รักษาโรค เหตุผลทางอ้อมคือการออกไปหาห้องเรียนเพื่อสอนวิชาให้แก่ลูกเมือง เพราะแม่เมืองจะไม่สอนแบบตัวต่อตัว แต่ลูกเมืองจะต้องคอยจดจำสิ่งต่าง ๆ ที่แม่เมืองของตนเองได้กระทำลงไป หมอเหยาคนใหม่จึงต้องจดจำ เรียนรู้ และสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมอย่างละเอียดถี่ถ้วน นอกจากนี้ในพิธีเหยาเลี้ยงผี ลูกเมืองจะได้รับเชิญให้เข้าร่วมเลี้ยงผีทุกครั้ง โดยลูกเมืองจะต้องนั่งใกล้กับแม่เมืองของตนเองเพื่อคอยสังเกต และจดจำขั้นตอนและวิธีของพิธีกรรม และปฏิบัติตามขั้นตอน ถ้าลูกเมืองปฏิบัติไม่ถูกต้อง แม่เมืองจะคอยแนะนำให้แก่ลูกเมืองอยู่เสมอ

ในพิธีเหยา รักษาโรค เมื่อญาติของผู้ป่วยมาร้องขอให้หมอเหยาไปรักษาผู้ป่วย แม่เมืองจะนัดวันเวลาที่จะไปรักษาผู้ป่วยกับญาติ เมื่อถึงวันที่จะไปรักษาโรค แม่เมืองก็จะเตรียมสิ่งจำเป็นในการรักษาไปพร้อมกับลูกเมือง เมื่อถึงบ้านผู้ป่วย ลูกเมืองจะต้องเป็นผู้แนะนำให้ญาติผู้ป่วยจัดเตรียมสิ่งของต่าง ๆ เช่น เครื่องคาย เครื่องเซ่น และตรวจสอบว่าครบถ้วนหรือไม่ ลูก

เมืองเป็นตัวแทนของแม่เมือง ซึ่งก่อนไปรักษาโรคแม่เมืองจะแนะนำขั้นตอนและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะใช้ในพิธีกรรมแก่ลูกเมือง

เมื่อเริ่มพิธีกรรม ลูกเมืองจะต้องสังเกตขั้นตอนการเหย้า และสิ่งสำคัญคือบทสวดหรือ เวทมนตร์ที่ใช้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากสำหรับลูกเมือง เพราะชาวผู้ไทที่เป็นหมอเหย้าส่วนใหญ่จะเรียนหนังสือจบแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หรือลูกเมืองบางคนก็ไม่ได้เรียนหนังสือ จึงต้องท่องจำให้ขึ้นใจ

ในพิธีเหย้าเลี้ยงผีของแม่เมือง ลูกเมืองจะบริจาคเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีกรรม ลูกเมืองเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการจัดทำเครื่องคาย เครื่องเล่นผี จัดหาอาหารเพื่อรับแขกที่เข้าร่วมในพิธี สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ลูกเมืองจะเป็นผู้จัดการแทนแม่เมืองทั้งหมด

เมื่อเริ่มพิธีเลี้ยงผีลูกเมืองจะนั่งอยู่ข้าง ๆ แม่เมืองของตน เพื่อคอยสังเกตการณ์ปฏิบัติตัวของแม่เมือง เพราะในพิธีกรรมจะไม่มีใครสั่งสอน ถ้าไม่เข้าใจในขั้นตอนหรือปฏิบัติไม่ถูก ก็จะแก้ตัวใหม่ในการเลี้ยงผีคราวต่อไป ลูกเมืองจะต้องปฏิบัติตัวให้กลมกลืนกับหมอเหย้าที่เข้าร่วมงานทุกคน เพราะทุกคนต่างก็เป็นร่างทรงของผี เมื่อผีเข้าสิงร่างแล้ว การปฏิบัติตัวจะเป็นไปตามคำสั่งของผี เหตุผลสำคัญอีกอย่างคือเมื่อเข้าสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์การปฏิบัติตัวของหมอเหย้าแต่ละคนจะเคร่งครัด ไม่วอกแวก

ในพิธีเหย้าคุมผีออกซึ่งเป็นพิธีกรรมสร้างหมอเหย้าคนใหม่ ลูกเมืองทุกคนจะต้องเข้าร่วมพิธีพร้อมกับแม่เมือง เพราะเป็นธรรมเนียมว่าลูกเมืองทุกคนต้องจัดเตรียมอุปกรณ์ เครื่องคาย และบอกขั้นตอนต่าง ๆ ให้แก่ญาติหมอเหย้าคนใหม่ พร้อมกันนี้เมื่อวิญญาณผีเข้าสิงร่างของหมอเหย้าคนใหม่ ลูกเมืองจะต้องแสดงความดีใจโดยการตบมือและโห่ร้องด้วยความยินดี ลูกเมืองจะนั่งล้อมแม่เมืองและหมอเหย้าใหม่เป็นครึ่งวงกลม และคอยให้กำลังใจแก่หมอเหย้าคนใหม่ซึ่งจะเปลี่ยนสถานะเป็นหมอเหย้าคนต่อไป

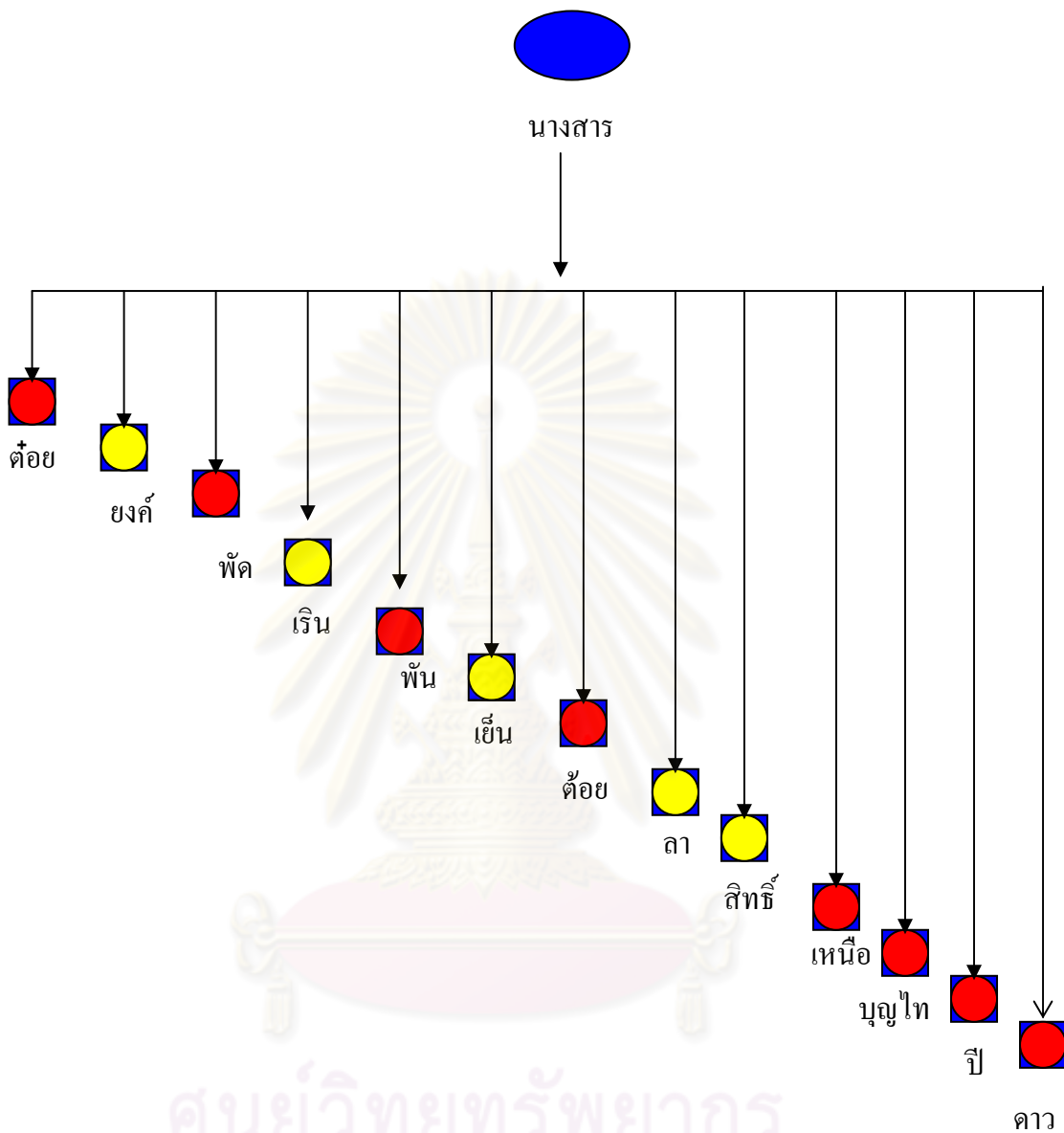
ความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเมืองจึงเป็นความสัมพันธ์แบบแม่กับลูก ในลักษณะพึ่งพาต่อกัน ความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเมืองไม่ได้มีเฉพาะในพิธีกรรมเท่านั้น แม้แต่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ลูกเมืองจะให้ความเคารพแม่เมืองเช่นเดียวกับแม่คนที่ 2 เมื่อมีอุปสรรคต่าง ๆ ก็จะปรึกษาแม่เมืองเป็นประจำ และเมื่อลูกเมืองจะจัดงานพิธีต่าง ๆ ขึ้น จะต้องเชิญแม่เมืองมาเป็นที่ปรึกษา หรือเป็นผู้ให้คำแนะนำ เช่นเมื่อบ้านลูกเมืองมีคนคลอดลูก แม่เมืองจะเป็นคนร่อนกระด้งเด็กเป็นคนแรก คำแนะนำของแม่เมือง ลูกเมืองจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เช่นเดียวกัน เมื่อลูกเมืองทำผิด แม่เมืองก็สามารถลงโทษลูกเมืองเหมือนกับแม่ลงโทษลูกของตัวเองเมื่อทำผิด เช่น เมื่อลูกเมืองทำผิดในพิธีเลี้ยงผี แม่เมืองจะนำขันห้า และเหล้าขามาขอขมา แม่เมืองจะลงโทษโดยการให้ลูกเมืองดื่มเหล้าที่นำมาขอขมา เป็นการสัญญาต่อผีว่าต่อไป

จะไม่ทำผิดอีก การลงโทษในลักษณะนี้จึงไม่เกิดบ่อยนัก นอกจากลูกเมืองทำผิดจารีตหมอเหยา เท่านั้นเอง

การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเมืองเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์แบบประเพณี ซึ่งจะพบได้จากความสัมพันธ์แบบพ่อกับลูกในสังคมส่วนใหญ่ เพราะความอยู่รอดเกิดจากพ่อซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์เป็นผู้ชี้นำ (ซินส์คค สุวรรณอักษร, 2549 : 97) แต่การเป็นหมอเหยาเป็นกิจกรรมของผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นความสัมพันธ์ของหมอเหยา จึงเป็นความสัมพันธ์แบบแม่กับลูก และแม่เมืองจะคอยชี้นำการดำเนินชีวิตของลูกเมืองทั้งใน พิธีกรรมและนอกพิธีกรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความหมายของสัญลักษณ์

หมอเหยาแม่เมือง

หมอเหยา(ลูกเมืองที่เสียชีวิตแล้ว)

หมอเหยา(ลูกเมือง) ที่ยังมีชีวิตอยู่

ภาพที่ 36 แสดงเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเมือง

จากภาพประกอบที่ 36 นางสาวเป็นหมอเหยาแม่เมืองที่อาวุโสที่สุดของตำบลโนนยาง นางสาวมีลูกเมืองทั้งหมด 13 คน โดยมีนางต้อยเป็นลูกเมืองคนแรกที่อาวุโสที่สุด รองลงมาคือ นางยงค์ ที่เสียชีวิตไปแล้ว และผู้ที่เป็นหมอเหยาต่อลงมาตามลำดับจนถึงนางดาวซึ่งเป็นลูกเมืองคนสุดท้าย นางดาวเคยเป็นลูกเมืองของนางเบ๊ะมาก่อน แต่เมื่อนางเบ๊ะทำผิดฮีดหมอเหยา จึงได้ลาออกจากการเป็นหมอเหยา นางดาวจึงได้หาแม่เมืองคนใหม่ คือนางสารนั่นเอง ลูกเมืองทั้ง 13 คนนั้นเสียชีวิตแล้ว 5 คน และมีชีวิตอยู่ 8 คน

3.2.2 เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเลี้ยง

ลูกเลี้ยง คือ ผู้ที่มารับการรักษาอาการป่วยโดยอาศัยอำนาจผีของแม่เมือง และเมื่อหายแล้วก็ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ หรือบริวาร อำนาจผีของแม่เมือง หรือ เรียกอีกอย่างว่า “ของรักษา” จะคอยให้ความคุ้มครองลูกเลี้ยงและสมาชิกในครอบครัวให้อยู่อย่างปลอดภัย ความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเลี้ยงจึงเป็นความสัมพันธ์แบบถาวร นั่นคือ หลังจากที่เข้ารับการรักษาอาการเจ็บป่วยจนหายแล้วก็ยังคงนับถือกันในฐานะลูกเลี้ยงกับแม่เมืองต่อไปจนกว่าจะเสียชีวิตไป ทั้งสองฝ่าย หรือจนกว่าลูกเลี้ยงจะเปลี่ยนของรักษาใหม่ เมื่อเห็นว่าของรักษาเดิมอ่อนแอลง

ลูกเลี้ยงเป็นบริวารประเภทที่ไปรักษาอาการป่วย แต่เมื่อหายแล้วไม่ต้องการเป็นหมอเหยา การเข้าเป็นลูกเลี้ยงส่วนใหญ่จะเข้าทั้งครอบครัวเพราะเมื่อเกิดการเจ็บป่วยก็จะเข้ารับการรักษาโรคจากผีของแม่เมือง ส่วนลูกเลี้ยงมีทั้งประเภทที่รักษาอาการเจ็บป่วยโดยตรงกับแม่เมือง เมื่อหายป่วยแล้วก็ยอมรับนับถือหมอยานั้นเป็นแม่เมือง ประเภทที่สองคือผู้ที่ไม่เคยรักษาจากแม่เมืองมาก่อน แต่ก็ยอมรับนับถือตามบรรพบุรุษหรือผู้อาวุโสในครอบครัวที่เคยรักษากับแม่เมือง ประเภทที่สามคือกลุ่มที่เกิดมา พ่อแม่ซึ่งมี “ของรักษา” ก็นำไปมอบให้อยู่ในความดูแลของแม่เมือง เมื่อเกิดการเจ็บป่วยก็ได้รับการรักษาจากแม่เมืองจนหาย

ลูกเลี้ยงประเภทแรก เป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ในการรักษาอาการป่วยจากแม่เมืองโดยตรง เมื่อหายแล้วก็จะยอมรับและนับถือ “ของรักษา” อย่างเต็มใจ พร้อมกันนี้เมื่อมีผู้ป่วยรายอื่นต้องการจะรักษาอาการป่วย ก็จะแนะนำให้อำนาจผีกับแม่เมืองของตน คนในครอบครัวก็จะกลายเป็นลูกเลี้ยงไปด้วย เพราะลูกเลี้ยงจะนำเสื้อผ้าของสมาชิกในครอบครัวทุกคนไปไว้ใต้หิ้งผีของแม่เมือง ถือว่าเป็นการเข้าอยู่ภายใต้ของรักษาของแม่เมือง เพราะเชื่อว่าของรักษาจะสามารถคุ้มครองสมาชิกในครอบครัวของตนให้ปลอดภัย ลูกเลี้ยงประเภทรุ่นนี้จึงนับถือแม่เมืองมาก ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้อาวุโสที่ยังมีความเชื่อมั่นในพิธีกรรมการเหยารักษาโรคแบบพื้นบ้านของชาวผู้ไท

ลูกเลี้ยงประเภทที่สอง คือกลุ่มที่ไม่เคยได้รับการรักษาอาการป่วยจากแม่เมือง เมื่อเกิดเจ็บป่วย นิยมเข้ารับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันตามโรงพยาบาล แต่ขณะเดียวกันพ่อแม่หรือผู้อาวุโส ก็จะนำเชื้อของผู้ป่วยไปให้แม่เมืองทำการรักษาด้วย เมื่อผู้ป่วยหายแล้วก็ยอมรับ “ของรักษา” ของแม่เมืองตามพ่อแม่หรือผู้อาวุโสในครอบครัว ลูกเลี้ยงประเภทนี้มักเป็นกลุ่มหัวสมัยใหม่ หรือกลุ่มที่เป็นคนหนุ่มสาวที่ไปทำงานต่างถิ่น และเชื่อว่าของรักษาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการนับถือผีเท่านั้น ไม่ใช่แหล่งที่จะรักษาโรคให้หายได้ เพราะเชื่อว่าอาการป่วยเกิดจากเชื้อโรค

ลูกเลี้ยงประเภทที่สาม เป็นกลุ่มบริวารที่คล้ายกับลูกเลี้ยงประเภทแรก เพราะเมื่อเกิดเจ็บป่วย ก็จะเข้ารับการรักษาจากแม่เมืองทันที และเมื่อหายแล้วก็ให้ความเคารพแม่เมืองมาก ลูกเลี้ยงประเภทนี้มักเป็นเด็กซึ่งเกิดใหม่แล้วพ่อแม่นำไปเข้า “ของรักษา” จากแม่เมืองที่ตนสังกัดอยู่ เมื่อเกิดเจ็บป่วย ก็จะเข้ารับรักษาจากแม่เมืองทันที เมื่อโตขึ้นก็จะปฏิบัติตัวเป็นลูกเลี้ยงของแม่เมืองตามครอบครัว

เพศภาวะของลูกเลี้ยงพบว่า ทั้งสามกลุ่มจะมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย แต่ลูกเลี้ยงผู้ชายเมื่อเข้ารับการรักษาโรคและหายจากโรคแล้วก็จะนับถือของรักษาของแม่เมืองโดยให้สมาชิกในครอบครัวที่เป็นหญิงไปส่งหมากพลูบุหรี่ปั่นในวันพระเท่านั้น ส่วนในพิธีเลี้ยงผีจะไม่เข้าร่วมแต่จะให้คนในครอบครัวไปแทน เหตุผลอีกอย่างเพราะแม่เมืองที่เป็นผู้ดูแลของรักษา ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง ลูกเลี้ยงที่เป็นผู้หญิงปฏิบัติได้ดีกว่าลูกเลี้ยงที่เป็นผู้ชาย

อาชีพของลูกเลี้ยงส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร อายุของลูกเลี้ยงจะมีตั้งแต่วัยเด็กไปจนถึงวัยผู้สูงอายุ แต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้สูงอายุที่รับการรักษาโรคด้วยการเหย้า ความเจ็บป่วยส่วนใหญ่เกิดจากการที่ผู้ป่วยไปทำผิดกฎระเบียบของธรรมชาติ จึงถูกลงโทษ แต่ก็ยังมีบางอาชีพ เช่น ครู หรือข้าราชการ มารับการรักษากับหมอเหย้า แต่ส่วนใหญ่แล้วคนเหล่านี้ก็เป็นลูกหลานของชาวผู้ไทที่มีอาชีพทางการเกษตร และมีความใกล้ชิดกับวิธีการรักษาด้วยวิธีการเหย้าอยู่แล้ว

ความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองและลูกเลี้ยงจะแตกต่างกับความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเมืองเป็นอย่างมาก ลูกเมืองจะอยู่ในฐานะลูกศิษย์ที่มีความใกล้ชิดเนื่องจาก ลูกเมือง คือผู้ที่สืบทอดการรักษาโรคแบบพื้นบ้านต่อจากแม่เมือง ดังนั้นแม่เมืองจึงต้องให้ความสำคัญและเอาใจใส่แก่ลูกเมืองมากกว่าลูกเลี้ยง คล้ายกับว่าเป็นลูกตัวเองจริง ๆ ดังนั้น ระหว่างแม่เมืองและลูกเมืองจึงไม่สามารถตัดขาดจากกันได้ และจะเกี่ยวข้งกัน ไปจนตาย จึงเปรียบเหมือนการเป็นบริวารของแม่เมือง ส่วนลูกเลี้ยงนั้นเมื่อเห็นว่า ของรักษา ของแม่เมืองมีพลังอำนาจอ่อนลง ซึ่งจะดูได้จากการที่คนในครอบครัวเกิดการเจ็บป่วยบ่อย และในบางครั้งเสียชีวิตลง ลูกเลี้ยงจะรู้ทันทีว่า ผี หรืออำนาจของรักษาของแม่เมืองไม่สามารถคุ้มครองตนได้ จึงลาออกจากการเป็นลูกเลี้ยง และ

ไปหาแม่เมืองที่มีของรักษาที่มีพลังอำนาจเข้มแข็งกว่าลูกเมืองจะออกจากการคุ้มครองของแม่เมือง ได้ก็ต่อเมื่อแม่เมืองทำผิดศีลปฏิบัติของหมอเหยา เช่น ไปเรียกค่าค่ายในการรักษาพยาบาลมากเกินไป ข้อกำหนดที่เคยปฏิบัติมา และมีข่าวลือว่าแม่เมืองกลายเป็นผีปอบ ลูกเมืองก็มีสิทธิ์ที่จะหาแม่เมืองใหม่ได้ หรือในกรณีที่แม่เมืองเสียชีวิตลง ลูกเมืองก็จะสามารถหาแม่เมืองใหม่ได้เช่นกัน

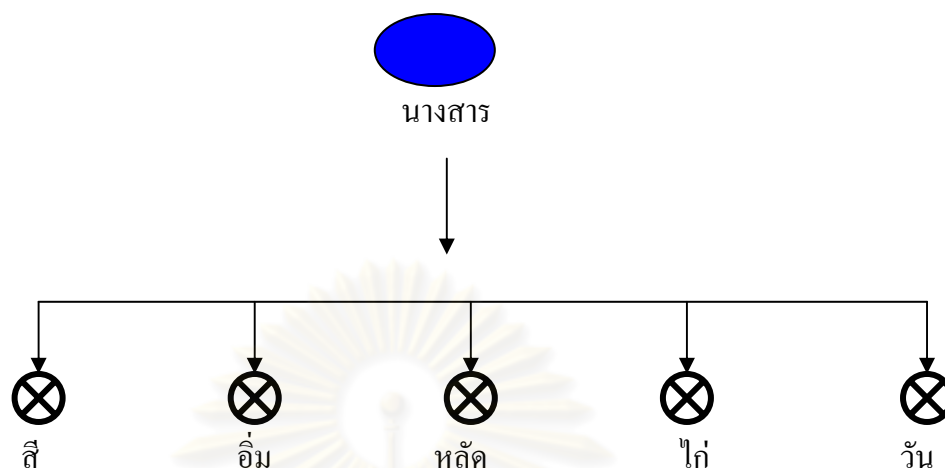
ทั้งลูกเมืองและลูกเลี้ยงจึงเป็นบริวารในอำนาจผีของแม่เมืองนั้น ๆ แม่เมืองต้องคอยดูแลให้เกิดความสุข การเข้าเป็นลูกเมืองและลูกเลี้ยงจึงเป็นการเข้าไปพึ่งพาอำนาจของผีของแม่เมือง เพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากการคุกคามของภูตผีไม่ดี การที่แม่เมืองมีลูกเมืองและลูกเลี้ยงมากเท่าใดเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของแม่เมือง ดังนั้นความสัมพันธ์ของแม่เมือง ลูกเมือง และลูกเลี้ยงจึงเป็นการดำรงอยู่ด้วยการเอื้อประโยชน์และอุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน

การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของหมอเหยา จึงเป็นไปในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมือง และบริวารที่สามารถขยายออกไปเรื่อย ๆ โดยแม่เมืองจะมีลูกเมือง และลูกเลี้ยงกี่คนก็ได้ เมื่อลูกเมืองมีพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์แก่กล้า ก็จะกลายเป็นแม่เมืองและสามารถที่จะหาลูกเมืองและลูกเลี้ยงได้ แต่สำหรับลูกเลี้ยงนั้นไม่สามารถที่จะหาบริวารได้ เพราะไม่เป็นบุคคลที่มีพลังอำนาจในการรักษาผู้ป่วย เพียงแต่เป็นบริวารที่ต้องเข้าอยู่ภายใต้ “ของรักษา” ของแม่เมืองเท่านั้น แต่มีสิทธิ์ที่จะหาแม่เมืองใหม่ได้ถ้ามีความรู้สึกกลัวผีของแม่เมืองมีพลังอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์อ่อนกำลังลง

3.2.3 เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างลูกเมืองกับลูกเมือง

หมอเหยาตำบลโนนยางที่ดำรงสถานภาพแม่เมืองมีทั้งหมด 4 คน แต่ทั้งหมดอยู่ภายใต้อำนาจของรักษาของนางสาร ซึ่งเป็นแม่เมืองอาวุโสเพียงคนเดียว แม่เมืองทั้ง 3 จึงต้องให้ความเคารพนางสาร ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยากับหมอเหยาที่ตำบลโนนยาง จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างลูกเมืองกับลูกเมือง

จากการสังเกตและสัมภาษณ์หมอเหยาในพิธีเหยาเลี้ยงผี ผู้วิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างลูกเมืองกับลูกเมืองเป็นความสัมพันธ์ของการนับถือแบบชนชั้น กล่าวคือ หมอเหยาที่เกิดขึ้นก่อน (หมายถึง หมอเหยา ที่ฝังเทียมร่างก่อนหมอเหยาคนอื่น) เรียกว่า “เอี้ยเมือง” มีฐานะเป็นหมอเหยาใหญ่รองลงมาจากแม่เมือง ผู้ที่เกิดตามหลังจะเรียกว่า “น้องเมือง” ตามลำดับ ในพิธีเหยาเลี้ยงผีแม่เมืองใหญ่หรือผู้ที่มิอาวุโสกว่าจะได้นั่งขวามือสุด และหมอเหยาที่มีอาวุโสรองลงมาจะได้นั่งซ้ายมือสุด จากนั้นก็จะนั่งตามการเป็นหมอเหยา ก่อนหลังตามลำดับ ส่วนหมอเหยาเจ้าภาพจะนั่งตรงกลางซึ่งตรงกับหิ้งผี

ความหมายของสัญลักษณ์

แทน หมอเหยาแม่เมือง

แทน ลูกเลี้ยง

ภาพที่ 37 แสดงเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับลูกเลี้ยง

มีข้อยกเว้นเรื่องของลำดับอาวุโส ของหมอเหยา คือ ถ้าหมอเหยาคนใดมีพลังอำนาจแก่กล้าซึ่งสามารถคุ้มครองบรรดาหมอเหยาที่เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีได้ จะได้นั่งหัวแถวทางขวามือ ผู้ที่เป็นผู้ตัดสินใจเลือกคือ แม่เมือง จะเลือกผู้ที่มีพลังอำนาจที่สามารถจะขจัดอำนาจความชั่วร้ายที่จะมาทำลายพิธีเลี้ยงผีไม่ให้สำเร็จลุกล่วงไปด้วยดี สำหรับเกณฑ์ในการตัดสินใจของแม่เมืองในการเลือกหมอเหยาที่มีพลังอำนาจแก่กล้าคือ จะดูจากการที่ลูกเมืองคนใดไปทำการเหยารักษาโรคให้กับผู้ป่วยได้มากที่สุด และผู้ป่วยนั้นหายดี แสดงว่าลูกเมืองนั้นมีพลังอำนาจเข้มแข็ง สามารถคุ้มครองหมอเหยาที่เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีได้

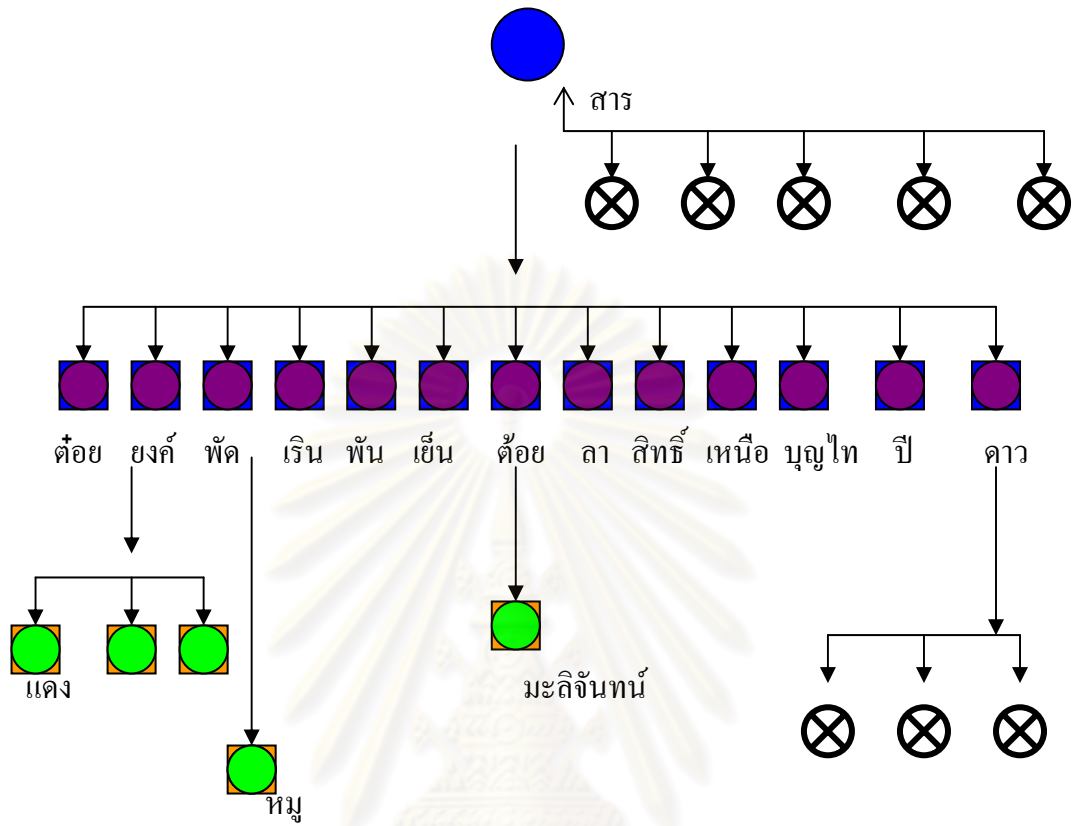
ความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยาเห็นชัดเจนได้จากพิธีเหยาล้างผี หมอเหยาที่เป็นลูกเมืองของนางสารที่อาวุโสสูงสุดจะได้นั่งทางขวามือ และคนที่อาวุโสรองลงมาก็จะได้รับเลือกให้นั่งทางซ้ายมือตามลำดับ ในขณะที่พิธีเลี้ยงผีเริ่มขึ้น เช่น เมื่อถึงขั้นตอนการเลียบบ้านเลียบเมือง การเลียบบึงผี การคล้องช้าง หมอเหยาทุกคนจะต้องลุกออกจากที่นั่งของตนเองออกมาแสดง

ท่าทางตามขั้นตอน หมอเหยาที่อาวุโสสูงสุด คือนางสารจะเป็นคนทำพิธีก่อน จากนั้นจึงจะเป็นลูกเมืองที่ อาวุโสสูงสุดออกมา ตามด้วยผู้ที่อาวุโสรองลงมาตามลำดับ

ความสัมพันธ์ของหมอเหยานั้นเป็นความสัมพันธ์แบบเคารพผู้อาวุโส โดยไม่ได้ถือตามอายุของหมอเหยาแต่จะถือตามการเป็นหมอเหยาก่อนหรือหลัง ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับอาวุโสของพระภิกษุ ซึ่งจะนับจากพรรษาที่บวช กล่าวคือพระสงฆ์รูปใดบวชมานานจะเป็นใหญ่กว่าผู้ที่บวชมาน้อยกว่า ซึ่งสอดคล้องกับลำดับอาวุโสของหมอลำผีฟ้า ของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว โดยผู้ที่ได้รับ ฮ่าน หรือหิ้งผีก่อน จะเป็นหมอเหยาที่อาวุโสสูงสุด (มาริโอะ กาโตะ, 2538 : 117)

ในพิธีเหยาเลี้ยงผี นอกจากหมอเหยาจะมีการพูดคุย ได้ถามปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการออกไปรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยแล้ว หมอเหยาที่เรียกตัวเองว่าเป็น “น้องเมือง” ก็จะต้องรินเหล้าให้กับหมอเหยาที่อาวุโสมากกว่า เป็นการแสดงความเคารพ และขอขมา เพราะหมอเหยาถือว่าเหล้า หรือภาษาหมอเหยาเรียกว่า “มั่ว” เป็นวัตถุที่ใช้แสดงความนอบน้อม และยังเป็นการบูชาต่อผู้ที่มีอาวุโสสูงกว่าด้วย จะเห็นว่าหมอเหยาจะมีความสัมพันธ์ที่สนิทสนมแนบแน่นกันเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นกลุ่มหมอเหยาที่ “ถือผีตัวเดียวกัน” คือผีไฟผีดินซึ่งเป็นผีที่เป็นใหญ่ของชาวผู้ไท

เมื่อพิธีเหยาเลี้ยงผีสิ้นสุดลง ความสัมพันธ์ระหว่างหมอเหยาด้วยกันก็ยังคงอยู่ แม้ว่าหมอเหยาแต่ละคนจะแยกย้ายกันไปรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยก็ตาม หมอเหยาที่มีอาวุโสน้อยกว่าจะไปปรึกษาปัญหาและอุปสรรคที่ได้พบมาหมอเหยาที่เป็น “เอื้อยเมือง” ก็จะให้คำปรึกษา แต่ถ้าไม่สามารถให้คำปรึกษาได้ ก็จะไปสอบถามจากแม่เมือง จะเห็นว่าการศึกษาปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ของหมอเหยาจะไม่ข้ามลำดับอาวุโส และนอกจากนี้การที่หมอเหยาที่มีอาวุโสน้อยกว่าไม่ปรึกษาแม่เมืองเรื่องปัญหาอุปสรรคนั้น ผู้วิจัยพบว่าหมอเหยาจะกลัวแม่เมืองเป็นอย่างมาก เนื่องจากหมอเหยาทุกคนเชื่อว่าแม่เมืองเป็นผู้ที่ติดต่อกับผีไฟผีดินและมีอำนาจมาก จึงเกิดความกลัวไม่กล้าเข้าหาโดยตรงต้องพึ่งผู้ที่สามารถพาเข้าพบกับแม่เมืองได้

ความหมายของสัญลักษณ์

- แม่เมืองใหญ่
- แม่เมือง
- ลูกเมือง
- ลูกเลี้ยง

ภาพที่ 38 แสดงการสร้างเครือข่ายของหมอเหยา ลูกเมือง และลูกเลี้ยง

3.3 บทบาทและการดำรงอยู่ของหมอเหยาในสังคมของชาวผู้ไท

มีคำกล่าวในกลุ่มชนชาวผู้ไทว่า “หมอโรงพยาบาลรักษาโรค หมอเหยารักษาผี” ชาวผู้ไทตำบล โนนยาง โดยเฉพาะบ้านหนองโอ และบ้าน โนนยาง เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยไม่สบายขึ้นมาญาติพี่น้องก็จะนำผู้ป่วยไปโรงพยาบาลอำเภอหนองสูง เพราะโรงพยาบาลห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร แต่ในขณะที่เดียวกันก็จะตัดสินใจรับการรักษาโรคด้วยวิธีการเหยาควบคู่ไปกับการกินยาแผนปัจจุบัน ในบางครั้งญาติถึงกับนำหมอเหยาไปทำการเหยาที่โรงพยาบาล หมอเหยาจึงมีบทบาทต่อสังคมชาวผู้ไท บทบาทของหมอเหยาต่อสังคมของชาวผู้ไท แบ่งออกได้เป็น 2 อย่างคือ ประการแรก บทบาทต่อปัจเจกชน และประการที่สอง บทบาทต่อสังคมและชุมชน

3.3.1 บทบาทของหมอเหยาต่อปัจเจกชน

บทบาทของหมอเหยาที่มีต่อบุคคลที่ดำเนินชีวิตของชาวผู้ไทซึ่งมีทั้งกลุ่มลูกเมือง และกลุ่มลูกเลี้ยง มีดังต่อไปนี้

3.3.1.1 บทบาทในการรักษาโรคพื้นบ้านให้แก่ผู้ป่วย เมื่อผู้ป่วยมาพบหมอเหยาเพื่อให้ไปรักษาผู้ป่วย หมอเหยาจะอธิบายวิธีการรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งต่างจากแพทย์แผนปัจจุบันที่ให้คำอธิบายน้อย ผู้ป่วยไม่สามารถเข้าใจได้ เนื่องจากแพทย์แผนปัจจุบันมีเวลาอยู่กับผู้ป่วยน้อย และคำอธิบายมักจะเป็นภาษาวิทยาศาสตร์ ทำให้ผู้ป่วยและญาติไม่เข้าใจ ในขณะที่หมอเหยาสามารถเข้าไปรักษาคณป่วยถึงในบ้าน ซึ่งเกิดความใกล้ชิด อีกทั้งยังประกอบพิธีกรรมเป็นการรักษาภายใต้ครอบครัวและญาติพี่น้อง ซึ่งการรักษาแบบนี้ทำให้ผู้ป่วยมีความรู้สึกว่าจะไม่ถูกทอดทิ้ง เมื่อถึงขั้นตอนการรักษาด้วยวิธีการเสี่ยงไข่ เลี้ยงดาบ และการดูขวัญ หมอเหยาจะเป็นผู้ให้คำอธิบายถึงขั้นตอนของการรักษาให้กับผู้ป่วยและญาติ ๆ

3.3.1.2 บทบาทในการเป็นที่พึ่งทางใจ ชาวผู้ไทมีความเชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยเป็นการผสมผสานระหว่างโรคกับการกระทำของผี ถึงแม้ว่าผู้ป่วยจะเข้ารับการรักษากับแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ผู้ป่วยก็จะไปรักษากับหมอเหยาควบคู่กันไป เพราะผู้ป่วยไม่แน่ใจว่าผีจะติดตามไปทำร้ายถึงขั้นเสียชีวิตได้ ผู้ป่วยจึงต้องพึ่ง “ของรักษา” อันเป็นที่พึ่งทางใจที่สำคัญ ผู้ป่วยบางรายที่มีอาการหนัก ญาติพี่น้องจำเป็นต้องนำหมอเหยาเดินทางไปด้วยแล้วถึงโรงพยาบาล เพราะญาติผู้ป่วยและผู้ป่วยไม่มั่นใจว่าผู้ป่วยจะปลอดภัยจากอำนาจของผี ที่จะเข้ามาแทรกแซงในขณะที่เจ็บป่วย ซึ่งอาจทำให้เสียชีวิตได้

ในบริบทของพิธีเหยาเลี้ยงผี หมอเหยา แม่เมืองจะคอยให้คำปรึกษาแก่ลูกเมืองที่มีปัญหาในการออกไปเหยารักษาโรค แม่เมืองก็จะหาทางออกและแนะนำให้กับลูกเมืองของ

ตนเอง แม้แต่ลูกเลี้ยงเองก็จะคารวะและปรึกษาแม่เมืองในเรื่องต่าง ๆ เช่น เมื่อญาติพี่น้องต้องเดินทางไปทำงานต่างถิ่น ลูกเลี้ยงก็จะมาขอให้แม่เมืองบนบานให้ของรักษาติดตามไปคุ้มครองด้วย

3.3.1.3 บทบาทในการสร้างขวัญและกำลังใจ ในพิธีกรรมรักษาคนป่วย หมอเหยาจะสอบถามวิญญานผีเพื่อหาสมุฏฐานของความเจ็บป่วยและวิธีการรักษา การเสี่ยงทายโดยการปักคาบลงไปที่ข้าวสาร การเสี่ยงข้าวสารให้ติดอยู่บนยอดไข่ การทำพิธีสู่ขวัญให้แก่ผู้ป่วย และการผูกแขน เป็นขั้นตอนการสร้างขวัญและให้กำลังใจในพิธีเหยาเลี้ยงผี การเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยาถือได้ว่าเป็นการให้กำลังใจแก่หมอเหยาเจ้าภาพในการประกอบพิธีกรรมให้สำเร็จด้วยดี แม่เมืองจะคอยชี้แนะขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีกรรม เป็นพี่เลี้ยงเพื่อให้คำปรึกษาชี้แนะและแก้ปัญหาต่างที่เกิดขึ้นในบริบทของพิธีกรรมอันเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ

3.3.2 บทบาทของหมอเหยาต่อชุมชนและสังคม

หมอเหยาเป็นกลุ่มบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ชาวผู้ไทให้ความเคารพเกรงใจ เช่นเดียวกับกับกลุ่มผู้ปกครองหมู่บ้าน ดังนั้นบทบาทของหมอเหยาต่อสังคมชาวผู้ไท จึงมีบทบาทต่อกลุ่มเครือญาติ บทบาทต่อกลุ่มลูกเมือง ลูกเลี้ยงซึ่งเป็นบริวารของหมอเหยาที่มีอยู่จำนวนมากกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ มากมาย บทบาทของหมอเหยาต่อชุมชน มีดังต่อไปนี้

3.3.2.1 เป็นผู้นำทางด้านสาธารณสุขของชุมชน

เนื่องจากหมอเหยาไม่ปฏิเสธการรักษาโรคทุกโรคที่เกิดกับผู้ป่วยเช่นเดียวกับแพทย์แผนปัจจุบัน โดยหมอเหยาจะกล่าวอยู่เสมอว่า “หมอแผนปัจจุบันรักษาโรค หมอเหยารักษาโรคจากผีทำ” (สัมภาษณ์ นางมะลิ น้อยทรง,5 กุมภาพันธ์ 2551)ในการรักษาโรคนั้นหมอเหยาจะไม่ปฏิเสธการรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยที่มาขอรับให้ไปรักษา และจะรักษาโรคอย่างสุดความสามารถ จะเห็นได้ว่าการรักษาโรคของหมอเหยาจะกระทำกันอย่างต่อเนื่อง เมื่อไปรักษาโรคให้ผู้ป่วยจะรักษาจนผู้ป่วยหาย ถึงแม้ว่าจะใช้เวลานานก็ตาม หมอเหยาที่จะต้องไปเหยารักษาโรคทุกวัน และจะค่อย ๆ ลดลงเมื่อรู้ว่าอาการของผู้ป่วยทุเลา ถึงกระนั้นก็ตามหมอเหยาที่ยังต้องไปเยี่ยมไข้ผู้ป่วยอยู่ตลอด และถ้าผู้ป่วยรายใดที่อาการไม่ดีขึ้น หมอเหยาที่จะแนะนำให้ผู้ป่วยไปรักษาที่หมอแผนปัจจุบัน ควบคู่ไปกับการรักษาด้วยวิธีเหยา

พฤติกรรมนี้เองที่ทำให้มองเห็นได้ว่า หมอเหยาทำหน้าที่เผยแพร่การแพทย์แผนปัจจุบันในชุมชนเชื่อมโยงเข้ากับการรักษาแบบพื้นบ้าน ซึ่งเป็นผสมผสานการรักษาทั้งทางไสยศาสตร์และวิทยาศาสตร์เข้าด้วยกันอีกทางหนึ่ง ทำให้ผู้ป่วยเข้าใจทั้งโรคแผนปัจจุบันและโรคแบบพื้นบ้านมากยิ่งขึ้น

3.3.2.2 เป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม

พิธีเหยงฝี่อันเป็นพิธีกรรมการไหว้ครู และการแสดงความกตัญญูของลูกศิษย์ต่อหมอเหยงแม่เมือง มีขั้นตอนที่แสดงให้เห็นการควบคุมพฤติกรรมของคนเช่น ขั้นตอนกินเหล้าโฮมพล เมื่อหมอเหยงทุกคนในพิธีกินเหล้าไห หรือเหล้าสุเสร็จแล้ว หมอเหยงก็จะนำเหล้าอุแจกจ่ายให้แก่ลูกเลี้ยงและชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีได้ดื่มกิน การดื่มเหล้าอุแสดงว่าเป็นการนับถือผีตัวเดียวกัน และก่อนจะกินเหล้าอุนั้น หมอเหยงได้สั่งสอนลูกเลี้ยงให้ประพฤติปฏิบัติตัวตามฮีตประเพณีไม่หลบลู่ของรักษา เช่น เดียวกันขั้นตอน “เหยงการเทนพาหวาน” หรือเหยงกินพาหวาน เมื่อหมอเหยงนำข้าวหวานเช่นฝี่แล้ว ก็จะแจกจ่ายให้แก่กลุ่มลูกเลี้ยงได้รับประทานซึ่งมีเหตุผลเช่นเดียวกันกับกินเหล้าโฮมพล ส่วนขั้นตอนการแ่่นสาวหรือขั้นตอนการเกี่ยวพาราสิมีนัยยะคือเป็นการสั่งสอนบรรดาลูกเลี้ยง และชาวบ้านที่เข้าร่วมในพิธี

ขั้นตอนของพิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นบทบาทของหมอเหยงในการควบคุมลูกเลี้ยงและผู้เข้าร่วมพิธีในบริบทของพิธีกรรม กับการควบคุมคนในสังคม นั่นคือกลุ่มลูกเลี้ยงและกลุ่มชาวบ้านนับถือผีตัวเดียวกัน ดังนั้นเมื่อหมอเหยงพูดหรือกล่าวอะไรก็จะเชื่อฟังทุกครั้ง จึงเป็นการควบคุมคนให้อยู่ในกรอบประเพณีและกฎหมายของบ้านเมือง

3.3.2.3 สร้างความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม

พิธีเลี้ยงฝี่ประจำปีของหมอเหยง เจ้าภาพก็จะเชิญแม่เมือง ลูกเมือง เข้าร่วมพิธี หมอเหยงเมื่อตอบรับคำเชิญต้องเข้าร่วมพิธีกรรมทุกครั้ง จะปฏิเสธไม่ได้ ส่วนลูกเลี้ยงเมื่อทราบว่แม่เมืองตนเองจะทำการเลี้ยงฝี่ประจำปีมีหน้าที่ในการจัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ในการเลี้ยงฝี่ ตลอดจนจัดหาอาหาร ต้อนรับแขก มีการแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจน เช่น ลูกเลี้ยงที่เป็นกลุ่มผู้ชายก็จะจัดเตรียมสถานที่ ลูกเลี้ยงที่เป็นผู้หญิงจะแบ่งกันจัดเตรียมอาหาร และจัดทำเครื่องคาย และเครื่องเล่นมีการแบ่งหน้าที่ชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็อันหนึ่งอันเดียวกัน และในบริบทของพิธีการเลี้ยงฝี่ หมอเหยงที่มาจากต่างถิ่นก็จะมีการพูดคุยกันอย่างคุ้นเคย เหมือนกับเคยรู้จักกันมาก่อน โดยจะสอบถามถึงปัญหาอุปสรรคในการทำการรักษาคนป่วย และช่วยหาแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ให้

การที่กลุ่มหมอเหยงมาทำพิธีเลี้ยงฝี่แสดงให้เห็นความสามัคคีของกลุ่มหมอเหยงที่นับถือผีเดียวกัน การแสดงออกของแม่เมืองกับลูกเมืองที่ช่วยกันหาแนวทางในการแก้ปัญหาอุปสรรคต่างๆที่เกิดขึ้น นอกจากนี้กลุ่มลูกเลี้ยงที่มาช่วยงาน แสดงให้เห็นถึงความเป็อันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

3.3.2.4 บทบาทของการเป็นผู้นำความเชื่อดั้งเดิม

แต่เดิมชาวผู้ไทนับถือผี โดยเฉพาะผีบ้านและผีเรือน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2534 : 24) แต่เมื่อเข้ามาอยู่ในดินแดนลาว เริ่มได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะเมื่ออพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย ท่ามกลางกลุ่มคนที่นับถือพุทธศาสนา การนับถือผีจึงได้ลดบทบาทลงเป็นอันมาก แต่ก็ยังมีกลุ่มหมอเหยาที่รักษาฮีดคองประเพณีสืบมา กลุ่มหมอเหยาต้องอาศัยอำนาจจากผีให้ผีแถน เพื่อทำการรักษาโรค การประกอบพิธีรักษาโรคจึงต้องอาศัยผีให้ผีแถนเป็นผู้บอกเหตุแห่งความเจ็บป่วยและการรักษา ดังนั้นกลุ่มหมอจึงต้องบูชาผีให้ผีแถน นอกจากนี้ก็ยังมีผีบรรพบุรุษที่กลายเป็น “ของรักษา” หมอเหยาจึงต้องมีห้องผีอยู่ที่บ้านหมอเหยาทุกคน และทำพิธีกราบไหว้บูชาในวันสิด กลุ่มลูกเลี้ยงและลูกเมืองก็จะพร้อมกันมาแสดงความเคารพและคารวะผี โดยการนำของเช่น เช่น หมาก พลุ บุหรี่มาทำการเช่นไหว้ทุกครั้ง หมอเหยาจะเป็นผู้นำในการบอกกล่าวแก่ผีให้รับรู้ แม้แต่กลุ่มเครือญาติของหมอเหยาที่จะต้องมาทำการคารวะห้องผีนี้อยู่เสมอ หมอเหยาจึงเป็นผู้นำทางความเชื่อดั้งเดิมไปโดยทันที

หมอเหยาและกลุ่มเครือญาติของหมอเหยาเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มเครือญาติทางผีโดยมีแม่เมือง เป็นผู้นำ หมอเหยาจึงกลายเป็นผู้ที่มีความสำคัญของชาวผู้ไท ทั้งนี้เฉพาะกลุ่มลูกเลี้ยงซึ่งเป็นบริวารของหมอเหยานั้นก็เกือบทั้งหมด หมอเหยาจึงเป็นผู้นำทางศาสนาผี

ชาวผู้ไทตำบลโนนยางนับถือพุทธศาสนา มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องบุญ-กรรม ทุกหมู่บ้านจะมีวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมหรือประกอบพิธีทางพุทธศาสนา เช่น พิธีกรรมตามฮีดประเพณี เช่น ในเดือน 9 ทำบุญข้าวประดับดิน และเดือน 5 ประกอบพิธีบุญเผาต และนอกจากนี้ชาวผู้ไทชอบทำทาน เพราะมีความเชื่อว่าการให้ทานจะนำมาซึ่งความสุขให้กับชีวิต นอกจากนี้ชาวผู้ไทยังเป็นกลุ่มที่เคารพในความอาวุโส ซึ่งจะเห็นได้จากสังคมของชาวผู้ไทจะมีแต่ความสงบสุข หมอเหยาจึงเป็นผู้รักษาอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไว้อย่างเหนียวแน่น อย่างไรก็ตามเมื่อพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลในวิถีชีวิตของชาวผู้ไท ศาสนาพุทธซึ่งเป็นอุดมการณ์ใหม่ที่กว้างขวาง ลึกซึ้งมีหลักเกณฑ์ มีเหตุผลมากกว่าพุทธศาสนาก็เลยถูกนำเข้ามา “ครอบ” ความเชื่อดั้งเดิม (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527 : 70) สอดคล้องกับการเข้าครอบงำของพุทธศาสนาต่อหมอเหยา กล่าวคือ อีกกรณีหนึ่งเกิดขึ้นเช่นเดียวกัน เมื่อนางเบ๊ะ น้อยทรง หมอเหยาไปทำการเหยา รักษาโรคให้กับผู้ป่วย แต่ไปเรียกค่าคายเกินจำนวน จึงเป็นการทำผิดฮีดคองของหมอเหยา และเมื่อมีคนป่วย หมอเหยาไปทำการรักษา และผู้ป่วยนั้นพูดออกมาว่านางเบ๊ะเป็นผีปอบ จะมาเอาชีวิตของคนป่วยผู้นี้ เรื่องนางเบ๊ะเป็นผีปอบจึงแพร่กระจายไปทั้งตำบล

3.4 การดำรงอยู่ของหมอเหยาในสังคมชาวผู้ไท

แม้ว่าการแพทย์แผนปัจจุบันจะเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมชาวผู้ไท การคมนาคมมีความเจริญมากขึ้น ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจจะแพร่ขยายเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว แต่ชาวผู้ไทก็ยังนิยมไปรักษาโรคด้วยวิธี “เหยา” ควบคู่ไปกับการรักษาด้วยแผนปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า สาเหตุที่หมอเหยา ยังคงดำรงอยู่ในสังคมชาวผู้ไท อาจเนื่องมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้ คือ

- 3.4.1 ระบบความเชื่อ สังคม และวัฒนธรรมอันเดียวกัน
- 3.4.2 ความไม่พอใจในบริการด้านรักษาพยาบาลของรัฐ
- 3.4.3 ประสิทธิภาพในการรักษาพยาบาล
- 3.4.4 ประสบการณ์ในการรักษา
- 3.4.5 ความสะดวกและการประหยัด
- 3.4.6 หมดหวังในการรักษาพยาบาลประเภทอื่น

3.4.1 ระบบความเชื่อ สังคม และวัฒนธรรมอันเดียวกัน

การที่ชาวผู้ไทอยู่โดยรอบของสังคมวัฒนธรรมของชาติพันธุ์หลายเผ่าพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมไทย – ลาว ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อชนกลุ่มย่อยต่าง ๆ ทำให้ชาวผู้ไทต้องตระหนักถึงการไม่ได้ได้รับความเสมอภาคเท่าที่ควร ดังนั้นเมื่อเวลาเจ็บป่วยชาวผู้ไทจึงต้องพึ่งพาการรักษาพยาบาลจากหมอพื้นบ้านควบคู่กับการรักษาแบบแผนปัจจุบัน ซึ่งเชื่อว่าโรคร้ายต่าง ๆ เกิดจากการกระทำของผี ชาวบ้านเชื่อว่าการที่ผู้ป่วยและหมอรักษาโรคอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน ระบบความคิด ความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ทั้งในเรื่องความเชื่อในจารีตประเพณีเดียวกัน ความเชื่อเรื่องการรักษาพยาบาลมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ทำให้หมอรักษาโรคและผู้ป่วยมีโลกทัศน์อันเดียวกัน (สฤติย์ สุขบท, 2539 : 195) สอดคล้องกับการรับการรักษาโรคของผู้ป่วยกับหมอตำผีฟ้า ชาวบ้านจะเชื่อว่าการรักษาโรคที่เกิดจากการกระทำของผีต้องไปรักษากับหมอตำผีฟ้าเท่านั้นจึงจะหาย ซึ่งเป็นความเชื่อของผู้ป่วยกับหมอรักษาโรคที่อยู่ในวัฒนธรรมอันเดียวกัน (มารี โกะ กาโตะ, 2538 : 229) เช่นเดียวกับชาวผู้ไทที่แม้ว่าจะรักษาด้วยวิธีการแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ก็ยังคงรับการรักษาโรคด้วย “วิธีเหยา” เพราะทั้งหมอรักษาโรคและผู้ป่วยเชื่อว่า “หมอโรงพยาบาล รักษาโรค หมอเหยารักษาผี”

3.4.2 ความไม่พอใจในบริการด้านรักษาพยาบาลของรัฐ

ในตำบลโนนยางชาวผู้ไทเมื่อเจ็บป่วยและเข้ารับการรักษาจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ 2 แห่ง คือ โรงพยาบาลอำเภอหนองสูง และสถานีอนามัยประจำตำบล การเข้าไปใช้บริการของชาวผู้ไทมักจะเกิดปัญหากับตัวเจ้าหน้าที่ ในด้านการสื่อสาร เจ้าหน้าที่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นตลอดจนเจ้าหน้าที่ใช้ภาษากลาง ซึ่งเป็นภาษาทางราชการ ซึ่งแตกต่างจากภาษาของชาวผู้ไท จึงทำให้รู้สึกว่าจะไม่มีความสนิทสนม ห่วงเหิน และบางครั้งชาวผู้ไทบางคนก็ไม่เข้าใจในภาษาที่ใช้ติดต่อสื่อสาร จึงเป็นอุปสรรคในการติดต่อสื่อสาร นอกจากนี้เจ้าหน้าที่บางคนมักแสดงอำนาจ วางตัวเป็นนาย ของชาวผู้ไท นอกจากนี้ปัญหาเกี่ยวกับการรักษาโรคที่ต้องใช้เวลานาน และการให้ยาของหมอเพราะชาวผู้ไทมีทัศนคติที่ว่า ยาที่ใช้รักษาไม่ดี ไม่ถูกต้องกับโรค ให้ยาอ่อนเกินไป เมื่อไปรับการรักษาแล้วอาการไม่หาย

3.4.3 ประสิทธิภาพในการรักษาพยาบาล

ในสมัยก่อน ชาวผู้ไทในตำบลโนนยางเมื่อเจ็บป่วย ก็จะไปพบหมอเหยา เพื่อให้ดูว่าความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร ถ้าเกิดจากผีทำก็รักษาด้วยผี แต่ถ้าไม่ใช่ผีทำหมอเหยาก็จะแนะนำผู้ป่วยให้ไปหาหมอประเภทอื่น ต่อมา เมื่อการแพทย์แผนปัจจุบันเจริญขึ้น ผู้ป่วยมีทางเลือกในการรักษามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการแพทย์แผนปัจจุบันเป็นทางเลือกลำดับต้น ๆ ที่ชาวผู้ไทเลือก เพราะสะดวก รวดเร็วในการรักษา แต่ทั้งนี้ชาวผู้ไทก็ยังคงรักษาด้วยวิธีการเหยาควบคู่ไปกับการรักษาโรคด้วยแผนปัจจุบัน

แต่ในบางครั้งเมื่อเข้ารับการรักษาโรคกับหมอแผนปัจจุบัน ชาวผู้ไทจะพบว่าหมอแผนปัจจุบันไม่ค่อยเอาใจใส่เท่าที่ควร ยิ่งเมื่อรู้ว่าผู้ป่วยเป็นโรคร้ายแรงและไม่มีทางรักษาให้หายได้ หมอแผนปัจจุบันจะบอกแก่ญาติผู้ป่วยว่า รักษาไปก็ไม่หาย ให้กลับไปอยู่บ้านพร้อมกับกินยาไป ชำร่ายกว่านั้น หมอแผนปัจจุบันบางคนถึงกับบอกญาติผู้ป่วยเลยว่า ผู้ป่วยมีชีวิตรอยู่ได้เพียง 3 เดือน หรือ 6 เดือน ทำให้ญาตินำผู้ป่วยออกจากโรงพยาบาล เพราะหมดหนทางในการรักษา จึงนำผู้ป่วยมารักษาที่หมอเหยาจากการสัมภาษณ์นางคอน น้อยทรง (3 มีนาคม 2551) มีผู้ป่วยที่ป่วยเป็นโรคมะเร็งตับเมื่อไปรักษาที่โรงพยาบาลหมอบอกว่า ให้ทำใจไม่หายมีชีวิตรอยู่อย่างมา 3 เดือน เมื่อผู้ป่วยมารักษาด้วยวิธีเหยากับนางคอน นางให้ผู้ป่วยดื่มน้ำมนตร์ของนางที่ทำขึ้น และนางได้พูดให้กำลังใจผู้ป่วยอยู่ตลอดเวลาโดยใช้ผีเป็นเครื่องให้กำลังใจ ผู้ป่วยรายนั้นมีชีวิตรอยู่ได้ 1 ปี จึงเสียชีวิต

อีกกรณีหนึ่ง มีผู้ป่วยรายหนึ่ง ไปตรวจที่โรงพยาบาลป่วยหมอบอกว่าเป็น โรคมดลูกหย่อน หมอให้ยามากินและให้กลับบ้าน ต่อมาผู้ป่วยรายนั้นได้มาหานางใส เพื่อรับการรักษาโรค

ด้วยวิธีการเหยา นางใส ก็ให้ผู้ป่วยรายนั้นดื่มน้ำมนต์ พร้อมกับพุดให้กำลังใจผู้ป่วยรายนั้นตลอด พอรักษาด้วยวิธีเหยาได้ 3 เดือน นางใสจึงให้ผู้ป่วยรายนั้นไปตรวจกับหมอแผนปัจจุบันอีก ปรากฏว่าไปตรวจครั้งนี้ไม่พบโรคในตัวของผู้ป่วย (สัมภาษณ์ นางใส ปีทุม, 20 พฤษภาคม 2552)

จากกรณีศึกษาทั้ง 2 นี้แสดงให้เห็นประสิทธิภาพในการรักษาโรคด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และด้วยวิธีทางไสยศาสตร์ ชาวผู้ไทยังคงนิยมรักษาโรคด้วยการเหยา เพราะชาวผู้ไทเชื่อว่าประสิทธิภาพในการรักษาด้วยวิธีการเหยาดีกว่าการรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบัน หมอเหยาจึงเป็นทางเลือกในการรับการรักษาโรคของชาวผู้ไท และเหตุผลอีกอย่างคือเมื่อชาวผู้ไทรักษาโรคหายก็จะพุดต่อ ๆ กันไป ถึงประสิทธิภาพและผลการรักษาที่เกิดขึ้น

3.4.4 ประสบการณ์ในการรักษา

การที่ผู้ป่วยตัดสินใจมาพบหมอเหยาเพื่อให้หมอเหยารักษาให้ นั่น ส่วนหนึ่งมาจากลักษณะของการป่วยด้วยอาการเรื้อรัง เมื่อไปหาหมอแผนปัจจุบันหลาย ๆ ครั้งก็ไม่หายขาด สิ่งนี้เกิดจากความเชื่อว่า การเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำของผีซึ่งสามารถคลบนัดลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ความเชื่อเหล่านี้จึงขยายวงออกไปเรื่อย นอกจากนี้การไปรักษาด้วยวิธีการเหยาเกิดจากการตัดสินใจของพ่อแม่ หรือผู้มีอาวุโสในครอบครัวเป็นผู้แนะนำและพาไปรักษาด้วยวิธีการเหยา เพราะกลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้จะมีประสบการณ์ในการรักษาโรคด้วยวิธีการเหยา โดยผู้ป่วยจะให้เหตุผลว่า “แม่ให้เหยากี่เหยา เขาเป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์ในการรักษาโรคมามาก่อนอะไรดีก็ว่าไปตามนั้น” นอกจากนี้ เมื่อผู้ป่วยผ่านเหตุการณ์ร้าย ๆ เช่น หลังผ่าตัด หลังจากประสบอุบัติเหตุ พ่อแม่ของผู้ป่วยจะให้เหตุผลว่า “หลังมิดยา หรือผ่าตัด ขวัญจะตกใจ แล้วจะหนีไปจะต้องมาเหยาเพื่อเรียกขวัญกลับคืน” ตามความเชื่อของชาวผู้ไทขวัญมีความสัมพันธ์กับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ขวัญมีลักษณะที่อ่อนไหว ดันตระหนกง่าย ดังนั้น จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญ (สูดขวัญ) เพื่อเป็นการปลอบประโลมขวัญและให้ขวัญที่หนีไปกลับมาสู่ชีวิตดั้งเดิม (คนัยชาติพสด, 2548 : 2) ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มไทดำ ซึ่งเป็นชาวผู้ไทที่อพยพเข้ามาอยู่ที่เพชรบุรี ที่เชื่อว่าเมื่อมีอาการเจ็บป่วยคนไทดำมักจะทำพิธีสู่ขวัญ หรือทำพิธีเรียกขวัญของผู้นั้นให้กลับมาอยู่ในร่างกายดั้งเดิม (สุมิตร ปีติพัฒน์, 2535 : 44)

จากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สาเหตุที่ทำให้ชาวผู้ไทยังคงรักษาโรคกับหมอเหยา เพราะพ่อแม่หรือผู้มีอาวุโสในครอบครัวแนะนำเพราะผู้มีอาวุโสเหล่านี้เคยรักษาด้วยวิธีการเหยามาก่อน และจดจำได้ว่าอาการของโรคที่เกิดขึ้นในลักษณะอย่างนี้ต้องทำพิธีเหยาเท่านั้นจึงจะหาย จึงเลือกใช้ชีวิตการรักษาโรคด้วยวิธีนี้ และยังมีกรอบต่อกับญาติพี่น้องด้วย

3.4.5 ความสะดวกและการประหยัด

ชาวผู้ไทในตำบลโนนยางเป็นสังคมเกษตรกรรม มีอาชีพหลักคือทำนา และทำสวน ดังนั้นความเป็นอยู่จึงขาดแคลน ครอบครัวใดที่บุตรหลานเข้าสู่ภาวะแรงงาน ก็ส่งไปทำงานที่ต่างจังหวัด และส่งเงินกลับมาให้กับครอบครัวใช้จ่าย เมื่อเกิดเจ็บป่วย ชาวผู้ไทจึงพึ่งหมอเหยา เพราะหมอเหยาจะอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน การรักษาโรคจึงรักษาได้อย่างรวดเร็วกว่าการไปที่สถานอนามัย หรือโรงพยาบาลเพราะมีขั้นตอนต่าง ๆ มากมาย เช่น ต้องทำบัตรผู้ป่วย นั่งรถตรวจร่างกาย และสอบถามประวัติ จึงจะได้พบกับหมอ ซึ่งก็จะถามซ้ำกันไปมาทำให้เสียเวลา ถ้าเป็นโรคร้ายแรงญาติพี่น้อง ก็ต้องก็ต้องเสียเวลาในการไปเช่ารถเพื่อนำผู้ป่วยไปโรงพยาบาลซึ่งถ้าหากขึ้นรถโดยสารประจำทางก็จะไม่สะดวก โดยเฉพาะอาการของโรคชาวผู้ไทเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งในบางครั้งจะมีอาการตาขวางอาละวาด เอะอะโวยวาย หรือคืนทรนทราย ควบคุมด้วยยาญาติบางรายไม่สามารถนำส่งโรงพยาบาลได้ และในบางรายญาติเกิดความอาย กลัวว่าคนอื่นจะคิดว่าผู้ป่วยซึ่งเป็นญาติของตนนั้นเป็นบ้า ดังนั้น จึงตัดสินใจรักษา กับหมอเหยา หมอเหยาจะเป็นผู้เดินเข้ามาหาผู้ป่วย และตั้งค่ายรักษาทันทีซึ่งในเครื่องค่ายรักษานั้นก็ไม่ได้ซับซ้อน ชาวผู้ไทจะคุ้นเคยอยู่เป็นประจำ

นอกจากนี้ในการรักษาพยาบาลกับหมอเหยา แทบจะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรเลย เพียงแต่เสียค่าครุครั้งละ 3 บาท ซึ่งหมอเหยาไม่ได้เรียกร้องไปมากกว่านี้ เพราะจะทำให้ผิด ฮีตคองประเพณี และถ้ารักษาหายก็เป็นแค่การสมานคุณให้กับหมอเหยาเท่านั้นเอง ซึ่งก็ไม่มากนัก เพราะชาวผู้ไทตำบลโนนยางมีฐานะยากจนไม่มีเงินต้องอาศัยลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัดส่งเงินมาให้ ชาวผู้ไทจึงนิยมรักษาโรคด้วยวิธีเหยา

3.4.6 ความหมดหวังในการรักษาพยาบาลประเภทอื่น

เมื่อชาวผู้ไทเกิดการเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรง ญาติก็จะนำผู้ป่วยไปปรึกษากับแพทย์แผนปัจจุบันก่อน เช่น ป่วยเป็นโรคตับ โรคมะเร็ง อัมพาต ส่วนใหญ่แล้วการแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ เพราะอาจ มีขอบเขตของความสามารถจำกัด โดยจะบอกแก่ญาติและผู้ป่วยให้กลับบ้านเพื่อทำใจ เมื่อกลับไปถึงบ้านญาติก็จะนำหมอเหยามารักษาให้กับผู้ป่วยซึ่งหมอเหยาจะไม่ปฏิเสธการรักษาคนป่วยที่สิ้นหวังเหล่านี้ แต่จะให้ความหวังอยู่เสมอว่ามีโอกาสรอด โดยหมอเหยาจะโต้ตอบกับผี การรักษาของหมอเหยาที่ตั้งแต่น้ำมนต์ การสะเดาะเคราะห์ การผูกแขนสู่ขวัญ ตลอดจนหมอเหยาบางคนจะมีความสามารถในการใช้ยาสมุนไพร ก็จะทำให้ผู้ป่วยกินยาสมุนไพรเหล่านั้นเรื่อยไป แต่ถ้าผู้ป่วยเสียชีวิตลง หมอเหยา ก็จะปลอบประโลมญาติคนไข้ทันทีว่า “ทำบุญมาแค่นี้ ผีให้ผีแค้นต้องการให้ไปอยู่ด้วยเพื่อรับใช้” แต่ในบางกรณีผู้ป่วยที่

สิ้นหวังมาจากหมอแผนปัจจุบันแล้ว มารับการรักษากับหมอเหยา สามารถยืดอายุไปได้อีกเป็นหลายปีก็มี จึงเป็นคำตอบว่า ทำไมหมอเหยาจึงดำรงอยู่ได้ในสังคมของชาวผู้ไท

การศึกษาการสืบทอดอำนาจการเป็นหมอเหยาและการสร้างเครือข่ายระหว่างหมอเหยากับบริวารสะท้อนให้เห็นความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติกับการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน กล่าวคือ เมื่อเกิดการเจ็บป่วยชาวผู้ไทส่วนใหญ่จะเข้ารับการรักษาอาการป่วยทั้งแผนปัจจุบันและการรักษาด้วยวิธีเหยา หมอเหยาจะรักษาโรคด้วยเวทมนตร์คาถา และจะไม่ถามอาการของโรคจากผู้ป่วย แต่จะถามอาการป่วย และถามวิธีการรักษาจากผี จากนั้นจะลงมือรักษาตามขั้นตอนซึ่งจะเริ่มจากการเลี้ยงทาย เพื่อต้องการทราบว่ามีโรคแล้วจะหายจากอาการป่วย จากนั้นก็จะเป็นการต่อชะตาชีวิต และสุดท้ายคือการผูกข้อมือรับขวัญ หมอเหยาจะไม่ปฏิเสธที่จะรักษาโรคให้กับผู้ป่วย แต่จะเป็นฝ่ายเข้าไปหาผู้ป่วยและประกอบพิธีกรรมการรักษาภายใต้ครอบคร้วและญาติฯ ของผู้ป่วย ซึ่งจะทำให้ผู้ป่วยมีกำลังใจมีความรู้สึกที่ไม่ถูกทอดทิ้งจากญาติฯ และเมื่อรักษาแล้วผู้ป่วยเกิดเสียชีวิตลง หมอเหยาจะมีคำอธิบายง่ายๆ ให้กับญาติของผู้ป่วยได้รับรู้ว่า “ผู้ป่วยทำบุญมาแค่นี้ และเขาต้องกลับไปอยู่บ้านเก่าที่เขาจากมา” การที่หมอเหยายังคงดำรงอยู่คู่กับสังคมชาวผู้ไท แสดงให้เห็นว่า พวกเขาให้ความสำคัญต่อสังคมนี้มาก การรักษาโรคที่ใช้ภาษาพูดในชีวิตประจำวัน ทำให้เข้าใจง่าย ไม่ยุ่งยาก นอกจากนี้ การใช้เวทมนตร์คาถายังใช้ไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมชาวผู้ไท

นอกจากนี้ ในพิธีเหยาเลี้ยงผียังเป็นการจำลองสภาพของบ้านเมืองของชาวผู้ไทซึ่งเป็นการสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง คำว่า แม่เมือง หมายถึงผู้เป็นหัวหน้าที่ปกครอง ลูกเมือง และ ลูกเลี้ยงซึ่งเป็นบริวารให้อยู่กันอย่างมีความสุข และอีกเหตุผลอย่างหนึ่งคือชาวผู้ไทเป็นนักรบที่กล้าหาญและเฉลียวฉลาด ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวผู้ไทได้อพยพมายังประเทศลาวต้องมาต่อสู้กับพวกข่าซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิม เพื่อแย่งชิงที่อยู่ แต่ด้วยไหวพริบชาวผู้ไทจึงเป็นฝ่ายชนะ และในสงครามกู้อิสรภาพที่เขียนเขียนฟูชาวผู้ไทก็ได้ทำการร่วมรบกับชาวเวียดนามจนสามารถเอาชนะฝรั่งเศสได้ จึงเป็นข้อยืนยันว่า นอกจากชาวผู้ไทจะเป็นนักรบผู้กล้าหาญแล้ว ยังมีความสามัคคีกลมเกลียวกันในกลุ่มของตน

บทที่ 4

พิธีเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง

พิธีเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มชนชาวผู้ไท อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นพิธีกรรมของปัจเจกชนที่ยังมีการประกอบพิธีกรรมอยู่เสมอและต่อเนื่องทุกปี หมอเหยาจำนวนมากมาร่วมพิธีกรรมเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และรักษาฮีดคองประเพณีของหมอเหยา ก่อนที่หมอเหยาจะออกไปรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่หมอเหยาจะต้องสร้างพลังความศักดิ์สิทธิ์ และความชอบธรรมให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง โดยใช้พิธีเลี้ยงผีเป็นเครื่องมือในการสร้างสิ่งดังกล่าวมาแล้ว

ผู้วิจัยจะศึกษาพิธีเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไทตำบลโนนยางในหัวข้อต่อไปนี้ ได้แก่ ชื่อและความหมายของพิธีกรรม เหยาเลี้ยงผี ประเภทของหมอเหยา วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงผี องค์ประกอบในพิธีเหยาเลี้ยงผี วัน เวลา และสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

4.1 ชื่อและความหมายของพิธีกรรม เหยาเลี้ยงผี

พิธีเหยาเลี้ยงผี หรือที่หมอเหยาเรียกว่า พิธีเลี้ยงผีหมอ เป็นพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ มุกดาหาร สกลนคร นครพนม อานาจเจริญ และจังหวัดยโสธร ที่ยังคงมีความเชื่อและมีพิธีกรรมเลี้ยงผีไว้ผีแดนปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

หมอเหยาเชื่อว่าผีที่ผีแดนจะประทานพลังอำนาจและความชอบธรรมให้แก่ตนเองเพื่อออกไปรักษาโรค เมื่อพวกเขาได้ประกอบพิธีเลี้ยงผีบ่อยมากเท่าใด พลังอำนาจในร่างกายของตนเองก็จะเพิ่มมากยิ่งขึ้นเท่านั้น ชาวผู้ไทจะเรียกผีแดนผู้ให้พลังอำนาจว่า “ผีที่ผีแดน” หรือผีผู้เป็นใหญ่ที่อยู่เบื้องบน

พิธีเหยาเลี้ยงผีคือพิธีไหว้ครูผีประจำปีของหมอเหยาซึ่งมี 2 แบบ แบบแรกคือพิธีไหว้ครูประจำปี จัดขึ้นในเดือน 3 – 5 ของทุกปี แบบหลังคือพิธีไหว้ครูของหมอเหยาใหม่ผู้เพิ่งได้รับอำนาจจากผีที่ผีแดน

พิธีเหยาเลี้ยงผีนอกจากจะเป็นพิธีกรรมการไหว้ครู และแสดงความกตัญญูต่อครูแล้วยังเป็นพิธีกรรมการรื่นเริงของกลุ่มหมอเหยา กล่าวคือในพิธีเลี้ยงผีหมอเหยาจะใช้เหล้าเป็นตัวเร่งให้ผีลงมาเยี่ยมร่างของตนเองอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังเป็นการปลดปล่อยหมอเหยาจากกฎเกณฑ์ของสังคมและการควบคุม

โดยปกติแล้ว หมอเหยาจะเชิญวิญญาณผีใต้ผิแผ่นดินมาไว้บนหิ้งผีซึ่งจะตั้งไว้ที่ “ห้องสอง” (ห้องที่จัดไว้สำหรับที่อยู่ของหิ้งผี) และตั้งอยู่ตรงหัวนอนของหมอเหยา เมื่อหมอเหยาจะออกจากบ้านไปทำภารกิจอะไรก็ตาม หมอเหยาจะบอกกล่าววิญญาณผีที่อยู่ในหิ้งนั้นเสมอ เมื่อถึงเวลาเลี้ยงผีประจำปี ก็จะเชิญวิญญาณนั้นให้มาประทับทรงร่างของตนเองก่อนแล้วจึงจะไปทำกิจกรรมตามที่ได้บอกกล่าวแก่ผีนั้น แต่ละปีหมอเหยาจะต้องเข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีประจำปี ถ้าปีใดที่หมอเหยาคิดว่าผีของตนอ่อนกำลังลง ก็จะเป็นเจ้าภาพจัดเลี้ยงผีเองซึ่งอาจจะทำ 3 ปีต่อครั้ง หรืออาจจะไปร่วมเลี้ยงผีประจำปีกับหมอเหยาคนอื่น ๆ ก็ได้ ในกรณีที่เป็หมอเหยาใหม่ จะต้องเลี้ยงผีประจำปีติดต่อกันอย่างน้อย 3 ครั้ง จึงจะถือได้ว่าเป็นหมอเหยาสมบูรณ์แบบ และมีพลังอำนาจเวทมนตร์แก่กล้า

ในแต่ละปีพิธีเหยาเลี้ยงผีของหมอเหยาชาวผู้ไทในตำบลโนนยางมีพิธีเลี้ยงผี 4-5 ครั้งต่อปี ทั้งนี้เนื่องจากที่ตำบลโนนยางโดยเฉพาะที่บ้านโนนยางและบ้านหนองโอมิหมอเหยาอยู่จำนวนมาก เพราะเป็นกลุ่มชาวผู้ไทที่ยังนับถืออำนาจเหนือธรรมชาติอย่างเหนียวแน่น ดังนั้นหมอเหยาจึงมีบทบาทสำคัญต่อชุมชนชาวผู้ไท นอกจากการเลี้ยงผีมีความหมายของการบูชาผีใต้ผิแผ่นดินแล้ว การเลี้ยงผียังมีนัยของการขอพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากผีใต้ผิแผ่นดิน เพื่อเพิ่มความชอบธรรมให้กับหมอเหยาเพื่อออกไปรักษาโรคให้กับผู้ป่วย หมอเหยาจึงต้องกระทำทุกปี

4.2 ประเภทของหมอเหยา

หมอเหยา ตำบลโนนยาง แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ หมอลำ หมอจี้เหล่า และหมอเหยาฮูปเหยาฮอย

4.2.1 หมอลำ หมอเหยาคนนี้เป็กลุ่มที่นับถือผีใต้ผิแผ่นดิน และผีน้า (นาค เจือก) เป็นกลุ่มที่ใช้น้ำผสมแก่นจันทร์ลอยดอกกลิ่นทมบุชาผี ใช้ผ้าโพกหัวสีแดงซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเจือกหรืองูเมื่อประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี ชื่อผีที่ลงเทียม (ลงทรง) ส่วนใหญ่จะเป็นชื่อของเจ้าเมือง เช่น เจ้าพ่อแสงแก้ว เจ้าเมืองแสนหล้า เจ้าพ่ออินเจียน และเจ้าซ่างน้ำ ผีที่ลงมาทรงอีกกลุ่มหนึ่งเป็นตัวละครในวรรณกรรมพื้นบ้านที่ชาวผู้ไทและชาวไทย-ลาวรับรู้ เช่น ท้าวผาแดง นางไอ่ ท้าวกาพเกิดและนางมะลิจันทร์ ท้าวสีทนและนางมโนราห์ (ดนตรีพอสด, 2548 : 59)

ผู้วิจัยพบว่า การเลี้ยงผีของกลุ่มหมอลำนี้ไม่ได้สลับซับซ้อน เป็นเพียงการแสดงความรู้สึก กล่าวคือจะมีการฟ้อนประกอบเสียงแคนเท่านั้น

การสืบทอดการเป็นหมอเหยาประเภทหมอลำ สืบทอดทางระบบเครือญาติ และผ่านพิธีเหยาคุมผีออก เมื่อคุมผีออกแล้วก็จะกลายเป็นหมอเหยาพันที การเลี้ยงผีของหมอลำกลุ่มนี้จะทำ

ที่บ้านของหมอเหยาเฉพาะในตอนกลางวัน จากนั้นก็จะอาบน้ำแต่งตัวเป็นอันเสร็จพิธีเลี้ยงผี และจะเลี้ยงผีอีกครั้งเมื่อครบเวลา 3 ปี อุปกรณ์ ขั้นตอนและองค์ประกอบในการเลี้ยงผีก็ไม่ได้ สลับซับซ้อนมากนัก เช่น เครื่องคายก็จะใช้ขัน 5 และเงิน 4 บาท วางในจานตั้งบนหมอน จากนั้นก็จะมีการละเล่น สัญลักษณ์สำคัญอีกอย่างของกลุ่ม “หมอลำ” ที่แตกต่างจากหมอเหยา กลุ่มอื่นคือ หมอลำจะมีผ้าแดงมัดรอบหัว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเงือกหรืองูซึ่งอยู่ในน้ำ หมอเหยาในกลุ่มนี้จะนับถือผีน้ำด้วย หมอเหยาในกลุ่ม “หมอลำ” ส่วนใหญ่ไม่เหยารักษาโรคเนื่องจาก ยังไม่มีความชำนาญ และยังจดจำขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมไม่ได้ จนกว่าจะได้ไปเหยา รักษาโรคพร้อมกับ “แม่เมือง” จนเกิดความชำนาญ จึงจะสามารถรักษาโรคได้

หมอเหยาในกลุ่ม “หมอลำ” มีทั้งหญิง ชาย และกะเทย จากการสัมภาษณ์นายลัก สุวรรณ ไตรย์ (21 มกราคม 2552) หมอเหยาชาวบ้านโนนยางเล่าว่า หมอเหยาในกลุ่มนี้คุมผี 2 คน (มีผีลงมา เทียมร่าง 2 คน) ก็สามารถเป็นหมอเหยาได้ เนื่องจากข้อกำหนดบางอย่างไม่เคร่งครัดไม่ เหมือนกับหมอเหยาในกลุ่ม “หมอขี้เหล็ก” หรือมีเช่นนั้นเกิดจากผู้ที่จะเป็นหมอเหยามีอาการป่วย อย่างรุนแรง และมีความเชื่อว่าเมื่อรักษาด้วยวิธีการเหยาและรับเป็นหมอเหยาจะหายจากอาการ ป่วย ส่วนใหญ่แล้ว พิธีกรรมการเป็นร่างทรงของผีจะต้องใช้เหล็กเป็นสื่อเพื่อให้ผีลงมาเทียมร่าง แต่เนื่องจากหมอเหยาในกลุ่มนี้ไม่ค้ำเหล็กหรือค้ำไม้ได้เพราะมีโรคประจำตัว แต่เมื่อได้รับปากกับผี ไปแล้วว่าเมื่อหายจะเป็นหมอเหยา จึงต้องเลือกเป็นหมอเหยา “กลุ่มหมอลำ” เพื่อเลี่ยงการค้ำ เหล็กมาเป็นค้ำน้ำผสมแก่นจันทน์ลอยด้วยดอกคันทมแทนเครื่องมือในการสื่อสารกับผีเงือกให้ลง มาเทียมร่าง อีกเหตุผลหนึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าน่าจะมาจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนา เพราะ หมอเหยาในกลุ่มนี้นับถือพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 39 หมอลำ ในพิธีเลี้ยงผีหมอเหยา

ภาพที่ 40 เครื่องคายของหมอลำ ในพิธีเหยาเลี้ยงผี

4.2.2 หมอชีเหล้า คือหมอเหยากลุ่มที่นับถือผีไ้ผีเถนและใช้เหล้าเป็นเครื่องบูชาผี หมอเหยาหมู่นี้จะแตกต่างจากหมู่มอล่าคือจะได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาอย่างมาก ดังเกิดได้จากการใช้เหล้าเป็นเครื่องสื่อสารกับผีขณะที่กลุ่มมอล่าใช้น้ำผสมแก่นจันทร์สื่อสารกับผี นอกจากนี้ขั้นตอนการเป็นหมอชีเหล้ายังมีความซับซ้อนกว่ากลุ่ม “มอล่า” เพราะหมอเหยาหมู่นี้จะต้องผ่านการเจ็บป่วยถึงขั้นวิกฤตของชีวิต หลังจากหมอส่งได้ส่งดูแลแล้วและรู้ว่าผีจะลง เทียมร่างผู้ป่วยและได้รับปากว่าจะเป็นหมอเหยา อาการป่วยจึงจะหาย

ผีที่ลงมาเทียมร่างจะเป็นชื่อผีเจ้าเมืองแต่จะไม่บอกชื่อชัดเจนเหมือนกลุ่มมอล่า ได้แก่ พระยาเมือง กลางบ้าน ท้ายบ้าน จากการสัมภาษณ์นางดาว หมอเหยา (15 กุมภาพันธ์ 2553) เล่าว่าผีที่ลงมาเทียมร่างนั้นจะเป็นเจ้าเมืองและบริวาร ซึ่งจะลงมาตาม “ข้าวเมือง” (สะพาน) ผีเจ้าเมืองจะลงมาที่ศีรษะของผู้ป่วยก่อนผีคนอื่น จากนั้นผีบริวารจึงจะลงมาตาม ผีที่ลงมาเทียมร่างผู้ป่วยอย่างน้อยมี 7 ตนขึ้นไป ดังนั้นพิธีกรรมผีออกจึงต้องใช้เวลาดำทั้งคืน เมื่อผีลงเทียมร่างคนป่วยแล้วก็จะเปลี่ยนสถานภาพจากคนธรรมดากลายเป็นหมอเหยาทันที โดยมีสัญลักษณ์เป็นเครื่องแทนหมอเหยา คือ “หิ้งผี” จากนั้นก็จะทำพิธีเหยาเลี้ยงผีในเช้าวันรุ่งขึ้น หมอเหยาใหม่จะเริ่มใช้ฝ้ายขาวมัดรอบศีรษะและใช้ฝ้ายดอกไม้มัดที่มวยผมในพิธีเลี้ยงผี ซึ่งฝ้ายขาวเป็นสัญลักษณ์ว่าผีได้ลงเทียมร่างหมอเหยาแล้ว ดังนั้นเมื่อหมอเหยาหิบบ้างขาวสวมที่ศีรษะก็แสดงว่าผีได้ลงมาเทียมร่าง

สิ่งหนึ่งที่หมอเหยาหมู่นี้ใช้บูชาผีคือเหล้าขาว หรือ “มั่ว” และเหล้าอุ หรือ “ซ้าง” ซึ่งจะนำมาเพื่อบูชาบรรดาผีไ้ผีเถน และผีเชื้อผีมูลที่อยู่ในร่างของหมอเหยา

หมอเหยาชีเหล้าส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง โดยเฉพาะหมอเหยาที่อยู่ในตำบลโนนยาง ไม่มีหมอเหยาผู้ชายเลย สาเหตุน่าจะมาจากหมอเหยาสืบเชื้อสายทางฝ่ายแม่ ซึ่งสอดคล้องกับที่ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527 อ้างถึงใน เรือราชย์ อักษรศิษฐ์, 2552: 44) วิเคราะห์ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อกับบทบาทของผู้หญิงที่เป็นวัฒนธรรมการนับถือสายตระกูลฝ่ายแม่ นอกจากนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าผู้ชายเป็นกลุ่มที่ต้องทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว ไม่มีเวลาที่จะทำหน้าที่หมอเหยา สาเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือผู้ชายมีภาวะทางจิตใจที่เข้มแข็ง ผีที่จะสิงร่างจึงยาก แต่ผู้หญิงเป็นกลุ่มที่มีจิตใจอ่อนไหว จึงมีการสื่อสารกับวิญญาณผีได้ง่ายกว่าผู้ชาย

ภาพที่ 41 หมอเหยงจี้เหล้า

ภาพที่ 42 เครื่องคายหมอเหยงจี้เหล้าในพิธีเหยงเลี้ยงผี

4.2.3 หมอเหยาซูปเหยาฮอย คือหมอเหยาที่ไม่รักษาโรค ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย เนื่องจากบทร้องประกอบพิธีกรรมเป็นเรื่องทางเพศมาก เพราะเป็นพิธีกรรมเพื่อการเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์ และจัดอยู่ในส่วนหนึ่งของพิธีสงกรานต์ คุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นหมอเหยาซูปเหยาฮอยจะต้องเป็นผู้ที่กล้าแสดงออก ทั้งทางด้านท่าทาง คำพูด และการแสดง

หมอเหยาในกลุ่มนี้นับถือผีฟ้าผีดินเช่นเดียวกับหมอเหยาทั้ง 2 กลุ่มที่กล่าวมาแล้ว แต่มีบทบาทเฉพาะในพิธีเหยาซูปเหยาฮอยเท่านั้น โดยใช้เหล่าเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารกับวิญญาณผีเช่นกันกับพิธีเหยาเลี้ยงผี

ภาพที่ 43 หมอเหยาซูปเหยาฮอย เครื่องกาย

ศูนย์วิจัยทรัพยากรชีวภาพ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 44 เครื่องคายของหมอเหยาสูปเหยาฮอย

4.3 วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงผี

เมื่อถึงเดือน 3 - 4 หรือเดือน 5 ของทุกปี หมอเหยาทุกคนจะต้องมีงานใหญ่ของตนเอง นั่นคือพิธีเลี้ยงผีประจำปี หรือเรียกอีกอย่างว่า พิธีเลี้ยงผีหมอ หมอเหยาจะเตรียมงานนี้กันเป็นพิเศษ หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพ (เจ้าปาง) จะจัดเตรียมสถานที่และเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนปัจจัยในการเลี้ยงผีซึ่งเจ้าภาพจะต้องจัดเตรียมให้หมอเหยาทุกคน ในกรณีที่หมอเหยาไม่ได้เป็นเจ้าภาพจัดเลี้ยงผี ก็จะต้องมาร่วมเลี้ยงผีในงานที่หมอเหยาคนอื่นจัดขึ้น การร่วมเลี้ยงผีของหมอเหยานั้นจะเข้าร่วมเลี้ยงมากครั้งเท่าใดยิ่งดี เพราะจะทำให้ผีประจำตัวหมอเหยามีพลังความศักดิ์สิทธิ์จึงไม่มีข้อกำหนดจำนวนครั้งในการร่วมเลี้ยงผีประจำปี

หมอเหยาในสังคมของชาวผู้ไทเป็นบุคคลที่สังคมเคารพนับถือ เห็นได้จากเมื่อครอบครัวใดคลอดลูก จะเชิญหมอเหยาไปทำพิธีร่อนกระดังและโกนผมไฟ ส่วนในการร่วมกิจกรรมของสังคมในหมู่บ้าน เมื่อเวลาถึงงานบุญประเพณีที่สำคัญ หมอเหยาก็จะไปร่วมด้วย ทุกครั้ง เช่น บุญผะเหวด ซึ่งถือว่าเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง หรือแม้แต่ในพิธีเลี้ยงผีปู่ตาในปีที่เกิดฝนแล้งหมอเหยาชาวบ้านจะเชิญให้หมอเหยาช่วยกันเหยาเพื่อขอฝน

หมอเหยามีหน้าที่รักษาโรคแบบพื้นบ้านแก่ชาวผู้ไท การรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยของหมอเหยา เป็นการรักษาด้วยวิธีทางไสยศาสตร์ ใช้เวทมนตร์ผ่านอำนาจผีที่อยู่ในตัวของหมอเหยาดังนั้นหมอเหยาจึงต้องมีพลังอำนาจที่แก่กล้าเพื่อรักษาโรคและสามารถติดต่อกับวิญญาณผีเพื่อหา

สาเหตุและวิธีการรักษาโรค การที่จะได้มาซึ่งพลังอำนาจจึงต้องบูชาผีเพื่อให้ผีประทานพลังอำนาจ ศักดิ์สิทธิ์ จุดประสงค์ของการจัดพิธีเลี้ยงผีของหมอเหยา ได้แก่ เลี้ยงเพื่อบูชาครูผี เลี้ยงเมื่อเป็น หมอเหยาใหม่ และเลี้ยงเมื่อต้องการเลี้ยงตัดแม่เมือง

4.3.1 เลี้ยงเพื่อบูชาครูผี เมื่อหมอเหยาารู้สึกว่าพลังอำนาจของตนอ่อนแอ ไม่แข็งแรง สักเกตจากบวราหรือคนในครอบครัวประสบภัยอันตรายต่าง ๆ แสดงว่าพลัง อำนาจอ่อนแอลง หมอเหยาจะทำการเลี้ยงผีประจำปี โดยปกติแล้วหมอเหยาแต่ละคนจะมีข้อ ปฏิบัติว่าจะป็นเจ้าภาพเลี้ยงผีประจำปี 3 ปีต่อ 1 ครั้ง ส่วนหมอเหยาคนใดที่ไม่ได้ป็นเจ้าภาพเลี้ยง ผีก็จะเข้าร่วมเลี้ยงผีประจำปี เพื่อบูชาวิญญาณผีให้ผีแดนเพื่อขอพลังอำนาจให้เพิ่มขึ้นเหมือนเดิม

4.3.2 เลี้ยงเมื่อเป็นหมอเหยาใหม่ หมอเหยาใหม่ที่เพิ่งจะผ่านพิธีเหยาคุมผีออก จะต้องจัดพิธีเหยาเลี้ยงผี เพื่อบูชาเช่นไหว้วินญาณผีที่สิงอยู่ในร่างของหมอเหยา โดยจะต้องทำ หิ้งผี เครื่องคาย และอุปกรณ์ต่าง ๆ พร้อมกับเครื่องเช่นพิธีเลี้ยงผีตามขั้นตอนให้ครบ

4.3.3 เลี้ยงเมื่อต้องการเลี้ยงตัดแม่เมือง หมายถึง เมื่อเป็นหมอเหยาเป็นครบเวลา 3 ปี และได้ป็นเจ้าภาพเลี้ยงผีประจำปีครบตามข้อปฏิบัติแล้ว 3 ครั้ง ในครั้งที่ 4 จุดประสงค์ของ การเลี้ยงผีคือเพื่อตัดอำนาจของผีแม่เมืองที่ยังอยู่กับหมอเหยาออกไป เพื่อให้ผีของหมอเหยาเองได้ แสดงพลังอำนาจอย่างอิสระปราศจากการควบคุม สามารถเพิ่มพลังอำนาจในการรักษาโรค ดังนั้นในหิ้งผีจะได้เหลือเฉพาะวิญญาณผีให้ผีแดนและผีบรรพบุรุษของหมอเหยาเท่านั้นจะไม่มี วิญญาณผีของแม่เมืองสิงสถิตอยู่ด้วย

4.4 องค์ประกอบในพิธีเหยาเลี้ยงผี

องค์ประกอบสำคัญในพิธีเหยาเลี้ยงผีจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไปนี้ ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม วัสดุอุปกรณ์ (เครื่องคาย เครื่องเล่น เครื่องเช่น) เครื่องดนตรีประกอบ เวทมนตร์คาถา และ ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.4.1 ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม ประกอบด้วยหมอเหยาเจ้าภาพ ลูกเมืองและกลุ่มหมอเหยาที่ เข้าร่วมเลี้ยงผีประจำปี นางเปียง(ผู้อำนวยการความสะดวกแก่หมอเหยา) ลูกเลี้ยง และกลุ่มลูกหลาน ญาติพี่น้อง และกลุ่มชาวบ้าน

4.4.1.1 หมอเหยาเจ้าภาพ (เจ้าบ/าง) ในกรณีหมอเหยาที่เป็นแม่เมืองที่อาวุโส สูงสุดป็นเจ้าภาพ หมอเหยาทุกคนจะต้องเข้าร่วมพิธีทั้งหมด โดยเฉพาะหมอเหยาที่ต้องการเพิ่ม พลังอำนาจให้แก่ตนเองเพื่อประโยชน์ในการรักษาพยาบาลผู้ป่วย การเข้าร่วมเลี้ยงผีมากเท่าใดก็ ย่อมมีพลังอำนาจเข้มแข็งและมีเครือข่ายมากขึ้น หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพเลี้ยงผีเป็นผู้มีบทบาท สำคัญอย่างมากในการจัดพิธีเลี้ยงผี การเลี้ยงผีแต่ละครั้งจะต้องใช้ทุนประมาณ 10,000 บาทขึ้น

ไป หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพจึงต้องมีความพร้อมด้านการเงินพอสมควร และต้องปรึกษากับสมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้องก่อน นอกจากนี้หมอเหยาที่เลี้ยงผีต้องเป็นผู้มีบทบาทและความสำคัญต่อชุมชน นอกจากกำลังเงินแล้ว กำลังแรงงานของชาวบ้านก็เป็นสิ่งจำเป็นในการประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะบ้านใกล้เรือนเคียงซึ่งจำเป็นอย่างยิ่ง แรงงานผู้ชายมีความสำคัญมากในขั้นตอนการเตรียมงาน ส่วนแรงงานจากผู้หญิงโดยเฉพาะกลุ่มลูกเลี้ยงและกลุ่มลูกเมือง ซึ่งเป็นบริวารของหมอเหยา จะเป็นกลุ่มที่ลงมือทำเครื่องคายและเครื่องเล่นที่ใช้ในพิธีกรรม นอกจากนี้ยังรับหน้าที่แม่ครัว และเป็นฝ่ายจัดหาที่นอนให้กับแขกที่มาร่วมงานที่มาจากต่างถิ่น

การเลี้ยงผีของแม่เมืองจัดขึ้น 3 ปีต่อครั้ง นอกจากนี้แม่เมืองจะต้องไปร่วมงานเลี้ยงผีของลูกเมือง เพื่อเป็นกำลังใจและให้คำปรึกษาในการประกอบพิธีกรรม ที่สำคัญคือเป็นหัวหน้าในการประกอบพิธีกรรม แม่เมืองจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งยังเป็นผู้ที่คอยเชิญผีดีให้มาขับไล่ผีร้ายที่จะมาทำลายพิธีกรรม

4.4.1.2 ลูกเมืองและกลุ่มหมอเหยา ลูกเมือง หมายถึง หมอเหยาที่เคยเป็นผู้ป่วย และได้รับปากกับแม่เมืองว่าจะเป็นหมอเหยา เมื่อหายแล้ว ลูกเมืองจะกลายเป็นบริวารแม่เมืองทันทีเพราะนับถือผีของแม่เมือง ส่วนหมอเหยาที่มาร่วมเลี้ยงผีประจำปีจะเป็นหมอเหยาที่ไม่ใช่ลูกเมืองหรือบริวาร แต่จะเป็นผู้ที่นับถือผีเดียวกันหรือเป็นญาติทางผี ลูกเมืองถือได้ว่าเป็นลูกอีกคนหนึ่งของแม่เมือง แม้แต่ลูกแท้ ๆ ของหมอเหยาก็นับถือลูกเมืองเหมือนพี่หรือน้อง มีการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ลูกเมืองจะมีหน้าที่ในการตรวจดูเครื่องคาย เครื่องเล่น และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีเลี้ยงผีว่าถูกต้อง และครบตามฮีดประเพณีหรือไม่ เมื่อขาดเหลือสิ่งใด ลูกเมืองก็จะช่วยกันบริจาคเป็นเงิน หรือ “เหล้าขาว” เพื่อสมทบในงานเลี้ยงผีประจำปีของแม่เมือง

หมอเหยาที่นับถือผีเดียวกัน หมายถึงหมอเหยาที่มาเลี้ยงผีร่วมหมอเหยาเจ้าภาพ ซึ่งหมอเหยาเจ้าภาพจะต้องนำดอกไม้และเทียนอย่างละคู่ไปเชิญหมอเหยาเหล่านี้มาร่วมเลี้ยงผี เมื่อหมอเหยารับเทียนและดอกไม้แล้วจะปฏิเสธไม่ได้ ต้องมาร่วมเลี้ยงผี ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นหมอเหยาที่เคยไปหารักษาโรคมามาก่อน เพราะต้องการเพิ่มพลังอำนาจให้กับผีของตน

ในงานเลี้ยงผีของนางดาว ซึ่งเป็นหมอเหยาบ้าน โนนยาง มีหมอเหยาที่มาร่วมงานเลี้ยงผีจากอำเภอภูนิารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และในหมู่บ้านตำบลโนนยาง ส่วนในงานเลี้ยงผีของนางพัด หมอเหยาที่มาร่วมจะมาจากอำเภอดำชะอี และส่วนหนึ่งก็อยู่ในบ้านเดียวกัน การเลี้ยงผีแต่ละครั้งหมอเหยาที่มาร่วมในพิธีจะมีประมาณ 25 – 30 คน ขึ้นไป

4.4.1.3 ลูกเลี้ยง หมายถึงผู้ที่มารักษาอาการป่วยกับแม่เมืองที่เป็นเจ้าภาพเลี้ยงผี เมื่อหายจากโรคแล้วทั้งครอบครัวจะอยู่ภายใต้การรักษาของแม่เมือง การอยู่ภายใต้การรักษา หมายถึงเป็นบริวารของแม่เมือง เมื่อรักษาโรคให้ลูกเลี้ยงหายแล้ว แม่เมืองจะนำเสื้อผ้าของลูกเลี้ยง

และสมาชิกในครอบครัวที่เป็นลูกเลี้ยง ไปแขวนไว้ใต้หิ้งผีของแม่เมือง เป็นสัญลักษณ์ของรักษาของแม่เมืองจะคอยคุ้มครองลูกเลี้ยงและคนในครอบครัวให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง เมื่อถึงวันพระลูกเลี้ยงก็จะนำหมากพลูมาคารวะแม่เมือง เมื่อแม่เมืองจะเลี้ยงผีหมอปประจำปี ลูกเลี้ยงก็ต้องมาทำหน้าที่เตรียมสิ่งของต่าง ๆ ที่จะใช้ในงาน เช่น ลูกเลี้ยงคนใดที่มีฝีมือเคยทำเครื่องคายเลี้ยงผีก็จะช่วยกันทำเครื่องเล่นผี เครื่องเซ่น และทำอาหารเพื่อรับแขกที่มาร่วมเลี้ยงผี จัดหาที่นอนให้แก่หมอเหยาที่อยู่ต่างถิ่นในกรณีที่ต้องค้างคืนรวมทั้งผู้เข้าร่วมพิธีกรรมที่มาจากต่างถิ่น

4.4.1.4 นางเปียง หมายถึงผู้ที่คอยอำนวยความสะดวกให้กับหมอเหยาในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม นางเปียงเป็นบุคคลที่คอยส่งเครื่องเล่นต่าง ๆ ให้แก่หมอเหยา และเป็นผู้คอยจัดลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมการเลี้ยงผีให้เป็นไปตามฮีดประเพณี นางเปียงจะคอยรินเหล้าให้แก่หมอเหยาและผู้เข้าร่วมพิธี ในพิธีเหยาเลี้ยงผีที่หมอเหยามาร่วมเลี้ยงไม่เกิน 10 คน นางเปียงจะมี 1 คน แต่ถ้าหมอเหยามีมากกว่า 20 คนขึ้นไป จะมีนางเปียง 2 คน นางเปียงจึงเปรียบเหมือนคนรับใช้ หรือข้าทาสบริวารที่ต้องคอยอำนวยความสะดวกให้แก่เจ้านาย

4.4.1.5 ลูกหลาน ญาติพี่น้อง และชาวบ้าน ลูกหลาน หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันกับหมอเหยา เนื่องจากครอบครัวของชาวผู้ไทเป็นครอบครัวเดี่ยว ญาติพี่น้องจะอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ลูกหลานบางคนก็ออกเรือนไปก็ยังอยู่ในที่ผืนเดียวกัน เพื่อที่วิญญาณผีบรรพบุรุษจะได้คุ้มครองอย่างทั่วถึง ส่วนกลุ่มญาติพี่น้อง หมายถึง กลุ่มญาติพี่น้องที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน หรืออยู่คนละหมู่บ้าน และเป็นกลุ่มที่นับถือผีเดียวกัน คนกลุ่มนี้จะ เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอีกกลุ่มหนึ่ง มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ต้องใช้แรงงานในการจัดเตรียมสถานที่ในพิธีเลี้ยงผี ส่วนกลุ่มชาวบ้านคือกลุ่มที่ไม่ได้เป็นญาติหรือนับถือผีเดียวกัน แต่จะเป็นกลุ่มที่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้กันหรือเป็นกลุ่มคนที่ไปมาหาสู่กับหมอเหยาเป็นประจำ

4.4.2 วัสดุอุปกรณ์ในพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี หมายถึงวัสดุสิ่งของที่เจ้าภาพจัดทำขึ้นตามฮีดประเพณีของหมอเหยา วัสดุที่กล่าวมาแล้วนั้นเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดเตรียมในตอนเช้าของวันงาน และจะต้องจัดทำขึ้นใหม่ทั้งหมด วัสดุแต่ละชิ้นจะต้องทำอย่างพิถีพิถัน ทาด้วยขมิ้นให้มีสีเหลือง และส่งกลิ่นหอม เพื่อให้เป็นที่พอใจของผีที่จะลงมา วัสดุอุปกรณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นองค์ประกอบพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีประจำปี ได้แก่ หิ้งผี เครื่องคาย เครื่องเล่นผี และเครื่องแต่งกาย

4.4.2.1 หิ้งผี เป็นวัสดุหลักในพิธีเหยาเลี้ยงผี หมายถึงหิ้งบูชาที่เป็นที่อยู่ของวิญญาณผีไว้ผีแถนและผีเชื้อผีมูล ทำจากไม้ยอ เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 16 นิ้ว ใช้ไม้ไผ่ไร่

ทำเป็นเสาขึ้นที่มุมข้างหน้า 2 ข้าง ตรงปลายหิ้งผีจะทำคล้ายหางยื่นออกมา เสาทั้งสองข้างผูกด้วยฝ้าย ส่วนอีก 2 มุมที่เหลือก็ใช้ฝ้ายผูกไว้เพื่อสะดวกในการแขวน การทำหิ้งผีเป็นเป็นรูปสี่เหลี่ยมสี่มุม เพื่อให้แต่ละมุมเป็นที่อยู่ของผีและสะดวกในการผูกติดไว้ตรงกลางปะรำหรือพาม บนหิ้งผีวางขันห้า ขันน้ำดอกไม้ และตะเกียง

หมอเหยาจะนำหิ้งผีมาแขวนไว้ตรงกลางปะรำ ตรงกับที่นั่งของ หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพ การแขวนหิ้งผีจะแขวนในวันแรกของการเลี้ยงผี หิ้งผีจะมีอันเดียวเฉพาะหมอเหยาเจ้าภาพ ยกเว้นกรณีที่ถูกเมืองทำพิธีเลี้ยงตัดผีแม่เมืองออกจากลูกเมือง หิ้งผีจึงจะมี 2 หิ้งแขวนคู่กัน เมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงผี หิ้งผีพร้อมเครื่องเล่นก็จะถูกยกขึ้นไปแขวนไว้ที่ห้องของ หมอเหยา การแขวนหิ้งผีต้องเป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายจากหมอเหยา ซึ่งอาจจะเป็นลูกหลานที่อยู่ในครอบครัวและญาติผู้ใหญ่ที่สามารถทำพิธีและรู้บทสวดเป็นอย่างดี เมื่อแขวนหิ้งผีเสร็จแล้วก็เป็นที่หน้าที่ของหมอเหยาที่จะดำเนินกระบวนการขั้นตอนในการป่าวผีให้มาอยู่ที่หิ้งผีต่อไป

4.4.2.2 เครื่องคาย หมายถึงวัสดุเครื่องบูชาผี เครื่องคาย หรือคาย ในภาษาถิ่นอีสานหมายถึงคำครุ คำบูชาครุ เครื่องบูชา หรือเครื่องบูชาครุ และยังมีหมายถึงเงินค่ายกครุ ดอกไม้รูปเทียน อาหารคาวหวาน และเครื่องใช้ในพิธีกรรม ซึ่งเจ้าพิธีเป็นผู้กำหนด (ชวัช ภูณโณทก, 2542 : 669) เครื่องคายในพิธีเหยาเลี้ยงผีประกอบด้วยกะโดกดิน ผ้าฝ้ายขาว ถ้วยใส่ข้าวสาร ข้าวสารเหนียว ฝ้ายขาว ไข่อ่อน เทียน เงินลาด ใบขนุน ใบพลู ดาบ เหล้าขาว และดอกจำปา

1) กะโดกดิน เป็นภาษาผู้ไท หมายถึงภาชนะที่ใส่เครื่องคาย ทำด้วยไม้ นิยมใช้กะโดก 5 ขา นำมาใช้เป็นภาชนะใส่เครื่องบูชาผีหรือเครื่องประกอบหลัก เช่นเดียวกับขันตั้งหรือขันครุที่ใช้ในพิธีกรรมพ่อนผีของทางภาคเหนือซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการบอกสถานภาพหรือตำแหน่งมัจฉี (เชียรชาย อักษรดิษฐ์, 2552 : 70-71) ส่วนกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ใช้เป็นถาดที่ใส่สำหรับข้าว เป็นภาชนะใส่เครื่องบูชาผีฟ้าในพิธีรักษาคนป่วยและพิธีลงช่วง การเลี้ยงผีของชาวผู้ไทเมืองอาสะพอน แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว ก็ใช้กะโดกเป็นภาชนะรองรับเครื่องคายเช่นเดียวกัน (สัมภาษณ์นางไท ไชยดี หมอเหยา 26 กุมภาพันธ์ 2553)

กะโดกที่ใช้ในพิธีเหยาเลี้ยงผีต้องทำให้ครบตามจำนวนหมอเหยาที่มาร่วมเลี้ยง แต่กะโดกของเจ้าภาพจะมีลักษณะพิเศษคือใหญ่กว่าของหมอเหยาคนอื่น และต้องตั้งให้สูงกว่ากะโดกของหมอเหยาคนอื่น เพราะเชื่อว่าผีของหมอเหยาเจ้าภาพจะมีอำนาจสามารถคุ้มครองและป้องกันภัยได้

2) ผ้าฝ้ายขาว เป็นผ้าฝ้ายพื้นเมืองพับเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสยาวประมาณด้านละ 1 เมตร วางปูรองพาม จากนั้นนำข้าวสาร 1 ถ้วยเทลงที่ผ้าฝ้าย แล้วจึงนำถ้วยข้าวสารอีก 1 ถ้วย

ตั้งลงบนข้าวสารที่อยู่บนผ้าฝ้าย ผ้าที่ใช้รองพานนั้นต้องเป็นผ้าฝ้ายสีขาวจะใช้ผ้าสีอื่นไม่ได้ เพราะสีขาวบอกล้างแปลกล้อมในพิธีกรรมได้ เมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงผียังนำผ้าฝ้ายผืนนี้ไปใช้ในพิธีกรรมอื่น ๆ ได้อีกต่อไป (สัมภาษณ์ นางคำไป หมอเหยา 20 มีนาคม 2552)

3) **ถ้วยใส่ข้าวสาร** เป็นถ้วยแครงขนาดกลางจำนวน 1 ถ้วย ใส่ข้าวสารลงในถ้วย จากนั้นนำเครื่องคายอื่น ๆ เช่น เทียนงา เทียนลิม เงินลาด กรวยดอกไม้ ปักลงบนข้าวสาร ที่ปากถ้วยใช้ฝ้าย 1 ใจ ครอบปากถ้วย เพื่อป้องกันไม่ให้ข้าวสารและเครื่องคายต่าง ๆ หล่นออกจากถ้วย นอกจากนี้ยังเป็นการผูกมัดผีไว้ในเครื่องคาย (สัมภาษณ์นางใส ปัทม หมอเหยา 15 มีนาคม 2552)

4) **ข้าวสารเหนียว** ใช้เฉพาะข้าวสารเหนียวเท่านั้น จะไม่ใช่ข้าวสารชนิดอื่น เมื่อนำมาใช้ต้องใช้ถ้วยตวงข้าวสารเสียก่อน ถ้วยแรกนำมาเทใส่ไว้ในผ้าฝ้ายสีขาวที่ใช้รองชั้นโตก ส่วนถ้วยข้าวสารใบที่ 2 จะวางลงบนข้าวสารที่อยู่ในผ้าฝ้ายขาวรองพาน จากนั้นจึงนำเครื่องบูชาต่าง ๆ นำมาเสียบไว้ที่ข้าวสารที่อยู่ในถ้วย

ข้าวสารที่นำมาใช้ในพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีใช้สำหรับการเลี้ยงตาย โดยหมอเหยาจะหยิบข้าวสารที่อยู่ที่ผ้าฝ้ายสีขาวออกมาเลี้ยงตาย ทั้งเลี้ยงที่ฝ่ามือ เลี้ยงบนไข่ และใช้เลี้ยงคาบ

เมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงผีแล้ว หมอเหยาจะใช้ผ้าขาวที่อยู่ในเครื่องคายห่อกลับบ้าน จากนั้นใช้สากกะเบือ หรือไม้ตีพริก ตาลงไปที่ข้าวสาร 3 ครั้ง เทใส่กระด้ง แล้วนำไปร่อนเอาเศษสิ่งของที่ติดมาออกให้หมด จึงนำไปเทรวมกันกับข้าวสารที่มีอยู่

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 45 หิ้งผี ในพิธีเหยาเลี้ยงผี

ภาพที่ 46 กะโตกดิน ภาชนะรองรับเครื่องคาย

ภาพที่ 47 เครื่องคายห่อเหยาจีเหล้า

5) ฝ้ายขาว ใช้ฝ้ายขาว 2 ใจ ครอบปากด้วยข้าวสาร 1 ใจ และวางบนพานเครื่องคาย 1 ใจเพื่อให้ห่อเหยาใช้คล่องรอบศีรษะเวลาประกอบพิธีกรรม ฝ้ายขาวที่ห่อเหยานำมาใช้ในพิธีเลี้ยงผีมีคุณสมบัติเหนียว ไม่ขาดง่าย ห่อเหยาจึงนิยมนำมาใช้ในพิธีกรรมและเป็นการปฏิบัติสืบทอดตามฮีตประเพณีดั้งเดิม

6) ไข่อ้อ 1 ฟอง เรียกว่า “นางอ้อ นางแพง” เป็นไข่อ้อที่วางไว้ตรงกลางด้วยข้าวสาร ไข่อ้อที่ใช้ในเครื่องคาย ต้องนำมาจากไข่อ้อที่เลี้ยงอยู่ตามบ้าน ไม่ใช่ไข่อ้อที่วางจำหน่ายตามท้องตลาด ไข่นั้นจะต้องไม่เป็นไขที่จะฟักออกมาเป็นตัว หรือไขลวม

ห่อเหยาจะใช้ไข่อ้อ สำหรับเลี้ยงตาย ใช้ข้าวสารที่อยู่ในคายนูชา (ยกเว้นอยู่ในถ้วย) หว่านลงบนยอดไข่อ้อ เพื่อดูว่าข้าวสารติดอยู่กับไข่นั้นกี่เมล็ด ถ้าติดเป็นกลุ่มแสดงว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีในวันนั้นจะไม่มีอุปสรรค แต่ถ้าติดเป็นเลขคี่แสดงว่าพิธีกรรมจะมีอุปสรรค การเลี้ยงข้าวสารลงบนไข่อ้อทั้งหมด 3 ครั้งติดต่อกัน

7) เทียน เทียนเหล่านี้นี้ไม่ใช่จุดเพราะเป็นเทียนบูชาผี เทียนที่อยู่ในเครื่องคายแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่

“เทียนงาเทียนลิม” เป็นเทียนชนิดพิเศษที่มีไขเฉพาะในกลุ่มห่อเหยา เทียนงาทำจากขี้ผึ้งผสมกับฝ้ายเพื่อทำเป็นไส้เทียน จากนั้นใช้เทียน 2 เล่มนำมาประกบเข้ากันทำเป็นสามง่าม เรียกว่า “เทียนงา” และนำเทียนที่ทำขึ้นเองจำนวน 3 เล่ม นำมาพันให้เป็นเทียน 1 เล่ม ที่มีลักษณะคล้ายกระบอง เรียกว่า “เทียนลิม” เทียนงาเทียนลิมจะปักไว้ที่ถ้วยข้าวสารข้าง ละเล่ม

เทียนบูชา หมายถึงเทียนที่มีจำหน่ายอยู่ตามท้องตลาดทั่วไป จะมีอยู่ 2 แบบ แบบแรกเป็นเทียนที่อยู่ในกรวยที่ทำจากใบขนุนจำนวน 8 เล่ม แบ่งใส่กรวย ๆ ละ 2 เล่ม ปักลงบนถ้วยข้าวสารข้างละ 2 กรวย เทียนที่ไม่ใส่ในกรวย หมอเหยาเรียกว่า **เทียนเป็อย** มีจำนวน 8 เล่ม เช่นกัน ปักลงบนข้าวสารที่อยู่ในถ้วยข้างละ 2 คู่

นอกจากนี้มีเทียนอีกชุดหนึ่งที่ไม่ได้อยู่ในถ้วยข้าวสาร แต่จะวางอยู่ที่ข้าวสารบนผ้าฝ้ายขาว เทียนกลุ่มนี้ใช้จุดบอกกล่าวแก่ผีเมื่อประกอบขันธ์ตอนต่าง ๆ ตามพิธีกรรมไม่ระบุว่ามีจำนวนเท่าใด เพราะเป็นเทียนที่กลุ่มลูกเลี้ยงนำมาบูชาผี

8) เงินลาด เป็นเงินโบราณที่มีใช้อยู่ในหัวเมืองทางภาคอีสานซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง (ชวิช ปุณ โณทก, 2542 : 430) เงินลาดจะมีร่องตรงกลางคล้ายเรือหรือกระสวยทอดผ้า ยาว 3 นิ้ว กว้าง 0.5 นิ้ว ทำจากทองเหลืองผสมกับตะกั่ว จำนวน 1 อัน ปักลงตรงกลางกรวยใบพลูบนถ้วยข้าวสาร

9) ใบขนุน ชาวผู้ไทเรียกว่าใบหมากมี ใช้จำนวน 8 ใบ นำมาทำเป็นกรวยเพื่อใส่เทียนและดอกไม้ ใบขนุนจะใช้ในพิธีเหยาทุกประเภท เพราะชาวผู้ไทเชื่อว่า ใบขนุนมีลักษณะคล้ายเรือซึ่งเป็นพาหนะของกลุ่มผู้ไท

10) ใบพลู หรือ “**พลูปลี**” จำนวน 2 ใบ นำมาเย็บเป็นกรวย 1 กรวย ปักไว้บนถ้วยข้าวสาร เพื่อใช้เป็นที่รองเงินลาด หมอเหยาเชื่อว่าใบพลูจะช่วยกำจัดสิ่งชั่วร้ายในพิธีกรรม

11) ท้าวทงท้าวเทม เป็นดาบโลหะจำนวน 2 เล่ม นำมาวางไว้ข้าง ๆ เครื่องคาย หมอเหยาแต่ละคนเป็นผู้นำมา เพื่อใช้เสียดดาบโดยใส่ปลายดาบปักลงบนถ้วยข้าวสาร เพื่อให้ดาบนั้นตั้งอยู่ได้ ทำ 3 ครั้ง นอกจากนี้ ยังใช้ดาบเป็นอาวุธในขั้นตอนการเล่นรอบบ้านรอบเมือง

12) เหล้าขาว จำนวน 1 ขวด วางไว้ข้าง ๆ เครื่องคาย สมัยก่อนหมอเหยาใช้เหล้าที่กลั่นเอง แต่ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต เหล้าที่ชาวผู้ไทกลั่นเองจึงเป็นสิ่งผิดกฎหมาย จึงใช้เหล้าของทางการในการเลี้ยงผี (สัมภาษณ์ สมลี อาจิวิชัย, อดีตผู้ใหญ่บ้าน 15 มกราคม 2552) เหล้าขาวหรือเหล้าสีสิบตรีนี้จะเรียกว่า “**มั่ว**” เวลาดื่มเหล้าจะเรียกว่า “**ชิมั่ว**” เหล้าจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีเหยาเลี้ยงผีเพราะเป็นสื่อในการติดต่อระหว่างวิญญาณผีกับหมอเหยา

13) ดอกจำปา หรือดอกกันทม ใส่ลงในกรวยใบขนุนพร้อมเทียน ปักลงในถ้วยข้าวสารข้างละ 2 คู่ แต่ละกรวยไม่ได้กำหนดจำนวนดอกจำปา แต่จะใส่ให้พอดีกับกรวย

4.4.2.3 เครื่องเล่นผี หมายถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ทำเป็นรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องอาวุธและพาหนะ เครื่องเล่นในพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี ได้แก่ กระดิ่ง เส้าหลักเมือง หอดุ้มหอ

ยก หอลมหอเลย ดอกงา คุ่มโหลงคุ่มแสด ช้างไม้ ม้า เรือ กลองไข่ ฝ้ายสีขาว หมวกกาบลา ฝาใส่มือ หน้าไม้ ปืนไม้ คานไม้ ฝ้ายดอกไม้ มาลัยดอกไม้สด โองน้ำ และเหล้า

1) **กระดิ่ง** ทำจากไม้ไผ่สานเป็นรูปวงกลม จำนวน 1 อัน ใช้สำหรับใส่เครื่องเล่นตีทั้งหมดก่อนและหลังประกอบพิธีเลี้ยงผี โดยวางไว้ข้างกายของหมอเหยา (เจ้าภาพ)

2) **เสาหลักเมือง** ทำจากต้นหม่อน 3 ท่อน ยาวท่อนละประมาณ 6 นิ้ว ทางมีนมี สีเหลือง มีด้ายสีแดง สีเขียวพันรอบ ระยะห่างประมาณ 2 นิ้ว ให้สีแดงอยู่ตรงกลางระหว่างสีเขียว ปลายเสาหลักเมือง 2 เสาทำเป็นร่อง แล้วใช้เสาหลักเมืองอีกอันหนึ่งเสียบลงไป หมอเหยาจะนำเสาทั้ง 3 มาประกบกันเข้าคล้ายเป็นประตูเมืองเมื่อถึงขั้นตอนการปลุกคุ่มเวียงซึ่งหมายถึงการสร้างบ้านแปงเมือง

จะสังเกตเห็นว่าที่เสาหลักเมืองจะมีสัญลักษณ์ของสี 2 สี คือจะใช้ด้ายสีแดงและสีเขียวพันรอบเสาหลักเมืองทั้ง 3 เสา สีแดงหมายถึงผีใต้ดิน กลุ่มที่นับถือจะใช้สีแดงเป็นสัญลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นหมอเหยาที่เรียกว่า “หมอล่า” และกลุ่มหมอขี้เหล้า ส่วนสีเขียวเป็นลักษณะเฉพาะที่หมายถึงกลุ่มหมอเหยาที่ใช้เหล้าในพิธีกรรม (สัมภาษณ์ นางคำ ปัทม, 23 มีนาคม 2552)

ภาพที่ 48 หมอเหยาส่งดูพวงมาลัยฝ้ายดอกไม้ และพวงมาลัยดอกจำปา

เสาหลักเมืองของกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไท เป็นสัญลักษณ์ของประตูเมืองเพราะเมื่อเวลาผีลงมาจากฟ้าจะต้องลงมาเข้าทางประตูเมืองเสียก่อน หมอเหยาจะรู้ได้ทันทีว่าผีลงมาครบหรือยังจากการเลี้ยงข้าวสารที่ไข่ ถ้าข้าวสารจับที่ปลายไข่ 5 เมล็ด แสดงว่าผียังลงมาไม่ครบ ต้อง

ทำการป่าวเชิญผีอีกครั้งจึงจะทำพิธีกรรมต่อไปได้ (สัมภาษณ์ นางด้อม, หมอเหยา, 19 มีนาคม 2552)

3) **หอดุ้มหอยก** เป็นไม้ไผ่รูปสามเหลี่ยมมีเส้นฝ้ายพันแล้วใช้เชือกผูกหอดุ้มหอยกกับปลายไม้ไผ่ ทำเป็นเครื่องเล่นผี ในขั้นตอนของการส่งคูเครื่องเล่น หมอเหยาทุกคนจะนำหอดุ้มหอยกออกมาตรวจสอบโดยการดม หากหมอเหยาตรวจสอบแล้วปรากฏว่ามีสิ่งแปลกปลอม แสดงว่าคนที่ทำเครื่องเล่นนั้นมีวิญญาณความชั่วร้ายแอบแฝงในร่างกาย และหมอเหยาต้องทำพิธีปัดเป่าสิ่งไม่ดีนั้นให้ออกไป เมื่อถึงขั้นตอนการเล่นเครื่องหมอเหยา ก็จะนำหอดุ้มหอยกออกมาแหว่งไปมา

4) **หอลมหอย** ทำจากไม้ยอ เป็นรูปบ้านมีจำนวน 1 คู่ นำไปทามินเพื่อให้มีสีเหลือง หอลมหอยมีลักษณะคล้ายบ้านหรือที่อยู่ของผีบริวารของผีให้ผีแถน

หมอเหยาจะนำหอลมหอยออกเล่น เมื่อถึงขั้นตอนการเลียบบ้านเลียบบเมือง โดยจะแห่รอบปะรำหรือฟาม 3 รอบ แล้วจึงนำไปเก็บไว้ร่วมกับเครื่องเล่นอย่างอื่น

5) **ดอกงา** ทำจากต้นหม่อนนำมาแกะสลักให้เป็นกลีบดอกไม้ จำนวน 6 ดอก แล้วนำมามัดรวมกันมัดละ 3 ดอก นำไปย้อมด้วยขมิ้นที่เตรียมไว้เพื่อให้มีสีเหลืองและมีกลิ่นหอม ดอกงามีลักษณะคล้ายกับดอกกระดังงา ถือได้ว่าเป็นดอกไม้ประดิษฐ์เพียงชนิดเดียวที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในพิธีเหยาเลี้ยงผี

เมื่อถึงขั้นตอนการเล่นเครื่อง หมอเหยาจะนำดอกงามาดมเพื่อตรวจสอบว่า มีสิ่งชั่วร้ายปะปนหรือไม่ โดยเริ่มจากหมอเหยาที่เป็นประธานในพิธี และส่งต่อกันไปจนสิ้นสุดที่หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพ หมอเหยาจะนำดอกงาส่งให้กับผู้เข้าร่วมพิธีดม และถามว่า หอมหรือไม่ ผู้ที่ดมดอกงาจะต้องตอบว่า “หอม” ถ้าตอบว่า “ไม่หอม” จะทำให้ผีไม่พอใจ และจะต้องถูกปรับเป็นเหล่าขาว

6) **ตุ้มโหลงตุ้มแสด** หรือเรียกอีกอย่างว่า “ตุ้มโหลงชาวแปด ตุ้มแสดชาวสอง” ตุ้มโหลงทำจากฝ้ายสีขาว เย็บติดกับไม้ดอกเตา คล้ายกับร่มกันแดด ตุ้มแสดทำจากฝ้ายสีขาวเย็บเป็นรูปวงกลมจะอยู่ระหว่างกลางไม้ ไม้ที่ใช้ทำต้องจากยอดของดอกเตาเท่านั้นเพราะเป็นไม้อ่อนและดัดง่าย จะใช้ไม้อื่นๆทำไม่ได้ ทั้งตุ้มโหลงและตุ้มแสดใช้ในขั้นตอนการเล่นเครื่อง และเป็นสัญลักษณ์ของเครื่องสูงสำหรับเจ้านาย

7) **ซ่างไม้** ทำจากไม้ต้นยอ จำนวน 1 คู่ แกะเป็นรูปซ่างเพศผู้และเพศเมียอย่างละตัว ทามินให้มีสีเหลืองและมีกลิ่นหอม นำไปวางรวมกันกับเครื่องเล่นต่าง ๆ ที่อยู่ในกระดัง เมื่อถึงขั้นตอนการคล้องซ่าง หมอเหยาจะนำซ่างไปอาบน้ำ พร้อมกับร้องบทสวดควบคุม

ไปด้วย ช้างเป็นเครื่องเล่นที่สำคัญมากในพิธีเหยาเลี้ยงผี จะขาดไม่ได้ เพราะขั้นตอนการคล้องช้างเป็นขั้นตอนสำคัญของพิธีเหยาเลี้ยงผีวันที่สอง

8) **ม้า** ทำจากไม้ไผ่เหลาให้สะอาด คัดให้เป็นโครงรูปม้า 1 ตัว ใช้เชือกผูกโยงไปตามจุดของไม้ไผ่ จนเกิดเป็นรูปม้า ที่หางม้าใช้ด้ายผูกห้อยลงมาใช้นุ่นติดที่ปลายหาง ส่วนที่คอใช้กระดิ่งผูก ม้ามีความสำคัญเท่ากับช้างเพราะนอกจากจะมีความหมายว่าหมายถึงเหล่าแล้ว ยังหมายถึงสัตว์พาหนะอีกด้วย ใช้ในขั้นตอนการเลียบบ้านเลียบเมือง

9) **เรือ** ทำจากไม้ยอแกะสลักเป็นรูปเรือ 2 ลำ ยาวลำละประมาณ 16 เซนติเมตร แล้วนำไปทาด้วยขมิ้นเพื่อให้มีสีเหลือง การทำเรือต้องทำพร้อมกับไม้พายเรือ 2 อันควบคู่กัน จากนั้นนำไปรวมไว้ที่กระดิ่ง ขั้นตอนการเล่นเรือซึ่งเป็นขั้นตอนต่อจากการคล้องช้าง หมอเหยาจะนำเรือออกมาเพื่อนำไปลอยในโอ่งน้ำที่เตรียมไว้หน้าปะรำหรือผาม หรือที่เรียกว่าการสว่างเรือ หมอเหยาจะเปลี่ยนกันลอยเรือจนครบ จากนั้นจึงนำเรือไปแขวนไว้ที่หิ้งผี ในขณะที่ลอยเรือหมอเหยาจะร้องบทประกอบ

10) **กลองไซ่** หรือกลองโหลง ใช้ไซ่ไม้คียบจำนวน 2 ฟอง ต้องไม่ใช่ไซ่ข้าวหรือไซ่ไซ่ที่ไม่ฟักออกมาเป็นตัว จากนั้นใช้ซี่ผึ้งติดรอบไซ่ไซ่เมล็ดข้าวเปลือกติดเรียงกันจนรอบไซ่ จากนั้นใช้เส้นด้ายผูกที่ไซ่โยงกับเสาไม้ไผ่ที่เหลาไว้หน้าไปแขวนไว้ที่หิ้งผี

11) **ฝ้ายขาว** เป็นฝ้ายที่ได้จากธรรมชาติที่หมอเหยาทำขึ้นเอง นำมาทำเป็นไม้ดีกลองไซ่ และใช้สำหรับคล้องช้าง

12) **หมวกกาบลา** ทำจากไม้ไร่ เหลาให้สะอาดแล้วนำมาสานเป็นหมวกคล้ายงอบของชาวยวน 1 อัน ย้อมขมิ้นเพื่อให้มีกลิ่นหอม หมอเหยาเจ้าภาพจะเป็นผู้ใส่ในเวลาออกเลียบบ้านเลียบเมือง เพื่อเป็นเครื่องป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่จะมาทำร้ายที่ศีรษะ เพราะชาวผู้ไทเชื่อว่าขวัญหัวมีความสำคัญมาก จึงต้องป้องกันไว้

13) **ฝ่าใต้มือ** ทำจากดอกไม้ไร่สานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เท่ากับฝ่ามือ ตรงกลางจะทำเป็นรูเพื่อใช้นิ้วสอด เพื่อจับได้สะดวก ย้อมด้วยขมิ้น โดยมือจะมีจำนวน 1 อัน หมอเหยาเจ้าภาพจะเป็นผู้ถือฝ่าใต้มือออกแกว่งในขั้นตอนการเลียบบ้านเลียบเมือง

14) **หน้าไม้** ทำจากไม้ไร่ เหลาให้สะอาดคัดเป็นรูปธนูหรือหน้าไม้ จากนั้นใช้เชือกจึงเป็นรูปหน้าไม้จำนวน 1 อัน หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพเลี้ยงผีเท่านั้นเป็นผู้ถือหน้าไม้ โดยหมอเหยาจะทำท่าทางยิงหน้าไม้ไปรอบๆ พื้นที่ของพิธีกรรม

15) **ปิ่นไม้** จำนวน 1 คู่ ทำจากไม้ยอแกะเป็นรูปปิ่น ยาวประมาณ 16 ซม. ทาขมิ้นสีเหลือง เป็นสัญลักษณ์แทนอาวุธ

16) **ดาบไม้** ทำจากไม้ยอ ทาด้วยขมิ้นให้เหลือง จำนวน 16 อัน ร้อยด้วยเชือกให้เป็นพวง เป็นสัญลักษณ์ของอาวุธ

17) **ฝ้ายดอกบัว** สีขาว 1 ใจ นำมามัดเป็นปมให้เป็นข้อ ๆ คล้ายกับพวงมาลัยดอกไม้ ฝ้ายดอกบัวจะมัดเป็นปม 32 ปม มาลัยที่มัดมีทั้งดอกตูมและดอกบาน หมอเหยาจะใช้ฝ้ายดอกบัวรัดที่มวยผม ส่วนหมอเหยาที่มดสั้นจะใช้ฝ้ายดอกบัวมัดรอบหัวคู่กับฝ้ายดอกไม้ที่ใช้มัดหัวอยู่แล้ว หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพจะได้พวงมาลัยฝ้ายดอกบัวที่เป็นดอกบาน 1 พวง และดอกตูมอีก 3 พวง ส่วนหมอเหยาคนอื่นที่มาร่วมเลี้ยงจะได้พวงมาลัยที่เป็นดอกตูม คนละ 1 พวงเท่านั้น หมอเหยาจะไม่นำฝ้ายดอกบัวไปคล้องที่ตัวเพราะถือว่าฝ้ายไม่ชอบ ส่วนพวงมาลัยดอกไม้ที่นิยมคล้องที่ตัวนั้นจะใช้พวงมาลัยดอกไม้สด มาลัยฝ้ายดอกบัวไม่ได้กำหนดว่าจะทำทำใด แต่หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพจะต้องได้มากกว่าหมอเหยาคนอื่น ส่วนหมอเหยาคนอื่นจะได้คนละพวงและจะต้องทำให้ครบจำนวนหมอเหยาที่มาร่วมในพิธีเลี้ยงผี

18) **มาลัยดอกไม้สด** ทำจากดอกจำปา (ลั่นทม) นำดอกจำปามาร้อยเป็นพวงเท่ากับจำนวนหมอเหยา หรือมากกว่ายิ่งดี หมอเหยาใช้พวงมาลัยดอกจำปาเป็นเครื่องล่อให้ผีลงมาเร็ว ในกรณีที่พวงมาลัยสั้น หมอเหยาจะใช้พวงมาลัยดอกจำปากล้องคอ แต่ถ้าพวงมาลัยยาวนิยมใช้คล้องสะพายไหล่ หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพจะได้พวงมาลัยดอกจำปามากกว่าหมอเหยาคนอื่น การเลี้ยงผีนิยมใช้ดอกจำปา (ลั่นทม) เป็นเครื่องบูชาผีไม่นิยมนำดอกไม้ชนิดนี้ไปบูชาพระ พวงมาลัยดอกไม้สดนอกจากจะได้จากกลุ่มญาติและลูกเลี้ยงแล้ว ส่วนหนึ่งได้จากกลุ่มลูกเลี้ยงที่นำพวงมาลัยดอกจำปามาบูชาแก่แม่เมือง เพื่อเป็นการคารวะผีหรือของรักษาที่อยู่ในตัวแม่เมือง

19) **โองน้ำ** ใช้โองน้ำขนาดกลาง ใส่น้ำให้เต็ม ตั้งไว้ที่ลานหน้าปะรำหรือผามเพื่อใช้ในขั้นตอนการเล่นคล้องช้างคล้องม้า โองน้ำเป็นสัญลักษณ์ของ ห้วย หนองน้ำ หรือ แม่น้ำ เพราะในพิธีกรรมจะต้องนำช้างไปเล่นน้ำ หรือเป็นการจำลองการคล้องช้างป่า ในขณะที่ช้างกำลังเล่นน้ำอย่างเพลิดเพลิน จะไม่ได้ระวังตัวมาก จึงสามารถคล้องช้างได้ง่าย

20) **เหล้าอุ** จำนวน 1 ไห เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในพิธีเลี้ยงผี เหล้าอุหรือ “ซ้าง” ใช้ในขั้นตอนกินเหล้าโฮมพล การดื่มเหล้าอุเรียกว่า “ซ้างซ้าง” เพราะต้องใช้ไม้ซ้างซึ่งทำเป็นหลอดดูด เนื่องจากไม้ซ้างนั้นมีลักษณะคล้ายวงซ้าง

4.4.2.4 **เครื่องแต่งกาย** หมอเหยาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้หญิงอาวุโส จึงสวม “เสื้อมอ” ซึ่งเป็นเสื้อแขนยาวสีดำหรือสีน้ำเงินคอกลม เย็บริมผ้าหรือกั้นด้วยผ้าสีแดงตรงกลางเสื้อ ชายเสื้อ คอ และแขน ส่วนกระดุมเสื้อจะใช้เหรียญ ใต้วงมดหมี คล้องผ้าสไบสีส้มและลวดลายสวยงาม ซึ่งเรียกว่า “การแต่งเฮ้” สวมตุ้มหูทองคำส่วนหมอเหยาคนใดที่ไม่มีตุ้มหูที่ทำ

จากทองคำจะใช้ดอกกลิ่นหอมแทนต่างหู เมื่อถึงขั้นตอนพิธีกรรมหมอเหยาแต่ละคนจะสวมพวงมาลัยดอกกลิ่นหอมผ้าเบี่ยง และใส่ดอกไม้ฝ้ายที่ศีรษะทุกคนถือว่าเป็นเครื่องประดับที่ครบสมบูรณ์

พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี เป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญต่อหมอเหยามาก การที่หมอเหยาแต่ละคนจะรักษาโรคผู้ป่วยได้นั้น จะต้องสร้างและรับพลังอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์จากผีให้ผีแดน เสียก่อน เมื่อเช่นไหว้ผีหมอทุกปี พลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ก็จะเกิดแก่หมอเหยาเพราะตัวหมอเหยานั้นเป็นร่างทรงของผี เมื่อผีได้รับเครื่องเซ่นไหว้ก็จะทำให้หมอเหยามีสุขภาพดีสมบูรณ์ ถ้ากลุ่มผู้ป่วยเห็นว่าหมอเหยาคนใดมีพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อและความศรัทธาในของรักษาหรือผีของหมอเหยาเป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกที่จะรักษากับหมอเหยาผู้นั้น

ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่หมอเหยาทุกคนเข้าร่วมเลี้ยงผีประจำปี เพราะต้องการเน้นย้ำฮึดครองประเพณีดั้งเดิม เมื่อมีการประพฤติปฏิบัติสืบทอดทุกปีจะทำให้หมอเหยาจดจำฮึดครองได้แม่นยำ เป็นการถ่ายทอดและรักษาขั้นตอนพิธีกรรมไม่ให้สูญหาย

4.4.3 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรม เครื่องดนตรีที่ใช้การประกอบพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี ส่วนใหญ่จะใช้ปี่ผู้ไท แคน และกระจับปี่เป็นหลัก หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดหาเครื่องดนตรี โดยเตรียมแคนมาไว้หลายเลา เพราะในพิธีกรรมนั้นจะมีการบรรเลงเครื่องดนตรีทุกขั้นตอน ในพิธีกรรมจะใช้ปี่ผู้ไท 1 เลา แคนอย่างน้อย 3 เลา สำหรับทำนองนั้นมีลักษณะรูปแบบเป็นของผู้ไท มีการร้องเหยาที่คล้ายทำนองการเตี้ย บทร้องจะใส่ทำนองลำผู้ไท ปี่ผู้ไท และแคนจะเป่าเป็นทำนองลายสุดสะแนน ลายลมพัดพร้าว ลายโปยซ่าย และลายสร้อย ซึ่งเป็นเพลงแคนในระดับสูง กลาง และต่ำสลับกันไป ผู้ที่เล่นเครื่องดนตรีเหล่านี้จะเป็นกลุ่มนักดนตรีที่ติดตามหมอเหยาไปร่วมทำพิธีกรรมเหยาเป็นประจำ โดยเฉพาะปี่ผู้ไทซึ่งเป็นเครื่องดนตรีหลักในพิธีกรรมเหยา ไม่ว่าจะเป็นเหยารักษาโรค เหยากุมฝี้ออกซึ่งใช้เป่าสด ๆ ส่วนในพิธีเลี้ยงผีประจำปี ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เป็นงานรื่นเริง เครื่องดนตรีจะต้องใช้มากขึ้น

ในสมัยก่อน พิธีเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยาใช้ปี่ผู้ไท แคน และกระจับปี่(พิณ) ชาวผู้ไทเชื่อว่า ปี่ เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ติดต่อกับผีแดน สำหรับหมอเหยาที่มีฐานะดีเท่านั้นจึงจะใช้ปี่ผู้ไทเป็นเครื่องดนตรีร่วมกับแคน เพราะ ค่าจ้างหมอปีมีราคาแพงกว่าเครื่องดนตรีชนิดอื่น และปัจจุบันหากคนเป่าปี่ได้ยาก ปัจจุบันหมอเหยาที่มีฐานะทางการเงินไม่ดีจึงใช้เฉพาะแคน กระจับปี่ และฉิ่งในพิธีเลี้ยงผี (สัมภาษณ์ นายสมลี อัจฉริยะ, 20 มีนาคม 2552)

นักดนตรีที่หมอเหยาเชิญมาร่วมงาน นอกจากจะคอยติดตามหมอเหยาไปประกอบพิธีกรรมเหยาแล้ว อีกสถานะหนึ่งคือญาติของหมอเหยาเพราะการเป็นนักดนตรีที่สามารถเป่าปี่

และแคนในพิธีกรรมเหยาได้นั้นจะต้องมีการสืบทอด การเป่าปี่ผู้ไทและการเป่าแคนในพิธีกรรมเหยาจะมีท่วงทำนองที่มีลักษณะพิเศษ เช่น ปี่และแคน เป่าลายหมอเหยา โดยเฉพาะถ้าหมอปี่และหมอแคนคนใดที่ไม่เคยเป่าเมื่อไปเป่าในพิธีกรรมหมอเหยาจะไม่สามารถเหยาได้ เพราะเสียงปี่ผู้ไทและแคนจะไม่สื่อให้ผีที่ผีแถนลงเทียมร่างหมอเหยา หมอปี่และหมอแคนจึงเป็นบุคคลที่ต้องคอยติดตามหมอเหยาไปรักษาโรคเป็นประจำ เนื่องจาก ปี่ผู้ไทนั้นหาคนเป่ายาก ดังนั้นในพิธีกรรมเหยารักษาโรค หมอแคนหรือ “หมอม้า” เป็นเครื่องดนตรีหลักเพื่อสื่อสารกับผีที่ผีแถนและหมอแคนส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติเดียวกันกับหมอเหยา

ภาพที่ 49 ปี่ผู้ไท เครื่องดนตรีหลักในพิธีเหยาเลี้ยงผี

ภาพที่ 50 ปีผู้ไท แคน กระจับปี ในพิธีเลี้ยงผี

ภาพที่ 51 แคน กระจับปี ในพิธีเลี้ยงผี

4.4.4 เวทมนตร์คาถาหรือบทสวดในพิธีกรรม เวทมนตร์คาถาเป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรม เวทมนตร์คาถาเรียกอีกอย่างว่าบทร้องหรือบทสวดซึ่งจะมีทั้งที่เป็นบทยาวและบทสั้นๆ ขึ้นตอนของการเลี้ยงผี เวทมนตร์คาถาที่เป็นบทยาวจะอยู่ใน “บทป่าวผี” หรือบทเชิญผี ซึ่งเป็นบทสวดเพื่อเชิญผีให้ลงมาพร้อมเลี้ยงผี หรือมาดื่มกินเครื่องเซ่น และมาฟ้อนรำเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน บทป่าวผีในพิธีเหยาเลี้ยงผีจะเป็นการเชิญผีไปผีเถน ผีเชื้อผีมูล และผีที่ดีที่ช่วยปกป้องคุ้มครองให้หมอเหยาและครอบครัว ตลอดจนลูกเมืองและลูกเลี้ยงได้อยู่ดีกินดี ในบทป่าวผี จะแสดงถึงความเคารพและระบุถึงชื่อครูผี สถานที่ที่ผีอยู่ ซึ่งล้วนแต่เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การป่าวผีจะเริ่มจากหมอเหยาที่อาวโสที่นั่งอยู่หัวแถวเริ่มก่อน พร้อมกับเสียงแคน จากนั้นหมอเหยาแต่ละคนก็จะเริ่มป่าวผี โดยหมอเหยาแต่ละคนจะแสดงอาการแตกต่างกันออกไป เช่น การตบมือนั่งโยกตัวไปมา การป่าวผีของหมอเหยาจะร้องออกมาอย่างฉะฉานไม่ติดขัด

นอกจากนี้เวทมนตร์คาถาหรือบทร้องสั้นๆ จะปรากฏในขั้นตอนอื่นๆ ที่ต่อกับบทป่าวผี ภาษาที่ใช้ในบทสวดทุกขั้นตอนเป็นถ้อยคำที่มีการเลือกสรรและมีการส่งสัมผัส มีท่วงทำนอง จังหวะลีลา เน้นความประณีตของถ้อยคำเพราะเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งต้องใช้สื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะกล่าวละเอียดต่อไป

ภาพที่ 52 เสาหลักเมือง ทำจากไม้ต้นหม่อน และมีด้ายสีแดงสีเขียว และสีน้ำเงิน พันรอบ

ภาพที่ 53 หอลมหอลอย ทำจากไม้ข่อย

ภาพที่ 54 กลองไข่

ภาพที่ 55 เรือที่ทำจากไม้ข่อยพร้อมด้วยไม้พาย

ภาพที่ 56 ช้างพลายแก้ว ทำจากไม้ข่อย

ภาพที่ 57 ขอสับข้าง และง้าว ทำจากไม้ไผ่ไร่

ภาพที่ 58 ดาบไม้ ทำจากไม้ข่อย

ภาพที่ 59 ตุ่ม โหลง ตุ่ม แสด

ภาพที่ 60 ปืนที่ทำจากไม้ยอ

ภาพที่ 61 ดอกงา ทำจากไม้คั้นหมอน สัญลักษณ์ของดอกไม้ป่า

4.4.5 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

พิธีเหยาเลี้ยงผีจัดขึ้นที่ลานหน้าบ้านของหมอเหยาเจ้าภาพ การประกอบพิธีกรรมใช้เวลา 2 วัน กับ 1 คืน ในวันแรกเป็นช่วงเวลากลางคืนมีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมได้ดังนี้

ขั้นเตรียมสถานที่

ขั้นเชิญผีลง

- ปาวผีลง
- ฟายเหล่า
- คอบผีปู้ตา
- กินเหล่าดอกแดง

ขั้นเล่นเครื่องเล่นผี

- ตีกลอง โหลง โสมพล
- ปลุกคุ่มปลุกเวียง
- ส่องคูเครื่องเล่นผี
- เอ้พวงมาลัย
- ปิดหิ้งปิดหอ

- เลียบบ้านเลียบเมือง
- กินเหล้าโฮมพล
- เล่นเครื่องเล่นผี
- คมคอกงา
- ตีกลองโฮมพล

วันที่ 2 เป็นช่วงเวลากลางวัน บางขั้นตอนจะซ้ำกับช่วงกลางคืน แต่มีขั้นตอนที่เพิ่มเข้ามาไม่เหมือนกัน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนเชิญผี

ขั้นตอนเช่นไหว้ผี

ขั้นตอนเครื่องเล่นผี

- คล้องช้าง
- คล้องม้า
- ส่วงเรือ
- ถมฮอยช้าง
- แอนสาว
- กินเหล้าขอชากินยาขอคก้อง

ขั้นป่าวลาผี

ขั้นยกหิ้งผีขึ้นเรือน

- แวนหิ้งผี
- ป่านเมืองป่านฝาย

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีที่หมอเหยาประกอบขึ้นมีขั้นตอนและรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.4.5.1 ขั้นตอนเตรียมสถานที่ ตอนเช้าวันแรกของการเลี้ยงผี กลุ่มญาติที่เป็นผู้ชายจะช่วยกันสร้างปะรำ โดยจะหันหน้าปะรำหรือผามไปทางทิศเหนือ จะไม่หันไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้ เนื่องจากในช่วงเวลานี้ แสงแดดจะส่องทำให้เงาของหมอเหยาทับเครื่องคาย ทำให้ผีไม่ลงเทียมร่าง จึงเป็นข้อ “ชะล่า” หรือข้อห้าม นอกจากนี้การหันหน้าปะรำไปทางทิศใต้ก็ไม่นิยมทำเช่นกัน เมื่อจัดทำปะรำเสร็จแล้วมีลำดับเวลาในการประกอบพิธีดังนี้

เวลาประมาณ เวลา 14 .00 น.เริ่มนำกะโตกเครื่องคายที่เตรียมไว้แล้วออกมาตั้งประจำที่หมอเหยา มีกลุ่มลูกเลี้ยงและญาติ ๆ เป็นผู้จัดเตรียมเครื่องคายไว้

เวลา 15.00 น. – 16.00 น. นำหิ้งผีมาแขวนไว้ตรงกลางปะรำ ซึ่งเป็นที่นั่งของ หมอเหยาเจ้าภาพ ไม่นิยมแขวนหิ้งผีก่อนหรือหลังเวลา 15.00 น. – 18.00 น. เพราะจะทำให้ พลังอำนาจของผีอ่อนด้อยลงไป จากนั้นจะนำกระดิ่งที่ใส่เครื่องเล่นออกมาวางไว้ที่ข้างเครื่องคาย ของหมอเหยาเจ้าภาพ ผู้ที่นำหิ้งผีไปแขวนจะเป็นผู้แต่ผู้แก่ที่หมอเหยาให้ความเคารพ ในขณะที่แขวนผู้แขวนจะบอกกล่าวแก่ผีให้ทราบว่าแขวนหิ้ง ขอให้แขวนได้อย่างง่ายและสะดวก การนำหิ้งผีไปแขวนไว้กับผนังของปะรำเป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มพิธีกรรมเลี้ยงผี หิ้งผีจะต้องแขวนให้สูงเหนือพื้นกับเครื่องคายของหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพ ประมาณ 1.30 เซนติเมตร

เวลา 17.00 น. หมอเหยาเริ่มมาถึงและนำของส่วนตัวที่นำมาจากบ้านเช่น เงินลาดมาเสียบไว้ที่เครื่องคาย วางดาบ 2 คู่ ที่ข้างเครื่องคาย จากนั้นเจ้าภาพจะเตรียมอาหาร ออกมาต้อนรับหมอเหยา

เวลา 18.45 น. หมอเหยาที่เป็นประธานนั่งประจำที่ จากนั้นหมอเหยาคนอื่น ๆ เข้านั่งประจำเครื่องคายของตน

ภาพที่ 62 การแขวนหิ้งผี โดยผู้อาวุโสที่หมอเหยาเจ้าภาพให้ความเคารพ

ภาพที่ 63 ฉายาของหมอเหยาช่วยกันแขวนหิ้งผีในพิธีเหยาเลี้ยงผี

4.4.5.2 **ขั้นเชิญผีลง** หรือเชิญผีลงเทียมร่างหมอเหยา เริ่มเวลา 18.00 น. โดยประมาณ เพราะช่วงเวลานี้หมอเหยาจะเรียกว่าช่วงที่ “หนุออกจากกู” โดยหมอเหยาผู้อาวุโสสูงสุดหรือประธานหัวแถวจะเป็นผู้นำในการเชิญผีก่อน ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

- **ป่าวผี** หรือเชิญผีไทผีแดนลงมาร่วมในพิธีเลี้ยงผี หมอเหยาแต่ละคนก็เริ่มป่าวผีตนลงมา ในช่วงนี้ดนตรีจะบรรเลงคลอ ขณะป่าวผีหมอเหยาทุกคนจะจับที่ชายผ้าสไบหรือผ้าเฉียงแล้วพัดไปมา เมื่อหมอเหยาเริ่มป่าวผีไม่นานผีก็จะลงมาเทียมร่างของหมอเหยา โดยร่างกายของหมอเหยาจะแสดงอาการแปลก ๆ เช่น ตบมือ นั่งฟ้อนรำ นั่งโยกตัวไปมาซึ่งหมอเหยาเรียกว่า “อาการสุน” ซึ่งเป็นอาการที่แสดงว่าผีได้เข้าเทียมร่างเรียบร้อยแล้ว ในช่วงนี้เองนางเปียง จะเป็นผู้รินเหล้าให้หมอเหยาดื่ม พร้อมสอบถามว่าผีที่มานั้นชื่ออะไร เป็นใคร และมาจากไหน ช่วงนี้ผู้เข้าร่วมพิธีจะรู้ว่าผีที่มาประทับทรงหมอเหยาแต่ละคนเป็นใคร การที่ผีจะลงมาเทียมร่างหมอเหยานั้นนอกจากหมอเหยาจะแสดงอาการแกว่งผ้าสไบแล้ว ยังมีบทสวดเพื่อป่าวผี หรือเชิญผีให้ลงมาเทียมร่างของตนทุกคน แต่ละคนจะใช้บทสวดคล้ายกัน ดังนี้

ตัวอย่างบทป่าวผีสำนวนของนางคำ อินอ่อน

ว่าท่อนั้นคองโหลงมิได้อ่า

เฮามาพ้อมเสงปีไม้แห้งน

เว้าจี้แฉ้วหื้อป่าวกันลง

จับแก่นางน้อยพาจา

เอาขันเมียงเมอชูเขาคู้

เมอเป็งคู้งหน้าต่าง

เจ้าอยู่นั้นนอนหลับสู้ตื่น

ข้อยอยู่นั้นนอนหลับหื้อตื่น

เสงปะท้าวทางได้มาหา

เสงปะหมู่ไทเจ้า

หื้อเจ้าใจปะตุโหลงเอาช่าง

เฮาละห้ำเวงโหลงสี่ค้อย

มิหงายมือมาเป่า

ขันเทนหลานน้อยขอไหว

เขาหาไปลงคูปหลังงาม

เฮาเห็นหาพญาบ้านทะเลิง

เห็นเป็งคู้งหน้าต่าง

เจ้าอยู่นั้นนอนหลับสู้ตื่น

มาเ็นเจ้ายังเ็นอยู่บ่

ข้อยอยู่นี้หลับสู้ตื่น

เสงปะท้าวทางได้มาหา

เสงปะหมู่ไทเจ้า

สาวนางน้อยหื้อปอนกะไค้งา

ดินซ่ายเฮาเหยียบกะไค้งา

เห็นฮอดแล้วนั่งแจบคู่คน

มือสิบนิ้วก้มกาบพญาเมิง

ข้อยมานี้มิได้หงายมือมาเป่า

ขันเทนหลานน้อยขอไหว

ว่าท่อนั้นคองฟ้ามิได้เซา

เฮามาพ้อมเสงเคนไม้แก้ว

จับโหนางน้อยพาเว้า

เอาขันเผ็งเมอขอขบคุ่มเวง

เอาพ้ออ่อนเมอชูเพิ่นแก้ว

อย่างบาดกว้างคู้งที่เวงเฮา

มาเ็นเจ้ายังเ็นอยู่บ่

มาเ็นข้อยยังเ็น

เสงพญาทางได้มาเว้า

เสงเว้าหมู่นางเมิง

หื้อเจ้าจ่างเป็นน้อยเอาหวาน

ข้อยมานี้มิตบมือมาค้าย

ขันเผ็งหลานน้อยขอเล่น

ขันดอกไม้เขาไหวข้อยขอ

ไปลงพามหลังกว้างได้คุ่มเวงเอย

พญาเมิงสายล่าย

อย่างบาดกว้างคู้งที่พญาเมิง

บ่พญาเมิงเอย

นอนหลับข้อยยังสู้ตื่น

มาเ็นข้อยยังเ็น

เสงพญาทางได้มาเว้า

เสงเว้าหมู่คุ่มเวง

นางสีดาหื้อนปอนกะไค้งแก้ว

ดินขวาเฮาเหยียบกะไค้งแก้ว

ผมอยู่โหนไปตางสาต

ข้อยมานี้มิได้ตบมือมาค้าย

ขันเผ็งหลานน้อยขอเล่น

ขันดอกไม้ขอใส่นิมนต์

เฮาละहींหอยกตีกลอง	หอทองตีเปา
กลองหน้าหัดตีปาวคนกล้า	กลองหน้าหัดตีปาวคนโสม
ผู้ญิงมิเหื้อไปคาวงาย	ผู้ชายมิเหื้อไปคาวมื่อ
ตีกองโหลงขอเหื้อตกตีกลิ้น	ตีกองแก้วเหื้อตั้นคู่คน
หลายบ่อนเฮาเยอะไปคู	หลายปะคูเฮาเยอะไปเว้
หลายแม่น้ำเฮาเยอะไปเซย	เหื้อเจ้าแต่งคนกล้าอย่างนาน
คนหาญอย่าช้า	เฮาไปนี่เหื้อตีข้างไปหลาย
ตีพายไปมาก	ยังมาคือน้ำยิ่งผาย
ขี้มามีคือน้ำขี้ฮั	หลังเอาะเขอเวงโหลงสิค้อย
เวงน้อยเหมิดคู่คน	หลังเอาะแล้วอัดปะคูโหลงเหื้อแจบ
แนบเป็นน้อยเหื้อตี	สับข้างห้ามาเจิกเพิก
เบิกหน้าข้างห้ามาโอยโคย	มาเบิงคูกหน้าต่าง
เฮาละอย่างคงที่คายโทน	มาโสมอยู่โตกพาหงาย
มาโสมอยู่คายเฮาตั้ง	มาโสมแล้วชมน้ำคุดหอมขัน
น้ำจันหอมอ่อน	เฮาล้างเหื้อเป็นบพ...

(สัมภาษณ์ นางคำ อินอ่อน, 17 มีนาคม 2551)

ถอดความได้ว่าพูดตามฮิตคองประเพณีและฮิตฟ้าคองเมืองที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เรามาพร้อมกับเสียงปี่และเสียงแคน บอกกล่าวแล้วชวนกันลงจับที่หัวและเกล้าของนางเอาขันสิ่ง มาคอบบ้านเมือง เอาขันเมียงกลับให้เขาดู เอาใบพลูอ่อนให้เขาได้เคี้ยว กลับทางหน้าต่าง เดินให้เร็ว เพื่อจะได้ถึงเมืองเรา เจ้าอยู่ที่นั่นนอนไม่รู้ตื่น พรุ่งนี้เจ้าอยู่บ้านหรือเปล่า ข้อยอยู่นั่นนอนตื่นแล้ว มาเรียก ข้อยยังเรื่อน เสียงพูดท้าวคนใดมาหา เสียงพระยาคนใดมาพูด เสียงปากของพวกไทเจ้า เสียงเว้าของ กวานเมือง ให้เจ้าเปิดประตูใหญ่เอาข้าง ให้เจ้าจ้างเอาแผ่นไม้เอากวาน เราจะเข้าเมืองหลวงฝัดค้อย ข้อยมานี้ไม่ได้ตบมือมา มิได้มามีมือเปล่า ขันฝิ่งหลานน้อยยกถวาย ขันเทียนหลานน้อยยกโอไห้ว ขัน ดอกไม้ขอยกโอไห้วอน เขามาหาไปลงตบหลังงามไปลงผามหลังกว้างนะคุ่มเวง(พระยาแถน) เราขึ้น หาทั้งพญาบ้านและพญาเมือง ขึ้นทางหน้าต่าง เดินอย่างรวดเร็วถึงบ้านพญาเมือง(พญาแถน) เจ้าอยู่นั้น นอนตื่นหรือยังพญาเมือง ข้อยอยู่นั่นนอนตื่นแล้ว มาหาข้อยยังเรื่อน เสียงปากท้าวทางใดมาหา เสียง พญาทางใดมาพูด เสียงปากหมู่ไทเจ้า เสียงพูดหมู่คุ่มเวง สาวนางน้อยให้หยอนบันไดงา สาวสิดาให้ หยอนบันไดแก้ว เอาขันเทียน มาถึงแล้วทุกคนนั่งลงพร้อมกัน เส้นผมอยู่ที่หัวปูแทนเสื้อมือสิบนิ้ว ก้มกราบพญาเมือง(แถน) ข้อยมานี้ไม่ได้ตบมือมา ไม่ได้หยายมือมาเปล่า ขันฝิ่งหลานน้อยยกถวาย

ชั้นเทียนหลานน้อยขอไหว้ ชั้นดอกไม้ยกมาเชิญ เราขึ้นหอยกตักกลอง หอทองตีป่าว กลองหน้าหกตี ป่าวคนกล้า กลองหน้าห้าตีป่าวคนมารวม ผู้หญิงมิให้ไปช้า ผู้ชายมิให้ไปทั้งวัน ตักกลองหลวงให้ เสียงดังเหมือนคลื่น ตักกลองแก้วให้ตื่นทุกคน หลายที่เราอยากไปดู หลายประตูเราอยากไปแวะหลาย แม่น้ำเราอยากไปพบ ให้เจ้าแต่งคนกล้าอย่างนาน คนหาญอย่าช้า เราไปนี้ให้เอาข้างไปมากเอาพายไป มาก มากมายเหมือนน้ำในฝาย มากมายเหมือนควายเต็มทุ่ง หลังออกจากเมืองยามคล้อยออกจาก เมืองน้อยทุกคน ออกมาแล้วให้ปิดประตูให้แน่น ปิดเป็นน้อยให้ดี ชีข้างเข้ามามากมาย เปิดหน้า ช้างเข้ามาพร้อมกัน มาอยู่ที่หน้าต่างแล้วเดินมาที่คายนเดียวมารวมอยู่ที่โตกพาหงาย มารวมอยู่ที่ คายเราตั้ง มารวมกันแล้วกินน้ำที่ขัน และกินเหล้าอันหอม หยุดข้างให้หมด

สรุปความได้ว่า หมอเหยาขึ้น ไปเชิญผีใต้ผืนดินเพื่อให้ลงมาร่วมเลี้ยงผีโดยมีเครื่องคาย บูชาหลายอย่างมาเป็นเครื่องบรรณาการ เพื่อให้ผีใต้ผืนดินลงมารับ เหล้า

ภาพที่ 64 หมอเหยาป่าวผี (เชิญผี) เสร็จแล้วทำการฟายเหล้า

- ฟายเหล้า หรือเรียกว่า “ฟายเหล้าหลักช้าง” หมายถึงการที่หมอเขยารินเหล้า ให้ผีที่เทียบร่างของตนได้ดื่ม เมื่อวิญญาณผีและร่างหมอเหยาเป็นคนเดียวกันแล้ว หมอเหยาจะ หันหน้าออกจากเครื่องคาย หยิบเทียนเล็กที่อยู่ในเครื่องคายขึ้นจุด มือซ้ายยกขวดเหล้าขึ้นรินใส่ แก้วประมาณครึ่งแก้ว จากนั้นจะใช้เทียนที่จุดแล้วปักลงที่ขอบแก้วเหล้า แล้วบอกกล่าวให้ผีได้ รับรู้ เสร็จแล้วหมอเขยาก็จะยกแก้วเหล้าขึ้นดื่ม ทำอย่างนี้ติดต่อกัน 3 ครั้ง เป็นอันสิ้นสุดพิธีฟาย เหล้า หลังจากนั้นหมอเหยาจะรินเหล้าแจกจ่ายให้แก่ลูกเลี้ยงและผู้เข้าร่วมพิธีได้ดื่มกิน

อีกความหมายหนึ่ง เหล้าหลักช้าง หมายถึงยาที่ใช้รักษาโรค ดังนั้นกลุ่มลูกเลี้ยง หรือผู้ร่วมงานจึงต้องการดื่มเหล้าหลักช้างเป็นอันดับแรกเพื่อช่วยให้มีกำลัง

ในช่วงที่หมอเหยาจุดเทียน จะมีคำร้องหรือบทกล่าวนอกผีร่วมกับเสียงดนตรี
ดังตัวอย่าง

สาธุ สาธุเคื้อ ฮ้องโคงฟ้าชาวบน	โคงมนต์ชาวห้า
พญาบ้านท่าเทิง	พญาเมืองสายล่าย
คนหาญคนกล้า	เหล็กนายควาญช้าง
คนกล้าคนหาญ	กลางบ้านท้ายบ้าน
นางอ่อนนางแพง	หัวมือท้ายสามหัวยามท่ายลิ้ว
ท้าวธงท้าวเทมอ้ายน้อง	หมอโหลงหมอเฒ่า
มาเอ็ดตามฮิตแม่ดูตามกูแม่กล่าว	มากินเหล้าหลักช้าง

(สัมภาษณ์ นางคำ อินอ่อน 15 มีนาคม 2552)

ถอดความสำคัญ ได้ว่า สาธุ สาธุ ฮ้องโคงฟ้ายี่สิบ โคงมนต์ยี่สิบห้า พญาบ้านและ
พญาเมืองทั้งหลาย คนกล้า คนหาญ เหล็กนายควาญช้าง คนกล้าคนหาญ กล้ากลางบ้านท้ายบ้าน
(แถน) นางอ่อนนางแพง หัวมือท้ายสามหัวยามท่ายลิ้ว ท้าวธงท้าวเทมอ้ายน้อง หมอหลวงหมอเฒ่า
มาทำตามฮิตแม่ดูตามกูแม่กล่าว มากินเหล้าหลักช้าง

สรุปความได้ว่า หมอเหยาเชิญพญาบ้านพญาเมืองอีกทั้งบริวารทั้งหลาย อันมี
ทหาร ควาญช้าง ท้าธงท้าวเทม นางอ่อนนางแพง หมอคู ให้มากินเหล้าฮิตคองประเพณีในพี
เลี้ยงผี

- **คอบผีปู้ตา** การคอบผีปู้ตา หมายถึงการบอกกล่าวผีปู้ตาให้รับรู้ว่าจะมีการจัดพิธี
เลี้ยงผี ตามฮิตคองของหมอเหยาเมื่อมีการเลี้ยงผี หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพจะต้องคอบผีอารักษ์หรือ
ผีปู้ตาเสียก่อน หมอเหยาเจ้าภาพจะหันหน้าเข้าหาเครื่องคายพร้อมกับกล่าวบทสวด เพื่อบอกกล่าว
เจ้าที่เจ้าทาง ผีอารักษ์ที่อยู่ในสถานที่แห่งนั้นให้ช่วยคุ้มครอง อย่าให้พิธีกรรมขัดข้องขอให้สำเร็จ
ลุล่วงด้วยดี เมื่อบอกกล่าวเสร็จแล้วหมอเหยา ก็จะยกขวดเหล้าขึ้นดื่ม เป็นการคารวะแก่ผีปู้ตา
ประจำหมู่บ้าน

บทสวดเพื่อการคอบผีปู้ตาเพื่อให้มาช่วยคุ้มครอง มิให้สิ่งไม่ดีมาทำลาย
พิธีกรรมนั้น หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพจะสวดบอกกล่าว ดังตัวอย่าง

ทางโหลงมิเหือกวาง	ทางช้างมิเหือดัน
ข้อยเลงแต่ท้าวเนอณา	พญาเนอหึ่ง
เยอะลงคูปหลังงาม	ลงผามหลังกว้าง
ตุ้มเหือณา	มาร์กษาเหือโคง

มิเหื่อเป็นเหตุตอนกลาง

มิเหื่อเป็นกลางตอนหน้า

(สัมภษณั นางคำ อินอ่อน, 17 กุมภาพันธ์ 2552)

ถอดความได้ว่า ทางหลวงมิให้กว้าง ทางช้างไม่ให้ตัน ซ้อยเลี้ยงแต่ทำไว้ในนา
พญาในหิ้ง อยากลงตวบหลังงาม ลงพามหลังกว้าง ตุ่มไสอนา มาร์ักษาให้คง ไม่ให้เป็นเหตุ
ตอนกลาง ไม่ให้เป็นกลางตอนหน้า

สรุปใจความสำคัญได้ว่า หมอเหยาบอกกล่าวผีปู่ตาว่าจะมีพิธีเลี้ยงผีย่าให้มี
อุปสรรคใดๆเกิดขึ้น เพราะหมอเหยาทำตามฮิตคองประเพณี

- **กินเหล้าดอกแดง** หมายถึงเหล้าที่ลูกเลี้ยงนำมาคารวะแก่หมอเหยาที่เป็นแม่
เมือง เป็นการบูชาและขอขมาผีในสิ่งที่ลูกเลี้ยงล่วงเกินหรือได้ทำผิดฮิตคองประเพณี หมอเหยาที่
เป็นแม่เมืองก็จะรินเหล้าใส่แก้ว เสร็จแล้วยกขึ้นดื่ม บอกกล่าวและตั้งสอนกลุ่มลูกเลี้ยงให้
ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องอยู่ในกรอบประเพณี จากนั้นจะรินเหล้าให้กับลูกเลี้ยงที่มาได้ดื่มทุก
คน แม่เมืองคนใดมีลูกเลี้ยงมากก็จะต้องกินเหล้าที่ลูกเลี้ยงนำมาคารวะทุกคน จากนั้นลูกเมืองนำ
เหล้าไปคารวะแม่เมืองของตนอีก แม่เมืองก็จะรับเอาเหล้าเทใส่แก้วแล้วยกขึ้นดื่มพร้อมกับสั่ง
สอนให้เป็นคนดี แม่เมืองจะสอบถามปัญหาและอุปสรรคในการรักษาโรค จากนั้นจึงรินเหล้าส่ง
ให้กับลูกเมืองได้ดื่มกิน จากนั้นหมอเหยา ก็จะแจกจ่ายเหล้าที่เหลือกระจายไปทั่วๆกันให้กับ
ลูกเลี้ยง และญาติทุกคนที่เข้าร่วมพิธีได้ดื่ม

การกินเหล้าดอกแดงนั้น เป็นการคารวะด้วยเหล้า จากทั้งลูกเลี้ยง และลูกเมือง
การดื่มเหล้าดอกแดงเป็นสัญลักษณ์ของการขยายเครือข่ายของหมอเหยา เปรียบเหมือนกับดอก
ของแดงกวาที่กำลังออกดอกบานสะพรั่ง พร้อมทั้งจะเป็นผลในภายภาคหน้าต่อไป

การกินเหล้าดอกแดงนั้นหมอเหยาจะกระทำไปพร้อมกับร้องบทสวดเป็นภาษา
ผู้ไท ประกอบเครื่องดนตรีทุกครั้งไป ดังตัวอย่าง

สาธุ สาธุเคื้อ ฮ้องโคงฟ้าชาวบน	โคงมนต์ชาวห้า
พญาบ้านท่าเทิง	พญาเมิงสายล่าย
คนกล้าคนหาญ	กลางบ้านท้ายบ้าน
มากินแคดอกเฮ้า	มากินเหล้าดอกแดง

(สัมภษณั นางคำ อินอ่อน, 15 กุมภาพันธ์ 2552)

ถอดความได้ว่า สาธุ สาธุ ฮ้องโคงฟ้าชาวบน โคงมนต์ยี่สิบห้า พญาบ้านและ
พญาเมืองทั้งหลาย คนกล้าคนหาญ กลางบ้านท้ายบ้าน มากินแคดอกเฮ้า มากินเหล้าดอกแดง

สรุปความได้ว่า หมอเหยาเชิญพญาเมือง(แถน) และเหล่าบริวารทั้งหลายให้มา กินเหล้าดอกแดงที่หมอเขามาถวาย

4.4.5.3 ชั้นเล่นเครื่องเล่นผี หมอเหยาจะนำเครื่องเล่นแต่ละชั้นออกมาเล่น ตามสื ตคองเดิมของหมอเหยา ซึ่งได้แก่

- **ตีกลองโหลงโฮมพล** หมายถึง การตีกลองไข่ เพื่อเรียกรวมพลหมอเหยาซึ่ง ในขณะนี้มิวิญญาณผีอยู่ในร่างทุกคนให้มารวมกันประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี

เนื่องจากในขั้นตอนการพ่ายเหล่า หลังจากหมอเหยาดื่มเหล้าจะได้หยุดพักผ่อน อิริยาบถของตนเองตามอักษาศี เมื่อได้เวลาพอสมควรหมอเหยาที่เป็นประธานก็จะเข้านั่งประจำ ภายของตนเอง หมอเหยาคนอื่น ๆ ก็จะปฏิบัติตาม นางเปียงจะนำกลองไข่ ซึ่งแขวนอยู่ที่หิ้งผี นำมาให้หมอเหยาที่เป็นประธาน จากนั้นหมอเหยาอาวุโสจะนำกลองไข่ออกมาชูขึ้นพร้อมกับจุด เทียนวางลงบนสายกลองไข่ ส่วนมืออีกข้างหนึ่งจะถือฝ้ายตีกลอง ซึ่งวางอยู่ที่เครื่องคายแต่ละลงที่ กลองไข่ทั้งสองใบ ทำเช่นนี้ 3 ครั้ง จากนั้นหมอเหยาอาวุโสก็จะส่งกลองไข่ต่อไปให้แก่ หมอเหยาคนถัดไปทำจนครบทุกคน

การตีกลองไข่หรือตีกลองโหลงโฮมพลในพิธีเหยาเลี้ยงผี จะตีอยู่ 4 ครั้ง ในวัน แรกซึ่งเป็นเวลากลางคืนจะตีทั้งหมด 2 ครั้ง ครั้งแรกจะตีเพื่อเตรียมพลในการจะเลี้ยงผีต่อไป ครั้งที่ 2 เป็นการตีเพื่อบอกเป็นสัญญาณว่าพิธีเลี้ยงผีในตอนกลางคืนเสร็จสิ้นลงแล้ว หมอเหยาทุก คนจะต้องพักผ่อนเพื่อเอาแรงเลี้ยงผีในวันรุ่งเช้าต่อไป การตีกลองไข่แต่ละครั้งจะต้องมีบทสวด พร้อมกับเสียงดนตรี บทสวดแต่ละครั้งจะแตกต่างกันบางท่อน ตัวอย่าง

ตีกลองโหลงเหือโฮมไท

ผู้หญิงมิเหือไปคาวกาย

มาลันตือบหลังงามผามหลังกว้าง

ตีกลองแก้วโฮมแล้วเมิดคุคน

ผู้ชายมิเหือไปคาวมือ

แต่งบ้านกะว่าโงแต่งเมิงกะว่าแล้ว

ถอดความได้ว่า ตีกลองหวลงให้โฮมไท ตีกลองแก้วโฮมหมดแล้วทุกคน ผู้หญิงอย่าไปคาวกาย ผู้ชายอย่าไปคาวมือ มาเล่นตือบหลังงาม ผามหลังกว้าง แต่งบ้านก็ว่าเปิง แต่ง เมืองก็ว่าแล้ว

สรุปใจความสำคัญได้ว่า หมอเหยาตีกลองไข่เพื่อเป็นสัญญาณในการเริ่มทำพิธี เลี้ยงผี ผู้ที่ได้ยินแล้วไม่ให้ไปทำอย่างอื่น ให้มารวมเลี้ยงผี ตี

- **ปลูกคูกุ่มปลูกเวียง** หมายถึง การสร้างบ้านสร้างเมืองของกลุ่มวิญญาณผีที่อยู่ในร่างของหมอเหยา หมอเหยาจะหันหน้าเข้าหาเครื่องคายและร้องบทสวด พร้อมกับหยิบเอาฝ้ายขาวที่อยู่ในกะโตกเครื่องคายมัดหัวสำหรับหมอเหยาที่ผมไม่ยาว หมอเหยาคนใดผมยาวก็จะมัดใส่เกล้าผม ฝ้ายขาวเป็นเครื่องแสดงความป็นร่างทรงของวิญญาณผีของ หมอเหยา เป็นสัญลักษณ์ว่าหมอเหยาได้ก้าวข้ามจากสถานะคนธรรมดาเป็นวิญญาณผีอย่างเต็มตัว ในขั้นตอนนี้จะถือว่าหมอเหยาคือผีไ้ผีแดน หรือผีเชื้อผีมูลที่มาเทียมร่างของหมอเหยา เมื่อผีลงมาเทียมร่างหมอเหยาแล้วก็จะเป็นการสร้างบ้านสร้างเมือง

เมื่อหมอเหยาเข้านั่งประจำที่เครื่องคายตนเอง นางเปียงจะนำเสาหลักเมืองไปให้กับหมอเหยาอาวูโสหรือหมอเหยาเจ้าภาพ จากนั้นหมอเหยาเจ้าภาพก็จะจุดเทียนปักที่เสาหลักเมือง เสาหลักเมืองเป็นสัญลักษณ์ของประตูเมือง เพราะวิญญาณผีผ่าน “โขเมือง” ซึ่งเป็นฝ้ายสีขาวที่หมอเหยาทำไว้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของบันไดเพื่อให้ผีได้ไ้ไ้ลงมา เมื่อผีไ้ไ้ลงมาแล้ว ผีก็จะเข้าไปดูเครื่องคายและเครื่องเล่นผ่านประตูเมือง ดังนั้นการปลูกคูกุ่มปลูกเวียงจึงเป็นการสร้างประตูให้ผีลงมา พร้อมกันนี้หมอเหยา ก็จะกำข้าวสารที่อยู่ในกะโตกเครื่องคายวนรอบหลักเมือง 3 รอบ จากนั้นก็จะส่งต่อกันไปเรื่อย ๆ จนถึงหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพก็จะเข้าไปให้หมอเหยาที่เป็นรองประธานก่อน แล้วจึงวนมาถึงหมอเหยาเจ้าภาพเป็นผู้ปลูกคูกุ่มเวียงเป็นคนสุดท้าย เสร็จแล้วก็จะนำหลักเมืองไปไว้ที่กระดังเครื่องคาย

ต่อจากนั้นต้องมีการเสี่ยงทายเพื่อทำนายว่า การเลี้ยงผีในวันนี้จะมีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่ การเสี่ยงทายมี 2 ประการ ได้แก่

ประการแรกเสี่ยงทายด้วยข้าวสาร และประการที่สองเสี่ยงทายด้วยดาบ การเสี่ยงทายข้าวสารมีการเสี่ยง 2 แบบคือเสี่ยงทายข้าวสารที่ฝ้ามือ และเสี่ยงทายข้าวกับไข่นางอ๋องนางแพง การเสี่ยงทายนี้หมอเหยาทุกคนจะทำพร้อมกัน เพราะอุปกรณ์ในการเสี่ยงทายนั้นมีอยู่ในเครื่องคายแล้ว การเสี่ยงทายจะเริ่มด้วยบทสวดประกอบเสียงดนตรี หมอเหยาจะหยิบข้าวสารที่อยู่ในพ้าขาวในกะโตกและวนรอบเสาหลักเมือง 3 รอบ วางเสาหลักเมืองลง แล้วหยงฝ้ามืออีกข้างหนึ่งออกมาหว่านข้าวสารในมืออีกข้างหนึ่งลงบนฝ้ามือที่หยงออกมา แล้วดูว่าข้าวสารติดอยู่ที่ฝ้ามือต้องให้ได้เป็นคู่ 2 คู่ 3 คู่ จนได้ ส่วนใหญ่แล้วจะทำ 3 ครั้งก็จะได้ จากนั้นเสี่ยงทายข้าวสารกับไข่นางอ๋องนางแพงที่ อยู่ในเครื่องคาย หมอเหยาจะนับจำนวนข้าวสารที่ติดอยู่ที่ไข่นางอ๋องนางแพงที่ ข้าวสารทำติดต่อกัน 3 ครั้ง ถ้าข้าวสารติดที่ไข่นางอ๋องนางแพง 1 คู่ จะพอใจ และเริ่มการเสี่ยงทายดาบต่อ

การเสียดายคานนั้นหอมเหยาจะจับคาน 1 เล่ม ที่วางอยู่ข้างเครื่องคาย จากนั้น จะเริ่มเสียดาย โดยจับคานคานให้ปลายคานชี้ลง แล้วนำปลายคานปักลงบนถ้วยข้าวสาร การปัก คานลงต้องไม่ให้คานล้ม ปักอยู่ประมาณ 1 นาที จากนั้นก็จะทำต่ออีก 2 ครั้งรวมเป็น 3 ครั้ง

นอกจากจะเป็นการเสียดายคานอุปสรรคในการประกอบพิธีกรรมแล้ว ยังเป็นการ เสียดายเพื่อคุณภาพความอุดมสมบูรณ์ของน้ำซึ่งในหมู่บ้านจะทำได้ผลผลิตดีหรือไม่ หมู่บ้าน จะมีความสงบปลอดภัยปราศจากภัยอันตรายต่าง ๆ หรือไม่ ในขั้นตอนการเสียดายนี้หอมเหยา จะกระทำพร้อมกับบทสวดประกอบเครื่องดนตรี ตัวอย่างบทสวดในการปลุกคุ้มปลุกเวียง

แต่งบ้านกะว่าเปิง	แต่งเมืองกะว่าแล้ว
บาดแผ้วก็ว่างาม	เอาสับข้างโหลงแสงบ้าน
ควายชราในเมืองงาม	ปลุกคุ้มให้ลูกเสลง
ปลุกเวงให้ลูกสลาย	ปลุกไม้ไต่ให้ลูกเล่นลำ

ถอดความได้ว่า แต่งบ้านก็ว่าเปิง แต่งเมืองก็เสร็จแล้ว บาดแผ้วก็ว่างาม เอาข้าง หลวงเข้าบ้าน ควายแก่ในเมืองงาม ปลุกคุ้มปลุกเวงให้ลูกเสร็จแล้ว พร้อมกับปลุกไม้ไต่ให้ลูกเล่น สรุปลใจความสำคัญได้ว่า หอมเหยาบอกกล่าวให้ทราบว่า การตั้งบ้านตั้งเมืองเสร็จ แล้วและงดงาม ทั้งเมืองและบ้านพร้อมที่จะให้คนได้เข้าอยู่

ตัวอย่างบทสวดการเสียดายไข่และคาน

นางอ้อผู้เสงไข่แดง	นางแพงผู้เสงไข่ตั้ง
หอมมือทายสาม	หอมยามทายคิ้ว
ท้าวคำคงกังหลังเอาง้าว	มาปลุกคุ้มให้ลูกเสลง
มาปลุกเวงให้ลูกสลาย	เห้อมันตั้งคือปิ่นเห้อมันยื่นคือไม้

ถอดความได้ว่า นางอ้อผู้เสงไข่แดง นางแพงผู้เสงไข่ตั้ง หอมมือทายสาม หอมยามทายคิ้ว ท้าวคำคงกังหลังเอาง้าว มาปลุกคุ้มปลุกเวงให้ลูกเสร็จและงดงาม ให้มันตั้งได้ เหมือนปิ่นให้มันยื่นเหมือนคันไม้

สรุปความได้ว่า นางอ้อนางแพงซึ่งเป็นเครื่องเสียดายต่างๆพร้อมที่จะให้คน ได้อยู่ บ้านเรือนก็มั่นคงแข็งแรง

- **เอ้พวงมาลัย** ขั้นตอนนี้หอมเหยาจะตรวจสอบพวงมาลัยฝ่ายดอกไม้ และ พวงมาลัยดอกจำปาว่าครบหรือไม่ แล้วจึงมัดใส่เกล้า และคล้องสะพายไหล่ นางเปียงจะนำ

มาลัยฝ้ายดอกไม้และพวงมาลัยดอกไม้ไปให้หมอเหยาแต่ละคนตรวจสอบกลิ่น ความสะอาด หมอเหยาจะชูพวงมาลัยขึ้นแล้วก็ดมเพื่อตรวจสอบว่ามีความสะอาด บริสุทธิ์ และมีกลิ่นหอมเพียงใด จากนั้นจะนำฝ้ายดอกไม้มัดที่เกล้า หมอเหยาเจ้าภาพจะได้ฝ้ายดอกไม้บาน 1 พวง และดอกไม้ตูม 3 พวง ส่วนหมอเหยาคนอื่นจะได้เฉพาะดอกไม้ตูม คนละ 1 พวง เสร็จแล้วนำพวงมาลัยดอกไม้ไปมาห้อยสะพานใหญ่ หมอเหยาเจ้าภาพจะได้ 3 พวง ส่วนหมอเหยาที่มาร่วมเลี้ยงได้คนละ 1 พวง ถ้าพวงมาลัยดอกไม้ไปส้นหมอเหยาที่จะใช้คล้องคอ

ตัวอย่างบทสวด

ฝ้ายดอกไม้เสอหัว

ฝ้ายดอกไม้เสอเกล้า

ชำชุกคือ โปมะหวาย

ชำชวยคือ โปมะหว่า

ถอดความได้ว่า ฝ้ายดอกไม้ใส่หัว ฝ้ายดอกไม้ใส่เกล้า ให้ดกเหมือนกับพวงลูกหวาย และให้มากมายเหมือนพวงลูกหว่า

สรุปใจความสำคัญได้ว่า หมอเหยานำฝ้ายดอกไม้มัดที่ศีรษะและฝ้ายดอกไม้มัดที่มวยผมทั้งหมดนั้นดกเหมือนลูกหลายและลูกหว่า

- **ปิดหิ้งผี** หรือปิดหิ้งปิดหอ หิ้งผีถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์สำคัญในพิธีกรรมการเลี้ยงผีประจำปีของหมอเหยา เปรียบเหมือนบ้านของผีที่ผีแถน ผีเชื้อผีมูล เพราะผีทุกคนเมื่อหมอเหยาไปวางมาแล้วจะต้องมาสิงสถิตอยู่ที่นี้ ดังนั้นหมอเหยาจึงต้องทำความสะอาด ภาษาหมอเหยาเรียกว่าการปิดหิ้งผี

หมอเหยาอาวโสลุกขึ้นยืน พร้อมกับถือดาบ 1 เล่ม จุดเทียนติดไว้ที่ปลายดาบ หมอเหยาทุกคนลุกขึ้นและทำตาม หมอเหยาอาวโสเดินมาที่หิ้งผีพร้อมกับใช้มืออีกข้างหนึ่งจับที่มัดใบส้มป่อยแล้วจุ่มลงในขันน้ำหอม ปิดหิ้งพร้อมกับร้องบทสวด จากนั้นหมอเหยาคนอื่นก็จะทำตามขั้นตอนนั้นจนครบทุกคน ส่วนหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพจะยื่นสะพานมาและถือหน้าไม้ ทำท่ายิงหน้าไม้เพื่อไล่เสนียดจัญไรที่จะมากอรรบกวน

สาเหตุการปิดหิ้งผีอีกประการหนึ่งเพราะหิ้งผีที่ใช้ในพิธีเลี้ยงผีนั่น เป็นหิ้งที่เจ้าภาพจัดทำขึ้นใหม่ ไม้ยอที่นำมาจากบ้านนี้อาจจะมีวิญญาณของความชั่วร้ายสิงอยู่ ชาวผู้ไทเชื่อว่าผีมีอยู่ทุกแห่ง ดังนั้นการปิดหิ้งถือได้ว่าเป็นการปิดสิ่งไม่ดีที่ติดมากับไม้ที่ใช้ทำหิ้งนั้นออกไป

ตัวอย่างบทสวดเหยาปิดหิ้งผี

มาปิดหิ้งไทเฮาไม้ยอ

ปิดหอไทเฮาไม้แก้ว

เหี้ยมแก่งคือหลอด	เหี้ยมปอดคือไข่
สลักมีเหี้ยมาแจบ	แสลมมีเหี้ยมาปน
อยู่นี้แต่ท้าวผู้ดี	แต่สี่ไทเฮาผู้อวด

ถอดความได้ว่า ปิดหิ้งไทเราไม่ยอ ปิดหอไทเราไม่แก้ว ให้มันแก่งเหมือนหลอด ให้มันปอดเหมือนไข่ อุปสรรคไม้ให้มาปะปน อยู่ที่นี่แต่คนดี แต่คนไทผู้เก่ง

สรุปใจความสำคัญได้ว่า หมอเหยาเชิญทุกคนให้มาปิดหิ้งปิดหอ เพื่อเป็นการชำระล้างสิ่งไม่ดีให้ออกไปจากหิ้งผีซึ่งเป็นการต้อนรับผีให้ผีแค้น

- **เลียบบ้านเลียบเมือง** เป็นขั้นตอนการตรวจตราบ้านเมืองหมอเหยาอาวุโสจะลุกขึ้นพร้อมกับถือดาบ 2 มือ ที่ปลายดาบจุดเทียนติดไว้ หมอเหยาทุกคนลุกขึ้นแล้วทำตาม หมอเหยาเจ้าภาพจะสะพายม้าและถือหน้าไม้ทำทำยิง จากนั้นหมอเหยาจะเดินกวัดแกว่งดาบทำท่าฟาดฟันไปมา การเลียบบ้านเลียบเมืองทำ 3 รอบ ในพิธีกรรมการเลียบบ้านเลียบเมืองนั้นหมอเหยาทุกคนจะมีบทร้องประกอบดนตรีเป็นภาษาผู้ไท เมื่อเสร็จแล้วหมอเหยา ก็จะนำดาบมาไว้ข้าง ๆ เครื่องคายของตน

ตัวอย่างบทสวดในการออกเลียบบ้านเลียบเมือง

ไปเลียบบ้านเหี้ยได้สามเป็ง	ไปเลียบเมืองเหี้ยได้สามฮอบ
ปลาตุกมิเหี้ยมาแจบ	เอี้ยนนอนมิเหี้ยมาลี
คนมิติมิเหี้ยมาใกล้	คนชี้หลายมิเหี้ยมาแกมเวงเฮา
ไทเม็งบนเหี้ยตั้นแสงหน้า	ไทเม็งฟ้าเหี้ยตั้นแสงป็น

ถอดความได้ว่า ไปเลียบบ้านเลียบเมืองให้ได้สามครั้ง ไปเลียบเมืองให้ได้สามรอบ ปลาตุก ปลาไหลไม้ให้มาแอบมาปน คนไม่ดีไม้ให้มาใกล้ คนร้ายไม้ให้มาอยู่เมืองเรา ไทเมืองนให้ตั้นเสียงธนู ไทเมืองฟ้าให้ตั้นเสียงป็น

สรุปใจความสำคัญได้ว่า หมอเหยาออกเลียบบ้านเลียบเมืองสามรอบเพื่อตรวจดูความเรียบร้อยของบ้านเมืองไม่ให้สิ่งชั่วร้ายมาทำลายพิธี

- **กินเหล้าโฮมพล** หรือ “จีซ้างโฮมพล” หมายถึงการกินเหล้าพร้อมกัน ชาวผู้ไทจะเรียกเหล้าว่า “เหล้าซ้าง” เพราะเวลาดื่มเหล้าอุนั้นจะต้องใช้ไม้ กำเหล้าที่ทำจากไม้ซ้างปักลงไปไนไหเหล้า ไม้กำเหล้าจึงมีลักษณะคล้ายวงซ้างชาวผู้ไทจึงเรียกการดื่มเหล้าว่า “จีซ้าง”

เมื่อหมอเหยาออกเลียบบ้านเลียบเมืองเรียบร้อยแล้ว นางเปียงจะนำไ้เหล่าอุ ออกมาตั้งที่กลางปะรำหรือผามไ้ใกล้กับที่นั่งของหมอเหยาเจ้าภาพ หมอเหยาอาวุโสจะลุกขึ้นแล้ว เดินมายังไ้เหล่าอุ โดยมีหมอเหยาเจ้าภาพจุดเทียนคอยถือเป็นแสงสว่างให้ หมอเหยาอาวุโสจะ ก้มลงคุกเกล้าจากไ้เหล่าอุ 1 ครั้ง พร้อมกับร้องบทสวด จากนั้นหมอเหยาเจ้าภาพจะเป็นคนที่ สองที่คุกเกล้า ต่อมาก็จะเป็นหมอเหยาที่ร่วมพิธีทำจนครบทุกคน แล้วหมอเหยาเจ้าภาพก็จะ เรียกญาติพี่น้องและแขกผู้มาร่วมงานมาค้มเกล้าอุพร้อมกัน

การค้มเกล้าโสมพล เป็นการเตรียมพร้อมของผีเพื่อที่จะออกรบ และเป็นการรวบรวม กำลังใจให้เป็นหนึ่งเพื่อชัยชนะ

บทสวดที่ใช้ในพิธีกินเกล้าโสมพล

เฮาละกินแต่แคดอกเฮ้า	เฮาละกินแต่เกล้าโสมพล
กินปีนี้เห้อ โกงปีหน้า	กินฟ้านี้เห้อ โกงฟ้าฮือ
น้ำเกล้าเห้อ ได้โถมดำ	น้ำยาเห้อ ได้โถมท้อ
กินแล้วหน้าบ้านมิเห้อ ไ้เหลียง	กินแล้วหน้าเมืองมิเห้อ ไ้ไปย

ถอดความได้ว่า เรามากินแต่แคดอกเฮ้าเรามากินเกล้าโสมพล กินปีนี้ให้ไปถึงปี หน้ากินฟ้านี้ให้ถึงฟ้าหน้า น้ำเกล้าให้ไหลท่วมตา น้ำยาให้ไหลท่วมท้อ กินแล้วหน้าบ้านมิให้ เป็นไ้เหลียง กินแล้วหน้าเมืองมิให้เจ็บป่วย

สรุปใจความสำคัญได้ว่า เราค้มเกล้าโสมพลเพื่อให้ไปถึงปีหน้า กินแล้วให้เกล้า มิประโยชน์ช่วยรักษาอาการป่วยทั้งหลาย

- **ตรวจเครื่องเล่น** หมอเหยาจะนำเครื่องเล่นผีออกมาตรวจสอบว่าครบหรือไม่ แล้วจึงนำออกมาแห่ไปรอบ ๆ แคร่ที่เป็นที่นั่งของนักดนตรี นางเปียงเป็นคนนำเอาเครื่องเล่นต่าง ๆ ที่อยู่ในกระดั่งข้างเครื่องคายของหมอเหยาเจ้าภาพ ยื่นให้แก่หมอเหยาที่เป็นประธานเป็นคน แรก หมอเหยาตรวจดูความเรียบร้อยของเครื่องเล่นว่ามีสิ่งแปลกปลอมหรือไม่ จากนั้นยื่นให้แก่ หมอเหยาคนถัดไป เมื่อยื่นมาถึงหมอเหยาเจ้าภาพจะข้ามไปก่อน โดยนางเปียงจะนำเครื่องเล่นแต่ ละอย่างให้หมอเหยาที่อยู่ท้ายแถวซึ่งเป็นหมอเหยาที่อาวุโสรองลงมาจากหมอเหยาที่ทำหน้าที่เป็น ประธาน แล้วก็ทำตามขั้นตอนการส่งดูเครื่องเล่น สิ้นสุดที่หมอเหยาเจ้าภาพ เมื่อดูเสร็จแล้วก็ จะนำเครื่องเล่นต่าง ๆ มาวางไว้ที่กระดั่งข้างเครื่องคายของหมอเหยาเจ้าภาพ จากนั้นหมอเหยาจะ หันหน้าออกจากเครื่องคาย แล้วก็ฟายเกล้า เป็นการตระเตรียมและหยุดพักพิธีกรรมไว้ก่อน เพื่อให้หมอเหยาแต่ละคนได้ผ่อนคลายอิริยาบถ

ภาพที่ 65 หมอเหยงการตีกลองไข่และกินเหล้าโฮมพล

- เล่นเครื่องเล่นผี การเล่นเครื่องเล่นนี้เป็นการสำรวจหาความบกพร่องของเครื่องเล่น ถ้าหมอเหยงเห็นว่าเครื่องเล่นไม่ครบ หรือมีสิ่งแปลกปลอม เช่น มีกลิ่นไม่ดี ก็จะแยกเครื่องเล่นนั้นไว้ต่างหาก และจะถามว่าใครเป็นคนทำ ซึ่งหมอเหยงเชื่อว่าเป็นสิ่งชั่วร้ายแปลกปลอมเข้ามาในพิธี รุ่งเช้าหมอเหยงอาวโสะจะทำพิธีปิดเป่าสิ่งไม่ดีออกไป

เมื่อได้พักผ่อนพอสมควรแล้ว หมอเหยงอาวโสะจะลุกขึ้นยืน นางเปียงจะนำ “คุ่มโหลงคุ่มชาว” ซึ่งเป็นเครื่องเล่นผีมาให้หมอเหยงถือ 1 ชิ้น หมอเหยงคนอื่นต่างก็ยืนขึ้น นางเปียงก็จะแจกจ่ายอุปกรณ์เครื่องเล่นผีให้หมอเหยงทุกคนได้ถือ จากนั้นหมอเหยงที่อาวโสะจะเดินนำหน้าตามด้วยหมอเหยงคนอื่นเดินเป็นวงกลมรอบแคร่ไม้ไผ่ซึ่งเป็นที่นั่งของนักดนตรี 3 รอบ พร้อมกับชูเครื่องเล่นผีให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีได้ชม พร้อมกับร้องบทสวดประกอบเสียงดนตรี การร้องบทสวดเป็นการเชิญวิญญาณผีให้ลงมาชมเครื่องเล่นที่หมอเหยงได้นำออกมาแสดงให้เห็นเสร็จแล้วจึงนำเอาเครื่องเล่นนั้นไปเก็บไว้ในปะรำหรือผามข้าง ๆ หิ้งผี

การนำเอาวัสดุเครื่องเล่นผีที่ทำขึ้นออกมาเล่นนั้น มีนัยของการเตรียมความพร้อมที่จะออกรบ สังเกตได้ว่าเครื่องเล่นผีส่วนใหญ่เป็นอาวุธที่ใช้ในสงครามทั้งสิ้น อาวุธแต่ละอย่างจะต้องได้รับการตรวจตราความพร้อมที่จะใช้งาน จากการสังเกตพิธีกรรมและวัสดุเครื่องเล่นผีนั้น เป็นการจำลองกองทัพผีที่ผีแค้นเพื่อไปรบกับวิญญาณผีร้าย

ตัวอย่างบทสวดในการเล่นเครื่องผี

เฮไปดินคุ่มโหลงชาวแปด

เฮไปดินคุ่มแสดชาวสอง

เขาไปเดินหอดุ้มแกว่งไกว	เขาไปเดินหอทแกว่งเริ่ม
เขาไปเดินแต่โหมกกาบลา	เขาไปเดินฝาเสอมมือ
เอ็ดตามฮิตแม่ดู	เอ็ดตามคูแม่ก่าว เคื่อไทเฮาเอย

ถอดความได้ว่า เราไปเล่นด้อมโหลงฮี่สิบแปด เราไปเล่นด้อมแสดฮี่สิบสอง เราไปเล่นหอดุ้มแกว่งไกว เราไปเล่นหอทแกว่งเริ่ม เราไปเล่นกับหมวกกาบลา เราไปเล่นฝาใส่มือ ทำตามฮิตคองประเพณีแต่ดั้งเดิม

สรุปใจความสำคัญได้ว่า หมอเหยานำเครื่องเล่นออกเล่นเช่นด้อมโหลงด้อมแสด หอดุ้มหอยก หมวกกาบลาฝาใส่มือ ทำตามฮิตคองของปมอเหยา

- **ดมดอกงา** ดอกงาคือดอกไม้ที่สร้างขึ้นจากจากต้นหม่อนแทนดอกกระดังงา เพราะดอกกระดังงาเป็นดอกไม้ที่อยู่ในป่า สกกลิ่นหอมมาก ดอกกระดังงาเป็นดอกไม้ที่หายาก หมอเหยาจึงจำลองดอกไม้จากต้นหม่อนแทน ดอกงาเป็นดอกไม้ประดิษฐ์ชนิดเดียวที่อยู่ในพิธีกรรมเฮยาเลี้ยงผี

เมื่อหมอเหยาทุกคนได้สำรวจและตรวจสอบเครื่องเล่นผีต่าง ๆ จนครบทุกอย่าง และทุกคนแล้ว นางเปียงจะนำดอกงาซึ่งเป็นดอกไม้ประดิษฐ์ส่งให้หมอเหยาที่เป็นประธานในพิธีก่อน จากนั้นหมอเหยาจะจุดเทียนขึ้นและมือข้างหนึ่งจะถือดอกงา แล้วยกขึ้นดม พร้อมกับร้องบทสวด จากนั้นส่งให้กับหมอเหยาคนต่อไปก็ทำเช่นเดียวกัน พอจะถึงหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพ นางเปียงจะรับดอกงาไปให้กับรองประธานที่นั่งอยู่ท้ายแถว หมอเหยาก็จะทำเช่นเดียวกัน และส่งต่อกันมาเรื่อย ๆ จนถึงหมอเหยาเจ้าภาพจะเป็นคนดมดอกงาเป็นคนสุดท้าย และจะส่งให้ผู้ร่วมพิธีได้ดม หากดมแล้วไม่บอกว่าหอมจะถูกปรับเป็นเหล่าขาว 1 ขวด เรียกว่าการเสียม้าให้

ตัวอย่างบทสวดในการดมดอกงา

สาวนางน้อยผู้ช่างจา	สาวสิดาผู้ช่างเอ้
สาวนางน้อยผู้ชมดอกงา	สาวสิดาผู้ชมดอกอ้ม เคื่อไทเฮาเอย

ถอดความได้ว่า สาวนางน้อยผู้ชอบเจรจา สาวสิดาผู้ชอบแต่งตัว สาวนางน้อยผู้ดมดอกงา สาวสิดาผู้ดมดอกอ้ม ไทเราเอย

สรุปใจความสำคัญได้ว่า ทั้งสาวนางน้อยและสาวสิดาซึ่งเป็นตัวแทนของ หมอเหยาได้ดมดอกไม้ที่อยู่ในป่า มีกลิ่นหอมมาก

- **ติกลงโสมพล** เวลาประมาณหกทุ่ม หมอเหยาอาวุโสหรือหมอเหยาที่เป็นประธานจะเข้านั่งประจำที่โดยหันหน้าเข้าหาเครื่องคาย และส่งสัญญาณให้นางเปียงนำกลองไข่มามาให้ หมอเหยาทุกคนจะเข้านั่งประจำที่ของตน หมอเหยาอาวุโสเริ่มร้องบทสวดพร้อมกับติกลงไข่มอประกอบเสียงดนตรี จากนั้นส่งให้หมอเหยาคนถัดไป จนถึงหมอเหยาเจ้าภาพ นางเปียงจะมานำกลองไข่มอไปยังหมอเหยาที่เป็นรองประธานเพื่อติกลงไข่มอ และส่งต่อกันมาเรื่อย ๆ จนถึงหมอเหยาเจ้าภาพก็จะติกลงและพร้อมกับร้องบทสวด หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพจะร้องบทสวดและติกลงไข่มอนานกว่าหมอเหยาคนอื่น ๆ จากนั้นจึงนำกลองไข่มอไว้ที่หิ้งผี

การติกลงโสมพลในช่วงนี้เป็นสัญญาณว่าพิธีเหยาเลี้ยงผีจะสิ้นสุดลงแล้ว ดังนั้นการติกลงจึงเป็นการเตือนทุกคนให้พักผ่อน เพื่อที่จะได้ทำพิธีต่อไปในวันรุ่งขึ้น

วันที่ 2 ของพิธีเหยาเลี้ยงผีจะทำตอนกลางวัน หลังจากที่หมอเหยาทำภารกิจส่วนตัวเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพจะเตรียมข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงหมอเหยาและกลุ่มผู้ที่มาร่วมเลี้ยงผีได้รับประทานร่วมกัน หลังจากนั้นหมอเหยาทุกคนก็จะเข้านั่งประจำเครื่องคายของตนเอง และเริ่มทำพิธีตามขั้นตอนต่างๆ ขั้นตอนในช่วงกลางวันบางขั้นตอนจะซ้ำกันกับช่วงกลางคืน โดยมีขั้นตอนดังนี้

4.4.5.4 ชั้นเช่นไหว้ผี เป็นขั้นตอนสำคัญที่หมอเหยาทุกคนจะต้องปฏิบัติก่อนจะเริ่มขั้นตอนต่อไป ซึ่งได้แก่

- **ป่าวผี** หรือเชิญผีไทผีแดนลงมาร่วมในพิธีเลี้ยงผี ทำเช่นเดียวกับวันแรกที่เชิญผีไทผีแดนลงมาร่วมพิธีเลี้ยงผี

- **ฟายเหล้า** คือพิธีกรรมรินเหล้าให้ผีดื่ม เมื่อหมอเหยาเชิญผีลงแล้ว ก็จะหันหน้าเข้าหาเครื่องคายของตนเอง ร้องบทสวดเพื่อเชิญผีให้มากินเหล้า ภาษาผู้ไทเรียกว่า การฟายเหล้า หมอเหยาจะรินเหล้าใส่จอกหรือขันใบเล็กๆพร้อมกับใช้เทียนจุ่มลงไปใต้น้ำเหล้า หมอเหยาเจ้าภาพ จะฟายเหล้า 8 ครั้ง ส่วนหมอเหยาคนอื่นที่มาร่วมเลี้ยงจะทำ 4 ครั้ง

- **เช่นพาทหวาน** หรือเรียกว่า “เหยาเทนพาทหวาน” เป็นการเช่นผีด้วยอาหารหวาน คำว่า “เทน” หมายถึงการเช่น การถวาย ส่วนคำว่า “พาทหวาน” หมายถึง อาหารหวานที่นำมาเลี้ยงผี ได้แก่ข้าวต้มมัดคลุกกับน้ำตาลแก้ว (มะพร้าว)ผสมกับน้ำตาลหรือน้ำอ้อย มันแกวหนึ่งและฟักทองหนึ่ง หมอเหยาเชื่อว่าผีที่ลงมากินเครื่องเช่นเป็นเทพจึงกินเฉพาะของหวาน ไม่กินของคาวหรืออาหารที่มีเลือด (สัมภาษณ์ นางต่อม ปัทม, 25 มีนาคม 2552) เจ้าภาพเตรียมพาทหวานให้แก่หมอเหยาทุกคน พาทหวานจะมีน้ำตาลดอกไม้และเหล้าซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ พาทหวานจะนำมารวมกันไว้ที่แคร่

เมื่อพาทานพร้อมแล้ว หมอเหยาจะเริ่มป่าวผี จากนั้นจะหันหลังให้กายของตัวเอง หมอเหยาที่เป็นประธานก็จะลุกขึ้นพร้อมกับถือดาบสองมือ หมอเหยาคนอื่นก็ลุกขึ้นและทำตาม จากนั้นหมอเหยาที่เป็นประธานจะเดินนำหน้ามาที่แคร่พาทาน พร้อมกับร้องบทสวดดนตรีบรรเลง หมอเหยาจะเดินรอบพาทาน 3 รอบ เพื่อตรวจดูอาหารว่าปลอดจากพิษหรือไม่ เมื่อตรวจครบ 3 รอบ หมอเหยา ก็จะเข้านั่งประจำเครื่องคายตนเอง นางเปียงพร้อมกับลูกเลี้ยงจะยกพาทาน ฝ่ายเจ้าภาพก็จะยกพาทานออกมาให้กับหมอเหยาคนละ 1 พา หมอเหยา ก็จะร้องบทสวดเชิญผีมากินพาทานที่เป็นเครื่องเช่นที่ได้เตรียมมา หมอเหยาใช้ช้อนตักอาหารไว้ที่ถาดพลาสติกทำ 3 ครั้งซึ่งเป็นสัญลักษณ์ว่าผีได้กินเครื่องเช่นแล้ว จากนั้นจะเรียกลูกเลี้ยงและกลุ่มคนที่มาร่วมงานให้มาร่วมรับประทาน เชื่อกันว่าถ้าใครได้กินอาหารพาทาน จะมีแต่ความโชคดีปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เพราะผีจะคอยคุ้มครอง จากนั้นหมอเหยาจะพายเหล้าให้กับลูกเมืองและผู้เข้าร่วมพิธีได้ดื่มกินอีกครั้ง เพื่อความสนุกสนานและความพึงพอใจให้แก่วิญญาณผี เมื่อเสร็จจากการเทพาทานแล้ว หมอเหยาจะพักผ่อนประมาณ 5 นาที ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนต่อไป

หมอเหยาจะหันหน้าเข้าหาเครื่องคาย นำมาลัยฝ้ายและมาลัยดอกไม้มาสวมดนตรีก็จะเริ่มบรรเลงไปพร้อมกับการป่าวผีลง หมอเหยาอาวุโสจะเป็นคนนำในการป่าวผีก่อน จากนั้นหมอเหยาทุกคนก็จะเริ่มป่าวผี เมื่อป่าวผีไม่นาน ผีก็จะเริ่มมาเทียมร่างหมอเหยา หมอเหยาจะมีอาการต่างๆที่แสดงให้เห็นว่าผีได้ลงมาแล้ว เช่น โยกตัวไปมา นั่งฟ้อนรำ และตบมือให้เข้าจังหวะกับทำนองของเครื่องดนตรี จากนั้นหมอเหยา ก็จะเสียดายข้าวสารที่ใจ และเสียดายดาบ จากนั้นหมอเหยา ก็จะให้ผีกินเหล้า

4.4.5.5 ขั้นตอนเครื่องเล่นผี หมอเหยาจะนำเครื่องเล่นแต่ละชิ้นออกมาเล่น ตามสืตกองเดิมของหมอเหยา คล้ายกับวันแรก แต่เครื่องเล่นที่หมอเหยานำออกมาเล่นในวันที่สอง ผู้เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีจะมีส่วนร่วมมากขึ้นและอุปกรณ์เพิ่มขึ้นมากกว่าในวันแรก ซึ่งได้แก่

- **ตีกลองโหลงโฮมพล** เป็นขั้นตอนที่บอกให้รู้ว่าเป็นการเตรียมตัวเพื่อที่เข้าสู่พิธีกรรมเลี้ยงผีต่อไป โดยหมอเหยาที่อาวุโสจะเป็นคนนำในการตีกลองโหลงโฆ จากนั้นก็จะส่งต่อไปให้กับหมอเหยาคนที่อยู่ถัดไป ทำจนครบทุกคน เสร็จแล้วก็ส่งกลองโฆนั้นขึ้นไปเก็บไว้ข้างหิ้งผี

- **เลียบบ้านเลียบเมือง** หมอเหยาที่อาวุโสจะเป็นผู้ออกนำหมอเหยาทุกคนจะตามหมอเหยาจะถือดาบที่ปลายดาบจะใช้เทียนติด 1 เล่ม เป็นการส่องทาง พร้อมกับร้องบทสวดเป็นทำนองผู้ไท และฟ้อนรำไปรอบ ๆ ปรำ 3 รอบ

เล่นเครื่อง หมอเหยาจะนำเครื่องเล่นผีที่เตรียมไว้ออกมาเล่นโดย หมอเหยาอาวุโสจะออกนำหน้าและตามด้วยหมอเหยาคนอื่นๆที่ถือเครื่องเล่นออกมารำรอรอบปรำ อย่าง

ละ 3 รอบ เครื่องเล่นที่นำออกมาเล่น ได้แก่ คันจิ้งจอก (ร่ม) หอคุ้มหอยก และเครื่องเล่นที่เป็นอาวุธ และเครื่องมืออื่น ๆ ในการเล่นเครื่องเล่นนี้ หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพ จะใส่หมวกกาบลา

- **ดมดอกงา** เป็นขั้นตอนที่สมมุติว่าเป็นสวนดอกไม้ เพราะดอกงานี้จะทำขึ้นจากต้นหอม สมัยโบราณชาวผู้ไทผูกพันกับป่าและดอกไม้ ดังนั้นดอกงานี้จึงเป็นดอกไม้ป่าชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญกับชาวผู้ไท หมอเหยาจะนำดอกงาออกมารักรอบประรำหรือฟาม พร้อมกับบทร้องเป็นภาษาผู้ไทว่า “สาวนางน้อยผู้ชมดอกงา นางสีดาเป็นผู้ชมดอกอ้อม” จากนั้นหมอเหยาจะส่งดอกงาให้กับผู้ร่วมพิธีคนกันทั่วทุกคนและทุกคนที่ได้ดมจะต้องตอบว่า หอม เพื่อเป็นการไม่ให้ผิดใจผี

- **ละเล่น** หรือการออกฟ้อนรำ ขั้นตอนนี้เป็นารออกฟ้อนรำหรือร้องรำตามจังหวะดนตรี เมื่อผีได้ดื่มเหล้าแล้วหมอเหยาจะออกมาฟ้อนรำตามจังหวะเสียงดนตรี เมื่อผีลงมาเทียมร่างหมอเหยาแล้ว ก็จะออกมาวาดลวดลายให้ผู้ชมได้ดู หมอเหยาแต่ละคนจะมีอิสระในการแสดงออกและไว้ระเบียบ ต่างคนต่างแสดงออกไปตามท่วงทำนองของตนเอง ญาติที่เข้าร่วมพิธีก็จะคอยรินเหล้าให้กับผีหมอเหยาได้กินเป็นระยะ จนเป็นที่พอใจของผี ก็จะเข้าไปพักผ่อนในประรำ ในช่วงนี้หมอเหยาที่อาวุโสหรือแม่เมืองก็จะทำพิธีแก้เคล็ดต่าง ๆ ให้แก่ลูกเลี้ยงที่มาร่วมพิธี หรือเป็นการปิดเป่าเสนียดจัญไรให้กับผู้ทำเครื่องคายด้วย

- **เอ้หมากคุ้มหมากยันต์** คือ เมื่อหมอเหยาแต่งตัวเสร็จแล้วก็จะมีการใส่เครื่องประดับต่าง ๆ เช่น กระจอนหู สร้อยคอ ผ้าแพรวาทที่ใช้คล้องคอ โดยหมอเหยาที่เอ้เครื่องแต่งตัวก็จะออกมาร่ายรำเพื่ออวดเครื่องแต่งตัวตามแบบอย่างของชาวผู้ไท ในปัจจุบันถ้าจะดูการแต่งตัวตามแบบของผู้ไทต้องมาดูในพิธีเลี้ยงผีของหมอเหยา

- **คล้องช้าง** ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญในพิธีกรรมตอนกลางวัน เพราะมีแต่ความสนุกสนานทั้งเจ้าภาพและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม หมอเหยา เจ้าภาพจะนำช้างที่แกะสลักด้วยไม้ 2 ตัวออกมาเล่นน้ำที่โถงน้ำที่เตรียมไว้ที่หน้าประรำ โดยหมอเหยาทุกคนจะผลัดกันนำช้างลงเล่นน้ำจนครบทุกคน จากนั้นหมอเหยาที่อาวุโสจะนำเอาฝ้ายที่ทำเป็นบ่วงคล้องช้างพร้อมกับเหล้า 1 ขวด ไปมอบให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีที่ทางเจ้าภาพได้คัดเลือกไว้แล้วเพื่อคล้องช้าง จากนั้นหมอเหยาเจ้าภาพก็จะนำช้างไปอาบน้ำและป้องกันไม่ให้ช้างถูกคล้องได้ แต่ผู้ที่เป็นผู้คล้องช้างก็ต้องพยายามคล้องช้างให้ได้

- **เล่นเรือ** หรือการคล้องเรือ หมอเหยาเป็นเจ้าภาพจะนำเรือที่แกะเตรียมไว้ปล่อยลงในโอ่งน้ำ จากนั้นหมอเหยาอีกกลุ่มหนึ่งที่รับหน้าที่คล้องเรือ จะใช้พายคล้องเอาเรือจากหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพนั้นให้ได้ โดยใช้ไม้พายเกาะที่เชือกที่ใช้ผูกเรือ เมื่อคล้องเรือได้แล้วหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพก็จะพยายามคล้องคืน เพื่อจะนำกลับไปไว้ที่ค้ำของหมอเหยาเจ้าภาพ หมอเหยาที่คล้องเรือได้ก็จะได้จี่ม้า (ได้เหล่า 1 ขวด) เป็นรางวัล

- **ถมฮอยซ้าง** เมื่อเสร็จสิ้นการคล้องซ้างแล้ว หมอเหยาจะทำพิธีถมร่องรอยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมให้สะอาด หรือก็คือการทำความสะอาดบริเวณที่เล่นและเก็บของเล่นให้เข้าที่ โดยหมอเหยาจะใช้แท่งไม้ซึ่งทำจากไม้ไผ่รวก ยาวประมาณ 1 เมตร เกือบพื้นที่เหมือนกับการถมร่องรอยต่าง ๆ ให้เรียบร้อย

- **กินเหล่าขอดซาकिनยาขอดก้อง** หมายถึงการกินเหล่าทั้งหมดไม่ให้เหลือ เมื่อถมฮอยซ้างเสร็จแล้ว หมอเหยาจะหยุดพักคิมเหล่า (จี่ม้า) ทุกขวดไม่ให้เหลือ และต้องตะแคงจนถึงคว่ำขวดเหล่าทุกขวดเพื่อให้แน่ใจว่าไม่มีเหล่าเหลือ จากนั้นหมอเหยาอาวุโสจะให้คำแนะนำ และสั่งสอนหมอเหยาทุกคน

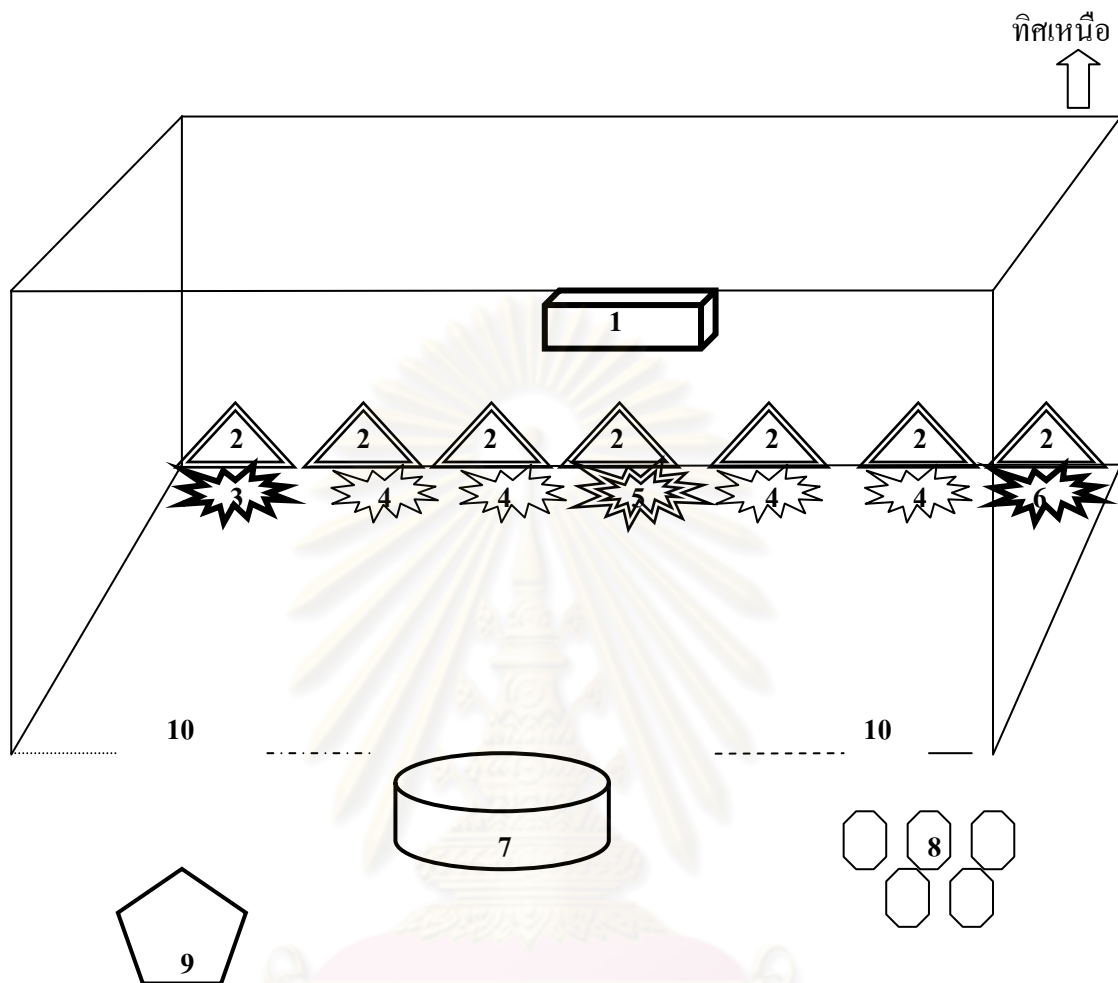
4.4.5.6 ชั้นป่าวลาผี คือการบอกกล่าวผีให้รับรู้ว่ามีพิธีกรรมได้สิ้นสุดลงแล้ว หมอเหยา ทุกคนจะหันหน้าเข้าหาเครื่องคายของตนเอง พร้อมบอกกล่าวให้ผีได้รู้ว่าการมาประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีครั้งนี้เสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว จากนั้นหมอเหยาแต่ละคนก็จะป่าวผีให้ไปอยู่ที่คายของตนเอง และเก็บเครื่องคายของตนใส่ยามเพื่อเตรียมเดินทางกลับบ้านของหมอเหยาแต่ละคน

4.4.5.7 ชั้นยกหิ้งผีขึ้นเรือน ขั้นตอนนี้จะเป็พิธีกรรมเฉพาะหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพ โดยญาติของหมอเหยาจะเป็นผู้ยกหิ้งผีที่แขวนอยู่ที่ผามขึ้นไปเก็บไว้บนบ้านของหมอเหยาพร้อมกับเครื่องคาย และเครื่องเล่นผีที่เสร็จสิ้นการเล่นแล้วเก็บไปรวมกันไว้บนหิ้ง หมอเหยาที่มาร่วมพิธีก็จะช่วยกันเก็บดาบ หน้าไม้ และสัมภาระอื่น ๆ ที่อยู่ในพิธีกรรมใส่ลงในกระหยัง (ภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่คล้ายกับกระออม ปากกระหยังจะทำเป็นขอบหน้าให้แข็ง และทำหูไว้เพื่อร้อยเชือก เพื่อจะได้สะพายได้) เมื่อนำหิ้งผีขึ้นไปบนเรือนแล้วก็จะแขวนหิ้งผีไว้ที่ “ห้องฮอง” ซึ่งถือว่าเป็นห้องโถงใหญ่ของบ้าน หรือนำไปแขวนไว้ที่ห้องนอนของหมอเหยาก็ได้ เมื่อเลือกสถานที่แขวนหิ้งผีได้แล้ว หมอเหยาที่อาวุโสก็จะทำพิธีเหยาบ้านเมืองบ้านผาย ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายในพิธีกรรมการเลี้ยงผีประจำปีของหมอเหยา

- **แขวนหิ้งผี** เมื่อหมอเหยานำหิ้งผีและเครื่องบริวารต่างๆที่ใช้ประกอบพิธีเลี้ยงผี ขึ้นมาบนบ้านของหมอเหยาแล้ว หมอเหยาจะเลือกญาติที่อาวุโสที่หมอเหยาให้ความเคารพ ทำพิธีแขวนหิ้งผี ซึ่งสถานที่คือ “ห้องสอง” หรือห้องนอนหมอเหยานั้นเอง ผู้อาวุโสที่จะแขวนหิ้งต้องบอกกล่าวผีเรือนก่อนจึงจะทำพิธีแขวนหิ้งได้ เมื่อแขวนหิ้งเสร็จแล้วหมอเหยาก็จะดำเนินการตามขั้นตอนที่อิศคองหมอเหยาได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา

- **ป่านเมืองป่านฝาย** หมายถึงการเหยาเพื่อให้เกิดความสุขปราศจากภัยพิบัติต่างๆ ต่อตัวหมอเหยาเจ้าภาพ และหมอเหยาที่เข้าร่วมพิธีตลอดจนญาติพี่น้องเจ้าภาพ และผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเหยา เป็นการประกอบพิธีกรรมของเจ้าภาพที่เป็นเจ้าของหิ้งผี ส่วนหมอเหยาคนอื่นที่มาร่วมในพิธีเลี้ยงผีจะอยู่ต่อเพื่อทำพิธีนี้ก็ได้ หรือจะกลับบ้านก็ได้ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมคือ กระจก 1 อัน เหล้าขาว 1 ขวด ไช้ไก่ดิบ 1 ฟอง หลอดที่ใช้สำหรับป่านฝาย 2 อัน ทราญและกรวดอย่างละ 1 กำ อุปกรณ์สิ่งของทุกอย่างวางไว้ในกระจก หมอเหยาเจ้าภาพจะนั่งทำพิธีเหยา โดยหันกระจกไปทางประตูบ้านเพื่อให้เพื่อนบ้านและญาติพี่น้องได้เห็น หมอเหยาใหม่ที่ยังไม่มีประสบการณ์ก็จะมีแม่เมืองคอยให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือ ส่วนไช้ไก่ดิบในเครื่องคายหรือที่เรียกว่า “ไช้อ้อ” เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะนำมาแกงแล้วใช้ข้าวเหนียวจุ่มวางไว้บนหิ้งผีเป็นเวลา 3 วัน โดยส่วนที่เหลือหมอเหยาก็จะให้สมาชิกในบ้านกินแกงไชนั้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ส่วนหมอเหยา และลูกชายห้ามรับประทาน เนื่องจากหมอเหยาถือว่าเป็นข้อ ขะลำ หรือเป็นข้อห้ามสำหรับ หมอเหยา

พิธีเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยาจัดขึ้น 2 วัน ทั้งกลางวันและกลางคืน ขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีกรรมส่วนใหญ่จะซ้ำๆกัน ในวันแรกของการเลี้ยงผีการเลี้ยงผีจะเริ่มจากการป่าวผีให้ลงมาร่วมเลี้ยง การพายเหล่าให้ผีซึ่งมีเหล่าต่างๆซึ่งมีมากมายหลายชนิด การตั้งบ้านตั้งเมือง และการตรวจตราเครื่องเล่นซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นอาวุธที่ใช้ในการรบหมอเหยาจะให้ความสำคัญกับการเชิญผีให้ผีเถนมาร่วมเลี้ยงผีจะเห็นได้จากอุปกรณ์ต่างๆต้องสะอาด ปราศจากสิ่งไม่ดีแปลกปลอมเข้ามา ส่วนในวันที่สองจะให้ความสำคัญกับการเล่นเครื่องเล่นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการคล้องช้างคล้องม้าซึ่งถือได้ว่าเป็นขั้นตอนสำคัญของวันที่สอง และสุดท้ายจบด้วยการยกหิ้งผีขึ้นเรือนซึ่งถือเป็นสิ้นสุดพิธีเหยาเลี้ยงผี

หมายเลขและความหมาย

1	หมายถึง หิ้งผี
2	หมายถึง เครื่องคาย
3	หมายถึง ที่นั่งหมอเหยาอาวุโส
4	หมายถึง ที่นั่งหมอเหยาที่ร่วมพิธี
5	หมายถึง ที่นั่งหมอเหยาเจ้าภาพ
6	หมายถึง ที่นั่งหมอเหยารองประธาน
7	หมายถึง แคร่ ที่นั่งของนักดนตรี
8	หมายถึง ที่นั่งผู้เข้าร่วมพิธีกรรม
9	หมายถึง โถงน้ำ
10	หมายถึง ทางเข้าบริเวณพิธี

ภาพที่ 66 แผนผังแสดงพื้นที่ในพิธีเหยาเลี้ยงผี

ภาพที่ 67 หมอเขยนำช่างไปอาบน้ำในพิธีเหยาเลี้ยงผี

ภาพที่ 68 การคล้องช้างในพิธีเหยาเลี้ยงผี

ภาพที่ 69 การเล่นเรือ

ภาพที่ 70 การแอนสาวหรือการพูดเกี่ยวพาราสิ

ภาพที่ 71 การปั้นเมืองปั้นฝาย

ภาพที่ 72 ยกหิ้งผีขึ้นเรือน

4.5 วัน เวลา และสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

วัน เวลาในการประกอบพิธีกรรมเหย้าเลี้ยงผีของหมอเหย้าชาวผู้ไทอยู่ระหว่างเดือน 3- 5 คือในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนเมษายนของทุกปี ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงเดือน 4 คือประมาณต้นเดือนมีนาคม ใช้เวลาประกอบพิธีกรรม 2 วัน กับ 1 คืน วันแรกเป็นการเตรียมเครื่องคาย อุปกรณ์การละเล่น และการจัดสถานที่ ช่วงเวลาเย็นประมาณ 18.00 น. หมอเหย้าจะเริ่มทำพิธีเหย้าเลี้ยงผีไปจนถึงเที่ยงคืนก็จะหยุดพักผ่อน ส่วนวันที่ 2 จะเริ่มจากเวลา 08.00 น. หมอเหย้าเริ่มประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี ซึ่งเป็นเวลากลางวันไปจนถึงเวลาประมาณ 16.00 น. เป็นอันเสร็จสิ้นในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี

ส่วนสถานที่ประกอบพิธีกรรมเหย้าเลี้ยงผี เจ้าภาพจะเลือกใช้ลานหน้าบ้านของตนเอง เพราะชาวผู้ไทจะตั้งบ้านเรือนโดยมีลานหน้าบ้านเพื่อใช้ทำกิจกรรมต่างๆ โดยตั้งปะรำ ในปัจจุบันจะใช้เต็นท์เป็นส่วนใหญ่ ทำเป็นปะรำพิธี โดยมีญาติพี่น้องและญาติที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียงเป็นแรงในการจัดตั้งปะรำเหล่านี้

ภาพที่ 73 ผามเลี้ยงผีหน้าบ้านแบบเก่าที่ใช้ในการเลี้ยงผีประจำปี สปป. ลาว

ภาพที่ 74 ลานหน้าบ้านที่ใช้ในการเลี้ยงผีประจำปี บ้านโนนยาง

สรุปหมอเหยาตำบลโนนยางมี 3 ประเภท คือ หมอเหยาจี้เหล่า หมอลำ และหมอเหยา
 ฮูปเหยาฮอย มีเพียงหมอเหยาจี้เหล่าและหมอลำเท่านั้นที่ทำพิธีเลี้ยงผี ส่วนหมอเหยาฮูปเหยาฮอย
 ไม่ได้ทำพิธีเลี้ยงผีเพราะไม่ใช่หมอเหยาที่มีหน้าที่รักษาโรคให้แก่ผู้ป่วย การเลี้ยงผีของกลุ่มหมอ
 เหยาจี้เหล่าจะใช้เวลา 1 คืน 2 วัน ส่วนกลุ่มหมอลำใช้เวลาเพียงวันเดียวคือช่วงเวลากลางวันก็เสร็จ
 ลิ่น สถานที่เลี้ยงผี คือลานหน้าบ้านของหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพ จำนวนหมอเหยาที่เข้าร่วมพิธี
 ขึ้นอยู่ความมีอำนาจบารมีของหมอเหยาแต่ละคน กลุ่มหมอเหยาจี้เหล่านับถือผีไท้ผีเถน ส่วน
 กลุ่มหมอลำคือกลุ่มที่นับถือผีเงือกผิง โดยมีสัญลักษณ์ผ้าสีแดงคาดศีรษะ กลุ่มหมอเหยาจี้เหล่าจะมี
 ฝ้ายดอกไม้สีขาวคาดที่ศีรษะ หมอเหยาทั้งสองกลุ่มต้องทำพิธีเลี้ยงผีซึ่งจัดขึ้นในเดือน 3 – 5 ของ
 ทุกปี เพราะหมอเหยาต้องขอพลังอำนาจจากผีไท้ผีเถนเพื่อรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วย

บทที่ 5

สัญลักษณ์ในพิธีเหยาเลี้ยงผีที่แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้ไทตำบลโนนยาง

พิธีกรรมเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ที่สะท้อนระบบคิดและวัฒนธรรมของกลุ่มชน พิธีกรรมแต่ละประเภทเป็นกระบวนการที่มีแบบแผน หน่วยของพิธีกรรมเป็นการรวมสัญลักษณ์ และชุดของสัญลักษณ์เข้าด้วยกัน (Turner, 1967 :45-46) สัญลักษณ์ในพิธีเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไท สะท้อนวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของคนผู้ไท สัญลักษณ์บางอย่างสามารถแสดงอัตลักษณ์ เพราะอัตลักษณ์เกิดจากการสำนึกว่าตนเองเป็นใคร และจะแสดงลักษณะเฉพาะทางชาติพันธุ์ผ่าน กลไกทางวัฒนธรรมอย่างไร เมื่อได้ปะทะสังสรรค์กับชนต่างชาติพันธุ์

ผู้วิจัยพบว่าพิธีเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยา “จีเหล่า” มีขั้นตอนและองค์ประกอบที่ ชัดเจน โดยเฉพาะในวัตถุสัญลักษณ์ซึ่งเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สามารถสื่อความหมายทำให้เห็น ความต่างจากพิธีเลี้ยงผีของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอย่างชัดเจน ทำให้เห็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ ชาวผู้ไทซึ่งในพิธีกรรมอื่นของชาวผู้ไทไม่ได้แสดงอัตลักษณ์ผู้ไทอย่างชัดเจนเช่นในพิธีเหยา เลี้ยงผี

ในบทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์สัญลักษณ์สำคัญในพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีที่แสดงอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมของชาวผู้ไทตำบลโนนยางอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ในประเด็นต่างๆต่อไปนี้ คือ แนวการวิเคราะห์สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ในพิธีกรรม วัตถุสัญลักษณ์ พฤติกรรมสัญลักษณ์ เครื่องดนตรี บทร้อง ท่วงทำนอง เครื่องแต่งกายหมอเหยาในพิธีเลี้ยงผี เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมของผู้ไทผ่านสัญลักษณ์ในพิธีเหยาเลี้ยงผี

5.1 แนวการวิเคราะห์สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ในพิธีกรรม

วิกเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner 1967) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ ได้ศึกษาสัญลักษณ์ ในพิธีกรรมของชาว Ndembu เทอร์เนอร์ได้ให้ความหมายของสัญลักษณ์ว่า สัญลักษณ์เป็นส่วนที่ เล็กที่สุดในพิธีกรรมซึ่งยังคงรักษาไว้ซึ่งมีลักษณะพิเศษของแบบพฤติกรรมของพิธีกรรม และเป็น ส่วนสำคัญอย่างยิ่งของโครงสร้างทางบริบทพิธีกรรม เทอร์เนอร์ยังได้แบ่งสัญลักษณ์ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สัญลักษณ์หลักหรือสัญลักษณ์สำคัญ (Dominant Symbols) คือ สิ่งที่เป็นตัวแทน ความหมายหลายอย่างที่สามารถเชื่อมโยงและอ้างอิงความหมายได้กว้างขวาง ส่วนสัญลักษณ์ เครื่องมือ (Instrument Symbols) คือสัญลักษณ์ที่ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของ พิธีกรรมและจะต้องมีสัญลักษณ์อย่างอื่นมาประกอบ เทอร์เนอร์กล่าวว่าสัญลักษณ์ในพิธีกรรมมี

คุณสมบัติ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก สัญลักษณ์หนึ่งอย่างมีความหมายหลายอย่าง (Condensations) ประการที่สอง สัญลักษณ์คือการรวมรูปแบบและความหมายหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกัน (Unification of disparate significant) ประการที่สาม สัญลักษณ์มีขั้วของความหมาย (Polarization of meaning) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ขั้วคือ ขั้วความรู้สึก (Sensory Pole) คือรูปแบบที่สัญลักษณ์สื่อออกมาอย่างชัดเจน และขั้วอุดมคติ (Ideology Pole) คือการแสดงความเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ ค่านิยมความเชื่อที่มีส่วนประกอบของคุณธรรมและบรรทัดฐานทางสังคมที่มีผลต่อโครงสร้างและรูปแบบของสังคม

สุริยา สมุทกุลปดี (2533) ใช้มุมมองตามแนวคิดทฤษฎีการตีความสัญลักษณ์ของ วิक्टर เทอร์เนอร์ ในการศึกษาพิธีบุญบั้งไฟในฐานะพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสาน โดยเลือกใช้พิธีบุญบั้งไฟต่างเวลาและต่างพื้นที่ในพ.ศ. 2523 เลือกศึกษานูญบั้งไฟที่จังหวัดศรีสะเกษ และใน พ.ศ.2533 เลือกศึกษาที่จังหวัดขอนแก่น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์และตีความหมายสัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีบุญบั้งไฟ โดยเลือกใช้ “สัญลักษณ์หลัก” เป็นคำอธิบายประเพณีบุญบั้งไฟทั้งที่เป็นวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นคำพูดและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

ผลการศึกษารูปร่างว่า “สัญลักษณ์หลัก” ของบุญบั้งไฟมีทั้งที่เป็นวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการกระทำ คำพูดและถ้อยคำที่ใช้ในพิธีกรรม นอกจากนี้คุณสมบัติของสัญลักษณ์สำคัญยังอธิบายในขั้วความรู้สึก (Sensory pole) ว่าบุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมแห่งความอุดมสมบูรณ์ (Fertility rite) และเป็นใบอนุญาตให้สมาชิกในสังคมได้คลายความเครียดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม (Ritual License) ส่วนในขั้วอุดมคติ (Ideological pole) บุญบั้งไฟสะท้อนบรรทัดฐานในการแบ่งแยกบทบาทหน้าที่ของเพศชายและหญิงอย่างชัดเจน โดยการอ้างถึงความเชื่อในพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องวิญญาณนิยม “สัญลักษณ์หลัก” ในบุญบั้งไฟสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ (World view) ของกลุ่มชนชาวอีสาน และเป็นคำอธิบายโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคม (Social structure) ของหมู่บ้านอีสาน

พิเชฐ สายพันธ์ (2539) ได้ศึกษาสัญลักษณ์จากพิธีกรรมบูชาพญาสัตตนาคราชในงานวิจัยเรื่อง “นาคาคติอีสาน” ลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย” โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีการตีความสัญลักษณ์ของวิक्टर เทอร์เนอร์ เช่นกัน พิเชฐได้สรุปให้เห็นว่าพญานาคเป็นสัญลักษณ์หลักในพิธีกรรม พญานาคเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนอยู่ในอุดมคติ ดังนั้นจึงได้มีการสร้างสิ่งที่ใช้แทนพญานาคขึ้น ซึ่งในพิธีบูชาพญาสัตตนาคราชนั้นประกอบด้วยสัญลักษณ์มากมาย พิเชฐแบ่งสัญลักษณ์ในพิธีกรรมออกเป็น 2 อย่าง ได้แก่ วัตถุสัญลักษณ์ และพฤติกรรมสัญลักษณ์ วัตถุสัญลักษณ์คือสิ่งที่ใช้สื่อความหมายเพื่อแสดงให้เห็นตัวตน และสถานะของ

พญานาค ในพิธีบูชาพญาสัตตนาคราชถูกแทนด้วยสัญลักษณ์ 3 อย่างคือภาพวาดพญานาค พานกระทง 7 สี 7 ชั้น และแท่นประทับสีขาวยในกระบวนการของพิธีกรรมนั้นวัตถุสัญลักษณ์ไม่ได้สื่อให้เห็นตัวตนและสถานะของพญานาค จึงต้องมีร่างทรง ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวกลาง (mediator) ซึ่งใช้วิธีการต่าง ๆ ของร่างกายเพื่อสื่อให้เห็นลักษณะของพญานาค เช่น ท่วงท่าลีลาการเคลื่อนไหวของร่างกายคล้ายงู และภาษาพูด ซึ่งในภาษาพูดจะมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับธรรมะหรือหลักปฏิบัติทางศาสนา ที่แสดงให้เห็นบทบาทที่เกิดจากพญานาคซึ่งเรียกว่าพฤติกรรมสัญลักษณ์

รัตนา บุญมัธยะ (2546) ได้เขียนบทความเรื่อง “พิธีมะเนากับตัวตนคนกะลิน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพิธีมะเนากับการสร้างตัวตนคนกะลิน และการนำพิธีกรรมมาเสริมสร้างอำนาจให้แก่กลุ่มตนเองเพื่อต่อรองกับรัฐบาลกลางคือสหภาพพม่า โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลพิธีมะเนา ระหว่างวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2001 – 2 มกราคม พ.ศ.2002 รวมเวลา 8 วัน รัตนาพบว่าพิธีมะเนาซึ่งเป็นพิธีกรรมการเดินรำบูชาเทพเจ้านัต ของชนเผ่ากะลิน ในสหภาพพม่าเป็นเครื่องแสดงตัวตนของคนกะลิน โดยมีใจว่าซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวของคนกะลินว่าเป็นกลุ่มชนที่เป็นนักรบเจ้าแห่งขุนเขา และมีความซื่อสัตย์ในพิธีกรรมมีนก ชิน หว่า อู และดอกพันธุ์สูง เป็นสัญลักษณ์ประจำชาติกะลิน โดยนกชินหว่า อู เป็นสัญลักษณ์ การเป็นผู้นำของมวลมนุษย์เป็นการต่อยอดของความเชื่อชาติอิสระที่เลือกปกครองตนเอง ส่วนดอกพันธุ์สูงเป็นสัญลักษณ์ของความรักและความสามัคคี เพราะดอกพันธุ์สูงมีกลีบบางและมีกลิ่นหอม เป็นที่นิยมของคนหนุ่มสาวเพื่อแทนสื่อในใจและอีกความหมายหนึ่งคือการเป็นที่รักและที่นิยมชมชื่นของมหาชน

ส่วนคำว่า อัตลักษณ์ (identity) หรือตัวตน หมายถึงเราเป็นใคร มาจากสมาชิกกลุ่มใด ซึ่งมีผู้เสนอความหมายของคำนี้ไว้อย่างหลากหลาย เช่น อัตลักษณ์ความเหมือนหรือความต่าง ความเป็นปัจเจกและสังคมเป็นกระบวนการสร้างทางวัฒนธรรมที่ก่อรูป ปรุงแต่ง หรือนิยาม โดยบุคคล อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แล้ว แต่เกิดจากการสร้างขึ้นผ่านวาทกรรม (Chirs Barker 2004, อ้างใน บักริน วังศิริ ,2551:3) ซึ่งอภิญา เฟื่องฟูสกุล (2546: 5-6) กล่าวอีกว่า อัตลักษณ์ มีสองระดับ ซึ่งได้แก่ ระดับความเป็นปัจเจก ที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม และอีกด้านหนึ่ง อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวเราอย่างมากทั้งในด้านอารมณ์ความรู้สึก เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่สัมพันธ์กับโลก อัตลักษณ์ออกเป็นสองระดับ ได้แก่ อัตลักษณ์บุคคล (personal identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity)

ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2547:33-34) กล่าวว่า มโนทัศน์เรื่อง อัตลักษณ์ มีสองระดับ คือระดับที่เป็นปัจเจก (individual) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective) ซึ่งในระดับปัจเจกบุคคล

จะมีอัตลักษณ์หลายอย่างในตัวเอง เช่น เพศสภาพ ชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ อาชีพ และศาสนา เป็นต้น ส่วนอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่ม แต่บนพื้นฐานความเหมือนของกลุ่มจะต้องมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่นมาเป็นตัวกำหนดด้วย

กล่าวได้ว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นจากกระบวนการทางสังคม และมีความซับซ้อน มีภาวะที่หลากหลาย การที่เราเลือกนิยามความหมายของตนเองและแสดงตนเองต่อบุคคลหรือสังคมว่าเราเป็นใครนั้น เป็นกระบวนการของการเลือกใช้และแสดงออกซึ่งจะทำให้รู้ว่าเราเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่นอย่างไร โดยผ่านระบบของการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งเป็นสิ่งที่ประกอบกันทั้งด้านอารมณ์ความรู้สึกภายในตัวเราและกระบวนการของโลกภายนอกที่เราเกี่ยวพัน เพราะมนุษย์เลือกใช้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายที่เกี่ยวกับตนเองทั้งในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกและในส่วนของตัวตนที่มันซ้อนทับกันอยู่

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นตัวอย่างงานวิจัยที่เป็นแนวทางในการวิเคราะห์สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ที่ได้มีผู้ศึกษาไว้ ซึ่งในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะได้นำแนวทางดังกล่าววิเคราะห์ความหมายขององค์ประกอบในพิธีเหยาเลี้ยงผีเพื่อให้เห็นความต่างของพิธีเหยาเลี้ยงผีกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น โดยเฉพาะวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์เพื่อวิเคราะห์หาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง

5.2 วัตถุสัญลักษณ์ในพิธีเหยาเลี้ยงผี

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ในพิธีเหยาเลี้ยงผี วันที่ 14 มีนาคม 2552 ผู้วิจัยพบว่าในพิธีเหยาเลี้ยงผีมีการใช้สัญลักษณ์อยู่มาก ทั้งที่เป็นวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ แต่มีสัญลักษณ์บางอย่างมีความหมายพิเศษที่สื่อสารให้ผู้พบเห็นรู้และเข้าใจในความหมายนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกสิ่งที่เป็น “สัญลักษณ์สำคัญ” ในพิธีเหยาเลี้ยงผี วิเคราะห์หาความหมายที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ใน 8 หัวข้อต่อไปนี้

5.2.1 หิ้งผี: สัญลักษณ์ที่อยู่ของแดน

ชาวผู้ไทเชื่อว่า ผีที่ผีแดน คือเทพที่เป็นใหญ่อยู่บนฟ้า มีอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถคลั่งคลำให้มนุษย์เป็นไปตามที่ต้องการและเป็นเทวดาที่คอยคุ้มครองชาวผู้ไทให้ปลอดภัยจากสิ่งอันตรายทั้งปวง ชาวผู้ไทเชื่อว่าพวกเขาสามารถบนบานและขอสิ่งต่างๆ จากแดนได้ เพราะแดนคือผู้เป็นใหญ่อยู่บนเมืองฟ้า มีอำนาจที่จะคลั่งคลำให้มนุษย์ที่อยู่เมืองลุ่มเป็นไปตามความต้องการ รวมทั้งแดนมีอำนาจกำหนดตัวบุคคลที่จะมาครองเมืองได้ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2534 : 22)

แต่ก่อนชาวผู้ไทเรียกแถบว่าผีฟ้าผีแดน เหมือนกับกลุ่มชนชาติไทกลุ่มอื่นเพราะผีฟ้าเป็นผู้ส่งมนุษย์มายังโลกมนุษย์ โดยอาศัยน้ำเต้าปุง มนุษย์ที่แดนส่งลงมายังโลกมนุษย์หรือเมืองดุ่มนั้นนั้นมี 4 จำพวก คือ ฮ่อ ผู้ไท ลาว และแกว ได้มาตั้งรกรากสร้างฐานะของกลุ่มตนเอง โดยฮ่อได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ต้นน้ำ ส่วนอีก 3 กลุ่มก็ตั้งลดหลั่นกันลงไป และใกล้บริเวณที่พวกฮ่อตั้งถิ่นฐานมีภูเขาสูง ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของผีฟ้า เมื่อใกล้สิ้นปีพวกฮ่อก็จะส่งคนมาเตือนให้กลุ่มคนอีกสามกลุ่มนำเครื่องสังเวยไปเช่นไหว้ผีฟ้าซึ่งทุกกลุ่มก็ทำตามดั่งนั้น พอถึงกำหนดปีที่จะมีการเลี้ยงผีฟ้าคนทุกกลุ่มก็จะนำเครื่องเช่นสังเวยไปพร้อมกับชาวฮ่อที่เขตภูเขาสูงเพื่อสังเวย ผีฟ้า ชาวผู้ไทก็ปฏิบัติตามฮีตคองโบราณ จากนั้นมาชาวผู้ไทจึงนับถือผีฟ้าเรื่อยมา (ประชุมพงศาวดาร ภาค 9, 2507 : 108)

ต่อมาเมื่อผู้ปกครองอาณาจักรล้านช้างได้ผนวกดินแดนแคว้นสิบสองจุไทเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง การเรียกชื่อผีฟ้าของชาวผู้ไท จึงเปลี่ยนไปเรียกว่า “ผีแดน” ตามกลุ่มที่มีอำนาจปกครอง ซึ่งความหมายของผีแดน คือ เทพเจ้าผู้สร้างโลก (ธวัช ปุณโณทก, 2542 : 1534) อย่างไรก็ตาม ไม่เฉพาะกลุ่มผู้ไทเท่านั้นที่ยังนับถือแดนแต่ยังมีชนชาติไทกลุ่มอื่นที่นับถือผีแดนและเรียกชื่อต่างกันออกไป เช่น ไททวายและไทหย่าในสาธารณรัฐประชาชนจีน เรียกว่า “ผีฟ้า” ไทดำ ไทขาว ลาว ไทยวนล้านนา เรียกว่า “ผีฟ้าผีแดน” แดน ที่มีอำนาจสูงสุดในบรรดาแดนและดูแลโลกและสรรพสิ่งต่าง กลุ่มไทดำ ไทขาว และลาวเรียกว่า “แดนหลวง” หรือ แดนฟ้าถิ่น ส่วนไทอาหมเรียกว่า “ฟ้าคือจิ้ง” (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2544 : 113) นอกจากนี้ในกลุ่มวรรณกรรมของชนชาติไท แดนเป็นเทพเจ้าที่มีอำนาจสูงศักดิ์ แต่ต่อมาแดนถูกลดบทบาทเป็นเพียงบริวารของพระอินทร์และกลายเป็นยักษ์ไปในที่สุด (สุกัญญา สุจฉายา, 2549 : 162)

อย่างไรก็ตาม ชาวผู้ไทยังคงนับถือผีแดนเป็นผีบรรพบุรุษของตนเองตลอดมา ผีฟ้าผีแดน ในมิติของชาวผู้ไท แดน หมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตามคุ้มครองพวกเขาและลูกหลานเมื่อเวลาที่พวกเขาต้องการความช่วยเหลือ ผีฟ้าผีแดนจะลงมาจากฟ้าเพื่อมาช่วยเหลือพวกเขาตามที่พวกเขาได้วิงวอนและร้องขอ คลับันดาลให้พวกเขาดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ชาวผู้ไทจึงต้องสร้างบ้านให้กับแดน เพราะเชื่อว่าเมื่อมีบ้านแล้ว ผีแดนจะอยู่กับชาวผู้ไทตลอดไป หิ้งผีจึงเป็นสัญลักษณ์บ้านของผีฟ้าผีแดนเพื่อจะได้ดูแลทุกข์สุขให้แก่พวกเขาตลอดไป

สมลี อาจวิชัย. อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 ตำบล โนนยาง แสงตกศนคคิต ต่อหิ้งผีว่า

“ชาวผู้ไทเป็นกลุ่มที่นับถืออำนาจเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะผีฟ้าผีแดน หิ้งผี มีเฉพาะกลุ่มคนที่สามารถติดต่อดสื่อสารกับแดนได้เท่านั้น เมื่อมีเรื่องเดือดร้อนชาวผู้ไทก็จะนำเรื่องเดือดร้อนมาพึ่งอำนาจผีฟ้าผีแดนโดย

ผ่านตัวกลางคือ หมอเหยาที่สามารถติดต่อกับแดนใต้ แม้แต่ในยามเกิดศึกสงครามชาวผู้ไทก็ต้องบนบานต่อผีให้ผีแดนเสมอ นอกจากนี้ชาวผู้ไทยังต้องอพยพถิ่นฐานอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากต้องทำศึกสงครามกับชนดั้งเดิม ดังนั้นชาวผู้ไทจึงไม่สร้างบ้านที่คงทนแข็งแรงเพราะว่าเมื่อเวลาเกิดศึกสงครามจะสามารถรื้อถอนได้ง่ายและที่สำคัญเมื่อชาวผู้ไทอพยพไปที่ใด หมอเหยาซึ่งมีหน้าที่ในการรักษาโรคก็จะต้องสะพាយหิ้งผีไปด้วยเสมอ”

กลุ่มที่สะพายหิ้งผีนั่นคงจะเป็นกลุ่มหมอเหยาเพราะหมอเหยานอกจากจะทำการรบแล้ว ยังมีหน้าที่ในการรักษาพยาบาล หิ้งผีของกลุ่มหมอเหยาในสมัยก่อนจะมีเฉพาะผู้ที่ป็นหัวหน้าหมอเหยาเท่านั้น หิ้งผีของหมอเหยามีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมเล็ก ๆ สานจากไม้ไผ่ไร้ใช้ด้ายผูกมูมสามมูม ในหิ้งผีจะมีเทียนหรือตะเกียงและชันน้ำดอกไม้เป็นเครื่องบูชาผีให้ผีแดนการใช้ไม้ไผ่ไร้ ทำเป็นหิ้งผีนั่น ชาวผู้ไทเชื่อว่าเป็นไม้ที่ขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกไป ให้เหลือแต่สิ่งที่ดี ๆ การทำหิ้งผีเป็นรูปสามเหลี่ยมนั้นเพื่อต้องการความคล่องตัวในการเคลื่อนย้ายเพราะต้องสะพายหลังในเวลาอพยพย้ายถิ่นฐาน แต่เมื่อได้ที่อยู่เป็นหลักแหล่งแล้วหิ้งผีจึงเปลี่ยนขนาดและรูปทรงแตกต่างไปจากเดิม แต่ยังคงเค้าเดิมให้เห็น

ปัจจุบันหิ้งผีของหมอเหยาจะทำจากไม้ยอ ซึ่งเป็นไม้ป่าเพราะเชื่อว่าเป็นไม้มงคลที่บริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งชั่วร้ายปะปน และผ่านการข้อมด้วยขมิ้นซึ่งมีคุณสมบัติในการทำลายความชั่วร้าย อนึ่งกลิ่นของขมิ้นยังเป็นสิ่งที่พึงพอใจของผีให้ผีแดน อีกเหตุผลหนึ่งของการเปลี่ยนหิ้งผีจากไม้ไผ่ไร้เป็นไม้ยอ เพราะชาวผู้ไทไม่ต้องอพยพถิ่นฐานที่อยู่เป็นหลักแหล่งประกอบกับเมื่อชาวผู้ไทต้องการบูชาผีให้ผีแดน เครื่องบูชาจำนวนมากจึงต้องสร้างหิ้งผีให้มั่นคงแข็งแรง และเมื่อบรรพบุรุษเสียชีวิตไปวิญญาณของผีบรรพบุรุษจะถูกเชิญให้มาอยู่ที่หิ้งผี และที่สำคัญที่สุดคือหิ้งผีจะแขวนไว้ในห้องของหมอเหยา ถ้าบ้านไหนที่มีห้องเดียวหิ้งผีก็จะแขวนไว้ตรงกลางห้อง

ในพิธีเหยาเลี้ยงผี หิ้งผีจะถูกนำมาแขวนไว้ตรงกลางผาม ตรงกับที่นั่งของหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพ (เจ้าปาง) หิ้งผีจึงเป็น “สัญลักษณ์หลัก” ในพิธีเหยาเลี้ยงผี เพราะเป็นที่อยู่และเป็นศูนย์รวมของพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ พลังอำนาจจากหิ้งผีจะแผ่รัศมีครอบคลุมไปทั่วบริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม โดยเฉพาะในช่วงกลางคืนหิ้งผีจะโดดเด่นจากแสงไฟของตะเกียงที่กำลังแผ่พลังอำนาจให้แก่หมอเหยาและผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทุกคนได้สัมผัสรับเอาพลังอำนาจนี้ไปด้วยอำนาจจากผีให้ผีแดนที่อยู่หิ้งผีจึงมีความสำคัญต่อหมอเหยาเป็นอย่างยิ่งเพราะคอยปกป้องคุ้มครองให้พวกหมอเหยาได้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ลุล่วงไปด้วยดี

หิ้งผีเป็นที่อยู่หรือบ้านของวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของผีใต้ผิแผ่นดิน ความศักดิ์สิทธิ์ของหิ้งผีจะเห็นได้จาก ในพิธีเลี้ยงผีบางครั้งจะต้องทำ 2 หิ้ง คือหิ้งผีของแม่เมือง และของหมอเหยาลูกเมือง โดยหมอเหยาเชื่อว่าพลังอำนาจของลูกเมืองยังไม่สามารถต้านทานกับวิญญาณของความชั่วร้ายที่จะมาทำลายพิธีกรรม ดังนั้นพลังอำนาจผีของแม่เมืองที่อยู่บนหิ้งที่เคียงข้างกันจะเป็นเกราะคุ้มครองอีกชั้นหนึ่ง การเลี้ยงผีจึงจะไม่มีปัญหาและอุปสรรค

ในหิ้งผีมีตะเกียงน้ำมันวางอยู่ตรงกลางหิ้ง ขันน้ำหอม และเทียนบูชาครูผีจำนวน 5 คู่ ก่อนจะออกจากบ้านเพื่อไปร่วมเลี้ยงผี หมอเหยาแต่ละคนจะต้องบอกกล่าวแก่ผีที่อยู่บนหิ้งของตนเองให้รับทราบก่อนจึงจะเดินทางไปร่วมเลี้ยงผี และเมื่อไปถึงพื้นที่ของการเลี้ยงผีซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หมอเหยาแต่ละคนจะเชิญผีตนเองไปไว้ใน กะโตก เครื่องคาย เพราะเป็นเพียง ผู้มาร่วมเลี้ยงเท่านั้น

หิ้งผี เป็นสัญลักษณ์ของบ้านผีใต้ผิแผ่นดินซึ่งเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่ อยู่บนฟ้าบนสวรรค์ ชาวผู้ไทเรียกชื่อผีใต้ผิแผ่นดินว่า “พญาเมือง” ที่มีข้าทาสบริวารล้อมรอบมากมาย ที่อยู่ของพญาเมืองมีความวิจิตรพิสดารมาก เวลาที่หมอเหยาไปเชิญพญาเมืองมาร่วมเลี้ยงผีจะต้องนำเครื่องคายหรือขันครูไปบอกกล่าว เพื่อให้พญาเมืองลงมารับเครื่องเช่นสังเวจจากหมอเหยา ขณะที่พญาเมืองลงมาจากสวรรค์จะใช้เท้าเหยียบทั้งบันไดแก้ว บันไดงา ดังคำปาวผี ที่ว่า

...สาวนางน้อยหื้อปอนกะได้งา

นางสีดาหื้อปอนกะได้แก้ว

ตีช้ายเฮาเหยียบกะได้งา

ดินขวาเฮาเหยียบกะได้แก้ว

(สัมภาษณ์ นางคำ ปัทม, มกราคม 2552)

หิ้งผีเป็นบ้านของผีเชื้อผีมูล หรือผีบรรพบุรุษของหมอเหยาที่ตายไปแล้ว กลุ่มผู้ไทคำจะเรียกวิญญาณนี้ว่า “คั่ว” เป็นวิญญาณผีบรรพบุรุษที่อาวุโสสูงสุดของตระกูล (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2545 : 29) วิญญาณผีเชื้อผีมูลเหล่านี้ ต่อมากลายเป็น “ของรักษา” ประจำตระกูลหมอเหยา เมื่อมีบรรพบุรุษเสียชีวิตลง ขวัญหรือวิญญาณของผีเหล่านี้จะวนเวียนคอยคุ้มครองความปลอดภัยให้แก่ลูกหลาน เช่น เมื่อบุคคลในครอบครัวหรือบริวารของหมอเหยาออกไปทำงาน หรือเดินทางไปค้าขายยังต่างถิ่น ก็จะบอกกล่าวให้ผีเชื้อผีมูลคอยคุ้มครองลูกหลานให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง ดังนั้นจึงต้องเชิญวิญญาณผีเชื้อผีมูลให้มาอยู่บนหิ้งร่วมกับวิญญาณผีใต้ผิแผ่นดินเมื่อลูกหลานหรือสมาชิกคนใดออกเรือนไปแล้วก็ต้องกลับมาเช่นไหว้ผีเชื้อผีมูล

ในบริบทของพิธีกรรม หิ้งผีจะสูงจากพื้นและเครื่องคายประมาณ 1.30 เมตร ทำจากไม้ย้อมกับขมิ้นให้มีสีเหลือง เพราะขมิ้นจะกำจัดกลิ่นไม่ติดออกไปจากหิ้งผี เสาทั้ง 2 ต้นทำจากไม้ไผ่ไผ่ไร่ ทำขึ้นเพื่อผูกฝ้ายแล้วนำไปผูกติดกับผนังของปะรำหรือผาม หมอเหยาเชื่อว่าไม้ไผ่ไร่จะจับได้สิ่งชั่วร้ายให้ออกจากบริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หิ้งผีจะบ่งบอกถึงความศักดิ์สิทธิ์และอำนาจอันชอบธรรมของผีที่ผีแดน ที่มอบให้กับหมอเหยาเพื่อนำไปสืบทอดต่อกันตามลำดับ โดยแม่เมืองใหญ่หรือแม่เมืองที่มีอาวุโสสูงสุดจะรับอำนาจจากผีที่ผีแดนที่อยู่บนหิ้ง และถ่ายทอดให้กับลูกเมือง ลูกเมืองจะสืบทอดอำนาจผีที่ผีแดนให้แก่ผู้ปวย ดังนั้นหิ้งผีจึงมีความสำคัญต่อหมอเหยา หิ้งผีของหมอเหยาจึงเศร้าหมองไม่ได้ เพราะหมอเหยามีความเชื่อว่าถ้าหิ้งผีของตนเองเศร้าหมอง แสดงให้เห็นว่าวิญญาณที่อยู่บนหิ้งเริ่มจะไม่พอใจดังนั้นหมอเหยาจึงต้องหาวิธีการไม่ให้หิ้งผีเศร้าหมอง เช่น ทำพิธีเลียขมิ้น ซึ่งเป็นการเพิ่มพลังอำนาจของผีบนหิ้ง และวิญญาณผีที่ผีแดนจะเปล่งประกายอำนาจให้แก่ หมอเหยาที่เป็นร่างทรงต่อไป

หิ้งผีของหมอเหยาแตกต่างอย่างชัดเจนกับกลุ่มหมอลำผีฟ้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ผู้ที่เป็นผีฟ้าได้ต้องมี “ฮ่าน” ซึ่งทำจากไม้ 2 แผ่นประกบกัน ครุบาใหญ่จะเป็นผู้ทำพิธีข “ฮ่าน” ให้กับหมอลำผีฟ้าที่เป็นลูกศิษย์ (มาริโกะ กาโตะ, 2538 : 100) ส่วนหมอเหยาถ้าจะได้หิ้งต้องผ่านพิธีคุมผีออก หรือพิธีการสืบทอดการเป็นหมอเหยา ก่อน แม่เมืองใหญ่พร้อมกับบริวารก็จะทำพิธีเชิญวิญญาณผีที่อยู่ในร่างของหมอเหยาขึ้นบนหิ้งผี จึงจะถือได้ว่าเป็นหมอเหยาและเป็นตัวแทนหรือร่างทรงของผีที่ผีแดน

หิ้งผีแสดงความเป็นตัวตนของชาวผู้ไท โดยเฉพาะองค์ประกอบที่สำคัญ 3 อย่างที่อยู่ในหิ้งผี คือ ตะเกียง เทียน และขันน้ำหอม ดังจะได้วิเคราะห์ความหมายของวัตถุที่อยู่ในหิ้งผีดังนี้

ตะเกียง เป็นสัญลักษณ์ของแสงสว่างนำทางให้กับผีที่ผีแดน จะจุดขึ้นในช่วงเวลาเริ่มพิธีเลี้ยงผี การจุดตะเกียงของหมอเหยา มีข้อกำหนดว่า ต้องจุดจากช่วงเวลา บ่าย 3 โมง ถึง 6 โมง เย็นจะจุดก่อนหรือหลังไม่ได้ การจุดตะเกียงของหมอเหยาในช่วงเวลา 18.00 น หรือ 6 โมงเย็น ซึ่งเป็นช่วงรอยต่อระหว่างกลางวันและกลางคืนเพื่อวิญญาณผีจะได้มองเห็นทางสว่าง นอกจากนี้ ช่วงเวลากลางคืน เป็นช่วงเวลาที่มิชอบกับใคร่โครงสร้าง มนุษย์ส่วนใหญ่จะไม่ทำกิจกรรมในเวลากลางคืน เพราะเวลากลางคืนเป็นเวลาที่มีผีออกอาละวาด บุคคลที่ทำกิจกรรมในเวลานี้ได้จึงต้องเป็นบุคคลที่มีอำนาจและสถานภาพศักดิ์สิทธิ์

แสงตะเกียงเป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นพิธีเลี้ยงผี การจุดตะเกียงจะทำเฉพาะในวันแรกที่เป็นเวลากลางคืน แสงตะเกียงที่จุดขึ้นทำให้เกิดความสว่างเพื่อนำทาง ให้แก่วิญญาณผีที่ผีแดนลงมาจากสวรรค์ตามคำเชิญของหมอเหยา ให้เข้ามาถึงสถิตอยู่บนหิ้งผี และลงมารับเครื่อง

บูชาจากนั้นจะขึ้นสะพานซึ่งเป็นผ้าสีขาวที่โยงจากเครื่องคายไปยังหิ้งผี ไปพักผ่อนที่บ้านหรือที่หิ้งผี โดยมีแสงสว่างของตะเกียงที่จุดไว้ที่หิ้งผีเป็นเครื่องนำทาง

หมอเหยาใช้ตะเกียงเป็นเครื่องช่วยส่องสว่าง นางวาด (สัมภาษณ์ 8 กุมภาพันธ์ 2552) หมอเหยาบ้านหนองโอ ตำบลโนนยาง กล่าวว่า “ตั้งแต่เริ่มเป็นหมอเหยา การเลี้ยงผีทุกครั้งจะใช้ตะเกียงจุดไว้บนหิ้งผีในเวลาเลี้ยงผี ไม่ได้ใช้วัสดุอย่างอื่น แม้แต่เทียนก็จุดไม่ได้ แต่ตะเกียงที่ใช้ทำจากกระป๋องนมชั้นหวาน ใช้ฝ้ายขาวทำไส้และเติมด้วยน้ำมันก๊าด” พัฒนาการของตะเกียงนั้น ในบางพิธีกรรมจะนำขวดยาชูกำลังเติมน้ำมันทำไส้จากฝ้ายและจุดเพื่อให้แสงสว่าง เช่น พิธีไหลเรือไฟ ที่บูชาแม่คงคา การจุดตะเกียงในพิธีเลี้ยงผีหมอเหยาถือว่าเป็นพิธีกรรมทางไสยศาสตร์เป็นการจุดเพื่อให้แสงสว่างแก่ผี ไม่นิยมจุดเทียนบูชาวิญญาณผีให้ผีแค้น ถึงแม้ในปัจจุบันเทคโนโลยีเรื่องของไฟฟ้าจะเข้ามามีบทบาท แต่การเลี้ยงผีที่ตำบลโนนยางยังคงมีการจุดตะเกียงไว้บนหิ้งผีเพื่อเป็นสัญลักษณ์การเดินทางให้แก่ผี

เทียน เป็นเทียนบูชา ไม่ใช่จุด เนื่องจากที่หิ้งผีได้จุดตะเกียงเพื่อความสว่างแล้ว หมอเหยาเชื่อว่าเทียนจุดไว้บูชาพระ ส่วนตะเกียงจุดเพื่อให้แสงสว่างกับผี ในพิธีไล่ผีของกลุ่มหมอธรรมในวัฒนธรรมไทย-ลาว จุดเทียนเพื่อบูชาพระรัตนตรัย เนื่องจากหมอธรรมส่วนใหญ่เคยบวชเรียนในพระพุทธศาสนา และมีการนับถือพุทธศาสนาควบคู่ไปกับไสยศาสตร์ ก่อนจะทำพิธีไล่ผีออกจากร่างของคนป่วยซึ่งเป็นการรักษาโรคชนิดหนึ่ง หมอธรรมจะต้องจุดเทียนที่เครื่องคาย เพราะแสงเทียนนั้นเป็นสัญลักษณ์แทนพุทธศาสนาเพราะพุทธศาสนาเป็นเครื่องชี้ทางสว่างให้กับมนุษย์ (สมใจ ศรีหาล้า, 2535 : 128) เพราะหมอธรรมเคยบวชเรียนมาแล้ว ดังนั้นจึงยึดเหนี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นหลัก พิธีกรรมส่วนใหญ่แล้วจะให้ความสำคัญกับพุทธศาสนา ก่อนเสมอ ส่วนกลุ่มหมอลำผีฟ้า จะจุดเทียนหลักที่อยู่ในหิ้งผี เพราะหมอลำผีฟ้าเชื่อว่า เทียนหลัก หรือ ขี้ผึ้งหลัก เป็นสัญลักษณ์แทนผีฟ้า เวลาประกอบพิธีกรรมจึงต้องจุดเทียนหลักเสมอ (ชัยยนต์ เพาพาน, 2533 : 46-47)

ขันท้าหอม เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่อยู่ในหิ้งผี เป็นน้ำหอมจากแก่นจันทน์หอม เมื่อนำมาฝนหรือบดให้ละเอียดผสมกับน้ำ ความหอมของน้ำจะทำให้ผีให้ผีแค้นพอใจ และพิธีเลี้ยงผีในวันนั้นก็จะมีอุปสรรคแต่อย่างใด

หิ้งผีของหมอเหยาเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าพิธีเหยาเลี้ยงผีของหมอเหยาชาวผู้ไท แตกต่างจากหิ้งผีของกลุ่มอื่น เพราะหิ้งผีหมอเหยาเป็นศูนย์รวมของวิญญาณผีและอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากผีให้ผีแค้นและผีเชื้อผีมูลอันเป็นผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไท หิ้งผีจะถูกนำมาใช้เฉพาะในพิธีเลี้ยงเหยาผี เท่านั้น ส่วนพิธีกรรมอื่นจะไม่นำหิ้งผีลงมาใช้เด็ดขาด นอกจากวิญญาณของผีให้ผี

แถบที่อยู่บนหิ้งผีแล้ว ยังมีวิญญาณผีบรรพบุรุษที่คอยให้ความคุ้มครองหมอเหยา บริวาร ตลอดจนชาวผู้ไทให้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข การใช้ตะเกียง ชันน้ำหอม และเทียน เป็นองค์ประกอบที่อยู่ในหิ้งผี เป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้กับกลุ่มหมอเหยาขณะเดียวกันก็เพิ่มความโดดเด่นให้กับพิธีกรรมยิ่งขึ้น

5.2.2 เครื่องคาย

ในพิธีเหยาเลี้ยงผี เครื่องคายหรือเครื่องบูชาครูเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวผู้ไท หมอเหยาเจ้าภาพต้องพิถีพิถันในการเลือกสรรวัสดุมาจัดทำเป็นเครื่องคายเพราะถ้าเครื่องคายไม่ครบถ้วน วิญญาณผีที่ผีแถบที่หมอเหยาเชิญมาจะไม่ลงมาเยี่ยมร่างของหมอเหยา

เครื่องคายเป็นวัตถุสัญลักษณ์อย่างหนึ่งในพิธีเหยาเลี้ยงผีที่แสดงตัวตนของชาวผู้ไท กล่าวคือ หมอเหยาจะใช้วัตถุสัญลักษณ์ในเครื่องคายเพื่อสื่อให้คนภายนอกได้รับรู้ความเป็นชาวผู้ไท วัตถุสัญลักษณ์ที่อยู่ในเครื่องคายที่แสดงตัวตนของชาวผู้ไท ได้แก่

5.2.2.1 กะโตกตืน: สัญลักษณ์ของชนชั้นเจ้านายเมืองวัง

กะโตกตืน หรือชันบูชาครู หมายถึงภาชนะรองรับเครื่องคายบูชาผี เป็นสัญลักษณ์แสดงชนชั้นและการค้าช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างหมอเหยากับบริวาร

ชาวผู้ไทใช้ “กะ โตกตืน” เป็นภาชนะรองรับเครื่องคายซึ่งต่างกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท-ลาว หรือแม้แต่กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ที่ใช้จานเป็นภาชนะใส่เครื่องคาย เครื่องคายของชาวผู้ไทจึงมีลักษณะเด่น กะโตกตืนทำจากไม้แดงซึ่งเป็นไม้ที่หายาก มีขนาด เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 30 เซนติเมตร มี 5 ขา ย่อมสื่อความหมายถึงความสูงส่ง

ในบริบทของพิธีเหยาเลี้ยงผีจำนวนของ “กะ โตกตืน” ขึ้นอยู่กับจำนวนหมอเหยาที่มาเข้าร่วมเลี้ยงผี เจ้าภาพหรือเจ้าปางจะเป็นผู้จัดหามาให้เท่ากับจำนวนหมอเหยาที่มาร่วมเลี้ยงในงาน “กะ โตกตืน” ของหมอเหยาเจ้าภาพจะต้องใหญ่กว่าของหมอเหยาคนอื่น เพราะถือว่าผีที่อยู่บนหิ้งนอกจากจะเป็นผีที่ผีแถบแล้ว ผีบรรพบุรุษของหมอเหยาเจ้าภาพถือว่าเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองแก่บรรดาผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน กะโตกตืนของ หมอเหยาเจ้าภาพจึงมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงาม ถึงแม้ว่าหมอเหยาเจ้าภาพเลี้ยงผีจะมีอาวุโสน้อยกว่าหมอเหยาคนอื่นก็ตาม

ดังนั้น กะ โตกตืน จึงใช้เป็นเครื่องแสดงลำดับชั้นในพิธีเลี้ยงผี ความสำคัญ วิญญาณผีของหมอเหยาเจ้าภาพว่ามีพลังอำนาจและบารมีแก่กล้ามากกว่าผีของหมอเหยาคนอื่น ถ้าหมอเหยาเจ้าภาพใช้กะ โตกตืนอันเล็ก จะทำให้วิญญาณผีไม่พอใจเพราะเป็นการลดลำดับความสำคัญของตนเองและของผี อาจจะทำให้งานเลี้ยงผีเกิดปัญหาต่าง ๆ ได้ ความศักดิ์สิทธิ์ความ

นำเกรงขามของผีหมอเจ้าภาพจึงเป็นเครื่องบ่งบอกฐานะและลำดับความสำคัญของผีในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้

ในสมัยก่อน *กะโตกตึน* จะมีใช้เฉพาะกลุ่มคนที่มีฐานะและมีอำนาจทางสังคม ส่วนคนกลุ่มคนธรรมดาที่เป็นชนชั้นล่างหรือผู้อยู่ได้บังคับบัญชาจะไม่มีใช้ เพราะถือว่าเป็นของใช้สำหรับเจ้านายจึงเป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับคนธรรมดา “กะโตกตึน” ยังใช้เป็นเครื่องรองรับของถวายแก่ผู้ปกครอง โดยเฉพาะหมอเหย้าถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีฐานะเท่าเทียมกับชนชั้นปกครอง หรือในบางครั้งกลุ่มหมอเหย้าจะเป็นผู้สืบเชื้อสายปกครองบ้านเมืองมาเอง (สัมภาษณ์ นายโนม ผ่องแผ้ว, 15 มีนาคม 2552)

นอกจากนี้ *กะโตกตึน* ยังเป็นสัญลักษณ์ของการค้าระหว่างหมอเหย้าและผีใต้ผิแผ่นดินให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข *กะโตกตึน* 5 ขา เปรียบได้กับการขยายความสัมพันธ์ระหว่าง แม่เมือง ลูกเมือง ลูกเลี้ยง ทั้งในบริบทของพิธีกรรมเลี้ยงผี และในชีวิตประจำวัน (เทก ปัทม, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2552) การที่ลูกเมืองและบริวารต้องอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของแม่เมือง เป็นการแสดงการอุปถัมภ์ของแม่เมืองกับบริวาร แม่เมืองซึ่งมีฐานะดีกว่าต้องให้ความคุ้มครองและดูแลบริวารของตนเอง ดังนั้นหมอเหย้าและบริวารต่างก็ต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน เปรียบได้กับแม่ปกครองลูก เพราะบริวารดังกล่าวต่างก็อยู่ภายใต้ “ของรักษา” อันเดียวกัน ผีใต้ผิแผ่นดิน คือของรักษาสูงสุดที่เป็นผู้มอบพลังอำนาจแก่หมอเหย้าเพื่อคุ้มครองให้กับชาวผู้ไท

โดยทั่วไปแล้ว *กะโตกตึน* จะมีเพียง 3 ขาแต่ในพิธีเหย้าเลี้ยงผีหมอเหย้าเลือกใช้ *กะโตกตึน* 5 ขา ซึ่งทำให้เห็นความแตกต่างและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า *กะโตกตึน* 5 ขา เป็นสัญลักษณ์แทนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทใน ภาคอีสานซึ่งแยกไปตั้งถิ่นฐานตามที่แตกต่างกัน 5 กลุ่ม ตามประวัติศาสตร์ชาวผู้ไทตำบลโนนยางอพยพมาจากเมืองวัง ประเทศลาว เมื่อเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยแยกออกเป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ไปตั้งถิ่นฐานที่อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร อำเภอกุฉินารายณ์ เมืองภูแล่นช้าง ในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ และอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ชาวผู้ไททั้ง 5 กลุ่ม ยังมีความสัมพันธ์และช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันเป็นอย่างดี ทั้งกลุ่มหมอเหย้าที่ในแต่ละปีชาวผู้ไทที่อพยพมาจากเมืองวังจะมาร่วมกันเลี้ยงผี และแม่แต่ในวิถีชีวิตปกติชาวผู้ไทกลุ่มนี้ก็ยังไม่มาหาสู่กันเป็นประจำ *กะโตกตึน* 5 ขา จึงเป็นสัญลักษณ์ของชาวผู้ไทเมืองวังที่แยกย้ายกันไปตั้งถิ่นฐานตามถิ่นต่างๆในภาคอีสาน เป็นการสร้างสำนึกที่ว่าเราก็คือกลุ่มชนเดียวกัน และในบางครั้งหมอเหย้าชาวผู้ไทเมืองวังหรือเมืองวิริยะบุรี สปป.ลาว มีการเข้าร่วมพิธีกับกลุ่มหมอเหย้าตำบลโนนยาง (สัมภาษณ์นายสมลี อัจฉิษฐ์, 20 มีนาคม 2552)

5.2.2.2 เงินลาด: สัญลักษณ์ของพาหนะสื่อสาร และเครื่องบรรณาการแดน

เงินลาดหรือเงินหลัก เป็นเงินโบราณที่ใช้ในเครื่องกายพิธิเหยาเลี้ยงผี เงินลาดเป็นเงินตราที่ใช้กันอยู่ในหัวเมืองภาคอีสานซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง โดยนำมาจากอาณาจักรอานัม (ญวน) และจีน เข้ามาใช้ร่วมกับเงินพดด้วงจากภาคกลาง (รัชช ปุณ โนนทก, 2542 : 430) เงินลาด มีลักษณะเป็นร่องตรงกลางคล้ายเรือกระสวยทอผ้า ยาวประมาณ 6 กระเบียดนิ้วฟุต กว้าง 2 นิ้วฟุต หนาครึ่งนิ้วฟุต ใช้จับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าทั่วไปเป็นเงินตราที่มีค่าน้อย ส่วนการผลิตนั้นไม่ปรากฏชื่อผู้ผลิต ไม่ปรากฏสถานที่ทำ และวันเดือนปีที่ทำกัน ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีใช้ในเมืองหลวงพระบาง และแขวงสะหวันนะเขต (หลวงผดุง แคว้นประจันต์, 2546 : 56-57)

ในสมัยก่อนชาวผู้ไทนิยมใช้เงินลาดแลกเปลี่ยนสินค้า ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีประกาศยกเลิกการใช้เงินทองถิ่นประเงินเกทอื่นให้ใช้เงินบาทแทน จึงเลิกใช้เงินลาดตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

แต่เงินลาดยังใช้อยู่ในเครื่องกายบูชาผีโดยเฉพาะในพิธิเหยา หมอเหยาหน้าเงินลาดเสียบกับข้าวสารที่อยู่ในถ้วยและรองด้วยพลูปลี (ใบพลู) ในบางท้องที่จะใช้เงินลาด 1 อัน หรือมากกว่า 1 อัน จุดประสงค์ของการใช้เงินลาดของหมอเหยาทุกกลุ่มมีไว้เพื่อเป็นเครื่องบูชาผี หมอเหยาตำบลโนนยางให้เหตุผลการใช้เงินลาดว่า เพราะฮีดคองประเพณีเคยปฏิบัติมาเช่นนี้ เงินลาดจึงมีความหมายว่า เป็นเครื่องบรรณาการผี และใช้เพื่อเป็นพาหนะติดต่อสื่อสารและรับวิญญาณผีให้ผีแดนจากสวรรค์ที่ลงมายังพิธิเหยา เงินลาดยังเป็นเรือในการส่งค่าจ้างผีหรือค่าตอบแทนหรือเครื่องบรรณาการที่หมอเหยาจะต้องมอบให้กับผี(สัมภาษณ์นางด้อย ปัทม, 20 กุมภาพันธ์ 2552)

เงินลาด อาจหมายถึงเรือที่เป็นพาหนะในการติดต่อสื่อสารกับผี เพราะเงินลาดมีรูปร่างเหมือนเรือที่ใช้เป็นพาหนะของชาวผู้ไท สมัยเมื่อมีถิ่นฐานเดิมอยู่ลุ่มแม่น้ำแดง สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่กลุ่มชาวผู้ไทใช้ประโยชน์ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงถิ่นที่อยู่และแหล่งทำมาหากินนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับแม่น้ำและลำธาร ถึงแม้ว่าจะอยู่ในหุบเขาก็ตาม เรือเป็นสิ่งจำเป็นที่ใช้ในการคมนาคมสัญจรในชีวิตประจำวันของชาวผู้ไท

ในแง่หนึ่ง เงินลาดเป็นสัญลักษณ์แทนพาหนะที่หมอเหยาใช้ขึ้นสู่โลกสวรรค์เพื่อไปเชิญผีพญาเมือง (แดน) และบริวาร (กลางบ้านและท้ายบ้าน) ให้ลงมาร่วมเลี้ยงผี เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณที่แดนได้ให้พลังอำนาจแก่หมอเหยา ตามความเชื่อว่าหมอเหยาเป็นตัวกลาง (mediator) ที่ติดต่อกับแดนได้ และยังเชื่ออีกว่าสมัยก่อนคนและแดนสามารถไปมาหาสู่กันได้ตามตำนาน (myth) ของกลุ่มผู้ไทเชื่อว่าที่เมืองน่าน้อยอ้อยหนามีภูเขาสูงลูกหนึ่งเป็นที่อยู่ของแดน

เมื่อคนเดือดร้อนก็จะขึ้นภูเขาไปร้องเรียนต่อแถนเพื่อขอความช่วยเหลือ เราจะเห็นความคิดเดียวกันใน พิธีกรรมบูชาเจ้าปู่ถลาซึ่งเป็นผีเมืองของชาวผู้ไทที่อำเภอเรณูนคร ในพิธีนี้ก็มี การสร้างเรือที่ทำจากกาบกล้วย เมื่อทำพิธีบูชาผีเสร็จ ชาวผู้ไทจะปล่อยเรือกาบกล้วยพร้อมเครื่องเช่น สรรวงให้ลอยไปตามน้ำเพื่อบูชาผี

นอกจากนี้เงินลาด ยังมีรูปร่างคล้ายกับกระสวยทอผ้า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของ เครื่องมือในการทำมาหากิน คือการทอผ้า เพราะชาวผู้ไทมีผ้าที่มีชื่อเสียงคือ ผ้าไหมแพรวา นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่น่าสนใจความคิดดังกล่าวคือ ในเครื่องเล่นผียังมี *ไม้คำพัน* ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ ของไม้กรอกผ้าเมื่อทอเสร็จต้องใช้ไม้คำพัน กรอกผ้าเก็บไว้ จึงกล่าวได้ว่าเงินลาดนอกจากจะเป็น สัญลักษณ์ แทนพาหนะของหมอเหยาในการเชิญวิญญาณผีพญาเมือง (แถน) ยังเป็นสัญลักษณ์แทน เครื่องมือในการทำมาหากินเพื่อความอุดมสมบูรณ์อีกด้วย

นอกจากนี้ เงินลาด ยังใช้เป็นพาหนะที่ใช้ส่งเครื่องบรรณาการให้กับวิญญาณผี เพราะหมอเหยาจะต้องจัดหาเครื่องบูชาผีให้ผีแถน ซึ่งได้แก่ ดอกไม้ เทียน ข้าวสาร เป็นเครื่อง บรรณาการเพื่อเชิญวิญญาณผีพญาเมือง (แถน) มาคุ้มครองในการประกอบพิธีกรรม การส่งเครื่อง บรรณาการหรือการส่งส่วยของหมอเหยาซึ่งเป็นผู้น้อยเป็นการขอเข้าไปอยู่ภายใต้อำนาจความ คุ้มครองของผี

ในคำป่าวผี (หรือเชิญผี) หมอเหยาต้องขึ้นไปเชิญผีพญาเมือง(ผีให้ผีแถน) ให้ลง มาร่วมเลี้ยงโดยนำเครื่องบรรณาการไปถวายพญาเมือง ดังคำกล่าวเชิญว่า

...สาวนางน้อยหื้อปอนกะได้ง่า	สาวสิดาหื้อปอนกะได้แก้ว
ดินซ่ายเฮาเหยียบกะได้ง่า	ดินขวาเฮาเหยียบกะได้แก้ว
หิ้นฮอดแล้วนั่งแจบคู่คน	ผมอยู่ใหญ่ไปต่างสาต
มือสิบนิ้วก้มกาบพญาเมิง	ข้อยมานี้มิได้ตบมือมาต้าย
ข้อยมานี้มิได้หงายมือมาเป่า	ขันเผิงหลานน้อยขอลเล่น
ขันเทนหลานน้อยขอไหว้	ขันดอกไม้อ้อใส่หมันต์...

(สัมภาษณ์นางพัฒนา ปัทม, 4 มกราคม 2552)

สรุปความได้ว่า หมอเหยาจะนำขันขันดอกไม้อ้อและขันเผิงขันเทียน เพื่อเชิญพญา เมือง (ผีให้ผีแถน) เพื่อไปร่วมเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยา

เหตุผลที่น่าสนใจอีกอย่างของการสร้างตัวตนของหมอเหยาเพื่อให้คนนอกได้ รับรู้คือการใช้เงินลาดการสร้างสำนักทางประวัติศาสตร์ของชาวผู้ไท เพื่อรำลึกความทรงจำร่วมว่า ครั้งหนึ่งชาวผู้ไทเคยใช้เงินลาดในวิถีชีวิตของตนเอง(สัมภาษณ์นางคอน น้อยทรง, 14 กุมภาพันธ์

2552) แม้ว่าพวกเขาจะอพยพข้ามพรมแดนไทย – ลาว เพื่อมาตั้งหลักแหล่งยังถิ่นใหม่ แต่ก็ยังรำลึกและความผูกพันกับกลุ่มชาติพันธุ์เดิม โดยใช้เงินลาด ซึ่งเป็นเงินตราที่ใช้อยู่ในสมัยก่อนช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจว่าเป็นคนกลุ่มเดียวกัน เช่นที่เมือง อาคสะพอน แขวงสะหวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และที่บ้านกุดหว้า อำเภอภูพานารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีการใช้เงินลาดอยู่ในเครื่องคายนูชาติเช่นกัน จากเหตุผลที่ว่า ชาวผู้ไท เป็นชนกลุ่มน้อยที่ต้องอพยพหนีสงครามและความอดอยาก หรือแม้แต่โรคระบาด ซึ่งตอกย้ำถึงเหตุผลที่ว่าชาวผู้ไทเคยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อิสระ มีอารยธรรมและความเป็นมาเก่าแก่มาก่อนชนชาติพันธุ์ไทยกลุ่มอื่น ๆ

5.2.2.3 ไบขนุน พลุปลี : เรือส่งวิญญาณผีให้ผีแดนและผีบรรพบุรุษ

1) ไบขนุน หรือ ไบหมากหมี ใช้ทำกรวยหรือชวยเพื่อใส่ดอกไม้ จำนวน 4 คู่กรวยจำนวน 2 คู่ใส่เทียนเล่มบาทปักลงในถ้วยข้าวสารในเครื่องคายนู อีก 2 คู่จะนำไบขนุนมัดลงไปใกรวยให้เต็ม เรียกว่า “ยัดเม็ง” ซึ่งเป็นของคบเคี้ยวคล้ายกับหมากเพื่อบูชาผีให้ผีแดน ไบขนุนยังมีลักษณะเรียวยาวเรียว เป็นสัญลักษณ์แทนเรือที่บรรทุกสิ่งของเพื่อไปบูชาผีให้ผีแดน ส่วนอีก 2 คู่มัดไบขนุนลงไปใกรวยละ 1 ไบให้เต็ม ซึ่งหมายถึง เม็ง คือของคบเคี้ยวอย่างหนึ่งประเภทเดียวกับหมาก พลุ บูหรี ซึ่งใช้เป็นเครื่องเช่นผี ส่วนความหมายประการสำคัญที่หมอเหยาเลือกใช้ไบขนุนมาทำเป็นกรวย เนื่องมาจากชาวผู้ไทนิยมบริโภคนู ทุกครัวเรือนจะปลูกต้นขนุนอย่างน้อยบ้านละ 1 ต้น ดังนั้นการบริโภคนูเมื่อรับประทานเนื้อแล้ว เมล็ดของขนุนซึ่งมีจำนวนมากยังนำมาบริโภคได้อีก เปรียบได้กับขนุน 1 ลูก เป็นสัญลักษณ์แทนแม่เมืองที่มีลูกเมืองซึ่งเมล็ดของขนุนแทน บริวารที่มีจำนวนมาก เมื่อถึงเวลาเลี้ยงผีทุกคนต้องมาร่วมในพิธีเป็นการขยายเครือข่ายของหมอเหยาออกไปให้มาก และเหมือนกับแม่เมือง 1 คน ต้องคอยดูแลบริวารอีกจำนวนมาก

ในกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไทที่อยู่แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์เลี้ยงผีของหมอเหยา มีการเลือกใช้ไบขนุนในการทำกรวยเพื่อใส่ดอกธัญซึ่งเป็นดอกไม้ที่บูชาผี และจากการสัมภาษณ์นางไท ไชยดี หมอเหยาแขวงสะหวันเขต สปป.ลาว กล่าวว่ากรวยสำหรับใส่เทียนและดอกไม้ทำจากไบขนุน ทำเป็นกรวยใส่ดอกไม้ในพิธีเลี้ยงผี แต่ไม่นิยมทำกรวยใส่เทียน เพราะเทียนส่วนใหญ่จะทำขึ้นเอง

2) ไบพลุปลี หรือไบพลุ เป็นไบไม้อีกหนึ่งชนิดหนึ่งที่หมอเหยานำมาใช้ในเครื่องคายนู โดยหมอเหยาจะใช้ไบพลุ 2 ไบมาเย็บติดกัน เรียกว่า “พลุปลี” เพื่อใส่รองเงินลาด ซึ่งเป็นเงินที่ใช้เป็นค่าคายนูชาติ พลุปลีเป็นสัญลักษณ์แทนอวัยวะเพศหญิง เพราะในพิธีเลี้ยงผีมีวิญญาณผีไม่ดีจะทำลายพิธี ดังนั้นไบพลุจึงเป็นสัญลักษณ์ของการทำลายล้างเวทมนตร์ อาถรรพ์ต่างๆให้เสื่อม

มีความเชื่อเหมือนกับทางล้านนาที่พระนางจามเทวีใช้ใบพลูแก้อาถรรพ์ ขุนหลวงวิรังคะ จนสามารถทำให้เวทมนตร์ของขุนหลวงวิรังคะเสื่อมไปได้ ความเชื่อนี้มีอิทธิพลต่อมากับชาวผู้ไท เช่นกัน นอกจากนี้ใบพลูมีลักษณะคล้ายเรือสามารถลอยน้ำได้ ยิ่งในเครื่องคายนันต์สัญลักษณ์ส่วนใหญ่จะเน้นไปทางเรือ หรือพาหนะที่ต้องไปเชิญผีให้ผิแลน

กลุ่มวัฒนธรรมไทย – ลาว ก็ใช้ใบพลูในการรักษาโรคเช่นกัน หากผู้ป่วยถูกเวทมนตร์คาถาทำให้เกิดการเจ็บป่วย มีอาการเลื่อนลอย พุดจาเพื่อเจ้า หวาดผวา หมอธรรม ซึ่งเป็นหมอรักษาโรคพื้นบ้านของชาวไทยอีสานจะใช้ใบพลูในการรักษาโรค โดยนำใบพลูล้างน้ำให้สะอาด จากนั้นนำใบพลูไปวางทาบบนร่างกายของผู้ป่วย ในขณะที่วางใบพลูลงบนร่างกายผู้ป่วย หมอธรรมก็จะท่องคาถาไปด้วย หลังจากวางใบพลูครบ 7 ใบแล้ว ก็จะรอสักครู่ จากนั้นหมอธรรมจะนำใบพลูออกจากร่างกายผู้ป่วยนำแช่ในน้ำสะอาดที่เตรียมไว้ ถ้าผู้ป่วยถูกของหรือคุณไสยสิ่งหนึ่งสิ่งใดสิ่งนั้นก็เลยลอยอยู่ในน้ำ (สมใจ ศรีหาล้า, 2535 : 110)

ในพิธีสู่ขวัญภาคของคนไทย หมอขวัญก็ใช้ใบพลู 7 เป็นองค์ประกอบของเครื่องบูชา โดยใบพลูแต่ละใบหมอขวัญจะลงคาถาเป็นภาษาบาลีไว้ แล้วนำลงไปแช่ในขันน้ำมนต์ จากนั้นก็จะนำน้ำมนต์ไปพรมรอบบายศรี นาค และตัวหมอขวัญ เพราะเชื่อว่าใบพลูทั้ง 7 ใบเป็นสัญลักษณ์ของการขับไล่สิ่งชั่วร้ายทั้งปวง (สุวิทย์ เจริญสุวรรณ , 2546 : 122)

เหตุผลที่สำคัญที่หมอเหยาเลือกใช้ใบขนุนมาเป็นเครื่องประกอบในพิธีเลี้ยงผี เพราะในบริบทของพิธีกรรมซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ การเลือกใช้วัตถุที่เป็นมงคล เช่นใบขนุนที่มีชื่อเป็นมงคลจึงเป็นเครื่องแสดงว่าพิธีกรรมจะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อีกอย่างใบขนุนเป็นสัญลักษณ์ของเรือที่ใช้เป็นเครื่องมือในการส่งวิญญาณผีให้ผิแลนกลับเมื่อเสร็จจากพิธีเลี้ยงผี และนอกจากนี้ยังเป็นเรือส่งวิญญาณบรรพบุรุษกลับเมืองน่าน้อยอ้อยหนู ในเขตสิบสองจุไท พวกเขาเชื่อว่าเขาอพยพมาโดยทางเรือ ดังนั้นการกลับบ้านเดิมจึงน่าจะใช้ทางเรือ ส่วนใบพลูเป็นอีกสัญลักษณ์หนึ่งที่ชาวผู้ไทใช้ทำเป็นเครื่องรองรับเงินลาด โดยใบพลูจะเป็นสิ่งที่ใช้รองรับ เงินลาด เพราะว่าเป็นสัญลักษณ์ของเครื่องบูชาครูผี ใบพลูมีคุณสมบัติในการแก้ไสยศาสตร์ได้ดี จึงใช้เป็นเครื่องกำจัดสิ่งชั่วร้ายออกไป เป็นเครื่องป้องกันอันตรายจากวิญญาณผีไม่ดี

จึงกล่าวได้ว่า ใบขนุนและใบพลูเป็นใบไม้ที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มหมอเหยาเหล่าชาวผู้ไทเพราะ หมอเหยาเหล่านี้จะเลือกใช้ใบขนุนและใบพลูอยู่ในเครื่องคายนันต์ เพราะต้องการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ ของพิธีกรรม และให้เห็นถึงความแตกต่างขององค์ประกอบในพิธีกรรมที่มีลักษณะเฉพาะของกลุ่มหมอเหยาเหล่าชาวผู้ไท

5.2.2.4 เทียนงาเทียนลิม:สัญลักษณ์อาวุธของแถนและความสามัคคีกลมเกลียว

เทียน เป็นสิ่งที่ใช้จุดบูชาอยู่ในทุกพิธีกรรม เทียนจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในพิธีกรรมที่ขาดไม่ได้

ในพิธีสดสง หรือพิธีเถรภิเษกในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพิธีกรรมทางสงฆ์ก็ใช้เทียนกิ่ง หรือเรียกอีกอย่างว่าเทียนกิ่งเทียนงา โดยนำเทียนเล่มบาท 2 เล่มมาผูกติดกัน พันตรงกลางแท่งเทียนให้ติดกัน และจัดรูปเทียนออกมาให้ได้ 3 กิ่ง เหมือนกิ่งไม้ ใช้จุดบูชาพระรัตนตรัย 3 ดวง ซึ่งอยู่บนโคนต้นเทียนเดียวกัน สำหรับเทียนกิ่งเทียนงาเป็นสัญลักษณ์ของพระรัตนตรัย (ธวัช ปุณโณทก, 2542 : 1810)

แต่ในพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เทียนก็มีความสำคัญเช่นกัน ซึ่งบางครั้งเทียนก็เป็นสัญลักษณ์แทนผี เช่น เทียนของกลุ่มผีฟ้าผีแถน ของกลุ่มไทย-ลาว ที่เรียกว่า เทียนหลัก เป็นสัญลักษณ์ของผีฟ้าที่อยู่บนหิ้งผี เจ้าก็จะเป็นคนนำเทียนหลักลงจุดเพื่อบอกกล่าวผีและลูกศิษย์และให้บริวารได้บูชา (ชัยยนต์ เพาพาน, 2533 : 36)

เทียนที่ใช้ในพิธีกรรมในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นเทียนสำเร็จรูปที่มีวางจำหน่ายทั่วไปตามท้องตลาด ซึ่งสะดวกในการจัดหา เป็นเทียนเล่มใหญ่ไปจนถึงเล่มเล็กก็มีให้เห็นอยู่ทั่วไป พิธีกรรมทางไสยศาสตร์บางพิธีจะทำเทียนขึ้นใช้เองจะไม่ใช้เทียนประเภทนี้ เช่นในกลุ่มการรักษาโรคแบบพื้นบ้านจะมีการจัดทำเทียนที่เรียกว่า “เทียนรอบหัวคาง” ซึ่งเป็นเทียนที่ใช้ในการรักษา หมอที่รักษาโรคจะจัดทำขึ้นเอง โดยนำไส้ที่ทำจากฝ้ายผสมกับขี้ผึ้ง โดยทำขนาดให้ยาวเท่ากับตัวของผู้ป่วย “เทียนรอบหัวคาง” ตามความหมายแยกได้เป็น 2 เทียนคือ ประการแรก “เทียนเวียนหัว” หรือเทียนรอบหัว เป็นเทียนที่มีความยาวเท่ากับศีรษะของผู้ป่วย มีเส้นผ่าศูนย์กลางเท่ากับเทียนไข ประการที่สอง “เทียนคาง” หรือเทียนคาง มีความยาวจากวัดจากสะดือถึงคอผู้ป่วย เส้นผ่าศูนย์กลางเท่ากับเทียนไข (ธวัช ปุณโณทก, 2542 : 1811)

เทียนที่ใช้ในพิธีเหยาของชาวล้านนา เรียกว่า “เทียนงาเทียนลิม” ซึ่งเป็นเทียนที่หมอเหยาทำขึ้นใช้เองในพิธีกรรม เป็นเทียนที่มีลักษณะพิเศษที่อยู่ในเครื่องคายบูชาผี เทียนทั้งสองอย่างนี้มีลักษณะแตกต่างจากเทียนธรรมดาทั่วไป ดังต่อไปนี้ คือ

1) เทียนงา มีลักษณะคล้ายกับเทียนกิ่ง ทำจากขี้ผึ้ง เป็นสัญลักษณ์แทนอาวุธของผีฟ้าผีแถน ตั้งเด่นอยู่บนเครื่องคาย ใช้ขี้ผึ้งผสมกับฝ้ายทำเป็นไส้พันเป็นรูปสามง่าม ปักลงบนถ้วยข้าวสารเป็น เทียนงาเป็นสัญลักษณ์ของผีฟ้าผีแถนที่ต้องนำไปฟาดฟันกับวิญญาณผีร้ายที่อยู่รอบๆ พิธีเลี้ยงผี เพราะหมอเหยาเชื่อว่าวิญญาณผีร้ายจะทำลายพิธีกรรม ดังนั้นสามง่าม จึงเป็นอาวุธศักดิ์สิทธิ์ที่หมอเหยาจะใช้ปราบวิญญาณผีร้าย และนอกจากนี้ในเครื่องคายรักษาโรคของหมอเหยาเทียนงาก็เป็นอาวุธสำคัญที่ทำให้ผีร้ายกลัว

2) **เทียนลิ้ม** ทำจากขี้ผึ้ง 3 เล่ม นำมาพันรวมกันให้เป็นเทียนเล่มเดียว มีลักษณะใหญ่กว่าเทียนธรรมดา ใช้เป็นอาวุธและป้องกันความชั่วร้ายต่าง ๆ ที่จะมารบกวนในพิธีเลี้ยงผี นอกจากนี้การนำขี้ผึ้ง 3 เล่มมามัดรวมกันเป็นสัญลักษณ์ของการรวมกลุ่มและการสร้างความสามัคคีกลมเกลียวของกลุ่มหมอเหยาที่นับถือผีเดียวกัน เป็นการรวมอำนาจผีของหมอเหยาเพื่อสู้กับอำนาจของผีร้ายที่อยู่รอบ ๆ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่จะเข้ามาทำร้ายหมอเหยาและผู้ร่วมพิธีเลี้ยงผีให้ได้รับอันตราย และจะเป็นอุปสรรคต่อการประกอบพิธีกรรม

ผู้วิจัยพบว่าเทียนงาและเทียนลิ้มจะพบได้ในเครื่องคายของกลุ่มของชาวผู้ไท ไม่พบในเครื่องคายของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น หมอเหยาใช้เทียนงาและเทียนลิ้มในพิธีกรรมเหยา เช่น ในพิธีเหยาคุมผีออก เหยารักษาโรค และเหยาเลี้ยงผี เทียนงาและเทียนลิ้มเป็นสิ่งจำเป็นที่อยู่ในเครื่องคายขาดไม่ได้ เนื่องจากเทียนทั้งสองเป็นอาวุธของผีที่ผีแค้นที่ต้องคอยสอดส่องและปราบปรามวิญญาณผีร้ายที่จะเข้ามาทำลายพิธีกรรม ถ้าไม่มีเทียนชนิดนี้แล้วการประกอบพิธีกรรมก็จะพบแต่อุปสรรค

5.2.2.5 ไข่นางอ๋องนางแพง

ไข่นางอ๋องนางแพง เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของเครื่องคายบูชาผี ในเครื่องคายจะมีไข่นางอ๋องนางแพง 1 ฟอง วางไว้ในข้าวสารเครื่องคาย มีชื่อเรียกว่า “นางอ๋องนางแพง”

การมอบตัวเป็นศิษย์หรือการสืบทอดความรู้จากครูจะต้องมีพิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่ง เรียกว่า “การยกคายอ๋อง” โดยเครื่องบูชาครูเรียกว่าคายอ๋อง กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว จะมีพิธีกรรม การยกอ๋อง ซึ่งจะทำกันเฉพาะในกลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพหรือกิจกรรมที่พิเศษในสังคม เช่น หมอธรรม หมอยา หมอลำ เป็นต้น การยกอ๋อง ยอครู เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสืบสานจารีตประเพณีการไหว้ครูตามคติโบราณอีสาน และเป็นการแสดงกตัญญูคุณทวดที่ตาคุณต่อครูทั้งหลาย คำว่า “อ๋อง” หมายถึงบทคาถาหรือบทสวดสำหรับไหว้ครู เช่น อ๋องป้อง สำหรับผู้ที่ต้องการให้เกิดปัญญาในการศึกษา อ๋องเทศน์ สำหรับผู้ที่ต้องการเทศน์ให้มีเสียงไพเราะ เป็นมนานิยม เป็นต้น นอกจากนี้ ยังปรากฏคำว่า “คายอ๋อง” ซึ่งหมายถึงเครื่องบูชาครู ที่มีรายละเอียดแตกต่างกันไป องค์ประกอบของเครื่องคายอ๋อง ได้แก่ กรวยใส่ดอกไม้สีขาว 2,5 หรือ 8 กรวย เทียน 1 คู่ เหล้าขาว 1 ขวด ไข่นางอ๋องนางแพง 1 ฟอง เงิน 1 สตางค์ จำนวน 12 บาท การยก “คายอ๋อง” บทบาทคือเป็นเครื่องบำรุงจิตใจและการต้องการความมั่นใจของเหล่าศิษย์

ในการประกอบพิธีกรรมการมอบตัวเป็นศิษย์ของนักดนตรี อ๋อง เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากที่ขาดไม่ได้ บุญกร สำโรงทอง (2551 : 39-42) กล่าวถึงประเภทของการยกคายอ๋องบูชาครูว่า แบ่งออกเป็น 3 ประเภทได้แก่ ประเภทแรกคือ การยกคายอ๋องในพิธีมอบตัวเป็นลูกศิษย์

ประเภทที่ 2 การยกค้าย้อก่อนการแสดง และประเภทที่ 3 การไหว้ครูประจำปี ไซ่ไก่ เป็นเครื่องค้าย้อสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบในเครื่องค้าย

ในพิธีเหยงเลียงผิของชาวผู้ไท ไซ่ไก่ นำมาทำเป็นเครื่องค้าย มีชื่อเรียกว่า “นางอ๋องนางแพง” บทบาทของนางอ๋องนางแพง ใช้สำหรับเลียงทาย หมอเหยงจะใช้ข้าวสารที่อยู่ในเครื่องค้ายหว่านลงบนไซ่นางอ๋องนางแพง ถ้าข้าวสารติดอยู่บนไซ่เป็นคู้ ทายว่าพิธีกรรมในครั้งนี้จะราบรื่น การเลียงทายต้องทำซ้ำ ๆ ถึง 3 ครั้ง เพื่อต้องการความแน่ใจว่าผลที่ออกมาจะทำให้ผีพอใจ

เมื่อเสร็จจากพิธีเลียงผิ หมอเหยงจะนำไซ่ออกกลับบ้านแจกจ่ายให้กับลูกหลานและบริวารเพื่อนำไปประกอบเป็นอาหารเพราะเชื่อว่า การรับประทานไซ่นางอ๋องนางแพงจะทำให้บริวารมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง แต่หมอเหยงจะรับประทานไซ่นางอ๋องนางแพงไม่ได้ เพราะจะทำให้พลังอำนาจที่อยู่ในตัวหมอเหยงลดลง และจะทำให้เสียชีวิตได้

ในพิธีกรรมเหยงเครื่องค้ายบูชาครูเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญอย่างมาก ขาดไม่ได้ การเลือกไซ่เพื่อทำเป็นเครื่องบูชาของหมอเหยงก็ต้องพิถีพิถันมาก ต้องใช้ไซ่ไก่ของชาวบ้านที่เลี้ยงเองจะไม่ใช้ไซ่ที่มีขายอยู่ในท้องตลาด และต้องไม่ไซ่ไซ่ข้าว คือไซ่ที่ไม่ฝักออกมาเป็นตัว การใช้ไซ่ในเครื่องค้าย เป็นเครื่องยืนยันถึงลักษณะที่แตกต่างของไซ่ในพิธีกรรมอื่นคือ ไซ่เป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิง ที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ เพราะไซ่เป็นสิ่งที่ให้กำเนิดสรรพชีวิตสิ่งทั้งปวงเช่นเดียวกับเมล็ดข้าวที่เป็นสัญลักษณ์ของอวัยวะเพศหญิงซึ่งมีความหมายของความอุดมสมบูรณ์ (สุกัญญา ภัทรราชัย ,2540 :103) ดังนั้นไซ่ในพิธีเหยงเลียงผิจึงเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ เพื่อเพิ่มพูนสิ่งมีชีวิตให้แก่โลก

ไซ่นางอ๋องนางแพงเมื่อเสร็จพิธีแล้วหมอเหยงจะนำกลับบ้านเพื่อนำไปประกอบอาหารให้กับลูกหลานและบริวารได้รับประทาน เพราะหมอเหยงเชื่อว่า ไซ่นางอ๋องนางแพงจะมีวิญญาณผีสถิตอยู่ เมื่อลูกหลานได้รับประทานจะทำให้ปราศจากโรคภัย โดยเฉพาะผู้ป่วยเมื่อได้รับประทานแล้วจะทำให้อาการป่วยดีขึ้นซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเกิดใหม่อีกครั้งของผู้ป่วย

5.2.3 เครื่องเล่นผิ

เครื่องเล่นผิ เป็นวัตถุสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นตัวตนของชาวผู้ไท นอกจากสัญลักษณ์ในเครื่องค้ายแล้ว เครื่องเล่นผิเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญ ดังนั้นจึงต้องระมัดระวังในการทำ และต้องดูแลเครื่องเล่นเป็นอย่างดี ต้องพิถีพิถัน ตั้งแต่การเลือกสรรวัสดุที่จะนำมาทำ หลังจากทำเครื่องเล่นเสร็จแล้วจะนำมารวมไว้ที่กระดังเมื่อเวลาเลียงผิจะได้หยิบจับได้อย่างสะดวก หมอเหยงเจ้าภาพจะต้องนำไปบูชาผีที่ผิแดนก่อนที่จะนำมาเล่น

5.2.3.1 เสาหลักเมือง : สัญลักษณ์การสร้างบ้านตั้งเมือง

การสร้างเสาหลักเมืองเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการลงหลักปักฐานบ้านเมืองมีในกลุ่มคนไทหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มเรียกชื่อต่างกันออกไป ที่มาของเสาหลักเมืองนั้นคือผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นคติเดียวกับผีหลวง หรือพระเสื้อเมือง

กลุ่มไทดำและไทขาวในเวียดนามมีความเชื่อว่า ที่ดินไม้ใหญ่ทางเข้าหมู่บ้านเป็นที่สิงสถิตของผีเสื้อเมือง และมีหลักทำด้วยไม้ตั้งอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จะไม่มีใครไปรบกวน นอกจากในการทำพิธีบูชา (มาสเปโร 1939 อ้างใน ชลธิรา สัตยวัตนา, 2533 : 207)

ไทลื้อ สิบสองปันนา มีการนับถือเสื้อบ้านเสื้อเมือง ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีพิธีเช่นไหว้ โดยมีคำกล่าวที่ว่า “เจ้าเรือน (หัวหน้าครอบครัว) ตายไปแล้วเป็นผีเรือนเจ้าบ้าน (หัวหน้า ผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน) ตายแล้วเป็นเสื้อบ้าน เจ้าเมืองตายแล้วเป็นเสื้อเมือง” (เจีย แยนจง, 2548 : 237) นอกจากนี้ชาวไทลื้อยังนับถือไ้บ้าน ซึ่งอาจจะเป็นเสาไม้ เสาหิน หรือต้นไม้ ซึ่งในบริเวณนี้เป็นสถานที่ที่ใช้สัตว์ เช่น ควาย หรือหมู หรือไก่ ในการเซ่นสังเวญ ไ้บ้านของไทลื้อส่วนใหญ่จะพบว่าเป็นเสาไม้ปักอยู่ และมีรั้วล้อมรอบอีกทีหนึ่งเพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้เห็น ไ้บ้านที่เป็นเสาหรือหลักหินจะพบในกลุ่มชนที่พูดภาษามอญ-เขมร ส่วนในกลุ่มคนไทส่วนใหญ่จะเป็นต้นไม้ปลูกไว้ที่กลางหมู่บ้าน ไ้บ้านเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านเป็นหัวใจของหมู่บ้าน ดังนั้นการตั้งกฎขึ้นเพื่อเป็นการไม่ให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดล่วงละเมิดจึงเป็นสิ่งจำเป็น เช่นห้ามเคลื่อนย้ายไ้บ้าน หรือห้ามย้ายหมู่บ้านไปที่อื่นจนกว่าไ้บ้านจะผุพังลง ไ้บ้านมักมีต้นไม้ใหญ่ปลูกล้อมไว้เพื่อเป็นร่มเงา (ชลธิรา สัตยวัตนา, 2533 : 221)

นอกจากนี้ ที่สิบสองพันนามีเรื่องเล่าว่าพญาสมมุติซึ่งเป็นผู้นำของชนชาติไตได้ย้ายถิ่นฐานจากชุมชนล่าสัตว์ลงมายังชุมชนเกษตรกรรม ใช้ไฟเผาทุ่งหญ้าและดงเขมร เมื่อไฟดับลงที่ใดตรงนั้นก็ให้ถือว่าเป็นที่สุดเขตแดนของหมู่บ้านและได้ปลูกไ้ และต้นไม้ต่าง ๆ ไว้เป็นเขตหมู่บ้านและยังตั้งกฎขึ้นในหมู่บ้าน 5 ข้อ ข้อแรกคือให้ทุกหมู่บ้านจัดตั้งไ้บ้านขึ้น ข้อที่ 2 ให้มีการสร้างประตูที่ทางเข้าหมู่บ้านไว้ทั้ง 4 ทิศ โดยถือเอาประตูทางทิศตะวันออกเป็นประตูหลักและกำหนดให้ช่องข้างประตูแต่ละทิศอีก 2 ประตู เรียกว่าประตูขวัญและประตูผี ทุกปีชาวบ้านจะมีการฉลองประตูทั้ง 4 โดยใช้เชือกฟางผูก เพื่อเป็นเครื่องหมายของกำแพงหมู่บ้าน และชาวบ้านเชื่อว่าพิธีกรรมนี้จะช่วยขับไล่วิญญาณร้ายให้ออกไปจากหมู่บ้าน (จูเหลียงเหวิน, 2536 : 16-18)

ในหนังสือ *ความโทเมือง* ของไทดำกล่าวถึงความสำคัญของเสาหลักเมืองไว้ว่า แถนไ้ให้ท้าวสวงท้าวเงินนำเสาทองคำฟ้า 8 เสา ลงมาพร้อมกับหมากน้ำเต้าปุง อีก 8 หน่วย เพื่อลงมาสร้างเมืองในเมืองมนุษย์ว่า

“แผนจิ้งให้ปู่เท้าวงท้าวเงิน
แปดเสาทองคำฟ้า

เอาหมากเต้าฟุ้งลงมาแปดหน่วย
เอามาสอดเมืองโอมเมืองอาย

(James R. Chamberlian, 2529 : 82-84)

สรุปความได้ว่า แผนจิ้งให้ท้าววงท้าวเงิน นำน้ำเต้าปุง 8 ลูก เสาทองคำฟ้า 8 เสาลงมายังเมืองโอม เมืองอาย

จะเห็นว่ากลุ่มไทดำให้ความสำคัญแก่เสาหลักเมืองมาก เมื่อมีการตั้งเมืองจะต้องมีการตั้ง “เสาทอง” ขึ้นพร้อมกัน การตั้งเสาหลักเมืองนี้ยังมีอยู่ในกลุ่มของไทอาหม ใน *อาหมบูรณกิจ* ฉบับที่ 1 โครงสร้างจักรวาล ฟ้าคือซึ่งเป็นพระเจ้าร่วมกับขุนแก้วคำได้เนรมิตจักรวาลขึ้นเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ชั้นแรกซึ่งเป็นชั้นล่างสุดคนมีดอกบัวทองคำงอกออกจากสะดือ ชั้นต่อมาเป็นปูรองเมืองกับปูทอดขวาง นาคแปดพันพาน ช้างเผือก รองรับก้อนผาเพื่อรองเมือง ที่รอบ ๆ ผาเพื่อรองเมืองมีคอยเสาเมืองสี่มุม แลรายรอบเมืองออกไปนั้นมีเสาเมืองทั้งแปดมุม คำว่า เสาเมืองนั้น ธานี เลิศเลื่อมใส (2544 : 150) ให้ความเห็นว่าปกเสาเมืองแปดแฉ่ง นั้นแปลตรงตัวคือตั้งเสาเมืองแปดมุม หรือตั้งเสาเมืองทั้งแปดทิศ

เสาหลักเมืองชาวผู้ไทตำบลโนนยางตั้งอยู่ที่บ้านหนองโอบ ตั้งอยู่ใจกลางหมู่บ้าน เสาหลักเมืองของชาวผู้ไทตำบลโนนยางทำจากไม้แดง มีเสาเดียวตั้งเด่นอยู่ริมถนน เมื่อถึงเดือน 6 ชาวตำบลโนนยางก็พร้อมใจกันนำเครื่องเช่นมาเช่นสรวง ซึ่งเครื่องเช่นที่นำมาเช่น คือไก่

คติการตั้งเสาบ้านเสาเมืองมีอยู่ในวิถีชีวิตของกลุ่มคนไท ไม่ว่าจะเป็นคนไทที่อยู่นอกประเทศไทยและคนไทยที่อยู่ในประเทศไทย คติการตั้งเสาเมืองพร้อมกับการสร้างเมือง ยังคงมีอิทธิพลต่อคนไทยเรื่อยมา เห็นได้จากมีการเช่นไหว้ เพราะจะทำให้บ้านเมืองอยู่ดีมีสุข ปราศจากอันตราย และทำให้บ้านเมืองได้รับความอุดมสมบูรณ์อีกด้วย

การตั้งเสาหลักเมืองของหมอเหยาชาวผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผีก็เช่นกันเป็นวิธีคิดตั้งบ้านตั้งเมืองแบบชนชาติไท นอกจากนี้ในพิธีกรรมเองก็มีขั้นตอน “การปลูกคุ่มปลูกเวียง” เสาหลักเมืองของหมอเหยาทำจากต้นหม่อน 3 ท่อน ประคบกันเข้าให้เป็นหลักศักดิ์สิทธิ์คำอธิบายอีกแนวคิดหนึ่งอธิบายได้ว่าเป็นหลักศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้สำหรับบูชาัญญ คล้ายกับเสาหินของชาวลาวในแขวงหัวพันเมื่อทำพิธีศพต้องมีการฆ่าควายบูชาัญญเช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ เสาหินจึงเป็นหลักที่ใช้ล่ามสัตว์ที่นำมาบูชาัญญ และได้กลายเป็นหลักศักดิ์สิทธิ์เพราะวิญญาณของสัตว์ที่นำมาบูชาบรรพบุรุษสิงอยู่เพื่อคอยดูแลปกป้องลูกหลาน (ปราณี วงษ์เทศ, 2543 : 240)

ส่วนคำอธิบายอีกชุดหนึ่งนั้น เล่าว่าเสาหลักเมืองของชาวผู้ไทเป็นประตูเมืองสำหรับเปิดรับ ผีฟ้าผีดินและผีบรรพบุรุษ *พงสาวดารล้านช้าง* กล่าวถึงแผนฟ้าขึ้นเมื่อจัดการแบ่งหน้าที่ให้บรรดาแผนต่าง ๆ ที่รับผิดชอบในการสร้างบ้านเมืองให้ขุนบรมแล้ว แผนฟ้าขึ้นจึงให้

แกนเลือกไขประตูค่าประตูเงินประตูทองประตูเหล็ก ให้แกนทั้งหลายลงมาแต่งแบ่งให้แก่ขุนบรม
ทุกสิ่งทุกอย่าง (ประชุมพงสาวดาร, 2512 : 274)

เมื่อหมอเหยานำเสาทั้ง 3 ประคบเข้าด้วยกันจะกลายเป็นประตูเมืองซึ่งเรียกว่า
ประตูผี เพราะหมอเหยาเชื่อว่าในบริเวณที่ประกอบพิธีกรรม มีวิญญาณของผีสถิตอยู่ ดังนั้นการ
สร้างประตูเพื่อรับผี จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับทุกวิญญาณได้เข้ามาอยู่ภายในบริเวณศักดิ์สิทธิ์
นอกจากนี้ การปลุกคุ้มเวียงซึ่งหมายถึงการสร้างบ้านแปลงเมืองยังต้องมีการเสี่ยงทายโดยหมอ
เหยาจะนำเสาหลักเมืองที่ทำประกอบเสร็จแล้ว จุดเทียนปักที่เสาหลักเมืองแล้วใช้ข้าวสารหว่าน
ไปยังเสาหลักเมืองเพื่อเป็นการเสี่ยงทาย ถ้าข้าวสารติดอยู่ที่เสาหลักเมืองมีเมล็ดเต็มไม่หัก แสดง
ว่าบริเวณนี้ใช้สร้างบ้านเมืองดี ขั้นตอนการปลุกคุ้มเวียงหรือการสร้างบ้านสร้างเมืองจะกระทำ
หลังจากหมอเหยาได้ตรวจสอบเสาหลักเมืองแล้ว นอกจากนี้จะสังเกตเห็นว่าที่เสาหลักเมืองจะมี
สัญลักษณ์ของสี 2 สี คือด้ายสีแดงและสีเขียวใช้พันรอบเสาหลักเมืองทั้ง 3 เสา สีแดงนั้นหมายถึงผี
โง่ผีเถา ซึ่งเป็นเทพสูงสุดที่กลุ่มหมอเหยาให้ความเคารพ ส่วนสีเขียวเป็นสีที่เป็นลักษณะ
เฉพาะที่หมายถึงกลุ่มหมอเหยาที่ใช้เหล้าในพิธีกรรมซึ่งหมายถึงกลุ่ม หมอเหยาขี้เหล้า (สัมภาษณ์
นาง คำ ปัทม, 23 มีนาคม 2552)

เสาหลักเมืองของกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไทจึงอธิบายได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของประตู
เมืองตามแนวความคิดที่ 2 เพราะในพิธีกรรมเมื่อมีการเปิดประตูเพื่อรับวิญญาณผีแล้ว เมื่อถึงเวลา
เที่ยงคืนซึ่งเป็นเวลาที่ผีจะพักผ่อนก็ต้องมีการปิดประตูเมืองนี้อีกครั้ง (สัมภาษณ์นาง คำ ปัทม,
26 มีนาคม 2553) ปรากฏในบทร้องประกอบพิธีกรรมว่า

แต่งบ้านกะว่าเปิง

แต่งเมิงกะว่าแล้ว

เสาสับซางโหลงเมอบ้าน

กวางภายในเมอเฮิน

สรุปใจความสำคัญ ได้ว่า เมื่อสร้างบ้านเมืองเสร็จแล้ว ก็เอาซ้าง (วิญญาณผี)
กลับบ้านทุกอย่างก็เสร็จ เป็นการเสร็จพิธีเลี้ยงผี

เสาหลักเมืองนี้กลุ่มหมอเหยาบ้านกุดหิน เมืองอาดสะพอน แขวงสะหวันเขต
สปป.ลาวก็มีใช้เหมือนกัน แต่จะทำแค่ 2 เสาแล้วปักลงบนถั่วข้าวสารที่เครื่องคาย ซึ่งจะไม่ได้นำ
ออกมาเสี่ยงแต่อย่างใด (สัมภาษณ์ นางไท ไชยดี หมอเหยา 26 กุมภาพันธ์ 2553) ส่วนหมอเหยา
อำเภอ เรณูนคร จังหวัดนครพนมก็ใช้หลักเมืองเช่นกัน การปักเสาหลักเมืองนี้จะทำให้ผีเข้ามา
รับเครื่องคายบูชาได้สะดวก เสาหลักเมืองจึงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นบ้านเมืองและประตู
เมือง เพื่อเปิดให้วิญญาณผีได้เข้ามาชมเครื่องคาย และขึ้นไปอยู่บนหิ้งผีซึ่งเป็นบ้านของผีน
พิธีเลี้ยงผีเสร็จสิ้นจึงจะเชิญกลับ

ภาพที่ 75 หมอเหยาคั้งเสาหลักเมืองขั้นตอนการปลุกคุ้มเวียงในพิธีเหยาลี้ียงผี

5.2.3.2 หอลมหอยและตุ้มโหลงตุ้มแสด : สัญลักษณ์ของความเป็นเจ้านายของผีไท้ผีแดน

1) หอลมหอย เป็นวัสดุที่ทำจากไม้ขอมมีลักษณะคล้ายเรือรบ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของบ้านอีกอย่างหนึ่ง เนื่องจากหิ้งผี เป็นที่อยู่ของผีไท้ผีแดน ดังนั้นหมอเหยาจึงต้องสร้างที่อยู่อีกแห่งเพื่อให้เหล่าบรรดาผีที่ติดตามผีไท้ผีแดน ได้พัก หอลมหอยจะเป็นที่อยู่ของผีผู้ใหญ่หรือผีเจ้านาย ลักษณะของหลังคาจั่วทรงสูง มีเสาคล้ายเรือรบยกสูงเพราะเมื่อเวลาจะเชิญผีแดนไปในพิธีกรรมก็ต้องต้องนำช่างมาเชิญบรรดาผีที่อยู่เรือนนี้ ซึ่งมีคำกล่าวที่ว่า “*หอลมคอยเกย หอยคอยข้าง*” หมายถึงความว่า จะต้องนำเอาช่างเท่านั้นมาเชิญผีที่อยู่เรือนหลังนี้จึงจะลงจากเรือนได้

ขั้นตอนในการนำหอลมหอยออกเล่นอยู่ในขั้นตอนการเทียบบ้านเทียบเมือง หมอเหยาจะนำสิ่งเหล่านี้ออกมาแห่ โดยการเดินวนรอบแคว่ซึ่งเป็นที่นั่งของนักดนตรี 3 รอบ แล้วจึงหอลมหอยไปตั้งไว้เพื่อให้วิญญาณผีเจ้านายได้เข้ามาอยู่อาศัยต่อไปจนกว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีจะเสร็จสิ้นลง

2) ตุ้มโหลงตุ้มแสด หมายถึง เครื่องยศของผี มีลักษณะคล้ายฉัตร ทำจากผ้าขาวผูกติดกับไม้ไผ่ ตุ้มโหลงตุ้มแสดทำจากเส้นด้าย เป็นรูปสามเหลี่ยม แล้วใช้เชือกผูกกับปลายไม้ไผ่ไว้ หมอเหยาเชื่อว่าไม้ไผ่ไร้เป็นไม้ที่ไล่สิ่งชั่วร้าย ตุ้มโหลงตุ้มแสดเป็นเครื่องแสดงบรรดาศักดิ์

ของผี ผีที่มีความสำคัญจึงจะมีหอตุ้มหอยก ซึ่งได้แก่ผีให้ผีเถน หมอเหยาจะสวมหมวกกาบลาซึ่ง เป็นสัญลักษณ์หมวกของนักรบ พร้อมกับถือหอตุ้มและหอยก นอกจากนี้ยังมีขี้มั่วซึ่งเป็นพาหนะ ของแฉนในการออกศึก หมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพเท่านั้นจะเป็นผู้ขี้มั่วและถือเครื่องสูงคือตุ้มโหลง ตุ้มแสด ส่วนหมอเหยาคนอื่นก็จะ เป็นเพียงผู้ช่วยที่คอยถือศาสตราวุธต่าง ๆ เท่านั้น หมอเหยาจะ นำตุ้มโหลงตุ้มแสดออกเล่น โดยการแห่ไปรอบแคว 3 รอบเช่นเดียวกับเครื่องเล่นผืออย่างอื่น เพื่อ เป็นการสื่อสารกับผู้ชมได้เห็นและได้รับรู้ความหมายของวัตถุสัญลักษณ์นั้น

ดังที่กล่าวแล้วว่าหอลมหอยและตุ้มโหลงตุ้มแสด เป็นเครื่องเล่นผี ที่เป็น สัญลักษณ์เครื่องมือ (Instrument Symbols) ซึ่งช่วยทำให้พิธีเหยาเลี้ยงผีได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ในพิธีกรรมที่ใกล้เคียงพิธีกรรมเลี้ยงผีของกลุ่มชนชาติพันธุ์อื่นจะไม่มีวัตถุสัญลักษณ์เหล่านี้ ดังนั้นการที่หมอเหยานำเสนอสิ่งเหล่านี้ออกมาให้กับผู้ร่วมพิธีได้เห็นจึงเป็นการสร้างตัวตนของ หมอเหยาชาวผู้ไทออกมาผ่านความหมายของสัญลักษณ์เหล่านี้ เพื่อเน้นย้ำถึงความเป็นพิธีกรรมที่ ศักดิ์สิทธิ์ และความโดดเด่น ความสมบูรณ์แบบของพิธีเลี้ยงผีเพราะพิธีกรรมนี้มีลักษณะเฉพาะ ของกลุ่มชาวผู้ไทเท่านั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 76 หอลมหอลอย

ภาพที่ 77 คู่มโหลงคู่มแสด

5.2.3.3 ม้าไม้ หน้าไม้: สัญลักษณ์พาหนะและอาวุธที่ใช้ปกป้องพิธีกรรม

ม้า เป็นสัตว์ที่ใช้เป็นพาหนะร่วมกับช้างทำจากไม้ไผ่ไร้โดยตัดไม้ไผ่ให้เป็นรูปม้า 1 ตัว จากนั้นก็ใช้ด้ายผูกด้วยฝ้ายทำเป็นหางม้า และใช้กระดิ่งผูกที่คอม้า ทำให้เหมือนกับม้าทุกอย่าง ม้าเป็นสัตว์พาหนะที่ใช้ในการสงคราม ดังจะเห็นได้จากหมอเหยาจะสะพายม้าพร้อมกับธนูควบคู่กันไป

ในตำนานสร้างโลกของไทยคำซึ่งอยู่ในความโทมือง แถนได้ส่งม้าลงมาพร้อมกับสัตว์อื่น ๆ เพื่อให้เป็นพาหนะและให้มนุษย์ได้ใช้เป็นแรงงาน (James R. Chamberlain, 2529 : 80) ดังความว่า

“จึงให้ม้าลงเต็ม ม้าจึงดอนเขาเสียวางลงดังวางได้”

สรุปความว่า จึงให้ม้าลงมาเพิ่ม ม้าจึงเสียวเขาและมาพร้อมกาง

ในวรรณกรรมเรื่องขุนบรม ขุนบรมราชาได้ให้เต่าเขยและแม่อย่างมไปทูลแถนฟ้าขึ้นเพื่อตัดเครือเขากาด ที่เครือเขากาดมีน้ำเต้า 2 ลูก แถนสี่วจะหมากเต้าปุงลูกแรกมีคนทั้งชายและหญิง ช้างตัวผู้และช้างตัวเมีย ม้าตัวผู้และม้าตัวเมีย ข้าวของเงินทองต่าง ๆ ออกมาพร้อมกัน (ประชุมพงศาวดาร, 2512 : 273)

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวสุ่งท้าวเจือง ม้าเป็นพาหนะของแถนลม ที่ใช้ติดต่อสื่อสารระหว่างแถนกับมนุษย์ ดังบทที่ว่า

“...เมื่อนั้นแถนลม ก็ชักม้าเหินสู่เบื้องบนอย่างว่องไว กล่าวเป็นจริงกับนาง ทั้งท้าวที่อยู่เมืองสวนตาล เป็นโอรสพระยาแถนส่งลงมาปกครองบ้านเมือง...”

“...ม้าวิ่งไปตามเส้นทาง ฝุ่นก็คลุ้งตามหลัง มองเห็นป่ามะพร้าว ป่าตาล มีครีมีอยู่ตรงหน้า ไม่นานก็ถึงเมืองใหญ่ของพระยาฟ้าส่วน คณะทูตของท้าวสุ่งถึงหอปราสาทก็พักม้าไว้...”

(ดวงเดือน บุญยาว, 2549 : 406)

นอกจากนี้ ม้ายังเป็นพาหนะของเทพเจ้าในกลุ่มของคนไทต่าง ๆ เช่นในไทอาหม มีคำว่า “ม้าลมบิน” ซึ่งเป็นพาหนะของเทพเจ้าแห่งตะวัน ซึ่งจะชักรถทองเทียมม้าขึ้นฟ้าทุกวัน (รณี เลิศเลื่อมใส, 2544 : 196)

ม้าในพิธีเหย้าเลี้ยงผีใช้ในขั้นตอนของการเลียบบ้านเลียบเมือง ปิดหิ้งปิดหอ และเหย้ากินพาทวาน หมอเหย้าเจ้าภาพจะเป็นคนขี่ม้า (สะพายม้า) พร้อมกับถืออาวุธธนูหรือหน้าไม้ยิงไปเรื่อย ๆ เปรียบเหมือนกับการออกรบ การขี่ม้าพร้อมกับยิงธนูของหมอเหย้าเป็นการป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่จะเข้ามาสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

หน้าไม้ คืออาวุธอย่างหนึ่ง ที่ทำจากไม้ไผ่ โดยจะคัดไม้ไผ่ให้รูปอาวุธ จากนั้นก็จะใช้เส้นด้ายผูกทำเป็นสายคล้ายกันกับธนู หน้าไม้เป็นอาวุธที่ชาวผู้ไทใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ มีเรื่องเล่าว่าท้าวท่าเกิดศึคใจกับเจ้าเมืองน่าน้อยอ้อยหนู (เดียนเบียนฟู ในประเทศเวียดนาม) ได้อพยพชาวผู้ไทเข้ามายังประเทศลาว และได้มาพึ่งพระเจ้าอนิรุทธ เจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์ เจ้าอนิรุทธจึงให้ท้าวท่าไปตั้งหลักแหล่งที่เมืองวัง ที่เมืองวังมีชาวข่าเป็นชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ ดังนั้นท้าวท่าจึงออกอุบายว่าใครยิงหน้าไม้เพื่อติดอยู่กับหน้าผา ผู้นั้นจะได้ครอบครองดินแดนแห่งนี้ ปรากฏว่าชาวผู้ไทยิงหน้าไม้ติดกับหน้าผา เช่นนี้จึงได้ดินแดนเมืองวังเป็นที่อยู่ตั้งแต่นั้นมา (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2538 : 24) การใช้เรื่องเล่านี้แสดงให้เห็นว่าชาวผู้ไทมีความผูกพันกับธนูหรือหน้าไม้ที่เป็นอาวุธของชาวผู้ไท และแสดงตนว่ากลุ่มชาวผู้ไทเป็นกลุ่มนักรบกลุ่มหนึ่งที่มีความกล้าหาญและมีไหวพริบฉลาดกว่าชนพื้นเมืองดั้งเดิม

ม้าจะใช้ควบคู่ไปกับหน้าไม้หรือธนูซึ่งเป็นเครื่องศาสตราวุธดั้งเดิม ถ้าขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วการเลี้ยงผีจะประสบอุปสรรค เพราะหน้าไม้มีไว้สำหรับป้องกันศัตรู หรือผีร้ายที่จะเข้ามาทำลายพิธีกรรม ทำให้พิธีกรรมไม่ราบรื่น นอกจากนี้ “ม้า” อีกความหมายหนึ่งคือ “เหล่าขาว” หรือเหล่ากลั่น ในสมัยก่อนชาวผู้ไทดื่มเหล้าไว้บริโภคภายในครอบครัว และใช้ในงานรื่นเริง และการเลี้ยงผี ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญในชีวิตของชาวผู้ไท แต่ต่อมาทางราชการได้จับกุม เพราะถือว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมาย จากนั้นมาชาวผู้ไทก็เลิกการดื่มเหล้า ในปัจจุบันเมื่อมีงานรื่นเริง หรืองานพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวผู้ไทจะใช้เหล่าขาวหรือเหล่าสี่สิบดริ ซึ่ง เป็นเหล่าจากโรงงานที่เสี่ยภามีแล้วใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้นมา

ม้าและหน้าไม้ ในพิธีเหย้าเลี้ยงผีจึงเป็นสัญลักษณ์ของเครื่องศาสตราวุธที่คอยป้องกันอันตรายจากสิ่งไม่ดีที่จะเข้ามาทำให้การประกอบพิธีกรรมไม่ราบรื่น ในพิธีกรรมเจ้าภาพหรือเจ้าปางจะเป็นผู้สะพายม้า และยิงหน้าไม้อยู่ตลอดเวลาในขั้นตอนของการเลียบบ้านเลียบเมือง ขั้นตอนการปิดหิ้งผี และขั้นตอนการออกตรวจเครื่องเช่น เพื่อปกป้องไม่ให้สิ่งชั่วร้ายหรือวิญญาณชั่วร้ายต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบ ๆ บริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกันกับพิธีเหย้าเลี้ยงผีของชาวผู้ไท แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว หมอเหย้าเจ้าภาพก็จะสะพายม้าและยิงหน้าไม้เช่นกัน

ภาพที่ 78 ม้าและหน้าไม้หรือธนูพาหนะและอาวุธของหมอเหยา

5.2.3.4 ท้าวทงท้าวเทม : สัญลักษณ์ของเครื่องอาวุธของผีใต้ดิน

พิธีเหยาเลี้ยงผีเป็นการจำลองการเตรียมความพร้อมในการรบระหว่างผีใต้ดิน ซึ่งเป็นผีดีกับบรรดาผีร้ายที่มีอยู่มากมายทุกหนทุกแห่ง ดังจะเห็นได้จากเครื่องเล่นผีส่วนหนึ่งซึ่งประกอบด้วยเครื่องศัสตราวุธ เช่น ง้าว ดาบไม้ ปืน หน้าไม้ เป็นต้น เครื่องอาวุธเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่หมอเหยาจัดเตรียมขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรม อาวุธสำคัญในพิธีเหยาจะมีชื่อเรียกเฉพาะคือ “ท้าวทงท้าวเทม” หมายถึง ง้าว 2 เล่ม ที่วางอยู่ข้างเครื่องคาย (ผู้ไทจะเรียก ดาบที่มีปลายแหลมว่า ง้าว) เป็นอาวุธสำคัญของหมอเหยา เพราะเมื่อหมอเหยาไปเหยารักษาโรคทุกครั้งจะนำง้าวไปด้วย

ง้าวเป็นสัญลักษณ์ของแดน เพราะแดนได้อาศัยร่างของหมอเหยาเทียมร่าง ดังนั้น ง้าวหรือ “ท้าวทงท้าวเทม” จึงเป็นอาวุธศักดิ์สิทธิ์ประจำตัวแดนที่นำลงมาด้วย เนื่องจากง้าวมีความแหลมคมสามารถใช้ทำลายล้างเหล่าศัตรูได้เป็นอย่างดี นอกจากง้าวจะใช้เป็นอาวุธในการออกศึกสงครามแล้ว งอวยังใช้ในการป้องกันตัวภัยจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ ที่จะมาทำร้าย เพราะ หมอเหยาทุกคนต้องมีง้าวไว้ประจำตัวในเวลาเดินทาง

ง้าว ทำจากเหล็กกล้า เป็นอาวุธที่หมอเหยาทุกคนที่เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีจะต้องมีประจำกาย ส่วนเครื่องเล่นอย่างอื่นที่ทำเป็นอาวุธล้วนทำจากไม้ข่อย และขัดด้วยขมิ้น ท้าวทงท้าวเทม เป็นเครื่องศัสตราวุธที่ใช้กำจัดวิญญาณผีไม่ดีที่จะเข้ามาทำลายพิธีเลี้ยงผีไม่ให้สำเร็จราบรื่น

ปรากฏในขั้นตอนการเลียบบ้านเลียบเมือง หมอเหยาจะนำง้าวออกกวัดแกว่งแม่เมืองอาวุธโสจะเป็นผู้ถือง้าวหรือท้าวทงท้าวเทม ออกเดินนำหน้าแล้วตามด้วยลูกเมืองที่แต่ละ

คนจะถือจ้าว 2 มือพร้อมกับจุดเทียนที่ปลายจ้าว ออกเดินเลียบบ้านเลียบเมืองจำนวน 3 รอบ เป็นการแสดงความพร้อมรบทุกขณะ และเป็นการตรวจสอบเครื่องอาวุธว่าพร้อมที่จะใช้การได้หรือไม่

ในพิธีเหยาเลี้ยงผีหมอเหยาใช้จ้าว 2 เล่ม วางข้างเครื่องกายของตนเองเพื่อเสริมอำนาจของผี เนื่องจากจ้าวที่หมอเขานำมาต้องมีความแหลมคม จึงจะสามารถฟาดฟันอุปสรรคต่าง ๆ ที่กั้นขวางไปได้ นอกจากนี้ในขั้นตอนการปิดหิ้งปิดหอ หมอเหยาก็จะถือจ้าวพร้อมกับปิดหิ้ง และในขั้นตอนการเทพาหวาน หมอเหยาจะนำจ้าวไปแตะที่เครื่องเช่น เป็นสัญลักษณ์ของการตรวจสอบความบริสุทธิ์ของเครื่องเช่น และถ้าพบสิ่งแปลกปลอมหมอเหยาก็พร้อมที่จะเผชิญข้าศึกศัตรูได้ตลอดเวลา

นอกจากจะใช้จ้าวหรือ “ท้าวทงท้าวเทม” เป็นเครื่องศัตราวุธแล้วยังใช้ในการเสียดาย โดยหมอเหยาจะใช้ปลายดาบจ้าวมาปักลงบนข้าวสารที่อยู่ในถ้วยในเครื่องกายพร้อมกับรายเวทย์มนต์คาถาประกอบกับเครื่องดนตรี ถ้าจ้าวปักอยู่บนถ้วยข้าวสารได้หมายถึงพิธีกรรมในครั้งนี้จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

นอกจากนี้ในเวลาที่ทำพิธีหมอเหยาไปทำการรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วย หมอเหยาก็จะใช้จ้าวในการตัดสิ่งไม่ดีออกจากตัวของผู้ป่วยเมื่อแตะจ้าวไปที่ร่างกายของผู้ป่วย ก็หมายถึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้คุ้มครองป้องกันภัยจากสิ่งชั่วร้ายที่จะมาทำร้ายร่างกายให้เกรงกลัว

ภาพที่ 79 ท้าวทงท้าวเทม หรือ จ้าว วางอยู่ข้างเครื่องกายของหมอเหยา

5.2.3.5 กลองไข้ : สัญลักษณ์การเตรียมความพร้อมศึก

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้ความหมายของคำว่า “กลอง” คือ เครื่องตีที่ทำด้วยไม้เป็นต้น มีลักษณะกลม กลวง จึงด้วยหนังมีหลายชนิด ถ้าขึ้นหนังหน้าเดียว มีรูปยาวมาก ใช้สะพายในเวลาตี เรียกว่า กลองยาว หรือเทิดเทิง ถ้าขึ้นหนังหน้าเดียว มีรูปกลมแบน และตี้นเรียกว่า กลองรำมะนา ถ้าขึ้นหนังทั้ง 2 หน้าเรียกว่า กลองมลายู ถ้าร้อยโยงด้วยหวาย เรียกว่า กลองแขก กลองชนะ ถ้าขึ้นหนังครึ่งแน่นทั้ง 2 หน้าเรียกว่า กลองทัด

ในพิธีเหยาเลี้ยงผี กลองไข้หรือภาษาหมอเหยาจะเรียกว่า “กลองโหลง” เป็นเครื่องแสดงถึงอำนาจ เพราะการตีกลองทำให้สามารถคุมกำลังพลได้ คล้ายกับลักษณะของ กลองมโหระทึกที่หน้ากลองมโหระทึกจะมีจะมีรูปกบ เพราะกบเป็นสัญลักษณ์ของน้ำหรือฝน ซึ่งเป็นสัตว์ที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์

กลองไข้จะใช้ขึ้นของการตีกลองโสมพล ซึ่งเป็นการตีเพื่อเตรียมความพร้อม เพื่อเป็นสัญญาณในการยกขบวนของกองทัพแดน

หมอเหยาจะตีกลองทั้งสิ้น 4 ครั้ง คือตีในวันแรก 2 ครั้ง คือครั้งที่ 1 หลังจากตี หมอเหยาป่าวผีลงมายังเครื่องคาย แล้วหมอเหยาฟายเหล่าให้ผีเสร็จแล้ว หมอเหยาจะทำการตี กลองไข้ เพื่อเป็นสัญญาณในการรวมพลเพื่อให้ทุกคนพร้อมกันประกอบพิธี และครั้งที่ 2 ก่อนที่ พิธีเลี้ยงผีจะเสร็จสิ้นในคำคืนของวันแรก หมอเหยาจะตีกลองโหลงอีกครั้งหนึ่งเป็นสัญญาณ การพัก หมอเหยาทุกคนก็จะทำการพักผ่อนหลับนอนเพื่อมาทำพิธีในวันต่อไป

ต่อมาในวันที่ 2 ซึ่งเป็นเวลากลางวัน หมอเหยาจะตีกลองโหลง หรือกลองไข้ เป็น สัญญาณการเชิญผีลงมากินเครื่องเซ่น หรือเครื่องพาทวาน ครั้งที่ 2 หลังจากพิธีกรรมเล่นคล้อยข้าง เสร็จแล้ว หมอเหยาจะตีกลองโหลงอีกครั้งหนึ่งเป็นสัญญาณว่าพิธีเหยาเลี้ยงผีจะเสร็จสมบูรณ์ แล้ว จากนั้นหมอเหยาเจ้าภาพก็จะยกหิ้งผีขึ้นบ้าน การตีกลองในวันที่ 2 นี้เป็นสัญลักษณ์ของการ ยกกองทัพของแดนลงมาจากเมืองฟ้า เพราะจะเห็นว่าหมอเหยาจะเริ่มใช้พาหนะ คือช้าง ม้า และ เรือ พร้อมกับเครื่องอาวุธต่าง ๆ โดยสมมุติว่าผู้ชมนี้เป็นฝ่ายข้าศึกศัตรู เพราะในขั้นตอนการ คล้อยข้าง หมอเหยาต้องแย่งช้างจากผู้เข้าร่วมพิธี เช่นเดียวกับการเล่นเรือ ผู้เข้าร่วมพิธีก็จะ พยายามแย่งเรือไปจากหมอเหยาเช่นกัน

กลองไข้ในพิธีเหยาเลี้ยงผียังเป็นสัญลักษณ์ของการเกิดใหม่ เพราะไข้นั้นเป็น สัญลักษณ์ของมดลูกที่ให้กำเนิดสิ่งมีชีวิต และรอบ ๆ ไข้นั้นจะใช้ข้าวเปลือกคืดเรียงรอบ ๆ กลอง ไข้จึงมีนัยของการเกิดสิ่งมีชีวิต เช่นเดียวกับน้ำเต้าปุงที่เทวคาทั้ง 5 คน ใช้เป็นพาหนะลงมายังเมือง นาน้อยอ้อยหนู เมื่อถึงพื้นน้ำเต้าปุง แดกออกปรากฏมีคน 5 เฝ้าออกมาจากน้ำเต้าปุง (ประชุม พงศาวดาร,2507 : 104) สอดคล้องกับพงศาวดารล้านช้าง ของลาว (2506 : 138) เมื่อปู่แดง

นำเอาเหล็กชื่อน้ำเต้าปุง คนที่อยู่ในน้ำเต้าก็หลังไหลออกมา และเช่นเดียวกับนิทานขุนบรม (ประชุมพงศาวดาร, 2512 : 247) ที่แกนสี่และแกนซี มาสี่และมาซีน้ำเต้าปุงผู้คน และสัตว์ต่าง ๆ ก็หลังไหลออกมาจากน้ำเต้าปุงนั้น

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า กลองโหลง หรือกลองไซ มีความสำคัญมากต่อพิธีเหยา เลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไท เช่น พิธีเลี้ยงผีของนางไท ไชยดี หมอเหยา ชาวผู้ไท แขวง สหวันเขต สปป.ลาว นางกล่าวว่า จะใช้กลองโหลงหรือกลองไซ ตีบอกความพร้อมในวันแรก 2 ครั้ง และวันที่ 2 อีก 2 ครั้ง เป็นการตีบอกความพร้อมให้ผีเตรียมตัวลงเลี้ยง และละเล่นใน พิธีกรรม สอดคล้องกับการเลี้ยงผีของ นางลำแพน ไชยฤทธิ์ (สัมภาษณ์ 21 มีนาคม 2552) หมอเหยาบ้านโคกโก่ง อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้กลองโหลงหรือกลองไซ วันแรก 2 ครั้ง และวันที่ 2 อีก 2 ครั้ง โดยใช้ตีเพื่อเตรียมความพร้อมของผี เพื่อให้มาลงเลี้ยง และลงละเล่นพร้อม กัน

กลองโหลง หรือกลองไซ เป็นสิ่งจำเป็นมากในพิธีเหยาเลี้ยงผี ถ้าไม่มีกลองไซ หมอเหยาจะทำพิธีไม่ได้เลย (สัมภาษณ์ นางคำ ปัทม, 21 มีนาคม 2553) การประกอบกลองไซ จะต้องมีความระมัดระวังเป็นอย่างมากโดยเฉพาะขั้นตอนในการเรียงเมล็ดข้าวเปลือก รอบ ๆ ไซ

ข้อน่าสังเกตในการประดิษฐ์กลองไซ คือ เมื่อลูกเลี้ยงประดิษฐ์กลองไซเรียบร้อย แล้ว จะวางกลองไซไว้ตรงไหนก็ได้ แต่ครั้งเมื่อนำหิ้งผีมาแขวนไว้ที่ตุงหรือผามแล้ว กลองไซ จะต้องนำมาแขวนไว้กับหิ้งผีทุกครั้ง จะนำไปวางไว้ตามที่ต่าง ๆ ไม่ได้ เพราะหมอเหยาเชื่อว่า กลองไซเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์และมีอำนาจขับไล่สิ่งไม่ดีออกจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ ต้องอยู่คู่กับ หิ้งผี เสมอ (แท็ก ปัทม, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2553) เช่นเดียวกับ มโหระทึกของชาวจ้วงที่กล่าวว่า ปู่โล่โล่ เป็นผู้สร้างมโหระทึก และเมื่อตีมโหระทึกขึ้นเสียงของมันจะดังไกลได้ยินไปถึง 4 ทิศ ทำให้ผีร้ายและแมลงร้ายตกใจกลัวหนีไปหมอ ชาวจ้วงจึงเชื่อว่า มโหระทึกเป็น “ผี” หรือ “เทพ” คู่ครองหมู่บ้าน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2537: 155)

กลองไซหรือกลองโหลง จึงเป็นสัญลักษณ์ของเวลาและการเตรียมความพร้อม เพื่อเป็นสัญญาณให้กับวิญญาณผีทุกผีที่อยู่ในร่างของหมอเหยา ได้เตรียมพร้อมที่จะดำเนิน กิจกรรมการเลี้ยงผีให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี นอกจากนี้ กลองโหลง หรือ กลองไซยังมีความหมาย ถึง การให้กำเนิดกับสิ่งต่างๆที่จะเกิดมาในโลก

5.2.3.6 พลายแก้ว ช้างน้ำ : สัญลักษณ์พาหนะของผีให้ผีแดน

ในหนังสือความโง่เมืองจากเมืองหม่วย กล่าวถึง ฟ้ายกับดินอยู่ติดกัน ปู่เจ้าไซโคม ฟ้ายตัดสายที่เกี่ยวข้องกับฟ้าให้ขาดออกจากกัน และในข้อความตอนหนึ่งนั้น ต้องการรู้ว่าฟ้ายกับดิน

ขาดออกจากกันหรือยังและห่างจากกันเพียงใด จึงใช้สิ่งของต่าง ๆ มาต่อกันก็ไม่ถึงฟ้า สิ่งของที่นำมานั้นก็มีการกล่าวถึงข้างคือ

จึงเอาชาวกองบาย เท่าแม่ข้าง มาสืบตามกันขึ้น ก็ไปถึง

(James R. Chamberlain, 2529: 80)

จะเห็นได้ว่าคนไทยคุ้นเคยกับข้างมานานแล้ว เพราะอย่างที่กล่าวมาแล้วข้าง เป็นสัตว์พาหนะของคน ที่ใช้ทั้งเป็นพาหนะในการเดินทาง และในการศึกสงคราม ในนิทานเรื่องขุนบรม กล่าวถึงแถบฟ้าขึ้นเมื่อจะให้ขุนบรมลงมายังโลกมนุษย์ก็ได้ให้สิ่งของต่าง ๆ ลงมาพร้อมทั้งแต่งตั้งให้ขุนบรมราชาและขุนแสงมโนศาสตร์และปู่เยอแม่อย่างามลงมาปราบพวกผีต่าง ๆ ก่อนโดยให้ข้างเป็นพาหนะ ดังคำว่า

...เมื่อนั้นแถบฟ้าขึ้นจึงให้เอาข้างเอามาทั้งมวลมาคู่จึงมาได้ (ข้าง) ตัวหนึ่งชื่อว่าข้างงาเกี่ยวงากอด ข้างตัวนี้เป็นลูกข้างเอราวัณ มีตัวอันขาว กระบองดาทั้งสองนั้นดำ มีริมฝีปากทั้งสองนั้นก็ดำเป็นดังแค้นเขียนนั้นแล มีงาอันขาวเป็นดังแก้วผลึกนั้นแล...

(ประชุมพงศาวดารภาค 9, 2512: 269)

เมื่อชาวผู้ไทอพยพจากเมืองวังของประเทศลาว เข้าสู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง กลุ่มของท้าวเพชรและท้าวสาย ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ไทอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องการเข้ามาตั้งรกรากในภาคอีสาน แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเพราะไพร่พลล้มตายด้วยโรคระบาด จึงคิดจะเดินทางกลับเมืองวัง และได้เข้าไปนมัสการพระธาตุพนมและได้เข้ากราบนมัสการเจ้าอาวาส เมื่อรู้ว่าที่เมืองวังเกิดสงครามจลาจลจึงไม่ยอมเดินทางกลับ ภิกษุเจ้าอาวาสพระธาตุพนมจึงได้ให้ข้างเป็นพาหนะในการเดินทางและเป็นผู้ช่วยในการสร้างบ้านสร้างเมือง (เฉลิมชัย แก้วมีชัย, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2552)

ข้างนอกจากจะใช้เป็นสัตว์พาหนะแล้ว ข้างยังใช้ในการส่งส่วย เจ้าเมืองหนองสูงนอกจากจะได้ถวายส่วยเป็นผลเร็วหรือมะแห่นัง ยังมีการถวายข้างให้กับทางกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2413 พระจันทรสุนทรวิงษ์ (คำ) เจ้าเมืองมุกดาหาร ได้แต่งตั้งให้ท้าวรินทร์ ท้าวอินทิสาร ท้าวมหาธิราช ท้าวเพี้ยเมืองมุกดาหาร พร้อมด้วยท้าวราชบุตร ท้าวเพี้ยเมืองหนองสูงคุมเครื่องราชบรรณาการและส่วยเมืองมุกดาหาร ในจำนวนส่วยนั้นมีข้าง 12 กิ่งหนัก 40 ชั่ง เพื่อขอพระราชทานทูลเกล้าถวาย (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ, 2542: 111)

ข้างในพิธีเหยาเลี้ยงผีมี 2 ตัว ตัวผู้มีชื่อเรียกว่า *พลายแก้ว* ส่วนตัวเมียมีชื่อว่า *ข้างน้ำ* ทั้งคู่เป็นข้างไม้ที่ทำจากไม้ยอ ข้างตัวผู้และตัวเมียเป็นสัญลักษณ์ของการขยายพันธุ์และสืบเผ่าพงศ์ของชาวผู้ไทให้ขยายออกไปเรื่อย ๆ เพื่อให้จำนวนคนเพิ่มมากขึ้น ไม่ให้หายไป ดังนั้น การสืบพันธุ์และยังเป็นการแสดงความยิ่งใหญ่ของเผ่าพันธุ์ผู้ไทว่า เดิมเคยเป็นกลุ่มชนที่ยิ่งใหญ่ ยิ่งข้างจะถูกนำไปทาด้วยขมิ้นให้มีสีเหลืองและมีกลิ่นหอม

การเล่นคล้องข้างในพิธีเหยาเลี้ยงผี เป็นการเสี่ยงทายเรื่องน้ำและฟ้าฝนในการทำการเกษตร ซึ่งถ้าข้างเล่นน้ำอย่างสนุกสนาน ชูวงสูง และพ่นน้ำออกไปยังผู้ชม ชาวผู้ไทเชื่อว่าปีนี้ฝนฟ้า น้ำท่าจะดี ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังเป็นการสื่ออีกว่า การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของหมอเหยาจะราบรื่นและไม่มีอุปสรรค

สิ่งเหล่านี้ปรากฏในบทร้องเหยาตอนการคล้องข้าง ตัวอย่างบทร้องขั้นตอนการคล้องข้าง ได้แก่

บวกละฮีดเฮผู้ทรงข้างพายแก้ว	บวกละฮ้ายผู้เห้อหาข้างน้ำ
เฮไปคินกับข้างโตกล้า	เฮไปคินกับม้าโตหัน
ให้มันเก่าคือหลอด	ให้มันปอดคือไจ
สลักมีเห้อมาแจบ	แสลมมีเห้อมาปน”

(สัมภาษณ์ นางต้อม ปัทม, 3 มีนาคม 2552)

สรุปใจความสำคัญได้ว่า ฮีดประเพณีนั้นต้องการข้างพลายแก้ว(ข้างตัวผู้)คือข้างที่ดี ส่วนข้างน้ำเป็นข้างตัวเมียที่มีวิญญูณไม่ดีสิงอยู่ การเดินทางต้องไปกับข้างตัวกล้าและไปกับม้าตัวที่วิ่งเร็ว ทำให้ปราศจากอุปสรรคต่าง ๆ ไม่มีสิ่งชั่วร้ายมาเป็นอุปสรรค

ข้างในพิธีเหยาเลี้ยงผี ยังใช้ในความหมายอีกอย่างคือ “เหล้าอุ” หรือเหล้าสาโทของชาวผู้ไท เมื่อเพื่อนบ้านหรือญาติที่อยู่ต่างถิ่นมารวมกันก็จะมีการต้อนรับด้วยข้าวปลาอาหาร สิ่งที่เขาไม่ได้คือ เหล้าอุ ซึ่งภาษาของชาวผู้ไทเรียกว่า “จีข้าง” หรือคือการกินเหล้าอุนั่นเอง สาเหตุที่เรียกเหล้าอุว่าเป็นการจีข้าง เพราะว่าการดื่มเหล้าอุจากไหต้องใช้ไม้ข้างมาปักลงไป ไหเหล้า จึงจะสามารถดื่มได้ ไม้ข้างที่ใช้คือเหล้า มีลักษณะคล้ายวงข้าง จึงเรียกเหล้าอุว่า “ข้าง”

การที่หมอเหยาเลือกหยิบเอาวัตถุสัญลักษณ์ของข้างมาชูให้เห็นตัวตน เพื่อให้ได้รู้ว่าพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีเป็นพิธีกรรมใหญ่ที่ต้องนำข้างมาประกอบ การเลี้ยงผีหมอเหยาแต่ละที่ก็นำข้างมาใช้เช่นกัน เช่นการเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยา แขวงสะหวันเขต ก็มีการใช้ข้างเป็นองค์ประกอบของพิธีกรรม (สัมภาษณ์นางไท ไชยดี, 26 กุมภาพันธ์ 2553) นอกจากนี้กลุ่มหมอ

เขาย่านกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ก็มีการเล่นคล้อยซ้างซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญของพิธีเลี้ยงผี (สัมภาษณ์ นางเดือน สะอาดแพง, 15 กุมภาพันธ์ 2553)

ภาพที่ 80 ซ้างพลายแก้ว และซ้างน้ำ

ภาพที่ 81 การนำซ้างไปอบน้ำ

5.2.3.7 ดอกงา : สัญลักษณ์ของดอกไม้ป่า

ในวรรณกรรมเรื่อง *ท้าวสุทนต์ท้าวเจียง* บรรยายถึงความงามและความหลากหลายของดอกไม้ ในตอนนางจอมเชิญแฉกเงาะลงเต่าช่วง ไว้ว่า

...ประดับประดาด้วยดอกไม้บนนาง ดอกมะลิวัลย์ เต็มราวช่วง ร้อยดอกไม้เป็นหลายร้อยชนิด มีดอกจวงจันทร์ที่หอมหวาน ดอกซ่อนกลิ่น ก็มี กลุ่มสาว ๆ ได้จัดร้อยมา มีดอกสั้ว ดอกชางชาก็มี ส่งกลิ่นกำจายไปทั่วเมืองบานเป็นช่อชั้น มีดอกพวงเครือ ดวงวงสุม กลุ่มสาว ๆ ช่วยกันไปเก็บมาแต่เช้าทุกวัน มีทั้งต้นตีนจืดขาม ดอกเอื้องชันสีเขียว ปานน้ำหมอนิล ที่สาวข้อมผ้า ดอกลำควนหอมกรุ่นซึ่งบานเต็มไปหมด...ดอกราตรีที่มีกลีบเล็กบาง ๆ ดอกพะยอมบนนาเรือเป็นพวงย่อย เหมือนดั่งสาวงามแก่งท่อนแชน ดอกจำปีและดอกจำปาหอมอ่อน ๆ สวยงามที่สุดคือดอกย้าแย้ มีทั้งดอกด้ายสีแดงอ่อนมาหลาย ดอกกาสะทิง ดอกกลมมนงามเป็นพวงช่อ..

(ดวงเดือน บุญยาว, 2549: 42-43)

แสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ ในพิธีกรรมลงเต่าช่วงจะประดับประดาด้วยดอกไม้ นานาพรรณ ส่งกลิ่นหอมอบอวล แม้แต่แฉกเงาะยังเอ่ยปากชมว่าจัดได้สวยงามเพียบพร้อมครบครัน มีดอกไม้หลายร้อยชนิด เป็นการแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ว่ามีความคุ้นเคยกับป่าอย่างมากมาย

ในพิธีเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไท ดอกงาเป็นดอกไม้ประดิษฐ์ที่เป็นตัวแทนของดอกไม้ป่าหลายร้อยชนิด ดอกงานี้เปรียบได้กับดอกกระดังงาหรือดอกการเวก เพราะกลุ่มหมอเหยาแขวงสะหวันเขต สปป.ลาว จะใช้ดอกกระดังงาจริง เลียบด้วยไม้ไผ่ปักลงยังต้นกล้วย ที่ตัดเป็นท่อน 2 ท่อน แล้วนำมาเป็นองค์ประกอบหนึ่งในพิธีเหยาเลี้ยงผี (สัมภาษณ์นางไท ไชยดี, 26 กุมภาพันธ์ 2553) ดอกงาของหมอเหยาตำบลโนนยางทำจากต้นหม่อนแกะสลักให้เป็นกลีบดอก จำนวน 2 พวงๆละ 3 ดอก นำดอกไม้ไปข้อมด้วยขมิ้นซึ่งขมิ้นมีคุณสมบัติในการกำจัดกลิ่นที่ไม้พื้ประสงค้อออกไปเมื่อข้อมแล้วดอกงามีสีเหลืองและ มีกลิ่นหอมเหมือนดอกไม้ที่มีอยู่ในป่า

ดอกงา เป็นตัวแทนดอกไม้ นานาชนิดได้อย่างไรนั้น ในพิธีเหยาเลี้ยงผี หมอเหยาจะนำเอาดอกงาออกมาเล่นและมาคม ซึ่งเป็นการเช่นไหว้วิญญาณผีให้ผีแฉก เมื่อผีให้ผีแฉกดมดอกไม้เหล่านั้นแล้วและยังได้ให้ผู้เข้าร่วมพิธีดมกลิ่นดอกงา การที่หมอเหยานำดอกงาให้ผู้ร่วมพิธีได้ดมนั้น เพื่อเป็นเครื่องยืนยันและตรวจสอบว่า ไม่มีสิ่งชั่วร้ายปะปน และทำตามแบบอย่างฮีตประเพณีเดิม เมื่อหมอเหยาซึ่งคือผีให้ผีแฉกนำดอกงาไปให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมดมดอกงาแล้ว ผู้เข้าร่วมพิธีจะต้องตอบว่า “หอม” ถ้าตอบว่า “ไม่หอม” จะทำให้ผีไม่พอใจ และจะต้องถูกปรับ

เป็นเหล่าขาว ผู้ที่ดมดอกงาจะต้องถามต่อไปว่า ไม้ต้นนี้อยู่ที่ไหนอยากได้ไปปลูก หมอเหยา ก็จะตอบคำถามนั้น การโต้ตอบระหว่างผีและผู้เข้าร่วมพิธีจะทำให้ผีพอใจและงานเลี้ยงผีในวันนี้ก็จะไม่มีอุปสรรคแต่อย่างใด

รัตนา บุญมัธยะ (2546) กล่าวว่า คนกะฉิ่นเลือกใช้ดอกพันธุ์สูงเป็นดอกไม้ประจำชาติ เพราะเป็นดอกไม้ที่มีกลีบบาง ส่งกลิ่นหอม และเป็นสัญลักษณ์แทนความรัก ส่วนกลุ่มชาวผู้ไทใช้ดอกงาซึ่งเป็นดอกไม้ที่ประดิษฐ์ขึ้นเป็นสัญลักษณ์ดอกไม้ของกลุ่มหมอเหยา เพื่อต้องการรวมความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การที่หมอเขยานำดอกงาให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้ดมและสูดกลิ่นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าทุกคนยอมรับความเป็นพวกเดียวกัน

ภาพที่ 82 ดอกงาที่ทำจากต้นหม่อน

ภาพที่ 83 หมอเขยาดมดอกงาในพิธีเหยาเลี้ยงผี

5.2.3.8 ฝ้ายดอกบัว : สัญลักษณ์แทนขวัญทั้ง 32 ของชาวผู้ไท

ฝ้ายเป็นสิ่งที่อยู่ในวิถีชีวิตของคนไทตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ชาวผู้ไทจะทอผ้าและทำเครื่องนุ่งห่มขึ้นใช้เองในครัวเรือน โดยพื้นฐานของการทอผ้านั้นส่วนใหญ่จะเป็นผ้าฝ้าย ซึ่งผ้าฝ้ายนั้นจะมีพื้นเป็นสีขาว จากนั้นจึงจะทำเป็นลวดลายต่าง ๆ ตามความต้องการ ผ้าฝ้ายที่ทอแล้วนั้นนอกจากจะใช้ทำเครื่องนุ่งห่มชาวผู้ไทยังใช้เป็นผ้าประกอบพิธีกรรม เช่น ผ้าจุงศพ และทำเป็นผ้าปูให้พระนั่ง (เจริญชัย ชนไพโรจน์ , 2536: 5)

ฝ้าย เป็นผลผลิตที่เกิดจากการประกอบอาชีพทางการเกษตร พงสาวดารเมือง แดงกล่าวถึงการที่ชาวผู้ไทมีความรู้ความสามารถในการปั่นฝ้ายและทอผ้า จนกระทั่งพวกเขาจะต้องนำข้าวของต่างๆมาแลกเปลี่ยนเพื่อไปทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม “...ข้าจะผู้พี่ใหญ่ นั้นหาบ้านเมืองไม่เที่ยวตั้งตูปและกระท่อมอยู่ตามซอกเขาและท้ายเขา ทำนาข้าว ไร่อาศัยน้ำฝนและน้ำค้าง ปลุกพริก และมะเขือผักต่าง ๆ พอเลี้ยงชีวิต หาจักปั่นฝ้ายและทอผ้าไม่ จึงเก็บข้าวและผักต่าง ๆ มาแลกเปลี่ยนกับน้องลาวและน้องผู้ไทไปนุ่งห่ม...” (ประชุมพงสาวดาร, 2507 : 107) เช่นเดียวกับพงสาวดารล้านช้างที่ขุนบรมสั่งสอนลูกสะใภ้ให้รู้จักทำงาน “...อนึ่งขุนบรม จึงว่าลูกสะใภ้ 7 คน นอนให้นอนลุนผ้าตื่นก่อนผ้า ให้คิดหาเวียกการผ้าอันจักแต่งจักบุนต่างผ้า ให้คิดหาอันจักตำทุกแขนฝ้าย ให้คิดหาอันจักเลี้ยงข้าเลี้ยงไทย...” แสดงให้เห็นว่าคนสมัยโบราณให้ความสำคัญการเครื่องนุ่งห่ม โดยเฉพาะการปั่นฝ้ายเพื่อทำเป็นเสื้อผ้า

ในพิธีเหยาเลี้ยงผี ฝ้ายนำมาทำเป็นพวงมาลัย เรียกว่า “ฝ้ายดอกบัว” แล้วผูกเป็นปม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของดอกบัว การผูกปมไม่กำหนดว่าจะมัดกี่ปม ฝ้ายดอกบัวจะใช้เมื่อถึงขั้นตอนการปาวผี หมอเหยาจะนำฝ้าย 1 ใจนำมามัดให้เป็นดอกบานและดอกตูม ให้ครบหมอเหยาที่มาร่วมงาน ฝ้ายดอกบัวหมอเหยาจะนำมามัดม้วยผม ซึ่งจะไม่มีมัดรวมกับมาลัยดอกไม้สด เพราะมาลัยดอกคันทมจะคล้องตัวหมอเหยา แต่มาลัยฝ้ายดอกบัวจะใส่เกล้าหรือมวยผมของหมอเหยาเท่านั้น เพราะหมอเหยาเชื่อว่าฝ้ายดอกบัวจะมีวิญญาณผีสิงอยู่ (สัมภาษณ์นางมะลิ ปัทม, 15 มีนาคม 2552) ฝ้ายดอกบัวจึงเป็นทั้งเครื่องเฝ้าหรือเครื่องแต่งกายของหมอเหยา

นอกจากนี้ฝ้ายดอกบัว ยังหมายถึง ความอ่อนนุ่มของหมอเหยา ดอกบัวเป็นเครื่องแสดงความอ่อนนุ่มหมอนำดอกบัวมาบูชา แถน อีกนัยหนึ่งฝ้ายดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แทนขวัญจำนวน 32 ปมของหมอเหยา การผูกฝ้ายดอกบัวให้เป็นปมจำนวน 32 ปมในพิธีเหยาเลี้ยงผี จึงแทนขวัญทั้ง 32 ขวัญ ชาวผู้ไทเชื่อว่าขวัญทั้ง 32 นั้น ขวัญหัวเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดดังนั้นการที่หมอเหยาขอให้เท้าของผีใต้ดินเหยียบที่หัว จึงเป็นสัญลักษณ์ของการอ่อนนุ่มต่อผู้ที่มิอำนาจ หมอเหยาเชื่อว่า แถนเป็นผู้ให้ขวัญแก่คนเพื่อที่จะมาเกิดยังโลกมนุษย์ ดังนั้นเมื่อแถนเหยียบที่หัวจึงเป็นการยอมให้แถนเป็นผู้อยู่เหนือสิ่งสูงสุดนั่นเอง

การใช้ฝ้ายในพิธีกรรมนั้นยังปรากฏในกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว ฝ้ายจะใช้ผูกข้อมือของผู้ป่วย หรือหมายถึงการผูกขวัญผู้ป่วยไว้ ในกลุ่มหมอธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ซึ่งเป็นการรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ จะต้องผูกฝ้ายให้เป็นปมไม่ต่ำกว่า 3 ปม ไม่เกิน 5 ปม ซึ่ง การผูก 3 ปม เป็นสัญลักษณ์แทนพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ส่วนการผูก เป็น 5 ปม เป็นสัญลักษณ์แทน พระเจ้า 5 พระองค์ ได้แก่ กุณ्डลันโธ โกนาคะมะโน กัสโม โคตะคม และอริยมตไตโย (สมใจ ศรีหล้า, 2535: 128)

ส่วนหมอเหยาชาวผู้ไท แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว มีการใช้ฝ้ายดอกบัวเช่นกัน หากทว่านอกจากจะใช้มัดเป็นมวยผมแล้ว ยังทำเป็นพวงมาลัยคล้องที่หัว ร่วมกับพวงมาลัยดอกไม้สดอีกด้วย (สัมภาษณ์ นางไท ไชยดี, 26 กุมภาพันธ์ 2553)

ฝ้ายดอกบัวของชาวผู้ไทมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น คือเป็นสัญลักษณ์แทนขวัญ

ภาพที่ 84 ฝ้ายดอกบัว

ภาพที่ 85 ฝ้ายดอกบัวในพิธีเหยาเลี้ยงผีหมอเหยาชาวผู้ไทตำบลโนนยาง

5.2.3.9 เหล้า: สัญลักษณ์ของการรวมร่างเป็นหนึ่งในเดียวของหมอเหยากับผีแดน

หมอเหยาใช้เหล้าเป็นเครื่องบรรณาการแก่ผี เพื่อให้ผีลงมาช่วยร่างหมอเหยาอย่างรวดเร็วเพื่อจะได้ทำกิจกรรมอื่นต่อไป โทมัส เคิร์ชส์ (1967 : 407) กล่าวถึงการใช้เหล้าของหมอเหยาว่า ในพิธีเลี้ยงผี เหล้า เป็นเหมือน “ยาพื้นฟูร่างกาย” เพราะทำให้ร่างกายของหมอเหยาสดชื่น มีความกระฉับกระเฉง และได้ปลดปล่อยจากกฎระเบียบของสังคมในภาวะการดำรงชีวิตอย่างปกติ

วิธีการใช้เหล้าเป็นเครื่องบรรณาการแก่ผี เรียกว่า “พายเหล้า” หมอเหยาจะเทเหล้าใส่แก้ว จากนั้นจุดเทียนแต่ละลงในแก้วเหล้า แล้วบอกกล่าวผี เสร็จแล้วยกเหล้าที่อยู่ในแก้วขึ้นดื่ม

ในพิธีเหยาเลี้ยงผีหมอเหยาจะใช้เหล้าเป็นพาหะเพื่อติดต่อดสื่อสารระหว่างโลกสามัญกับโลกศักดิ์สิทธิ์ เหล้าจะช่วยเร่งให้หมอเหยาเข้าสู่ร่างเร็ว เพื่อที่จะได้ติดต่อกับโลกของวิญญาณ นอกจากนี้เหล้ายังช่วยให้หมอเหยาได้ปลดปล่อยสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในโลกสามัญออกมาอย่างอิสระเสรี หมอเหยาเชื่อว่าเมื่อผีได้ดื่มเหล้าแล้วจะช่วยเพิ่มพลังอำนาจให้เข้มแข็งสามารถต่อต้าน

กับสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ได้ ดังนั้นการเลี้ยงผีแต่ละครั้ง เหล้าจึงเป็นวัตถุสำคัญอีกอย่างที่เราขาดไม่ได้ หมอเหยาเจ้าภาพ จะใช้เหล้ามากกว่าหมอเหยาคนอื่น เพื่อต้องการแสดงให้วิญญาณผีของหมอเหยาเจ้าภาพคอยคุ้มครองให้บุคคลต่างๆที่อยู่ในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ให้ปลอดภัยจากสิ่งเลวร้าย

“เหล้าอู” หรือสาโท เป็นเหล้าที่ชาวผู้ไทใช้ในพิธีเลี้ยงผีหมอเหยา เพราะเหล้าอู เป็นเหล้าที่ชาวผู้ไทใช้ต้อนรับแขกสำคัญที่มาเยี่ยมเยือน หรือใช้ในงานที่สำคัญจึงจะใช้เหล้าอู โดยเฉพาะในพิธีกรรมที่สำคัญ ชาวผู้ไทเชื่อว่าเหล้าอูนั้นเป็นเหล้าของพระยาเจือง ที่นำออกมาเลี้ยงทหารหลังจากรบชนะท้าวกว่าเจ้าเมืองปะกั้น ท้าวสูงได้เมืองปะกั้นแล้วก็ฉลองชัยชนะถึง 7 เดือน ในการฉลองนั้นท้าวสูงได้สั่งให้ทำ เหล้าไห (เหล้าอู) นำมาเลี้ยงเหล่าทหารที่ไปทำสงครามเป็นจำนวนมาก (ปราณี วงษ์เทศ, 2543: 244) เช่น

“...เวลานั้น พวกเขานำไหน้ำจันทน์ใหญ่มาเรียงราย ใช้กระบวยทอง ตักน้ำเติมจนเต็ม ไม่นานนัก พระจันทร์เพ็ญลอยขึ้นสูงเทียมยอดไม้ ท้าว จึงจึงเสด็จออกมา”

(ดวงเดือน บุญยาว, 2549: 269)

เหล้าอู เรียกอีกอย่างว่า “ซ้าง” เพราะในการดื่มเหล้าจะใช้ไม้ซ้างเพื่อ “ดูดเหล้า” ไม้ซ้างที่ใช้ดูดเหล้านี้มีลักษณะคล้ายกับวงซ้าง

ขั้นตอนการกินเหล้าอูในพิธีเหยาเลี้ยงผี เรียกว่า ขั้นตอน “จี่ซ้างโฮมพล” หมอเหยาเจ้าภาพ จะนำเหล้าออกตั้งไว้ตรงกลางปะรำพิธี หมอเหยาอาวุโสจะเป็นผู้ดูดเหล้าก่อน ต่อมาจึงเป็นหมอเหยาเจ้าภาพ และเป็นหมอเหยาคนต่อ ๆ ไป ขั้นตอนกินเหล้าโฮมพลนี้หมอเหยาแต่ละคนจะต้องรอคอยเพื่อให้ได้ดื่มเหล้าอูนั้น เพราะพวกเขาได้นำสิ่งบรรณาการที่ดีที่สุดให้กับผีหมอที่อยู่ในตัวหมอเหยา ดังนั้น หมอเหยาจึงไม่ได้กินเหล้าอูอย่างฟุ่มเฟือย แต่จะต้องรอจังหวะที่จะนำออกมาใช้ การได้กินเหล้าอูของหมอเหยานับได้ว่าการเลี้ยงผีในครั้งนี้สมบูรณ์

การใช้เหล้าอูในการเลี้ยงผีเป็นเรื่องที่เคยมีปัญหากับรัฐ กล่าวคือ ในพ.ศ. 2506 หมอเหยาต้องงดการเลี้ยงผี เพราะรัฐบาลได้กวาดล้างเรื่องของภามิเหล้า (โทมัส เคริซซ์, 1967: 407) ทำให้หมอเหยาต้องงดการเลี้ยงผีหลายปี ต่อมาเมื่อมีการเลี้ยงผี หมอเหยาต้องการที่จะกลับมาใช้เหล้าที่กลั่นเอง เพื่อลดรายจ่ายลง เพราะในพิธีเลี้ยงผีต้องใช้เหล้าเป็นจำนวนมาก และเหตุผลอีกอย่างคือเหล้ากลั่นมีดีกรีแรง หมอเหยาเชื่อว่าเป็นตัวเร่งให้ผีแดนเข้าสิงร่างร่างได้เร็ว

กล่าวได้ว่าชาวผู้ไทใช้ เหล้าอู เป็นอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทในพื้นที่ของพิธีเหยาเลี้ยงผีซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายใต้ความคุ้มครอง ของ “ผีเจ้านาย” จากสำนักทางประวัติศาสตร์

ชาติพันธุ์ผู้ไทจากเหล่าผู้ใช้ในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เห็นว่าชาวผู้ไทอยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่นกลุ่มลาว และกลุ่มโซ่ ที่มีพิธีกรรมคล้าย ๆ กัน แต่หมอเหยาชาวผู้ไทเลือกใช้เหล่าผู้ใช้ซึ่งเป็นผลผลิตของชาวผู้ไทชูประเด็นสำคัญของการประกอบพิธีกรรมเหยา การดื่มเหล่าผู้ใช้จะต้องดื่มจากหลอดไม้ซาง ดังนั้นไหและหลอดจึงเป็นอัตลักษณ์ของชาวผู้ไท

5.2.3.10 เรือ: สัญลักษณ์ของการเดินทางกลับสู่ถิ่นฐานเดิมของบรรพบุรุษ

ชาวผู้ไทเชื่อว่าบรรพบุรุษของพวกเขาจากเมืองน่าน้อยฮ้อยหนู (Dien Bien Phu) ในประเทศเวียดนาม การเดินทางนั้นนอกจากเดินทางด้วยทางเท้าแล้วการเดินทางโดยทางน้ำก็เป็นอีกทางหนึ่งที่พวกเขาใช้ ในเมืองแกลงมีแม่น้ำยมหรือแม่น้ำลพไหลผ่านต่อลำน้ำน่านไหลไปลงแม่น้ำอู ไปบรรจบแม่น้ำโขงที่เมืองหลวงพระบาง ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2534: 172) ในนิราศเมืองหลวงพระบาง ซึ่งร้อยเอกทวยหาญรักษา (เพิ่ม) แต่งบรรยายการเดินทางจากหลวงพระบางไปยังเมืองแกลง ว่า

ล่องน้ำยมอารมณ์รื่นค้อยชื่นชุ่ม	นั่งสุขุมคิดหวังเห็นฝั่งเพื่อ
ล้วนเชิงซุ่มพุ่มศกาคัดดาเครือ	คะนึ่งเนื่อนวลใจกลางไคลคลา
ออกน่าน้ำพัวพันพินคุดิ้นหิน	ไม่มีดินคอนศิลาช่างอาโง
เกาะสลอนก้อนไสลเห็นโยโยง	ไม่มีโล่งแลตั้งสองฝั่งราย
ในพื้นที่รลททองล้วนก้อนหิน	ศรีขรินทร์รอร่าท่ากระสาย
เรือกระทบหลบไม้ทันจรรัย	หลักทางซ้ายขวากระแทกแทบแตกแตน
นั่งในเรือเบืออารมณ์ไม่ชมซ่า	นอนหลับตาตั้งใจจะให้นิ่ง
เรือกระเทือนเดือนศิระที่พะพิง	เหมือนผีสิงสั่งงกหกคะมา
ได้สี่วันคืนเดาทุกเช้าค่ำ	ออกจากน่านมาไม่ช้าเฉย
ถึงน้ำอูคูกระแสเป็นแงงย	ไม่เลี่ยนเลยล้วนศิลาเป็นท่าทาง

(ศรีศักร วัลลิโภดม, 2543: 172-173)

จะเห็นว่าเส้นทางการเดินทางจากเมืองแกลงหรือเมืองน่าน้อยฮ้อยหนูต้องใช้เส้นทางน้ำและต้องใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทาง เช่นเดียวกับในบทบอกทางศิขว์ัญของลาวโซ่ง เมืองเพชรบุรี การเดินทางไปยังเมืองแกลง ต้องข้ามแม่น้ำเต (แม่น้ำดำ) และไปทางเรือ การเดินทางในบทบอกทางศิขว์ัญก็มีการใช้เรือในการเดินทางเช่นกัน

...ฟูกม้วนหนึ่งเจ้าตาก อยากรู้ว่าเจ้าจิ้งกิน หมอกคำเดียวเจ้าเคี้ยว เจ้า
เคี้ยวแล้วเจ้าผ่าน ไปล้างเสียน้ำแท้ ขำมน้ำแท้ไปโน้นก่อนเนื้อ ไปบ้านหมา
ฮ้องเฮาะ ถึงคอนสะ ถึงน้ำสะไปเหนือ ไปที่ค้ออ่องเจียงเต้ ขึ้นภูเขาร่อง
เรือ ลงแอ่งเตา ไปทางเบา ไปถ้ำหยาดเข็ด ไปเพียงบัว แล้วไปทางสะพาน
หวานแล้วเจ้าไต่สะพานหวานไปเนื้อ...

(พัชรินทร์ คงคาสุริยฉาย, 2546: 217)

เรือจึงเป็นพาหนะสำคัญในการเดินทางของชาวผู้ไท ในพิธีเหย้าเลี้ยงผีมีเรือ 2 ลำ
ทำจากไม้ข่อย แล้วทาด้วยขมิ้นเพื่อให้มีสีเหลือง ในขั้นตอนการเล่นเรือ หมอเหย้าจะนำเรือออกไป
ลอยในโถงน้ำที่เตรียมไว้หน้าผามซึ่งโถงน้ำเป็นสัญลักษณ์ของแม่น้ำ ในขณะที่ลอยเรือหมอเหย้าก็
จะมีบทร้องเป็นภาษาผู้ไท ประกอบเสียงดนตรีด้วย

เฮไปลั่นเรื่อน้อยล่องของ

เรือทองล่องแก่ง

บ่าวทักเห้อมาขัดโท

บ่าวเชียงโสเห้อมาคัดท้าย

อย่าเหือล่อมลงกลางหนอง

อย่าเหือทองล่อมกลางน้ำ

เฮือเฮล่อมมันเสี่ยของแพง

เฮือมันแคงมันเสี่ยของเอก

(สัมภาษณ์นางคำ ปัทม, 23 มีนาคม 2552)

สรุปใจความสำคัญได้ว่า หมอเหย้านำเรือไปลอยที่แม่น้ำโขงล่องแก่งต่างๆ นาย
ทักให้มา คัดหัวเรือ นายเชียงสาให้มาคัดท้ายเรือ อย่าให้เรือล่อมลงกลางน้ำจะทำให้ของแพงๆที่
นำมาตกลงน้ำไป

เรือในอีกความหมายหนึ่งของชาวผู้ไทยังหมายถึงพาหนะในการลอยเครื่องเช่น
เพื่อส่งเครื่องบวงสรวงไปยังบ้านเมืองของบรรพบุรุษที่ได้จากมาคือเมืองน่านน้อยอ้อยหนู ใน
ประเทศเวียดนาม เพราะพวกเขาเชื่อว่าบรรพบุรุษของพวกเขาได้รับสิ่งเหล่านี้ที่อยู่ จากตัวอย่าง
ของบทร้องที่ว่า “เฮือมันแคงมันเสี่ยของเอก” คำว่า “ของเอก” นั้น เป็นเครื่องบรรณาการหรือ
เครื่องสักการะเพื่อนำไปบูชาวิญญาณผีที่ผิแดนที่อยู่เมืองน่านน้อยอ้อยหนู

การเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหย้าชาวลาวแขวงสะหวันเขต สปป.ลาว มีขั้นตอนใน
การลอยเรือเช่นกันแต่เรียกว่า การคล่องเรือ กล่าวคือหมอเหย้านำเรือออกมาลอยในตุ่มน้ำที่เตรียม
ไว้ ผู้ชมที่เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลูกเลี้ยงจะนำไม้พายนั้นคอยคล่องเอาเรือนั้นไว้ เมื่อ
คล่องเรือได้หมอเหย้าก็จะพยายามคล่องเอาเรือคืน ส่วนลูกเลี้ยงที่คล่องเรือได้จะได้อธิษฐานขี้ม้า คือ
จะได้กินเหล้าและเหล้ากลั่นที่เตรียมไว้ (สัมภาษณ์นางไท ไชยดี, 26 กุมภาพันธ์ 2553) หมอเหย้า

นางไทรธิบายว่า การเล่นเรือของหมอเหยาเป็นการส่งวิญญาณผีให้ผีแดนใต้กลับบ้านเมืองเดิม คือเมืองน่าน้อยฮ้อยหนู เพราะผีแดนจะลงมาจากฟ้าเพื่อมาร่วมเลี้ยงผีกับกลุ่มหมอเหยา เมื่อถึงเวลาจะกลับ หมอเหยาจะส่งผีให้ผีแดนไปทางเรือพร้อมกับเครื่องสักการะต่าง ๆ ที่หมอเหยาทำขึ้นเพื่อบูชาผีให้ผีแดน

จากความสำคัญของเรือ หมอเหยาเลือกเรือเป็นสัญลักษณ์ของพาหนะเพื่อส่งวิญญาณผีให้ผีแดนกลับบ้านเดิม เป็นการเลือกเอาความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมโยงเข้ากับลักษณะของพื้นที่ของเมืองแฉ่งซึ่งมีแม่น้ำยม และแม่น้ำน่านไหลผ่าน เพื่อเป็นการสืบทอดจากความทรงจำร่วมของชาวผู้ไทผ่านสัญลักษณ์เรือในพิธีเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยา

ภาพที่ 86 เรือส่งวิญญาณผีให้ผีแดน

ภาพที่ 87 การเล่นเรือในพิธีเหยาเลี้ยงผี

5.2.3.11 ข้าวต้มมัด: สัญลักษณ์ของความสามัคคีและปรองดอง

เครื่องเซ่น หมายถึง สิ่งของที่นำไปมอบให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (สุกัญญา สุจฉายา, 2553: 118-122) สิ่งนำไปสังเวศหรือเจ้าส่วนมากจะเป็นอาหาร เช่น อาหารหวาน อาหารคาว และดอกไม้ธูปเทียน

ในพิธีเหยาเลี้ยงผี เครื่องเซ่นหลักที่นำมาถวายผีที่ผีแดนคือข้าวต้มมัด ซึ่งเป็นอาหารที่ทำในท้องถิ่น คลุกด้วยมะพร้าวผสมกับน้ำตาล นอกจากนี้มีฟักทองนึ่งแล้วคลุกด้วยน้ำตาล และมันนึ่ง แล้วคลุกด้วยน้ำตาล หมอเหยาเรียกการเซ่นเครื่องสังเวศนี้ว่า “เหยาแทนพาหวาน”

ก่อนที่จะเซ่น “พาหวาน” หมอเหยาจะทำการเหยา “ส่องพาหวาน” หมายถึงการตรวจสอบอาหารว่ามีพิษร้ายเจือปนอยู่หรือไม่ หมอเหยาจะพ้อนดาบออกมาพร้อมกับบทสวด จากนั้นหมอเหยาจะใช้ปลายดาบแตะที่ถาดพาหวาน เพื่อดูว่ามีสิ่งแปลกปลอมหรือไม่ การที่หมอเหยานำปลายดาบแตะที่ “พาหวาน” เป็นการนำของขวัญให้ผี เอาใจผี เป็นการลดความโกรธ เพื่อให้ผีปกปักรักษาคุ้มครองหมอเหยาและบริวาร มีคำกล่าวของไทดำในเวียดนามว่า “คนได้ข้าวดี ผีได้ข้าวคุ้ม หมายถึง คนได้กินข้าวดี ทุกคนความดี ผีได้กินดีก็จะคุ้มครอง” (ยูทซัคคี ฮมแสน และคณะ, 2551: 39) เสร็จแล้วลูกเลี้ยงก็จะนำพาหวาน 1 สำหรับ ให้หมอเหยา 1 คน พร้อมกับเหล้าสี่สิบดีกรี 1ขวด และขันน้ำหอม 1 ขัน ถวายให้แก่ผีที่ผีแดน ซึ่งอยู่ในร่างของหมอเหยา เมื่อผีให้ผีแดนกินอาหารอิ่มหน้าสำราญแล้ว ก็จะแจกจ่ายให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทุกคนได้กิน การที่

หมอเหยานำอาหารให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมได้รับประทานเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผี (หมอเหยา) กับคนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะคนที่มาร่วมเลี้ยงผีส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติ ดังนั้นญาติพี่น้องทุกคนจึงต้องมาร่วมเลี้ยงผี และกินของเช่น ไห้ว ถ้าหากมีญาติพี่น้องบางคนจิตใจไม่ดีทำลายพิธี จะมีผลทำให้ญาติพี่น้องทั้งหมดตกอยู่ในภาวะอันตราย ดังนั้นพิธีกรรมจึงเปิดโอกาสให้ญาติพี่น้องและสมาชิกได้มากล่าวขอขมา ซึ่งจะจบลงด้วยสัมพันธ์ภาพอันดีต่อกัน (ปรานี วงษ์เทศ, 2543: 269)

เครื่องเช่นในพิธีเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไท จะใช้เป็นเครื่องหวาน ไม่ใช่เครื่องคาว เพราะถือว่าเป็นข้อ “ชะล่า” ชาวผู้ไทเชื่อว่า ผีที่ผีเถน เป็นผีที่เป็นใหญ่กว่าผีทั้งปวง ดังนั้นจึงกินเฉพาะของหวาน ไม่กินของคาว และที่สำคัญคือเป็นสิ่งของที่นำมาทำเป็นเครื่องเช่นเป็นส่วนใหญ่จะเป็นวัตถุที่หาได้ในท้องถิ่น จึงไม่ยุ่งยากในการเตรียม นอกจากนี้เหล่าสี่สิบดิกรี น้ำหอมที่นำแก่นจันทร์หอมมาผสมยังจัดเป็นเครื่องประกอบของเครื่องเช่น เพราะเมื่อผีที่ผีเถนกินเครื่องเช่นแล้วก็จะดื่มเหล้าขาว ตามด้วยการดื่มน้ำหอม

ในพิธีเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไทบ้านกุดหว้า อำเภอภูผามาศ จังหวัดกาฬสินธุ์ เครื่องเช่นจะมีข้าวปาด (ขนมเปียกปูน) และขนมจิ้นเป็นเครื่องเช่นสังเวทอีกด้วย (สัมภาษณ์นางเลื่อน สะอาดแพง, 16 กุมภาพันธ์ 2553) เช่นเดียวกับกลุ่มผู้ไทที่บ้านกุดหิน เมืองอาดสะพอน แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว เครื่องเช่นก็จะเป็นข้าวปาดและขนมจิ้นเช่นกัน

เครื่องเช่นในพิธีลงขวงผีฟ้าผีเถนของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ใช้ข้าวเหนียวดำ ข้าวเหนียวแดง และกล้วย เพื่อเป็นเครื่องเช่นซึ่งจะเรียกว่าวันหงายภาษาชนจำ (ชัยยันต์ เพาพาน, 2533: 87) :ซึ่งจะต่างจากเครื่องเช่นของกลุ่มหมอเหยา

การใช้ “ข้าวหวาน” เป็นเครื่องเช่นในพิธีเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไทนั้นแตกต่างจากกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว คือผีที่ผีเถนจะไม่กินเครื่องเช่นที่ถูกเลี้ยงและบริวารนำมาถวาย แต่หมอเหยา (ผีที่ผีเถน) จะใช้ช้อนตัก “ข้าวหวาน” ใสลงในถุงพลาสติกที่เตรียมมา พร้อมกับร้องบทสวดเป็นการบอกกล่าวให้ผีที่ผีเถนได้ทราบ แต่หมอเหยาจะเลือกดื่มเหล้าที่บริวารเตรียมมาพร้อมกับเครื่องเช่น เมื่อเสร็จจากการเลือก “ข้าวหวาน” แล้ว หมอเหยา ก็จะเรียกให้ลูกหลานและบริวารที่อยู่ในพิธีได้มากินเครื่องเช่นที่เหลือ ก่อนที่หมอเหยาจะแจกจ่าย “ข้าวหวาน” ให้กับบริวารได้รับประทาน ต้องมีการพิสูจน์อาหารโดยการใช้ดาบโลหะแตะที่อาหาร เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจที่จะแสดงให้สิ่งไม่ดีที่อยู่ในบริเวณพิธีศักดิ์สิทธิ์ได้เห็น ดังนั้น “ข้าวหวาน” ของชาวผู้ไทจึงแตกต่างไปจากกลุ่มอื่น โดยแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของหมอเหยาชาวผู้ไท เพราะเครื่องเช่นในพิธีกรรมเลี้ยงผีบ้าน ผีเมือง และผีบรรพบุรุษ ล้วนแล้วแต่เป็นอาหารคาว จะไม่ใช่ของหวานเป็นเครื่องเช่น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า หมอเหยาเลือกใช้ “พาทหวาน” ซึ่งเป็นเครื่องเช่น

นิยามตัวตนของหมอเหยาว่าตนเองสืบทอดอำนาจมาจากเทพที่ยิ่งใหญ่ ยิ่งเมื่อพิจารณาสิ่งของที่นำมาเช่น เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง ความเรียบง่าย การไม่ใช่สัตว์ใหญ่ เช่น วัว ควาย หรือหมู หรือแม้แต่สัตว์ 2 เท้าเช่น เป็ด ไก่ ในการเซ่น เพราะสัตว์เหล่านี้มีเลือดซึ่งถ้านำมาใช้จะทำให้เทพไม่พอใจ นอกจากนี้ “พาทหวาน” ยังเป็นสัญลักษณ์ของการไม่ทำบาป ไม่ฆ่าสัตว์ เพื่อนำเลือดและเนื้อมาทำเป็นเครื่องเช่นถวายเป็นเครื่องเซ่นไหว้ให้ผีแถน จะทำให้พิธีเลี้ยงผีในครั้งนี้ราบรื่นปราศจากอุปสรรคและปัญหา จากสิ่งที่จะมารบกวน

ภาพที่ 88 เครื่องเซ่น (พาทหวาน)

ภาพที่ 89 หมอเหยากินพาทหวาน

5.3. พฤติกรรมสัญลักษณ์

พฤติกรรมการแสดงความรักบนบอ อ่อนหวานวิญญูณผีสื่อผ่านหอมเหยาที่เป็นร่างทรงพร้อมด้วยท่าทางลีลาการฟ้อนรำ และบทร้องหรือบทสวดประกอบเครื่องดนตรี เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่มีความหมายแฝง ที่ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีต้องทำความเข้าใจ และหาความหมายจากพฤติกรรมที่หอมเหยาแสดงออกมาว่ามันคืออะไร เพราะ พิธีกรรมเป็นดังละครโรงใหญ่ที่ทำให้เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านั้นเกิดขึ้นจริง (Clifford Geertz 1980 อ้างในพิเชฐ สายพันธ์, 2539: 136)

ในพิธีเหยาเลี้ยงผี นอกจากจะปรากฏวัตถุสัญลักษณ์ดังกล่าวมาแล้ว ในขณะที่พิธีกรรมกำลังดำเนินไปหอมเหยายังแสดงท่าทางที่แปลกๆออกมาพร้อมกับใช้คำพูดที่สื่อสารกับผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมด้วยภาษาทางกายหรือท่วงท่าลีลา เช่นการรำรำที่อ่อนโยน การนอนเกลือกกลิ้งไปตามความพอใจ และการใช้บทร้องหรือบทสวด การแสดงท่าทางต่างๆประกอบคำพูดของหอมเหยาในขณะที่มีวิญญูณของผีให้ผีแถมมาประทับร่างจึงถือว่าเป็น พฤติกรรมสัญลักษณ์ ที่หอมเหยาแสดงออกมาเพื่อสื่อสารกับผู้คนที่เข้าร่วมในพิธีเลี้ยงผี ได้รับรู้และเข้าใจ

พฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่หอมเหยาแสดงออกมาในขั้นตอนของพิธีเหยาเลี้ยงผีในช่วงเวลา 2 วันกับ 1 คืน ที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทได้แก่

5.3.1 ปลุกคุ้มปลุกเวียง:สัญลักษณ์ของการสร้างบ้านสร้างเมืองของแดน

การปลุกคุ้มปลุกเวียง หรือการสร้างบ้านสร้างเมืองแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของที่อยู่อาศัย มนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมาต้องการที่อยู่อาศัยก่อนที่จะประกอบกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไป อันเป็นระบบความเชื่อของกลุ่มคนไท

การปลุกคุ้มปลุกเวียงของหอมเหยาเป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์ที่หอมเหยาต้องการสื่อสารกับผู้ร่วมพิธีกรรมให้รับรู้และเข้าใจ ถึงการจำลองการสร้างบ้านสร้างเมืองของชาวผู้ไทในอดีต ก่อนที่จะมีการตั้งบ้านตั้งเมืองต้องมีการเสี่ยงทายหาชัยภูมิสถานที่ เมื่อหาสถานที่ได้แล้ว ก็ต้องตั้งหลักเมือง ยกหลอมหอยเลย หอดุ้มหอยยก มาตั้งวางเรียงรายไว้ โดยหอมเหยาเชื่อว่าผีให้ผีแถมเป็นผู้มอบอำนาจให้บรรพบุรุษไปตั้งบ้านตั้งเมือง ดังความในบทสวดว่า

ปลุกคุ้มให้ลูกเสลง	ปลุกเวียงให้ลูกสลาย
ปลุกไม้ไต่ให้ลูกเล่นรำ	
แต่งบ้านก็ว่าเปิง	แต่งเมิงก็ว่าแล้ว
บาดแผ้วก็ว่างาม	เอาสิบช้างโหลงเมื่อบ้าน

(สัมภาษณ์ นางคำ ปัทม, 20 มีนาคม 2552)

สำนึกในการสร้างบ้านสร้างเมืองนี้ปรากฏในหนังสือ *ความได้เมือง* ของกลุ่มไทดำ และ *โศกสังสารท่ง* หรือทางบอกความคนตายซึ่งใช้ในพิธีศพ กล่าวถึงการก่อสร้างบ้านเมืองของชาวผู้ไทว่าหมายถึง การส่งลูกๆไปครองเมืองต่างๆ ที่อยู่รายรอบเมืองหลัก ปู่เจ้าทำว้อมีลูก 7 คน และแต่ละคนก็ได้ส่งไปครองเมืองต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ เมืองลื้อ เพื่อเป็นการแตกเผ่าพงศ์ออกไป (ยุคติ มุกดาวิจิตร, เอกสารอัดสำเนา: มปป.)

เมื่อสร้างบ้านเมืองเสร็จแล้วหมอเหยานำเครื่องเล่นที่เป็นสัญลักษณ์ ความเป็นบ้านเป็นเมืองออกมาเล่นเพื่อต้องการสื่อให้ผู้เข้าชมได้เข้าใจ โดยหมอเหยาจะถือเครื่องเล่นที่เป็นสัญลักษณ์ของบ้านเมืองออกมาร่ายรำพร้อมกับบทร้องประกอบเครื่องเล่นแต่ละอย่าง ไขว่ให้กับผู้ร่วมพิธีได้ดูเป็นการเฉลิมฉลองหลังจากที่ตั้งบ้านเมืองได้สำเร็จ และลู่อวงไปด้วยดี

ภาพที่ 90 การตั้งเสาหลักเมือง

ภาพที่ 91 การเสียดข้าวสารบนฝ่ามือ

ภาพที่ 92 การเสียดาบบนข้าวสาร

5.3.2 เลียบบ้านเลียบเมือง: สัญลักษณ์ของการตรวจตรากองทัพแดน

การเลียบบ้านเลียบเมือง หมายถึง การออกตรวจตราดูแลความทุกข์และความเรียบร้อยของบ้านของเมือง หมอเหยา ตัวแทนผีฟ้าผีดิน ทั้งหมดออกตรวจตราพื้นที่คล้ายกับทหารที่ต้องคอยตรวจตราความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง หมอเหยาทุกคนจะถือดาบสองมือ ซึ่งที่ปลายดาบจะมีการจุดเทียนติดไว้ แสดงถึงความพร้อม

เมื่อหมอเหยาป่าวผิง (เชญผิ) เสร็จแล้ว หมอเหยาอาวุโสซึ่งเปรียบเหมือนหัวหน้า จะถือดาบพร้อมกับจุดเทียนไว้ที่ปลายดาบเดินนำหน้า ตามด้วยหมอเหยาที่อาวุโสรองลงมา และถึงหมอเหยาเจ้าภาพ และต่อท้ายด้วยหมอเหยาที่เป็นรองประธานในพิธี หมอเหยาทุกคนถือดาบเดินเวียนขวาเป็นวงกลม 3 รอบ พร้อมกับร้องบทสวดด้วยทำนองภาษาผู้ไท หมอเหยาจะถือดาบสองมือแกว่งไปมา เป็นสัญลักษณ์ของการบอกให้กับผีร้ายที่อยู่รอบพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่ให้มาสร้างอุปสรรคในคำคืนนี้ เพราะการเดินรอบบ้านรอบเมืองจะทำในวันแรกซึ่งเป็นตอนกลางคืน

ในสมัยก่อนที่ชาวผู้ไทจะอพยพเข้าสู่ประเทศลาว และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย นั้น ชาวผู้ไทให้ความสำคัญของคำว่า “บ้าน-เมือง” เป็นอย่างมาก โดยมีการรักษาโครงสร้าง “บ้าน – เมือง” ไว้ได้มากกว่าคนไทกลุ่มอื่นๆ ซึ่งความหมายของคำว่า “บ้าน” ของชาวผู้ไท หมายถึง หมู่บ้านส่วนคำว่า “เมือง” หมายถึง บ้านหลายๆบ้านมารวมกัน เป็นหน่วยทางพื้นที่และองค์กร และมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองกวัง และศูนย์กลางของเมืองกวังคือบ้าน เรียกว่า เชียง (คำจอง, 2553: 172-180)

การเลียบบ้านเลียบเมืองนั้นมีความหมายในมิติหนึ่ง หมายถึง การจำลองเหตุการณ์บ้านเมืองของชาวผู้ไทในสมัยก่อน เพราะมีหัวหน้า มีลูกน้องและบริวาร ดังนั้นเครื่องเล่นที่เป็นเครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ จะนำออกมาใช้ โดยหมอเหยาที่มาจะมีดาบหรือง้าวมาคนละ 2 เล่ม จากนั้นจะจุดเทียนติดที่ปลายดาบทั้งสอง หมอเหยาจะถือดาบด้วยสองมือและเดินกวัดแกว่งไปมา 3 รอบ ส่วนหมอเหยาเจ้าภาพก็จะถือหน้าไม้ทำทำยังอยู่ตลอดเวลา พฤติกรรมของการเดินเลียบบ้านเลียบเมือง 3 รอบนี้เป็นสัญลักษณ์ของการตรวจตราความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง โดยมีผู้นำเดินนำหน้าและบริวารเดินตาม นอกจากนี้ถ้ามีสิ่งที่ไม่ดีก็จะยิงด้วยหน้าไม้ หรือธนู ซึ่งถือว่าเป็นอาวุธสำคัญในสมัยโบราณ การเลียบบ้านเลียบเมืองเป็นวิธีการจำลองการแสดงการปกครองของชาวผู้ไท เนื่องจากชาวผู้ไทเป็นกลุ่มที่ต้องอพยพโยกย้ายอยู่เป็นประจำ และต้องทำศึกสงครามกับคนท้องถิ่นอยู่เสมอ ดังนั้นการเตรียมความพร้อมจึงต้องมีอยู่ทุกเมื่อ

ผู้วิจัยพบว่า การเลียบบ้านเลียบเมืองในพิธีเหยาเลี้ยงผี นอกจากจะเป็นการตรวจพื้นที่แล้ว ยังเป็นการเตรียมความพร้อมของกลุ่มผีฟ้าผีดินในการทำศึกสงคราม

5.3.3 การแกว่งผ้าสไบ: การเชิญผีไต้ผีแดน

เมื่อหมอเหยาทุกคนมาพร้อมกัน หมอเหยาอาวุโสหรือประธานในพิธี เข้านั่งประจำที่ของตนเอง จากนั้นหมอเหยาถูกเมืองก็เข้านั่งประจำที่ของตนเอง หมอเหยาเจ้าภาพจุดตะเกียงที่หิ้งผี หมอเหยาผู้เป็นประธานจะจุดเทียนที่เครื่องคาย หมอเหยาคนอื่นก็จะทำตาม เสร็จแล้วหมอเหยาจะใช้มือจับชายผ้าสไบของหมอเหยาพัดหรือโบกไปมาพร้อมกับท่องบทสวดเชิญผีประกอบเสียงดนตรี สักครู่หนึ่งร่างกายหมอเหยาจะเริ่มมีอาการสั่นหรือ อากาการสั่น ซึ่งแสดงว่าหมอเหยากับวิญญาณผีที่เชิญมาเริ่มจะติดต่อกันได้แล้ว หมอเหยาบางคนก็จะตบมือบางคนจะฟ้อนรำรอบเครื่องคาย ซึ่งแสดงว่าผีได้เข้ามารับเครื่องคายเรียบร้อยแล้ว

การเชิญผีไต้ผีแดนในพิธีเหยาเลี้ยงผีต้องผ่านตัวกลางคือ หมอเหยา วิธีการเชิญผีไต้ผีแดนในพิธีเหยาเลี้ยงผี หมอเหยาจะต้องใช้ชายผ้าแกว่งไปมา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเชิญผีลงมายังร่างของหมอเหยา ไม่นานผีก็จะเข้าสิงร่างหมอเหยา (อาการสั่น) อาการสั่นก็คือเนื้อตัวของหมอเหยาก็ตกสั่นไปทั้งตัว แสดงว่าวิญญาณผีกับหมอเหยาเป็นร่างเดียวกัน

ลักษณะของการแกว่งผ้าสไบเพื่อเชิญผีนั้น กลุ่มหมอเหยาของนางไท ไชยดี ซึ่งเป็นหมอเหยาแขวงสะหวันเขต สปป.ลาว ทำเช่นเดียวกัน (สัมภาษณ์นางไท ไชยดี, 26 กุมภาพันธ์ 2553) นางกล่าวว่า การแกว่งผ้าสไบจะแกว่งไปทางซ้ายหรือขวาก็ได้แล้วแต่ความถนัดของหมอเหยาไม่มีกฎเกณฑ์บังคับ แต่การแกว่งผ้าสไบต้องทำไปพร้อมกับร้องบทสวด ประกอบกับเสียงดนตรีของปี่และแคน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการป่าวผีเพื่อให้ลงมารับเครื่องคาย เช่นเดียวกับกลุ่มของนางเถื่อนสะอาดแพง หมอเหยาชาวอำเภอภูนิหารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ กล่าวว่า ขั้นตอนแรกของพิธีเหยาเลี้ยงผีจะต้องป่าวผี การป่าวผีต้องแกว่งผ้าสไบที่ติดตัวหมอเหยา การแกว่งไม่จำกัดว่าจะไปทางซ้ายหรือขวาก่อน จากนั้นจึงจะเข้าสู่ขั้นตอนต่อไป พร้อมกับสวดเชิญผี

การแกว่งผ้าสไบจึงเป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์ของการเชิญผีไต้ผีแดนและผีเชื้อผีมูลลงมารับของเช่นไหว้และคอยคุ้มครองผู้คนที่เข้าร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผีหมอเหยา ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ให้ปลอดภัยจากวิญญาณผีร้าย การแกว่งผ้าสไบ หรือการเชิญผี จะทำไปจนกว่าหมอเหยาจะรู้สึกว่ายูณานผีได้มาสิงร่าง อาการต่าง ๆ ที่แสดงว่าผีได้มาเทียมร่างหมอเหยา คือ เมื่อหมอเหยาแกว่งผ้าสไบพร้อมกับร้องบทสวด หมอเหยาจะรู้สึกว่ายูณานผีได้มาเทียมร่างหมอเหยาแล้วจะหันก้มตั้งแต่นั่งไปจนถึงต้นคอ จากนั้นจะเริ่มสั่น จนถึงเริ่มจะตบมือไปตามจังหวะเสียงดนตรี พร้อมกับร้องบทสวดอย่างไม่ติดขัด จนถึงกับฟ้อนรำรอบ ๆ เครื่องคาย หมอเหยาบางคนถึงกับลุกขึ้นฟ้อนรำตามจังหวะดนตรี และสวดเป็นทำนองผู้ไท

ภาพที่ 93 การแกว่งผ้าสไบเพื่อเชิญผีของหมอเหยาพร้อมเสียงแคน

5.3.4 การปิดหิ้งผี: ชำระล้างสิ่งชั่วร้ายออกจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

หิ้งผี เป็นสัญลักษณ์สำคัญในพิธีเหยาเลี้ยงผี เพราะหิ้งผีเป็นสัญลักษณ์ของบ้านผีที่ผีแดนและผีเชื้อผีมูล หมอเหยาหิ้งผีได้จะต้องได้รับสิทธิธรรมจากผีที่ผีแดน จึงจะจัดทำหิ้งผีได้ เพราะอีกนัยหนึ่งของการมีหิ้งผีคือ หิ้งผีหมายถึงการเป็นหมอเหยา ในพิธีเหยาเลี้ยงผีหิ้งผีจะถูกทำขึ้นใหม่ หมอเหยาเชื่อว่าหิ้งผีที่ทำขึ้นใหม่ไม่ว่านำมาทำอะไรไม่ดีปะปนอยู่ ดังนั้นเมื่อถึงขั้นตอนการปิดหิ้งผี หรือเรียกอีกอย่างว่า “การปิดห้องปิดหอ” คือการทำความสะอาดหิ้งผีซึ่งเป็นที่อยู่ของผี เพื่อให้ผีนั่นพอใจ ขั้นตอนการปิดหิ้งผีเริ่มจากหมอเหยาที่เป็นประธานจุดเทียนแล้วเดินไปที่หิ้งผีจากนั้นใช้ใบส้มป่อยจุ่มลงในขันน้ำหอม แล้วใช้ใบส้มป่อยกวาดไปทั่วหิ้ง โดยมีหมอเหยาที่เป็นเจ้าภาพ ยืนถือหน้าไม้ทำทำยิงไล่วิญญาณผีไม่ดีที่จะมารบกวน เพื่อให้ออกไปจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อหมอเหยาผู้ที่เป็นประธานปิดหิ้งผีเสร็จแล้วหมอเหยาคนอื่น ๆ ก็จะทำตาม ในการปิดหิ้งผีนี้ เจ้าภาพจะเป็นคนคอยถืออาวุธเพื่อจับไล่สิ่งไม่ดีออกไปในขณะที่หมอเหยาคนอื่นทำการปิดหิ้งผี

วัตถุสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ในการปิดหิ้งผีคือ น้ำบดผสมใช้แก่นจันทน์หอมและใบส้มป่อย น้ำมีคุณสมบัติเป็นเครื่องชำระล้างสิ่งสกปรกและมลทิน และยังเป็นเครื่องหมายแห่งความอุดม

สมบูรณ์ เนื่องจากสมัยโบราณการตั้งถิ่นฐานคนที่มีอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรืองล้วนตั้งหลักแหล่งตามฝั่งแม่น้ำ ด้วยเหตุนี้ “น้ำ” จึงเป็นสิ่งสัญลักษณ์ในการชำระมลทินต่างๆออกไป

ในการปิดหึ่ง หมอเหยาจะใช้ใบส้มป่อยจุ่มที่ขันท้ำแล้วค่อยกวาดสิ่งไม่ดีให้ออกไปจากหึ่งผี ในขั้นตอนการปิดหึ่งปิดหอ หมอเหยาเชื่อว่าส้มป่อยเป็นของขลังที่จะช่วยปกป้องจากสิ่งเลวร้าย อีกทั้งยังช่วยเสริมหรือคืนพลังอำนาจให้กับหมอเหยา ขั้นตอนการปิดหึ่งปิดหอถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ เพราะหึ่งผีเปรียบเสมือนบ้านของผีที่จะต้องมาสิงสถิตจนกว่าพิธีเลี้ยงผีจะเสร็จสิ้น การทำเช่นนี้เพื่อเป็นการสื่อสารกับผีว่าหึ่งผีได้รับการทำความสะอาด การปิดหึ่งผีเป็นการปิดวิญญาณความชั่วร้ายออกไปจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หมอเหยาจึงเลือกใช้ใบส้มป่อยเป็นเครื่องปิดรังครวญ

ดังนั้น การปิดหึ่งผีจึงเป็นสัญลักษณ์แทนการขับไล่วิญญาณชั่วร้าย และให้วิญญาณดีคอยคุ้มครอง ช่วยเหลือให้หมอเหยาให้มีพลังอำนาจในการรักษาโรคให้กับชาวผู้ไทต่อไป การปิดเป่าอำนาจความชั่วร้ายให้ออกไปจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์พิธีกรรม ช่วยให้หมอเหยาและบริวาร มีชีวิตและความเป็นอย่างรุ่งเรืองเหมือนกับแสงตะเกียงที่ส่องสว่างอยู่ในหึ่งผี

5.3.5 ตีกลองไข่โฮมพล: ัญญาณการเตรียมความพร้อม

วิธีการตีกลองไข่ หมอเหยาจะจุดเทียนไว้ตรงกลางระหว่างกลองไข่ทั้งสอง จากนั้นจะยกมืออีกข้างที่ถือกลองไข่ชูขึ้นและ มืออีกข้างหนึ่งจับในฝ้ายที่อยู่ในเครื่องกายซึ่งเป็นเหมือนไม้ตีกลองแตะลงที่กลองไข่ทั้งสองสลับกันทั้งสองข้าง จากนั้นก็ส่งต่อไปให้กับหมอเหยาที่อยู่ด้านข้างต่อไป การนำฝ้ายไปแตะกับกลองไข่ เรียกว่าเป็นการตีกลองโฮมพล กลอง มีความสำคัญคือเป็นเครื่องให้สัญญาณ ในระหว่างการจะประกอบพิธีกรรมจะมีการให้สัญญาณในการประกอบพิธีกรรมขั้นตอนต่อไป ในวันแรกของพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี จะตีกลองตอนกลางคืน 2 ครั้ง คือหลังจากป่าวผี และก่อนพิธีจะเสร็จสิ้น ส่วนวันที่ 2 นั้นจะตีในช่วงแรกหลังจากป่าวผีกินพาวาน และหลังจากพิธีคล้องช้างคล้องม้า

การตีกลองไข่ หรือตีกลองโหลง ทำกันทุกครั้งในพิธีเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยาทั้งในประเทศไทย และแขวงสะหวันเขตประเทศลาว ส่วนในกลุ่มวัฒนธรรมไทย – ลาว ที่นับถือผีฟ้าผีแดน นั้น ไม่มีขั้นตอนนี้เพราะในการเลี้ยงช่วงผีฟ้าจะไม่มีเครื่องเล่นของผีแต่จะมีเฉพาะการฟ้อนรำที่จัดขึ้นเป็นพิเศษ (มาริโกะ กาโตะ, 2535: 107)

ส่วนกลุ่มที่มีเครื่องเล่นผี ซึ่งมีคล้ายกับเครื่องเล่นของพิธีเหยาเลี้ยงผี คือกลุ่มพิธีกรรมฟ้อนผีมด ผีเม็ง และผีมดซอนเม็ง โดยของเล่นนั้นแบ่งออกเป็น 6 ชนิด แต่ละชนิดนั้นนำไปสู่พฤติกรรมการเล่น 7 อย่าง (เชียรชาย อักษรดิษฐ์, 2553 : 90) ลักษณะของเครื่องเล่นผีที่เหมือนกับที่เหยาเลี้ยง

ผีจะอยู่ในพิธีฟ้อนผีมอนซอนเม็ง เพราะในขั้นตอนการปิดต้อปิดแดน มีการใช้ธนูและดาบซึ่งเป็นอาวุธที่ใช้ในสงคราม การเล่นคล้องช้างคล้องม้า และการเล่นเรือ (ศิริลักษณ์ สุภากุล, 2533 :39-40)

การตีกลองไข่นั้นเป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์ของการให้สัญญาณเตรียมความพร้อม เพราะในพิธีกรรมซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ผีจะเล่นอย่างสนุกสนานไร้ระเบียบกฎเกณฑ์ เมื่อจะเริ่มขั้นตอนใหม่ต้องมีการให้สัญญาณเตรียมความพร้อม เนื่องจากในพิธีเลี้ยงผีมีจำนวนหมอเหย้าซึ่งเป็นร่างทรงของผีมาร่วมเลี้ยงกันมาก ดังนั้นจึงต้องมีการตีกลองเพื่อให้สัญญาณ แต่ในพิธีเลี้ยงผีของหมอเหย้า แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว การเลี้ยงผีแต่ละครั้งหมอเหย้าจะเข้าร่วมเลี้ยงครั้งละไม่เกิน 5-6 คน ดังนั้นการตีกลองให้สัญญาณหมอเหย้าที่เป็นแม่เมืองจะนำกลองไข่ออกมาตีไปรอบๆพาม 3 รอบ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมในพิธีเลี้ยงผีได้รับรู้และเป็นการส่งสัญญาณให้กับผู้ชมได้รู้ถึงขั้นตอนของพิธีเหย้าเลี้ยงผี (สัมภาษณ์ นางไท ไชยดี, 26 กุมภาพันธ์ 2553)

การตีกลองไข่มียุทธศาสตร์ความหมายอีก คือ เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ซึ่งการนำเอาฝ้ายไปแตะกับไข่นั้นมีความหมายของการปฏิสนธิ เป็นการทำให้เกิด ความอุดมสมบูรณ์ต่อเผ่าพันธุ์ และการสืบทอดและการขยายเผ่าพันธุ์ออกไป ไข่ม หมายถึง มดลูกของเพศหญิง ส่วนฝ้ายตีกลองหมายถึงอวัยวะเพศของผู้ชาย การตีกลองไข่ม หมายถึง การทำให้เกิดมวลมนุษยชาติ เพื่อดำรงและเผยแพร่เผ่าพันธุ์ต่อไป ซึ่งระบบคิดนี้ตรงกับตำนานเมืองแกลง ของชาวผู้ไท (ประชุมพงศาวดารภาค 9 , 2507: 103-104) เมื่อเทพยดาพี่น้องทั้ง 5 คนรู้ว่าตนเองจะสิ้นอายุขัย จึงปรึกษากันว่าจะลงไปเกิดยังโลกมนุษย์และเนรมิตน้ำเต้าปุง เทพยดาทั้ง 5 พร้อมกับเทพธิดา 5 นางจึงเข้าไปนั่งยังน้ำเต้าปุง นำเต้าปุงตกลงบนภูเขาแตกออกเป็นมนุษย์ 5 เผ่าพันธุ์ เช่นเดียวกับตำนานขุนบรมในพงศาวดารล้านช้าง (ประชุมพงศาวดาร, 2506 : 137 – 140) กล่าวว่าแต่ก่อนคนและแถนไปมาหากันได้ แต่ต่อมาคนไม่ส่งข้าวส่งปลาให้แถน แถนจึงบันดาลให้น้ำท่วม ปูลางเชิง ขุนเด็กขุนคน รู้ว่าแถนโกรธจึงใช้ไม้ทำเป็นเรือ ให้ลอยไปถึงเมืองแถน และไปขอโทษกับแถน แถนจึงส่งให้ไปอยู่บึงคอนแถนล่อ เมื่อน้ำแห้ง คนทั้งสามจึงขอให้แถนส่งลงมายังเมืองมนุษย์ และให้ควายมาเป็นเครื่องมือทำมาหากิน ต่อมาควายตายลงเกิดเครือหมากน้ำที่รู้จุมกควาย และเกิดเป็นน้ำเต้าปุง 3 ลูก และมีคนเกิดอยู่ในลูกน้ำเต้าปุง ต่อมาน้ำเต้าปุงแก่จัดปูลางเชิงจึงเอาเหล็กสีแดงแทงน้ำเต้าปุง คนทั้งหลายก็แย่งกันออกทางรูขึ้นนั้น คนที่ออกจากน้ำเต้าปุงนั้นออกมา 3 คืน 3 วันจึงหมด

จากการที่ชาวผู้ไทนิยามตนเองโดยใช้เรื่องเล่าตามพงศาวดาร เพื่อต้องการบอกตัวตนของตนเองว่า ชาวผู้ไทนั้นเป็นชาติพันธุ์ที่มีมาช้านาน ดังนั้นการใช้เรื่องเล่าจึงช่วยเป็นการเน้นย้ำให้เห็นตัวตนของชาวผู้ไทผ่านเรื่องเล่า ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชาวผู้ไท

5.3.6 ส่องดูเครื่องเล่น: สัญลักษณ์การตรวจความพร้อมรบ

การส่องดูเครื่องเล่น คือขั้นตอนการนำเครื่องเล่นทุกชิ้นออกมาตรวจความพร้อมรบ โดยวิธีการในการตรวจเครื่องเล่นคือหมอเหยอาวูโสที่เป็นประธานในพิธีจะนำเครื่องเล่นทุกชิ้นออกมาดมกลิ่นก่อนใคร เพราะเครื่องเล่นแต่ละชิ้นที่ทำขึ้นจะต้องย้อมด้วยขมิ้น ดังนั้นเมื่อหมอเหยาคมแล้วเป็นกลิ่นอย่างอื่นก็จะรู้ได้ทันทีว่า เครื่องเล่นนั้นมีสิ่งไม่ดีแอบแฝง เมื่อดมเสร็จแล้วจะส่งต่อให้หมอเหยาคคนอื่นดม

การตรวจเครื่องเล่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาวุธในพิธีเหยาลัยผี มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบหาสิ่งที่จะแปลกปลอมหรือปะปนเข้ามาเพื่อทำให้พิธีเลี้ยงผีไม่สำเร็จลุล่วง และดำเนินไปด้วยความติดขัด อาวุธเหล่านี้เองที่หมอเหยาคจะต้องนำไปเป็นเครื่องมือในการรักษาโรคให้กับผู้ป่วย หมอเหยาคที่ชำนาญในการรักษาจะให้ความสำคัญในขั้นตอนนี้เป็นอย่างมากโดยเฉพาะหมอเหยาคเจ้าภาพในการเลี้ยงผี จะต้องมีความละเอียดลออในการตรวจสอบมาก ต้องคอยสอดส่องว่าอาวุธทุกชนิดได้รับการตรวจสอบแล้วหรือยัง เพราะถ้าไม่ได้รับการตรวจสอบอย่างดีจะทำให้สิ่งชั่วร้ายต่างเข้าสิงอยู่ในเครื่องเล่น และเมื่อหมอเหยาคใช้ในบริบทของพิธีกรรมอำนาจของสิ่งชั่วร้ายจะมีพลังอำนาจมากกว่าหมอเหยาคซึ่งตามความเชื่อของหมอเหยาคเมื่อตรวจเครื่องเล่นไม่ดี พลังอำนาจที่อยู่ในตัวหมอเหยาคจะไปเพิ่มให้กับสิ่งชั่วร้ายเหล่านี้ อันจะเป็นการทำให้เกิดความสูญเสียเปล่า หมอเหยาคจึงต้องช่วยกันคัดกรองสิ่งชั่วร้ายเหล่านี้ออกไป

ในบางครั้งเมื่อหมอเหยาคตรวจสอบได้ว่ามีสิ่งชั่วร้ายปะปนอยู่ในเครื่องเล่น หมอเหยาคจะต้องสอบถามถึงผู้ทำเครื่องเล่นดังกล่าวและต้องนำผู้ที่ทำเครื่องเล่นนั้นมาเหยาค เพื่อไล่ความชั่วร้ายให้ออกไปจากร่างกาย อีกนัยหนึ่งคือผู้ที่ทำเครื่องเล่นนั้นเริ่มจะมีอาการป่วย หมอเหยาคทุกคนจึงต้องช่วยกันรักษาให้ การดมกลิ่นเครื่องเล่นเป็นวิธีการสอดส่องหาสิ่งแปลกปนและเป็นการเพิ่มความสะอาด และความบริสุทธิ์ให้กับเครื่องเล่น หมอเหยาคจะไปพร้อมกับบทร้องดังต่อไปนี้

ตาหลักเหี้ยมใน	ตาไสเหี้ยมเมิง
สลักมีเหี้ยมาแจบ	สแลบมีเหี้ยมาปน
เหี้ยมันแกงคือหลอด	เหี้ยมันปอดคือไข่
มิเหี้ยเหม็นขุนเขียดขาว	มิเหี้ยเหม็นควาเขียดขาว

(สัมภาษณ์ นางคำ ปัทม, 20 มีนาคม 2552)

หมอเหยาได้ตรวจตราเครื่องเล่นทุกอย่างทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้ปลอดภัยไม่ให้มีสิ่งที่จะเข้ามาปะปนความสะอาดของเครื่องเล่นเปรียบได้กับใจที่สะอาดที่ปราศจากความสกปรกซึ่งเทียบได้กับกลิ่นเหม็นของเขียดที่ตาย ซึ่งเขียดชนิดต่างๆเป็นชื่อ “ชะล่า” สำหรับหมอเหยาทุกคนที่รับประทานไม่ได้

การตรวจความเรียบร้อยของเครื่องเล่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาวุธ เช่น ดาบไม้ ปืน ดาบง้าว และตุ้มโหลงตุ้มแสด จากนั้นหมอเหยาอาวุธจะถูกขึ้นเดินนำหน้า หมอเหยาคนอื่นเดินตามหลังเดินเป็นวงกลมรอบแคว้นไม้ไผ่ จากนั้นจะชูเครื่องเล่นต่างขึ้นพร้อมกับร้องบทสวดเชิญผีมาชมเครื่องเล่น ซึ่งในการเลี้ยงผีวันที่ 2 ก็ทำเช่นเดียวกัน การตรวจเครื่องเล่นเป็นการสร้างความมั่นใจและความเชื่อมั่นของหมอเหยาว่าจะสามารถนำอาวุธเหล่านี้ไปทำลายผีร้ายหรืออีกนัยหนึ่งคือโรคภัยที่เกิดกับคนป่วยที่หมอเหยาไปรักษา เครื่องอาวุธจึงมีความสำคัญมากต่อหมอเหยาที่ต้องตรวจสอบอย่างเข้มข้น เพื่อไม่ให้สิ่งไม่ดีปะปนได้ การดำเนินการของขั้นตอนนี้จึงเทียบได้กับการเตรียมพร้อมของการออกรบของแฉก

นอกจากนี้การตรวจสอบเครื่องเล่นสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นนักรบของชาวผู้ไทที่ต้องทำสงครามอยู่ตลอด ไม่ว่าจะอยู่ในประเทศเวียดนาม ในประเทศลาว หรือแม้แต่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ที่ต้องทำสงครามแย่งชิงพื้นที่กับชนเผ่าเดิมที่เป็นเจ้าของพื้นที่ หรือการทำสงครามเพื่อปกป้องดินแดนของตนเองจากศัตรู อาวุธจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักรบชาวผู้ไท

กล่าวได้ว่าเครื่องเล่นที่เป็นอาวุธมีเฉพาะในพิธีเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยาเท่านั้น ไม่มีในพิธีกรรมอื่นๆซึ่งมีลักษณะคล้ายกับพิธีกรรมนี้ของกลุ่มอื่น เช่น พิธีกรรม การเลี้ยงช่วงผีฟ้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาวนั้น เครื่องเล่นผีไม่มีอยู่ในองค์ประกอบของพิธีกรรม แต่จะมีเฉพาะพวงมาลัยดอกไม้สดที่ลูกเลี้ยงนำมาถวายแด่แม่เมืองเพื่อเป็นการคารวะของรักษาไม่มีการส่องหรือคมคว้ามี่สิ่งแปลกปลอมหรือไม่ โดยเมื่อเจ้าก๊กหรือครูบาได้รับดอกไม้แล้วก็จะนำขึ้นบูชา “ฮ่าน” ของแม่เมืองทันที (มารีโกะ กาโตะ, 2535:109)

หมอเหยาเลือกใช้ขั้นตอนการส่องดูเครื่องเล่น ซึ่งเป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์ในการตรวจตราเครื่องศัตราวุธ และนำเครื่องเล่นออกมาเล่นเพื่อแสดงความเชื่อมั่นในอำนาจของผีฟ้าผีแฉกที่จะทำให้หมอเหยามีพลังอำนาจในการปราบผีร้ายที่อยู่ในที่ต่างๆตามความเชื่อของชาวผู้ไท ในอาวุธซึ่งวิญญูณผีฟ้าผีแฉกซึ่งสิงสถิตอยู่ สามารถปราบสิ่งชั่วร้ายต่างๆให้หมดสิ้นไปได้ ซึ่งก่อนที่หมอเหยาจะนำออกไปใช้จะมีบททดสอบให้กับหมอเหยา กล่าวคือในพิธีเหยาเลี้ยงผี ผู้ป่วยที่ป่วยด้วยโรคต่างๆจะมาให้หมอเหยารักษาอาการป่วยให้ ซึ่งหมอเหยาในพื้นที่ของการเลี้ยงผีจำนวนมากจะช่วยกันใช้พลังอำนาจของตนเองรักษาผู้ป่วย ซึ่งเป็นบททดสอบของหมอเหยา หมอเหยาแต่

ละคนจะใช้ข้าวและที่ตัวผู้ป่วยพร้อมกับร้องบทสวดซึ่งหมายถึงการถ่ายพลังอำนาจในตัวหมอเหย้าที่ได้รับจากผีให้ผีแดนไปยังผู้ป่วย ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการรักษาโรค

5.3.7 การดื่มเหล้าโฮมพล: สัญลักษณ์ของความสามัคคีและความเป็นหนึ่งเดียวกัน

กินเหล้าโฮมพล หรือในภาษาหมอเหย้าเรียกว่า “จีซ้าง โฮมพล” คำว่า เหล้าซ้าง หมายถึง เหล้าที่ผู้ใช้ให้เป็นภษณะบรรจ

การดื่มเหล้าหมอเหย้าใช้ว่า “กินเหล้า” ซึ่งในพิธีเหย้าเลี้ยงผีเหล้าที่ใส่จะ ได้แก่ เหล้าอุ และเหล้าขาวหรือเหล้าสีลิปติกรี การใช้เหล้าจึงเป็นวิธีการของการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน ระหว่างผีให้ผีแดนกับหมอเหย้า ทุกขั้นตอนของการเลี้ยงผี เหล้า จึงเป็นองค์สำคัญที่ขาดไม่ได้ ขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวกับเหล้า ได้แก่ การฟายเหล้าหลักซ้าง เมื่อหมอเหย้าเชิญผีลงมาแล้วจะใช้เหล้า เป็นเครื่องคารวะผีให้ผีแดนซึ่งอยู่ในร่างของหมอเหย้า การดื่มเหล้าหลักซ้างถือว่าเป็นการดื่ม เหล้าครั้งแรกในพิธีเหย้าเลี้ยงผี จากนั้นจะเป็นขั้นตอน การกินเหล้าดอกแดง ซึ่งเป็นเหล้าที่เหล่า บรรดาลูกเลี้ยงนำมาช่วยแม่เมืองในพิธีเหย้าเลี้ยงผี และขั้นตอนสำคัญคือ การกินเหล้าโฮมพล ซึ่ง จะดื่มเหล้าจากไหลดยใช้หลอดดูดเหล้าจากไห หมอเหย้าทุกคนจะมานั่งรวมกันและดื่ม จากนั้นจะ เป็นกลุ่มลูกเลี้ยงและญาติต่างผลัดกันมาดื่ม โดยใช้หลอดอันเดียวกันโดยปราศจากการรังเกียจแต่ อย่างไม่

หมอเหย้าเจ้าภาพหรือเจ้าปางจะนำเหล้าอุ 1 ไห พร้อมกับไม้ซ้างที่เป็นสัญลักษณ์ของ งวงซ้างปักลงในไหเหล้าอุ เท่ากับจำนวนหมอเหย้า มาตั้งที่ตรงกลางพิธี จากนั้นหมอเหย้าที่เป็นแม่ เมืองหรือประธานในพิธีจะเป็นผู้ดูดเหล้าอุก่อน โดยหมอเหย้าเจ้าภาพจะคอยจุดเทียนบอกกล่าวแก่ ผี จากนั้นเจ้าภาพจึงจะเป็นผู้ดูดคนที่ 2 และหมอเหย้าที่มาร่วมพิธีเลี้ยงผีก็จะผลัดกันดื่มเหล้า เมื่อ หมอเหย้าดื่มเสร็จทุกคน หมอเหย้าเจ้าภาพก็จะนำเหล้าอุให้กับผู้เข้าร่วมพิธีดื่มเหล้าต่อ โดยเริ่มจาก ญาติหมอเหย้า และแขกผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน แม้แต่เด็กที่เข้าร่วมพิธีก็จะได้ดื่มด้วย ความสำคัญของการกินเหล้าโฮมพลเพื่อแสดงความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งจะแสดงออกโดยการ ดื่มเหล้าโดยใช้หลอดดูดอันเดียวกันโดยไม่รังเกียจแต่อย่างไร เป็นการบอกให้รู้ว่าคนที่ดื่มเหล้านั้น เป็นกลุ่มเดียวกัน นับถือผีเดียวกัน นอกจากนี้การดื่มเหล้าอุ ยังถือว่าเป็นการจัดระเบียบสังคม กล่าวคือ หมอเหย้าที่เป็นลูกเมืองจะเชื่อฟังหมอเหย้าที่เป็นแม่เมือง ทั้งในบริบทพิธีกรรมและนอก พิธีกรรม นอกจากนี้ถ้าลูกเมืองทำผิด หมอเหย้าสามารถลงโทษโดยการให้ดื่มเหล้าตามที่แม่เมือง ต้องการได้ โดยลูกเมืองไม่ขัดขืน(สัมภาษณ์นางนิศยา น้อยทรง, 15 กุมภาพันธ์ 2552) การดื่มเหล้า ของหมอเหย้าแต่ละครั้งจะต้องเชิญผี(ผอกผี) ก่อนจึงจะดื่มได้

การดื่มห่อหรือกินเหล้าโสมพล ถือเป็นสิ่งสำคัญของหมอเหยาชาวผู้ไท แม้แต่ในการเลี้ยงผีของนางไท ไชยดี (สัมภาษณ์ 26 กุมภาพันธ์ 2553) หมอเหยาชาวผู้ไท แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว ลูกเลี้ยงได้นำเหล้าอมารวะแม่เมืองอันเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคี และความ เป็นพวกเดียวกัน เพราะแม่เมืองเป็นผู้ให้ชีวิตแก่ลูกเลี้ยง เนื่องจากลูกเลี้ยงได้ยอมรับอำนาจผีของ รักษาของแม่เมือง ของรักษาหรือผีของแม่เมืองจึงคอยคุ้มครองและปกป้องลูกเลี้ยงให้ปลอดภัย

การกินเหล้าโสมพล เป็นพฤติกรรมแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างหมอเหยา กับผีฟ้าผีดิน ซึ่งอยู่ในร่างของหมอเหยาเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันต่อกัน การดื่มห่อในไห เดียวกันเป็นสัญลักษณ์การนับถือผีเดียวกัน สร้างความสามัคคีให้เกิดกับหมู่คณะ เมื่อหมอเหยาดื่ม เหล้าไหเสร็จแล้วลูกเลี้ยงและญาติพร้อมกับผู้เข้าร่วมพิธีจะผลัดกันดื่มห่อจากหลอดอันเดียวกัน เป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความปรองดองแก่หมู่คณะ โดยใช้เหล้าเป็นมือ นอกจากนี้เหล้า ความสำคัญของการกินเหล้าโสมพลอีกอย่างหนึ่งคือ การสร้างความร่วมมือของหมู่คณะให้เกิดขึ้น ทุกๆปี ดังคำกล่าวที่ว่า “กินปีนี้ห่อ โกงปีหน้า กินฟ้าปีนี้ห่อ โกงฟ้าฮือ” หมายถึงกินเหล้าปีนี้ให้ถึงปี หน้า กินเหล้าฟ้าปีนี้ให้ถึงฟ้าต่อไป เป็นการบอกกล่าวว่าการกินเหล้าจะมีขึ้นทุกปีเพื่อให้ทุกคนได้ ตระหนักถึงความปรองดองของพวกพ้องเดียวกัน

การสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันของหมอเหยาในพิธีเลี้ยงผีเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า กลุ่มคนเหล่านี้นับถือผีหรือของรักษาสี่เดียวกัน จะต้องรักษาไว้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ดังนั้นการ สร้างความสามัคคีกลมเกลียวให้เกิดกับหมู่คณะจึงเป็นภารกิจสำคัญอีกอย่างหนึ่งของพิธีเหยา เลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยาชาวผู้ไท

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 94 หมอเหยาและผู้ร่วมพิธีกินเหล้าโสมพล หรือ จีซ่างโสมพล

ภาพที่ 95 ผู้ร่วมพิธีกินเหล้าโสมพล หรือ จีซ่างโสมพล

5.3.8 กินเหล้าดอกแดง: การสร้างเครือข่ายของหมอเหยา

เหล้าดอกแดง หมายถึงเหล้าขาว หรือเหล้ากลั่น ที่ลูกเลี้ยงและลูกเมืองนำมาคารวะแม่เมืองของตนเอง หลังจากขึ้นตอนเหยาส่งดูเครื่องเล่น ลูกเมืองและลูกเลี้ยงจะนำเหล้าสี่สิบดิกิริมาคารวะแม่เมือง แม่เมืองรับเหล้ามาดื่ม จากนั้นก็รินให้กับลูกเมืองและลูกเลี้ยงดื่ม เสร็จแล้วจึงรินเหล้าให้กับผู้มาร่วมงานได้ดื่มทุกคน

เนื่องจากพิธีเหยาเลี้ยงผี กระทำขึ้นในระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ดอกไม้กำลังบานสะพรั่ง โดยเฉพาะดอกคันทม หรือดอกจำปาลาว เพราะในพิธีเลี้ยงผีหมอเหยาต้องใช้ดอกไม้เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ในช่วงระยะเวลานี้ ผลผลิตทางการเกษตรของชาว ผู้ไท โดยเฉพาะแดงซึ่งเป็นที่นิยมปลูกของชาวผู้ไท จะออกดอกบานสะพรั่ง พร้อมทั้งจะเป็นผล การที่ลูกเลี้ยงและลูกเมืองนำเหล้ามาคารวะแม่เมือง และแจกจ่ายให้กับทุกคนที่มาร่วมพิธีได้ดื่มจนทั่วถึงกัน เปรียบได้กับดอกแดงที่กำลังบานสะพรั่งไปทุกเถา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างเครือข่ายของหมอเหยาให้แพร่กระจายออกไปทุกหนทุกแห่ง

ขั้นตอนการกินเหล้าดอกแดงในพิธีเหยาเลี้ยงผีของกลุ่มหมอเหยาชี้เหล้า มีทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นกลุ่มของหมอเหยาที่แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว และที่บ้านกุดหว้า อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และหมอเหยาที่อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

ภาพที่ 96 หมอเหยาแม่เมืองกินเหล้าดอกแดงของลูกเมือง

ภาพที่ 97 หมอเหยาแม่เมืองกินเหล้าดอกแดงของลูกเมืองและลูกเลี้ยง

5.4 ปี่ผู้ไท: เสียงดนตรีที่ใช้สื่อสารกับผีที่ผิแลน

ปี่ผู้ไท เป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่าเช่นเดียวกับแคนที่ใช้ในพิธีเหยาเลี้ยงผี ร่วมกับ กระจับปี่ (พิณ) ปี่ผู้ไททำจากไม้ไผ่เสียว ตัดให้ปลายข้างหนึ่งเปิด ตรงปลายอีกด้านเจาะช่อง สำหรับทำลิ้น และเจาะรูเยื่อ 1 รู และรูนิ้ว 5 รู ปรับเสียงให้เท่ากับเสียงแคน ปี่ผู้ไทใช้ได้ทุก พิธีกรรม

สมัยก่อน หนุ่มชาวผู้ไทนิยมเป่าปี่ร่วมกับแคนและกระจับปี่เพื่อไปลงช่วงเกี่ยวสาว และ ในพิธีกรรมสำคัญของชาวผู้ไท เช่นพิธีเหยาฮูปเหยาฮอย ก็ใช้ปี่ผู้ไทเป็นเครื่องดนตรีประกอบใน พิธีกรรม

หมอเหยาเชื่อว่าเครื่องดนตรีหลักที่ใช้ในการติดต่อกับแถนนั้นคือ ปี่ ชาวผู้ไทจึงใช้ปี่เป็น เครื่องประกอบบทสวดเชิญผี เช่นเดียวกับไทดำในเวียดนามที่มดลาวยังใช้ปี่เพื่อติดต่อกับวิญญาณ ผีในพิธีรักษาโรค (สุมิตร ปีติพัฒน์, 2545: 58) จากการสัมภาษณ์ นายสมลี อาจวิชัย (อดีต ผู้ใหญ่บ้านหนองโอ, 20 มกราคม 2552) กล่าวว่า ชาวผู้ไทตำบลโนนยางสมัยก่อนใช้ปี่ผู้ไท แคน และกระจับปี่ ในการประกอบพิธีเหยารักษาโรค เหยาฮูปเหยาฮอย เหยาคุมผีออก และเหยาเลี้ยงผี แต่ปัจจุบันปี่ผู้ไทมิใช่เฉพาะในพิธีเลี้ยงผีของหมอเหยาที่มีฐานะดี เนื่องจาก หากคนเป่าปี่ผู้ไทได้ยาก เพราะปัจจุบันผู้เป่าปี่อายุมาก และค่าจ้างในการเป่าปี่ผู้ไทแพงกว่าค่าจ้างเครื่องดนตรีอย่างอื่น หมอเหยาที่มีฐานะไม่ดีจึงนิยมใช้เฉพาะแคนและกระจับปี่เป็นเครื่องดนตรีในพิธีเลี้ยงผี

เสียง ปีผู้โทที่ใช้สื่อสารกับผีไต้ผีแดนจะมีเสียงแหลมสูง เช่นเดียวกับเสียงของปีไหว้ครู มวยของนักมวย เพราะเชื่อว่าเสียงปีจะเป็นตัวช่วยเร่งให้ผีไต้ผีแดนลงมาที่ขมร่างหมอเหยอาอย่าง เร็ว จะเห็นได้จากคำป่าวผี กล่าวว่

ว่าท่อนั้น โคงโหลงมิได้อ่า	ว่าท่อนั้น โคงฟ้ามิได้เซา
เฮามาห้อมเสงปีไม้แหงน	เฮามาห้อมเสงแคนไม้แก้ว
เว้าจี้แจ่วหือป่าวกันลง	จับโหนางน้อยพาเว้า

(ตัมภาน์ นางคำ ปีททุม, 3 มีนาคม 2552)

บอกกล่าวทั่วทั้งฟ้าและจักรวาล เรามาเชิญพร้อมกับเสียงปีและเสียงแคน บอกกล่าวแล้ว ให้ชวนกันลงจับที่หัวนางโดยเร็ว

มีข้อน่าสังเกตว่า ปีผู้โท เป็นตัวชูโรงในขั้นตอนของการป่าวผี (เชิญผี) เสียงปีจะคลอไป พร้อมกับบทสวดของหมอเหยอาที่เป็นภาษาไทยคำที่เก่า เช่น คำว่า โคงโหลง และ โคงฟ้า ซึ่งคำว่า โคง หมายถึง ทัวทั้งจักรวาล ส่วนคำว่า โหลง มาจากคำว่า หลวง ที่แปลว่าใหญ่ ในช่วงนี้คนตรีอื่น จะเป่าเสียงเบาๆ ไม่ให้ดังกลบเสียงปี เพราะนักดนตรีจะรู้ทันทีว่าช่วงเวลานี้เป็นช่วงของการเชิญผี ไต้ผีแดน แต่เมื่อผีไต้ผีแดนลงมาแล้ว เสียงดนตรีทั้งหมดจึงจะบรรเลงร่วมกันเป็นจังหวะ สนุกสนาน

ในพิธีเหยอาเลี้ยงผี มีการผสมผสานเครื่องดนตรีหลายอย่างเข้าด้วยกันเช่น ปีผู้โท แคน และ กระจับปี แต่ที่เป็นหลักคือปีผู้โท เพราะหมอเหยอาเชื่อว่าเมื่อผีได้ยินเสียงปีที่จับใจไพเราะจิตใจจะมี แต่ความฮึกเหิม อยากรอกมาร่ำรำราเพื่อร่วมเฉลิมฉลองเพราะเมื่อผ่านขั้นตอนการป่าวผีแล้ว จังหวะดนตรีจะครื้นเครงสนุกสนานจนจบพิธีกรรม

ปีผู้โท จึงเป็นเครื่องดนตรีของหมอเหยอาดำบล โนนยาง ที่ใช้ติดต่อกับผีไต้ผีแดนในพิธี เลี้ยงผีสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่า ในพิธีเหยอาเลี้ยงผีปีผู้โทจะมีใช้เฉพาะกลุ่ม หมอเหยอาดำบล โนนยาง ส่วนพื้นที่อื่น ไม่มีแล้ว

5.5 บทป่าวผี และ ท่วงทำนอง

หมอเหยอาใช้ บทร้อง หรือบทสวด เป็นภาษาที่ใช้ติดต่อกับผีไต้ผีแดน บทร้อง ซึ่งบท ท่องจำหรือมุขปาฐะ ใช้ภาษากล้องจองเปล่งออกจากปากหมอเหยอา บทร้องส่วนใหญ่เป็นบทสั้นๆ ยกเว้นบทป่าวผีที่มีขนาดยาวกว่าบทอื่น

ภาษาของบทร้องจะมีลักษณะของคำสัมผัสคล้องจอง และมีการซ้ำคำ เช่น

สาวนางน้อยเหือบอนกะไค้งา	สาวสิดนห้อยบอนกะไคแก้ว
ดินซ่ายเฮาเหือบกะไค้งา	ดินขวาเฮาเหือบกะไคแก้ว
หีนฮอดแล้วนั่งแจบคู่คน	

ท่วงทำนอง เครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธีเหยาเลี้ยงผี คือ ปี่ผู้ไท แคน และกระจับปี่ แต่ ปี่ผู้ไท และแคนจะใช้ควบคู่กันเพื่อสื่อสารกับผีในขั้นตอนการป่าวผีหรือการเชิญผี เครื่องดนตรีที่เพิ่มเข้ามาอีกคือฉาบ (ฉ่าง) เป็นเครื่องให้จังหวะ เป็นการสร้างความสนุกสนานรื่นเริง เครื่องดนตรีเหล่านี้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวผู้ไทอย่างแยกไม่ออก เพราะชาวผู้ไทเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลีลาในการแสดงออกอ่อนช้อยงดงาม ตามจังหวะของดนตรี

พิธีเหยาเลี้ยงผี ใช้ดนตรีควบคู่ไปกับบทร้อง หรือบทสวด ท่วงทำนองของดนตรีในพิธีเหยาเลี้ยงผี โดยเฉพาะบทเชิญผี ใช้ “ลายหมอบเหยา” ซึ่งเป็นลายกลุ่มทางยาวหรือเพลงขนาดยาว ที่มีท่วงทำลีลาเชิงซ้า แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความเขือกเขินเหมือนสายน้ำ บทสวดแสดงให้เห็นถึงความขลัง มีพลัง เป็นการอ่อนวอน เชื้อเชิญให้ผีให้ผีแดนลงมา คล้ายกับทำนองลายถ้อง หรือลายอ่านหนังสือของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ต่อจากนั้นจึงเป็นขั้นตอนของการสนุกสนาน จะใช้ “ลายทางสั้น” ซึ่งเป็นกลุ่มลายที่แสดงความรื่นเริง สนุกสนาน

ท่วงทำนอง ดนตรีและบทร้อง ในพิธีเหยาเลี้ยงผี เป็นจังหวะทำนอง ของ “ลายผู้ไท” จะมีลักษณะช้าเนิบนาบ อ่อนช้อย ต่างจากจังหวะของกลุ่มไทย – ลาว ที่มีจังหวะเร็วสนุกสนานรื่นเริง นอกจากนี้ เสียงปี่และเสียงแคนในพิธีเหยาเลี้ยงผีที่ใช้ “ลายหมอบเหยา” เท่านั้น หมอบปี่และหมอบแคนหรือ “หมอม้า” ที่จะเป่าลายหมอบเหยาได้จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี ไม่ใช่ทุกคนมีความสามารถเป่าปี่และแคนในพิธีเหยาได้ เสียงปี่และเสียงแคนกับเสียงบทสวดจะศักดิ์สิทธิ์เมื่อจังหวะและลีลาของดนตรีผสมกลมกลืนกัน จึงจะสามารถสื่อสารไปยังเทพหรือผีให้ผีแดน ดังนั้นเสียงดนตรีจึงต้องมีมนต์ขลัง ปลุกปลอบอารมณ์ให้เกิดแรงกระตุ้นให้หมอบเหยา ได้ติดต่อกับเทพหรือ ให้แดน ได้อย่างรวดเร็ว จึงจะเกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์

บทร้อง ท่วงทำนอง จึงเป็นสัญลักษณ์ที่หมอบเหยาต้องการสื่อสารให้กับผู้เข้าร่วมพิธีได้รับรู้และเข้าใจ ซึ่งเป็นการแสดงตัวตนของชาวผู้ไทอีกทางหนึ่ง บทร้องที่มีมีคำคล้องจองแสดงให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนข้อปฏิบัติ สะท้อนให้เห็นถึงการยึดมั่นในฮีตประเพณีของชาวผู้ไท ท่วงทำนองของบทร้องประกอบดนตรี ที่มีลักษณะเฉพาะตัว ที่เรียกว่า ลายผู้ไท ที่มีลีลาอ่อนช้อยสวยงาม แสดงให้เห็นตัวตนของชาวผู้ไท

5.6 มติของเวลาในพิธีเหยาเลี้ยงผี

พิธีเหยาเลี้ยงผีจะทำกันในช่วงเดือน 3 -5 ของทุกปี เป็นพิธีกรรมประจำปีของหมอเหยาทุกคนที่จะต้องประกอบพิธีเลี้ยงผี หรือเข้าร่วมในพิธีกรรมเลี้ยงผี เป็นประจำทุกปี ทั้งนี้เพราะว่าหมอเขยานั้นต้องออกไปทำการรักษาโรค การได้รับพลังอำนาจจากผีให้ผีแดนที่ถ่ายทอดอำนาจให้ผ่านพิธีกรรมเป็นเครื่องรับประกันว่า หมอเหยาคนนั้นเป็นผู้มีพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ และมีความชอบธรรมในการรักษาโรคพื้นบ้าน

พิธีเหยาเลี้ยงผีจัดขึ้นทั้งกลางวันและกลางคืน จึงเป็นได้ว่าหมอเหยาให้ความสำคัญของเวลาอย่างมาก เช่นในวันแรกของการเลี้ยงผี การแขวนหิ้งผีมีข้อปฏิบัติว่า หมอเหยาเจ้าภาพจะต้องนำหิ้งผีมาแขวนไว้ที่ผามตั้งแต่เวลา 15.00 - 18.00 น ของวันแรกในการเลี้ยง จะแขวนหิ้งนอกเหนือจากเวลาดังกล่าวไม่ได้ เมื่อเราพิจารณาว่าทำไมหมอเหยาจึงต้องแขวนหิ้งในเวลาดังกล่าว เพราะว่า เวลาดังกล่าวเป็นเวลาใกล้โพล์เพลส หรือเรียกเวลาในช่วงนี้ว่า เวลาผีตากผ้าอ้อม ซึ่งมีผู้เรียกเวลานี้ว่า เป็นช่วงชายขอบ (margin) ของโครงสร้างเวลากลางวันกับกลางคืน ซึ่งภาวะต่อมาเป็นภาวะที่ขาดระเบียบและกฎเกณฑ์ เรียกช่วงเวลานี้ว่า ภาวะชายขอบ (liminal period)

5.6.1 กลางคืน พิธีเหยาเลี้ยงผีเริ่มขึ้นเมื่อหมอเขยานำหิ้งผีมาแขวนและจุดตะเกียงที่หิ้งในเวลา 19.00 น พิธีกรรมจะเริ่มโดยหมอเหยาทุกคนนั่งประจำเครื่องคายของตนเองแล้วป่าวผีลงมายังพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ภาวะกลางคืนจะมีลักษณะของความศักดิ์สิทธิ์ และไร้รูปแบบ ซึ่งเป็นภาวะที่ได้มาซึ่งอำนาจ สิ่งที่เกิดขึ้นในตอนกลางคืนถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของอันตราย หรือความตาย ผู้ที่สามารถทำกิจกรรมในตอนกลางคืนได้คือกลุ่มคนที่ก่อให้เกิดมลพิษ (pollution) ในสังคม

กลางคืนจึงเป็นช่วงเวลาที่ผีมีอำนาจสูงสุดและแสดงตัวคนสามารถแสดงตนเองได้ โดยร่างของหมอเหยาและผีจะเป็นคนเดียวกัน จากนั้นขึ้นตอนต่าง ๆ ก็จะเริ่มปฏิบัติต่อกันไป หมอเหยาจะป่าวเชิญผีพร้อมกันทั้งแม่เมืองและลูกเมือง ทุกคนจะร้องบทสวดเชิญผี คนตรีจะคลอไปพร้อมกัน หมอแคนจะเป่าลายเชงนกว่าผีจะสูน คืออาการของหมอเหยาเริ่มตื่น และออกท่าทางต่างๆ เช่นตบมือ นั่งฟ้อน จากนั้นหมอเขยาก็จะหันหน้าออกมาจากเครื่องคาย และก็จะฟ่ายเหล่าผอกผี แล้วขึ้นตอนต่าง ๆ ก็จะดำเนินต่อกันไปในช่วงเวลากลางคืน เพราะผีจะเริ่มสิงร่างของหมอเหยา กิจกรรมตอนกลางคืนจึงเป็นกิจกรรมของผี ทั้งหมด

ขั้นตอนในช่วงเวลากลางคืนส่วนใหญ่จะเป็นการเตรียมความพร้อมในการรบ เพราะในเครื่องเล่นส่วนมากจะเป็นเกี่ยวกับเครื่องอาวุธ หลังจากหมอเหยาป่าวผีลงมาแล้ว ก็จะใช้เหล้าคอบผีปู้ตา หรือผีอาร์กซ์เพื่อเป็นการบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางให้ทราบ

พิธีเหย้าเลี้ยงผีในช่วงเวลากลางคืนจะสิ้นสุดในเวลาประมาณ 01.00 น. หมอเหย้าก็จะทำพิธีส่งผีให้ผีแดนที่อยู่ในร่างของหมอเหย้าให้ไปพักผ่อนที่หิ้งผี ส่วนในช่วงเวลานี้หมอเหย้าก็จะเข้าสู่สภาพของความเป็นตัวของตัวเอง จากนั้นก็จะแยกย้ายกันไปพักผ่อน เพื่อรอทำพิธีอีกครั้งในเช้าของวันรุ่งขึ้น

5.6.2 กลางวัน ขึ้นตอนกลางวัน ถือได้ว่าเป็นวันที่สองของการเลี้ยงผี พิธีกรรมจะเริ่มต้นตั้งแต่เช้า เวลา 08.00น. หมอเหย้าจะป่าวผีให้ผีแดนลงมากินเครื่องเช่น หรือ “เทพพาทวาน” จากเหล่าบริวารที่นำมาถวาย เวลากลางวันเป็นช่วงเวลาที่ผีนั้นอ่อนแรงเพราะผู้แสวงสว่างไม่ได้ ดังนั้นขั้นตอนในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นลักษณะของการละเล่นที่ร่วมกับผู้เข้าร่วมพิธี หรือความหมายอีกนัยยะหนึ่งคือ เป็นขั้นตอนของการออกรบ เช่น การเล่นคล้องช้าง ซึ่งเป็นการแข่งชิงช้างระหว่างหมอเหย้ากับผู้ร่วมพิธีซึ่งมีลักษณะของการรบระหว่างผีกับผีไม่ดี โดยใช้ช้างไม้เป็นสื่อเพื่อให้เห็นว่าเป็นขั้นตอนในการรบทางบก ส่วนขั้นตอนการเล่นเรือ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการสงครามทางน้ำโดยหมอเหย้าและผู้ร่วมพิธีจะพยายามแข่งเรือ ที่หมอเหย้านำมาลอยในโองน้ำ

พฤติกรรมการแข่งขันชิงช้างเป็นสัญลักษณ์ของการทำศึกสงครามทางบก แต่การเล่นเรือเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้ทางน้ำเช่นกัน โดยผู้ร่วมพิธีจะนำเอาไม้พายซึ่งเป็นเครื่องเล่นกีฬาพายแข่งเรือจากหมอเหย้าให้ได้ อันเป็นการทำสงคราม

เป็นที่น่าสังเกตว่าเวลากลางคืนนั้นวิญญาณผีให้ผีแดนจะแสดงอาณาพามาเมื่ออยู่ในช่วงเวลากลางคืน พฤติกรรมที่แสดงออกเปรียบเหมือนกับการเตรียมทัพ การจัดทัพ และการเตรียมความพร้อมที่จะยกพลออกรบในวันรุ่งขึ้น ส่วนเวลาในช่วงกลางวันจะเป็นขั้นตอนและพฤติกรรมร่วมระหว่างหมอเหย้า กับกลุ่มผู้เข้าร่วมพิธีกรรมที่ได้แสดงออกร่วมกัน ไม่ใช่กิจกรรมของผีอย่างเดียว ขั้นตอนและพฤติกรรมที่แสดงออกเป็นการรบ การแข่งขันชิงช้างและแข่งเรือที่เป็นพาหนะของนักรบระหว่างหมอเหย้ากับผู้ร่วมพิธี เปรียบได้กับการทำศึกสงครามระหว่างผีกับคน ดังนั้นในภาวะช่วงกลางวันจึงเหมาะสมอย่างยิ่งในการทำศึก

5.7 เสื่อมอบ สัญลักษณ์ของหมอเหย้า

ในพิธีเหย้าเลี้ยงผีของชาวผู้ไท คำบาลีโนนยาง หมอเหย้าทุกคนจะใส่ “เสื่อมอบ” คือเสื่อแขนขาวสีคำหรือสีน้ำเงิน ที่สาบเสื่อจะขลิบด้วยผ้าลายสีแดง ส่วนรอบคอ รอบแขนทั้งสองข้าง และชายเสื่อจะขลิบด้วยผ้าสีแดง กระดุมเสื่อ หรือ “หมาดคิง” ทำจากเงินเหรียญสดางค์สมัยโบราณ ใส่ขึ้นใหม่มัดหมี่และที่ชายขึ้นจะใช้ผ้าจิดเข็บทำเป็นเชิง เก้าผมเป็นมวยสูงและเกล้าไว้

ทางด้านหลัง ที่หูจะประดับด้วยดุมหูทองคำ สำหรับหมอเหยาผู้ที่มีฐานะดี ส่วนผู้ที่ไม่มีฐานะจะเสียบด้วยดอกจำปาลาว ที่หูแทนดุมหู จะไม่นิยมทัดหูด้วยดอกสเลเต หรือดอกมหาหงส์ ที่หัวจะเขียนด้วยฝ้ายสีขาว และที่มวยผมจะมัดด้วยฝ้ายดอกไม้บานและดอกไม้ตูม คล้องคอด้วยพวงมาลัยดอกจำปาลาวทำเป็นสายสะพายและตะเบ็งมาน พร้อมกับคล้องคอด้วยผ้าสไบผู้ไท

เครื่องเอ้ หมายถึงการแต่งตัวของหมอเหยาด้วยเสื้อผ้าและเครื่องประดับอย่างสวยงาม การแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าผู้ไทมีลักษณะแปลกไปจากการแต่งกายในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นการแต่งกายเพื่อต้องการแสดงการมีพลังอำนาจ การก้าวเข้าสู่เพศศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นการสื่อให้คนภายนอกได้รับรู้และได้เห็นซึ่งจะทำให้เกิดความศรัทธาแก่ผู้พบเห็นต่อไป

การแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าของหมอเหยา เป็นเครื่องบอกให้เห็นตัวตนของชาวผู้ไทว่ามีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นเมื่อมองจากเครื่องแต่งกาย เพราะเมื่อหมอเหยาแต่งเอ้แล้ว พลังความศักดิ์สิทธิ์จะช่วยยกฐานะของตนเองให้เหนือกว่าคนอื่น ซึ่งเป็นการมองอีกทางว่าในขณะนั้นหมอเหยาเป็นผู้อยู่ในฐานะเป็นผู้มีอำนาจ เหนือธรรมชาติ การนิยามตัวตนของหมอเหยาด้วยการแต่งตัวด้วยชุดที่แปลกไปจากภาวะปกติ เป็นการแสดงความน่าเคารพและน่ายกย่อง แก่ผู้พบเห็น

5.8 สรุปอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี

จากการศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีเหยาเลี้ยงผี ซึ่งเป็นพิธีกรรมการไหว้ครุผีของหมอเหยาชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยพบว่า สัญลักษณ์ที่อยู่ในพิธีเหยาเลี้ยงผีแสดงอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทหลายประการดังนี้

ประการแรก พิธีเหยาเลี้ยงผีเป็นการนำเสนอตัวตนและแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทในดินแดนภาคอีสานของไทย รูปแบบของพิธีกรรม เลี้ยงผีซึ่งเป็นพิธีกรรมการไหว้ครุของหมอเหยา เป็นการแสดงออกของชาวผู้ไททุกกลุ่มที่อยู่ในภาคอีสาน ที่สร้างและนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองให้ต่างไปจากกลุ่มคนไทย-ลาว ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่อยู่ในภาคอีสาน และกลุ่มโซ่ ที่มีพิธีกรรมที่คล้ายกัน หมอเหยาชาวผู้ไทได้นิยามตนเองให้ต่างไปจากกลุ่มที่กล่าวมาข้างต้น โดยใช้องค์ประกอบและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเพื่อนิยามตัวตน เช่น หิ้งผีที่มีรูปแบบที่ต่างกันออกไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น องค์ประกอบในเครื่องคายที่มีชื่อเรียกและวิธีการใช้ที่ต่างออกไป เช่น ไข่ เรียกว่า “นางอ๋อ นางแพง” และสิ่งที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทได้อย่างชัดเจนมากที่สุดคือ เครื่องเล่นผี ที่เป็นวัตถุสัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจน เครื่องเล่นผีเหล่านี้ใน พิธีกรรมช่วงผีฟ้า ของกลุ่มลาวอีสาน และ พิธีแข่งสนาม ของกลุ่มโซ่นั้นไม่มี นอกจากนี้ประเด็นความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ก็ถูกผลิตขึ้นจากทสวด หรือบทร้อง ซึ่งเป็นวาทกรรมที่หมอเหยาใช้พิธีเหยาเลี้ยงผี และไม่ใช่แค่พิธีกรรมที่รวมกลุ่มเพื่อเป็นการสนุกสนานรื่นเริง

เท่านั้น แต่ในบริบทของพิธีกรรมนั้นจะมีขั้นตอนในการปฏิบัติพิธีกรรมอย่างชัดเจน ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเป็นไปตามลำดับขั้นตามฮีด โบราณ ซึ่งต่างจากกลุ่มอื่นบทสวดเชยมีแสดงถึงความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ เช่น “ว่าท่อนั้นโคงโหลงมิได้อ่า โกงฟ้ามิได้เซา” ซึ่งเป็นภาษาเก่า และมีความขลัง นอกจากนี้ตัวหมอเหยาเองที่เป็นผู้ที่รักษาโรคพื้นบ้านของกลุ่มผู้ไท เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในสังคม จะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ หมอเหยาจะได้รับเชิญให้ไปร่วมทุกครั้งซึ่งเป็นการเชื่อมโยงอัตลักษณ์ของบุคคลเข้ากับอัตลักษณ์ทางสังคม

ประการที่สอง พิธีเหยาเลี้ยงผี เป็นพิธีกรรมจำลองการเตรียมความพร้อมในการออกรบของแดน ซึ่งคล้ายกับฉากการทำสงครามในวรรณกรรมเรื่อง *ท้าวสูงท้าวเจียง* ทั้งวัตถุประสงค์ลักษณะ เช่น ช้าง ม้า เรือและเครื่องอาวุธต่างๆเช่น ท้าวทงท้าวเทม หรือง้าว ปืน คบไม้ หน้าไม้ หรือธนู ซึ่งล้วนแต่เป็นสัญลักษณ์ของการรบและพฤติกรรมสัญลักษณ์ ของหมอเหยาซึ่งอยู่ในร่างของผีให้ผีแดน เช่น การเลี้ยงบ้านเลี้ยงเมือง การตีกลองโสมพล การคล้องช้าง การกินเหล้าโสมพล การตีกลองไข่หรือการตีกลองโหลง เหมือนกับ ขั้นตอนการเตรียมทัพของแดนหลวงในวรรณกรรมเรื่อง *ท้าวสูงท้าวเจียง* การออกตรวจตราทัพ ตรงกับขั้นตอนการเลี้ยงบ้านเลี้ยงเมืองของหมอเหยา การกินเหล้าโสมพลพร้อมกับหลอดูดุเคราะห์ หรือเป็นการกินเหล้าโสมพลของหมอเหยา การตีกลองเพื่อเป็นสัญญาณของการเตรียมกองทัพ ซึ่งตรงกับการตีกองโหลงโสมพลของหมอเหยา การนำช้างลงเล่นน้ำก่อนจะออกศึกสงคราม คล้ายกับขั้นตอนการคล้องช้างของหมอเหยาที่ต้องนำช้างไปอาบน้ำก่อน ช้างพานคำในวรรณกรรมเรื่อง *ท้าวสูงท้าวเจียง* ก็คล้ายคลึงกับ ช้างพายแก้วในพิธีเหยาเลี้ยงผี การแจกเหล้าให้กับทหารทุกคนได้ดื่ม คล้ายกับในขั้นตอนการกินเหล้าโสมพลพิธีเหยาเลี้ยงผี ที่แจกจ่ายเหล้าให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมได้กิน ผู้วิจัยจึงสรุปว่าวัตถุประสงค์และพฤติกรรมต่างๆในพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีเป็นการจำลองภาพกองทัพของผีให้ผีแดนในวรรณกรรมเรื่อง *ท้าวสูงท้าวเจียง*

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ ความเจริญจากภายนอกได้หลั่งไหลเข้าสู่ชาวผู้ไท แม้ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีและอำนาจเหนือธรรมชาติ ได้ถูกแทนที่ด้วยพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แต่กลุ่มชนชาวผู้ไทตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ยังใช้พิธีเหยาเลี้ยงผี เป็นกลไกทางวัฒนธรรมประกาศตัวตนผ่านสัญลักษณ์และองค์ประกอบต่างๆในพิธีกรรม เพื่อธำรงรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ พิธีกรรมจึงเป็นเครื่องมือแสดงอัตลักษณ์ของชาวผู้ไท พิธีเหยาเลี้ยงผีเป็นพิธีบูชาผีให้ผีแดนผีเชื่อผีมูล การสร้างผีให้ผีแดนขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มชนชาวผู้ไท เป็นการสร้างสัญลักษณ์ประจำกลุ่มขึ้นมา เพื่อให้กลุ่มชนภายนอกได้รับรู้เรื่องราวของชาวผู้ไทผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในพิธีเหยาเลี้ยงผี ทั้งที่เป็นวัตถุและพฤติกรรมสัญลักษณ์ ที่หมอเหยาได้แสดงออกเพื่อสื่อสารกับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมให้รับรู้ความเป็นผู้ไท

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของผู้ไทในพิธีเหยาเลี้ยงผี : กรณีศึกษาตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการสืบทอดอำนาจและวิธีการสร้างเครือข่ายของหมอเหยาและบริวารและองค์ประกอบของพิธีเหยาเลี้ยงผีที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวผู้ไท ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามพิธีเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไทตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหารในช่วง พ.ศ. 2551 – 2553 โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์เชิงลึกหมอเหยาจำนวนประมาณ 50 คนแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ชาวผู้ไทตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูงได้แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้ไทผ่านพิธีเหยาเลี้ยงผี

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัยรวมทั้งเสนอแนะประเด็นที่ควรวิจัยต่อไป

6.1 สรุปผลการวิจัย

6.1.1 พิธีเหยาเลี้ยงผีมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและยังเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างหมอเหยากับบริวาร

พิธีเหยาเลี้ยงผี เป็นพิธีกรรมการไหว้ครูผีแถนซึ่งเป็น “เทพศักดิ์สิทธิ์” ตามความเชื่อของหมอเหยาที่ตำบลโนนยาง ผู้ทำหน้าที่รักษาโรคแบบพื้นบ้านให้กับชาวผู้ไท หมอเหยาต้องจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อขออำนาจศักดิ์สิทธิ์จากผีที่ผีแถนในการรักษาโรค

ผู้วิจัยพบว่า กลุ่มหมอเหยามีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะการนับถือผีให้ผีแถนอย่างเหนียวแน่น การสืบทอดการเป็นหมอเหยามีทั้งสืบทอดตามสายตระกูลและสืบทอดโดยผ่านพิธีกรรมเหยาคุมผีออก ในการสืบทอดโดยสายตระกูล ผู้ที่จะรับเป็นหมอเหยาจะต้องเป็นเชื้อสายเครือญาติของหมอเหยาคนที่เสียชีวิตไปแล้วและมักจะเป็นการสืบทอดทางสายตระกูลของผู้หญิง ทั้งนี้ผีให้ผีแถนและผีเชื้อผีมูลจะเป็นผู้เลือก ลูกหลานขึ้นมาเป็นหมอเหยาแทนสืบทอดไป ส่วนการสืบทอดโดยผ่านพิธีเหยาคุมผีออก เป็นพิธีกรรมสร้างหมอเหยาใหม่จากผู้ป่วยที่มาเข้ารับการรักษา และรับปากว่าเมื่อหายป่วยแล้วจะรับเป็นหมอเหยาต่อไป พิธีการเหยาคุมผีออกจึงเป็นพิธีกรรมเปลี่ยนสถานภาพจากผู้ป่วยให้กลายเป็นหมอเหยา หมอเหยาประเภทหลังต้องสร้างหิ้งผีเพื่อเป็นการประกาศตนต่อผู้คนอย่างเป็นทางการว่า ตนเองได้เปลี่ยนสถานภาพเป็นหมอเหยาแล้ว

จากนั้นก็ทำพิธีเลี้ยงผีเพื่อขอพลังอำนาจจากผีให้ผีแดน เพื่อให้หมอเหยามีความชอบธรรมในการออกไปรักษาโรคให้กับผู้ป่วยต่อไป

พิธีเหยาเลี้ยงผีจึงเป็นพิธีกรรมเพื่อขอพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์และความชอบธรรม ตรงกับที่ภาษาปัจจุบันเรียกว่า การมอบ “ใบประกอบโรคศิลป์” ให้แก่หมอเหยา ในการเข้าใจระบบการสืบทอดและการสร้างเครือข่ายผ่านพิธีเหยาเลี้ยงผี มีคำสำคัญที่เกี่ยวข้อง 3 คำได้แก่ *แม่เมือง ลูกเมือง และ ลูกเลี้ยง* *แม่เมือง* หมายถึง หมอเหยาผู้รักษาโรคให้กับผู้ป่วย *ลูกเมือง* หมายถึง ผู้ป่วยที่เคยได้รับการรักษาอาการป่วยจากแม่เมือง และรับปากว่าจะเป็นหมอเหยา ส่วน *ลูกเลี้ยง* หมายถึง ผู้ป่วยที่เคยเข้ารับการรักษาโรคจากหมอเหยาแม่เมือง แต่ไม่ได้รับปากว่าจะเป็นผู้สืบทอด คงเป็นเพียงผู้ติดตามและคอยปรนนิบัติหมอเหยาแม่เมือง

ลักษณะการปฏิบัติตนและการจัดลำดับสถานภาพของแม่เมือง ลูกเมือง และลูกเลี้ยงเป็นการสร้างเครือข่ายของกลุ่มหมอเหยาฝ่ายผู้หญิง กล่าวคือ เมื่อหมอเหยาได้รับอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากผีให้ผีแดนแล้วก็จะมิตีชอบธรรมในการรักษาโรคให้กับผู้ป่วยได้ ส่วนผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาหายแล้วจะสามารถเลือกได้ว่าตนต้องการอยู่ในสถานภาพใดระหว่างลูกเมืองกับลูกเลี้ยง แม่เมืองแต่ละคนสามารถมีลูกเมืองและลูกเลี้ยงกี่คนก็ได้ ถือว่าเป็นการเพิ่มจำนวนลูกเมืองและลูกเลี้ยงไปเรื่อย ๆ ในขณะที่เดียวกันหมอเหยาที่มีสถานภาพเป็นลูกเมืองเมื่อออกไปรักษาโรคก็จะมีลูกเมืองและลูกเลี้ยงของตนด้วยเช่นกัน ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นการสร้างเครือข่ายของหมอเหยาชาวผู้ไทที่สามารถขยายกลุ่มออกไปได้เรื่อยๆ จึงทำให้ไม่ขาดผู้สืบทอด

6.1.2 สัญลักษณ์ต่างๆในพิธีเหยาเลี้ยงผีล้วนแสดงอัตลักษณ์ชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

พิธีเหยาเลี้ยงผี ของกลุ่มหมอเหยาขี้เหล็ก ที่จัดขึ้น 2 วันกับ 1 คืน เป็นพิธีกรรมสำคัญของหมอเหยาที่มีความสำคัญต่อระบบความเชื่อและ โครงสร้างทางสังคมของชาวผู้ไทมายาวนาน ขึ้นตอนพิธีกรรมและวัสดุที่ใช้ในพิธีกรรมดำเนินไปตามธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ความหลากหลายของวัสดุที่ใช้ในพิธีกรรมและความซับซ้อนของพิธีกรรมแสดงนัยของความศักดิ์สิทธิ์ของอิทธิพลความเชื่อดั้งเดิมและ ความเชื่อมั่นที่มีต่อหมอเหยาผู้ประกอบพิธีเข้ารับการรักษาโรคและการเปลี่ยนผ่านชีวิตของผู้ป่วยในชุมชนอย่างยิ่ง

องค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีกรรมซึ่งมีทั้งวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ได้แสดงให้เห็นความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทตำบลโนนยางอย่างเด่นชัด ดังนี้

1) **วัตถุสัญลักษณ์** ปรากฏอยู่ในเครื่องประกอบพิธีกรรม ได้แก่ หิ้งผี เครื่องคาย เครื่องเล่น เครื่องเช่น โขเมือง และเหล้าอู

หิ้งผี คือ บ้านของผีที่ผีแค้นที่อยู่พิชิตเหย้าเลี้ยงผี เมื่อหมอเหย้าเชิญผีที่ผีแค้นลงมารับเครื่องบรรณาการที่เตรียมไว้แล้ว หมอเหย้าก็จะเชิญผีที่ผีแค้นขึ้นไปอยู่บนหิ้งผี จนกว่าพิชิตเลี้ยงผีจะเสร็จสิ้นลง แสงตะเกียงที่จุดอยู่ในหิ้งผีตลอดพิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ข่มพลังอำนาจของแค้นที่แพร่กระจายไปสู่หมอเหย้า หิ้งผีจึงมีความสำคัญกับกลุ่มหมอเหย้าเป็นอันมาก หมอเหย้าจะต้องนำหิ้งผีไปด้วยทุกครั้งเมื่อจะต้องอพยพเปลี่ยนแปลงถิ่นที่อยู่ และเมื่อมีที่อยู่ถาวรหิ้งผีจะถูกแขวนไว้ที่ “ห้องสอง” หรือห้องนอนของหมอเหย้า เพราะอำนาจของผีที่ผีแค้นที่อยู่บนหิ้งผีจะได้ดูแลหมอเหย้าตลอดเวลา

เครื่องคาย หรือขันครุ ประกอบด้วย **เงินลาด** และ **ใบขนุน** ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเรือที่มีความสำคัญต่อชาวผู้ไท เพราะในถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวผู้ไทที่เวียงคานามีลำน้ำสายสั้นๆ เป็นจำนวนมาก เรือจึงเป็นพาหนะสำคัญ ซึ่งในที่นี้มี 2 ความหมาย

ความหมายแรก เรือ คือพาหนะที่ใช้รับ-ส่งวิญญาณผีที่ผีแค้นมาร่วมพิธีเลี้ยงผี และเป็นพาหนะที่ส่งวิญญาณบรรพบุรุษของชาวผู้ไทกลับถิ่นฐานเดิม

ความหมายที่สอง เรือ (เงินลาด) เป็นสัญลักษณ์ของการส่งเครื่องบรรณาการให้แก่ผีที่ผีแค้น

เครื่องเล่นผี ประกอบด้วย **เสาหลักเมือง** สัญลักษณ์แสดงความเป็นบ้านเป็นเมืองของชาวผู้ไท **หอคุ้มหอยกและหอลมหอยเลย** เป็นสัญลักษณ์บ้านของผีบริวารของผีที่ผีแค้น **ซ่างพลายแก้ว** สัญลักษณ์ของพาหนะของผีที่ผีแค้นที่ลงมาเข้าร่วมพิธีกรรม **เรือไม้** เป็นสัญลักษณ์ของพาหนะนำทางในการรับ-ส่งวิญญาณผีที่ผีแค้น **ท้าวทงท้าวเทม** (ง้าว) เป็นสัญลักษณ์ของการทำลาย และการตัดขาดจากโรคร้ายไข้เจ็บทั้งปวง **กลองไข่** เป็นสัญลักษณ์ของการรวมพล หมอเหย้าใช้ตีเพื่อเป็นสัญญาณบอกเวลาเริ่มและสิ้นสุดของพิธีกรรม **ดอกงา** เป็นสัญลักษณ์ของดอกไม้ป่าทั้งปวงที่นำมาบูชาผี **ฝ้ายดอกบัว** เป็นสัญลักษณ์ของขวัญ ส่วน **ฝ้ายดอกไม้** เป็นสัญลักษณ์ของแค้นที่ลงมาสิงสถิตที่ขวัญ

เครื่องเช่น ข้าวต้มมัด ที่นำมาคลุกกับน้ำเต้าแก้ว (มะพร้าว) ไข่เป็นเครื่องเช่นผีที่ผีแค้น ข้าวต้มมัดเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ เพราะข้าว มะพร้าว ถั่ว เป็นพืชพื้นๆเมืองของชนชาติไท

โหมเมือง และ **เหล้าอุ** เป็นองค์ประกอบที่ไม่อยู่ในเครื่องคาย เครื่องเล่นผี และเครื่องเช่น แต่หมอเหย้าสร้างขึ้นมาเพื่อให้เห็นความสำคัญของอำนาจเหนือธรรมชาติ คือวิญญาณผีที่ผีแค้น **โหมเมือง** เป็นสัญลักษณ์ของสะพานหรือทางลงมารับเครื่องบรรณาการของผีที่ผีแค้น **เหล้าอุ** หรือ **ซ่าง** เป็นสัญลักษณ์ของแค้น เป็นศูนย์รวมอำนาจและความสามัคคีของชาวผู้ไท เพราะผู้ร่วมพิธีเลี้ยงผีทุกคนจะต้องดื่ม

เครื่องแต่งกายของหมอเหยา หรือเครื่องเอ้ โดยเฉพาะ “เสื้อมอบ” เป็นเครื่องแต่งกายที่ชาวผู้ไทใช้ใส่เฉพาะเมื่อมีพิธีกรรมที่สำคัญ เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผี และพิธีเหยรักษาโรค เสื้อมอบเป็นเสื้อสีดำหรือสีน้ำเงิน ใช้ผ้าแดงขลิบกลางอกเสื้อ คอเสื้อ รอบแขนเสื้อ และรอบชายเสื้อ ซึ่งสีแดงเป็นสีสัญลักษณ์ของความกล้าหาญ เสื้อมอบจึงเป็นสัญลักษณ์ของกองทัพแดนที่จะต่อสู้กับผีร้าย หรือโรคร้าย

ปู่ผู้ไท เป็นเครื่องดนตรีสำคัญ เพราะเสียงปี่ที่มีเสียงแหลมเป็นสัญลักษณ์ของเครื่องมือสื่อสารกับผีให้ผีแดน เชื่อว่าเมื่อแดนได้ยินก็จะลงมาทำงานพิธีเลี้ยงผี

2) พฤติกรรมสัญลักษณ์ ปรากฏอยู่ที่การแสดงออกของหมอเหยาตามขั้นตอนของพิธีกรรม คือตั้งแต่ขั้นตอนเชิญแดนลงมาพร้อมพิธีกรรมจนส่งแดนกลับไป พฤติกรรมสัญลักษณ์ต่างๆ ได้แก่ การแกว่งผ้าสไบ เป็นสัญลักษณ์ของการเชิญผีให้ผีแดน การปลุกคุ่มปลุกเวียง เป็นสัญลักษณ์ของการเสี่ยงทายเพื่อทำการสร้างบ้านสร้างเมือง การปิดหิ้งปิดหอ เป็นสัญลักษณ์ของการปิดกวาดสิ่งไม่ดีให้ออกไปจากบ้านของผีให้ผีแดนเพื่อไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อพิธีกรรม การตีกลองโหลง หรือตีกลองไข่เป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มพิธีกรรม การส่องดูเครื่องเล่นผี เป็นสัญลักษณ์ของการตรวจตราความเรียบร้อยของเครื่องเล่น การกินเหล้าดอกแดง เป็นสัญลักษณ์ของสร้างความสัมพันธ์และการขยายเครือข่ายของหมอเหยา การเลียบบ้านเลียบเมือง เป็นสัญลักษณ์ของการตรวจตราความเรียบร้อยของบ้านเมืองของกลุ่มผีให้ผีแดน การกินเหล้าโฮมพล เป็นสัญลักษณ์ของการเตรียมความพร้อมในการประกอบกิจกรรมต่างๆต่อไป

จากการศึกษาสัญลักษณ์ทั้งวัตถุสัญลักษณ์ และพฤติกรรมสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีเสมือนภาพจำลองสนามรบระหว่างผีให้ผีแดนกับวิญญาณร้ายที่จะเข้ามาทำลายพิธีเหยา หรือทำให้เกิดการเจ็บป่วย วัตถุและพฤติกรรมต่าง ๆ ล้วนแสดงนัยสำคัญในเรื่องของอำนาจและพลังอันศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถทำลายล้างสิ่งอวมงคล และบำบัดโรคภัยไข้เจ็บให้แก่ผู้ป่วยได้ พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ชาวผู้ไทสืบทอดกันมายาวนานนับศตวรรษ จึงเป็นเสมือนการเน้นย้ำให้ชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ได้ตระหนักถึงความเปราะบางกลุ่มของตนซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่มีวัฒนธรรมในระดับเมือง ที่เคยมีเจ้าเมืองและมีระเบียบแบบแผนเป็นของตนเอง มีความเชื่อในศาสนาดั้งเดิมของตน จึงกล่าวได้ว่าพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่แสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท

6.2 อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการรักษาโรคพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยเฉพาะ การศึกษาการรักษาโรคแบบพื้นบ้านของชาวผู้ไท ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่เข้ามาอยู่ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ได้มีผู้สนใจศึกษาไว้พอสมควรทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ แต่ งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมเหย้าของหมอเหย้ากลุ่ม “ หมอลำ ” และเน้น ศึกษาองค์ประกอบ ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม และบทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อสังคมชาวผู้ ไทซึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูลในแบบกว้าง และมุ่งให้รายละเอียดขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม แต่ กลุ่มหมอเหย้าผู้ประกอบพิธีกรรมกลับไม่มีผู้สนใจศึกษาเท่าใดนัก

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับกลุ่ม “ หมอเหย้า จีเหล้า ” ซึ่งเป็นกลุ่ม หมอเหย้าที่ยังนับถืออำนาจเหนือธรรมชาติอย่างเหนียวแน่น ทั้งหมอเหย้าผู้ประกอบพิธีและ บริวาร เพื่อวิเคราะห์หาอัตลักษณ์ของชาวผู้ไท จากองค์ประกอบของพิธีกรรม การสืบทอดการ เป็นหมอเหย้าตลอดจนการสร้างเครือข่าย ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้ยังไม่มีผู้ศึกษามาก่อน

จากการศึกษาพิธีเหย้าเลี้ยงผี ผู้วิจัยได้พบอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทอย่างชัดเจน ซึ่งทำให้ เข้าใจระบบคิดและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทดียิ่งขึ้น ดังจะได้อภิปรายเป็นข้อๆ ดังนี้

ประการแรก ความเชื่อเรื่องแถนยังฝังแน่นในระบบคิดของชาวผู้ไท

ในบทความเรื่อง “ แถน แมน ในมหากาพย์ท้าวสุ่ง-ท้าวเจือง : บรรพชนหรือคนใน จินตนาการ ” สุภัตญา สุจฉายา (2549: 170-191) ได้เสนอประเด็นความคิดเห็นไว้ว่า แถนมีบทบาท เป็นเทพผู้สร้างอยู่ในวรรณคดีรุ่น โบราณของชาวล้านช้างและในคติความเชื่อของชนชาติไท โดยเฉพาะในกลุ่มไทดำและไทลาว ส่วนในคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ แถนจะถูกลด บทบาทและถูกแทนที่ด้วยพระอินทร์ซึ่งเป็นเทวดาในพุทธศาสนา

งานวิจัยนี้ได้ผลสนับสนุนสอดคล้องกับความคิดดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากบทบาทของ แถนในพิธีเหย้าเลี้ยงผีของกลุ่มผู้ไท แถนของกลุ่มผู้ไทมีหลายองค์ ไม่ได้ระบุชื่อโดยตรง แต่เรียก เป็นพญาเมือง (เจ้าเมือง) และบริวาร แถนของกลุ่มผู้ไทสามารถลดบันดาลความสุขและความ ทุกข์ให้กับพวกเขาได้ ถ้าทำให้แถนไม่พอใจ แถนจึงเป็นผีหรือเทพที่ชาวผู้ไทให้ความเคารพนับ ถือ เมื่อพวกเขาได้รับความทุกข์พวกเขาก็จะอ่อนน้อมและร้องขอต่อแถนให้ช่วย โดยเฉพาะช่วย รักษาโรค แถนให้อำนาจแก่หมอเหย้าเพื่อนำไปปราบเหล่าผีร้ายซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความ เจ็บป่วย

นอกจากนี้ แถนยังเป็นบรรพบุรุษนักรบของชาวผู้ไท เครื่องเล่นผีในพิธีดังกล่าวแสดงให้เห็นสัญลักษณ์ของเครื่องอาวุธต่างๆ ขบวนของแถนมีทั้งพญาเมือง กลางบ้าน ท้ายบ้าน และ

เหล่าบริวารต่างๆมากมาย ซึ่งก็คือการยกกองทัพมารบกับผีร้ายหรือโรคภัยไข้เจ็บ การจำลองภาพการรบไว้ในพิธีกรรมสะท้อนระบบคิดของชาวผู้ไทซึ่งเป็นชาติพันธุ์นักรบ ชาวผู้ไทหรือไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นักรบที่มีจิตใจกล้าหาญ คุณสมบัติดังกล่าวเป็นที่ยกย่องมาแต่โบราณ ดังสะท้อนอยู่ในวรรณคดีของชาวไทดำที่นิยมขับขานวรรณคดีประเภทยกย่องวีรกรรมของบรรพบุรุษ เช่น *ไต่ปู่เคิก* แม้ในเหตุการณ์สมัยปัจจุบัน เช่นในสงครามคู่อริสภาพจากฝรั่งเศสของชาติเวียดนามในสงครามอินโดจีน เหตุการณ์ชัยชนะที่เขียนเขียนฟู(หรือเมืองแกลง หรือแกลงในภาษาไทดำ)ที่ทำให้ฝรั่งเศสแพ้สงครามก็เป็นผลงานของกองกำลังนักรบชาวผู้ไทดำ

แกนของชาวผู้ไทจึงมีลักษณะเป็นนักรบต่างจากแกนในพิธีลำผีฟ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวซึ่งมีลักษณะเป็นเทพแต่เพียงอย่างเดียว แสดงให้เห็นว่าในขณะที่ความเชื่อเรื่องแกนในกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆหมดลง หรือถูกแทนที่ด้วยพระอินทร์ในพุทธศาสนา กลุ่มชนชาวผู้ไทที่บ้านโนนยางและบ้านหนองโอ ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหารยังคงรักษาความเชื่อดั้งเดิมของตนไว้ได้ในพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี

ประการที่สอง ผู้หญิงมีสถานภาพสูงในสังคมผู้ไท และมีบทบาทในการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมหรือรักษาจิตวิญญาณความเป็นชาวผู้ไท

ชาวตะวันตกมองผู้หญิงในแถบอุษาคเนย์ว่าเป็นผู้มีสถานภาพสูง เพราะเป็นผู้จัดการและควบคุมดูแลเรื่องการเงินภายในครอบครัว ผู้ชายต้องรับเงินจากผู้เป็นภรรยา และในประเพณีการปลูกข้าวนาดำ ผู้หญิงสามารถไปรับจ้างคานา เก็บเกี่ยวข้าว เพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัว(ปรานี วงษ์เทศ, 2549:7) ผู้หญิงจึงเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ผู้หญิงยังเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ในยามที่ธรรมชาติแปรปรวน ผู้หญิงก็จะเป็นผู้อ่อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยเหลือ บทบาทของผู้หญิงจึงเด่นชัดในเรื่องของพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ที่ผู้หญิงเข้าไปมีบทบาทมากที่สุด

เนื่องจากผู้หญิงผู้ไทอยู่บ้าน แต่ผู้ชายต้องออกไปทำมาค้าขาย หรือเดินทางไกลเพื่อไปทำงานยังต่างถิ่น หรือแม้แต่ต้องไปเกณฑ์ทหาร หรือบวชเป็นพระเพื่อศึกษาเล่าเรียน ผู้หญิงจึงเป็นเจ้าของหมู่บ้าน และเป็นผู้รับผิดชอบในการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ

ในสังคมผู้ไท ผู้สืบทอดการเป็นหมอรักษาโรคเป็นผู้หญิงซึ่งหากเปรียบเทียบกับหมอลำผีฟ้าของกลุ่มไท-ลาว จะเห็นบทบาทที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะเป็นการรักษาโรคแบบพื้นบ้านเหมือนกัน ผู้หญิงของกลุ่มไท-ลาว เป็นได้แค่นางเทียม นางโย หรือร่างทรง เพื่อติดต่อสื่อสารกับแกนหรือผีฟ้าเพื่อขออำนาจในการวินิจฉัยโรค แต่อำนาจในการรักษาโรคส่วนใหญ่ตกอยู่กับชายผู้เป็นหมอธรรม โดยเฉพาะในการปราบผีร้าย เช่น ผีปอบที่เข้ามาสิงร่างผู้ป่วย แต่หมอเหยาของผู้

ไทส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง โดยเฉพาะที่บ้านโนนยางและบ้านหนองโอ มีแต่ผู้หญิงซึ่งมีบทบาทในการติดต่อสื่อสารกับแดนโดยการขอพลังจากผีที่ผีแดนด้วยการจัดพิธีเลี้ยงผีทุกปี เพื่อเพิ่มพูนพลังอำนาจให้กับตนเองและบริวาร เพื่อจะสามารถกำจัดผีร้ายให้ออกไปจากร่างของผู้ป่วยได้ ซึ่งเป็น การต่อชีวิตคนให้ดำเนินต่อไป หมอเหยาแม่เมืองจึงเป็นชุมพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีหน้าที่ ในการดูแลรักษาสุขภาพของชาวผู้ไท เปรียบดังแม่คนที่สองที่ให้ชีวิต จึงเป็นที่เคารพของชุมชน

ระบบ แม่เมือง ลูกเมือง และลูกเลี้ยงยัง เป็นระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ นอกจาก ทั้ง 3 กลุ่มจะเกิดจากการถูกเลือกโดยอำนาจเหนือธรรมชาติดังในกรณีแม่เมือง หรือเลือกเองโดย สัมผัสใจในกรณีของลูกเมืองและลูกเลี้ยงแล้ว ความสัมพันธ์ดังกล่าวยังอยู่ภายใต้ “ของรักษา” ของแม่เมืองที่จะอำนวยความมั่นคงกับชีวิตและสุขภาพของบริวาร แม่เมืองจึงต้องประพฤติตัวอยู่ ในฮีดคองเพื่อสะสมพลังชีวิต

ความสัมพันธ์ระหว่างแม่เมืองกับบริวารจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ด้วยการเอื้อ ประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทั้งประโยชน์ทางด้านจิตใจ เช่น การสร้างเสริมอำนาจ เรื่องของบุญคุณ และการรักษาสุขภาพทางสังคม และประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ ลูกเลี้ยงและบริวารต้องมี หน้าที่ในการจัดเตรียมพาหนะ และอุปกรณ์ต่างๆ ตลอดจนค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการไปรักษาโรค ระบบการจัดการดังกล่าวซึ่งมีทั้งระบบปิด(คือลูกเลี้ยง)และระบบเปิด(คือลูกเมือง)จึงทำให้กลุ่ม หมอเหยาขยายไปได้เรื่อยๆ และ ได้รับการยอมรับในสังคมชาวผู้ไท

จะเห็นได้ว่าแม่เมืองคือผู้รักษาจิตฮีดคองของบรรพบุรุษ แม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลง ไป แต่กลุ่มหมอเหยาซึ่งเป็นผู้หญิงก็ยังคงยึดมั่น ในฮีดคองประเพณี โบราณที่สืบทอดกันมา จึง กล่าวได้ว่าจิตวิญญาณของบรรพบุรุษได้สืบทอดผ่านกลุ่มหมอเหยา การรักษาโรคแบบพื้นบ้านจึง ยังเป็นทางเลือกหนึ่งของชาวผู้ไท ในยามที่ชีวิตต้องการความหวังและพึ่งพาอำนาจเหนือ ธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเกี่ยวกับผู้ไทที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะเน้นการศึกษาในประเด็น ทางด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น อาหารการกิน ศิลปะการฟ้อนผู้ไท การทอผ้าไหมแพรวา การวิจัย เกี่ยวกับพิธีกรรมการรักษาโรคแบบพื้นบ้านก็มีอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่มักจะเป็นการศึกษาผู้ไทที่ อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม โดยเฉพาะ การฟ้อนผู้ไท และพิธีกรรมการรักษาโรคแบบ พื้นบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่พิธีกรรมเหยาการรักษาโรคของชาวผู้ไทเรณูนครจะเป็นหมอเหยา ประเภท หมอลำ ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมซึ่งจะต่างจาก งานของผู้วิจัย

ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับผู้ไทที่อำเภอหนองสูง มีการศึกษาวิจัยเรื่องของอาหารการกิน และการหย่ารักษาโรคแบบพื้นบ้านของชาวผู้ไท ซึ่งจะเน้นให้เห็นถึงขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และองค์ประกอบของพิธีกรรมเช่นเดียวกัน ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับหมอเหยา และการสืบทอดเครื่องบูชาของหมอเหยา และอัตลักษณ์ของผู้ไทจากพิธีเหยาเลี้ยงผียังไม่มีผู้ใดได้ศึกษามาก่อน

แม้ว่างานวิจัยที่ศึกษาพิธีกรรมหย่ารักษาโรคบางเล่มจะได้ศึกษาตัวผู้ประกอบพิธีบ้าง แต่เป็นเพียงการบอกถึงขั้นตอนการเป็นหมอเหยาว่า เจ็บป่วย เข้ารับการรักษาโรคจากหมอเหยา และเมื่อหายแล้วก็รับว่าจะเป็นหมอเหยาเท่านั้น แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเจาะลึกให้เห็นถึงการเป็นหมอเหยาว่าต้องเป็นชาวผู้ไทเท่านั้น และต้องมีญาติทางสายตระกูลที่เคยเป็นหมอเหยาแต่เสียชีวิตแล้วมาก่อน โดยที่วิญญาณนั้นยังวนเวียนอยู่กับลูกหลาน และพร้อมที่จะเลือกลูกหลานคนที่มีเชื่อให้สืบทอด โดยผู้นั้นต้องยินยอมด้วยความสมัครใจว่าพร้อมที่จะเป็นหมอเหยาคนต่อไป งานวิจัยนี้จึงเป็นการต่อยอดจากงานวิจัยที่ผ่านมา ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ซึ่งจะให้ประโยชน์แก่วงวิชาการด้านไทศึกษา

ส่วนงานวิจัยที่ศึกษาความหมายของสัญลักษณ์ที่อยู่ในพิธีเหยาเลี้ยงผีในพื้นที่อำเภอหนองสูงนั้น ยังไม่มีผู้ใดศึกษาวิจัยไว้เลย จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ในองค์ประกอบต่างๆของพิธีเหยาเลี้ยงผีของหมอเหยา “กลุ่มจีเหล่า” มีสัญลักษณ์ที่แสดงการนับถืออำนาจของผีที่ผีแดนอย่างเหนียวแน่น สื่อให้เห็นอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทอย่างเด่นชัด องค์ประกอบเหล่านี้ล้วนสร้างขึ้นโดยหมอเหยาชาวผู้ไทที่อยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่เพื่อเป็นการย้ำเตือนคนรุ่นหลังต่อกันมาว่า “ตนเองเป็นชาวผู้ไทที่สืบเชื้อสายมาจากแดนผู้กล้าหาญ”

การที่วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้ศึกษาวิเคราะห์พิธีเหยาเลี้ยงผี ของชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ในประเด็นของการสืบทอดอำนาจการเป็นหมอเหยา และการสร้างเครื่องบูชา และยังได้วิเคราะห์สัญลักษณ์ต่างๆเพื่อค้นหาความหมายของพิธีกรรมนี้ นำไปสู่การพบอัตลักษณ์ของชาวผู้ไท จึงนับเป็นงานบุกเบิกที่ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ด้านผู้ไทศึกษา จากมิติของพิธีกรรม อันจะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทอย่างลึกซึ้งขึ้น

การศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมที่ศึกษาจากพิธีกรรมและบริบททางสังคม ทำให้เราเข้าใจความเป็นมา สิ่งหล่อหลอมเป็นความเชื่อ และค่านิยมทางสังคมของกลุ่มชนได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกันกับการศึกษาพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีในบริบททางสังคมของชาวผู้ไท ที่ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจวิถีคิดของชาวผู้ไท ได้เห็นการสืบทอดความคิดความเชื่อของบรรพบุรุษและนำมาใช้เพื่อ “อบรมความเป็นผู้ไท” ให้ประพฤติในสิ่งที่ดีตามมาตรฐานทางวัฒนธรรมของผู้ไท นับเป็นการสืบสาน “ฮิตคองประเพณี” ของผู้ไทในบริบทของประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มที่นับถือผีแถน ชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มจะต้องจัดพิธีกรรมการบูชาผีแถน และผีที่ตนนับถือขึ้นตามโอกาสต่าง ๆ อยู่เป็นประจำทุก ๆ ปี ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาอัตลักษณ์จากพิธีกรรมเลี้ยงผีของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง โดยเฉพาะการเปรียบเทียบพิธีกรรมของผีแถนของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาว

นอกจากนี้ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมการรักษาโรคแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในอุษาคเนย์ในแง่มุมต่างๆ ให้หลากหลายขึ้น

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. 2549. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.
- คำเกื่อง. 2541. คำกลอนสดุดีวีรกรรมเรื่องเจืองฮานและวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมของชนเผ่าไทในเวียดนามในอดีตและในปัจจุบัน ตำนานเกี่ยวกับท้าวฮุ่งท้าวเจือง: มิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา.
- คำจอง. 2553. สรุปคำบรรยายเรื่องประวัติศาสตร์และเอกสารไทดำในเวียดนาม. ใน จัตรีทิพย์ นาถสุภา และพิเชฐ สายพันธ์ (บรรณาธิการ). ทฤษฎีบ้านเมืองศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไท. หน้า 161-168. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์.
- คำจอง. 2553. บ้าน-เมืองลักษณะเด่นของโครงสร้างสังคมไท. ใน จัตรีทิพย์ นาถสุภา และพิเชฐ สายพันธ์ (บรรณาธิการ). ทฤษฎีบ้านเมืองศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไท. หน้า 169-180. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2542. ตำนานในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว: ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานและปริบททางสังคม ใน คติชนกับคนไท-ไท รวมบทความทางด้านคติชนวิทยาในปริบทสังคม. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จูเหลียงเหวิน. 2536. ชนชาติไตสถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองปันนา . แปลโดยงามพรรณ เวชชาชีวะ. กรุงเทพฯ : สุวีริ่งศับุคเซนเตอร์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2527. ฝี่เจ้านาย. พิมพ์ครั้งที่ 2 เชียงใหม่ : พายัพออฟเซต พรินท์.
- ชาย โพธิสิตา. 2539. ไสยศาสตร์กับการรักษาพยาบาล ใน ทฤษฎีและการศึกษาทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยาการแพทย์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชินสัคค สุวรรณอักษร. 2549. เครื่องข้ายทางสังคม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ชัยยันต์ เพาพาน. 2533. การล่ำผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ทรงคุณ จันทจรและปิติแสน โคตร. 2540. การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหยาของชาวผู้ไทย : ศึกษากรณีชาวผู้ไทย อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- คณีย์ ชาทิพสค. 2548. **บทบาทของบทร้องประกอบพิธีเหยาของชาวผู้ไท**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถวิล ทองสว่างรัตน์. 2527. **ประวัติผู้ไทและชาวผู้ไทเมืองเรณู**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์.
- ทิพย์สุดา พรรณสหพานิชย์. 2545. **บทบาทสตรีชาวผู้ไทในพิธีกรรมเหยา ตำบลป่าไร่ อำเภอดอนตาล
จังหวัดมุกดาหาร**. สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธวัช ปุณโณทก. 2536. **ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนันท์ เศรษฐพันธ์. 2536. **การใช้เรื่องเล่าปู่แะย่าแะ : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวบ้านป่าจี้**. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ธิดา สาระยา. 2525. **ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- นพวรรณ สิริเวชกุล. 2541. "พิธีเหยาของชาวกะเลิง" ใน **วารสารวัฒนธรรมไทย** ปีที่ 35 ฉบับที่ 38
ประจำเดือนพฤษภาคม.
- นภดล คั่งสกุล และจันทนี วงศ์คำ. 2548. **คติความเชื่อและระบบสังคมกับการปลูกสร้างเรือนพื้นบ้าน
และชุมชนผู้ไท**, ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขงมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2546. **ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5**. กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรม.
- นางคำ อินอ่อน. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 25 มีนาคม 2552.
- นางคำไป นันทราช. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 15 กุมภาพันธ์ 2552.
- นางแดง น้อยทอง. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 21 มกราคม 2552.
- นางค้อย ปัทม. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 23 มกราคม 2552.
- นางค้อย ปัทม. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 23 มีนาคม 2552.
- นางนิตยา น้อยทรง. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 5 มีนาคม 2552.
- นางเบ๊ะ น้อยทรง. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 15 เมษายน 2551.
- นางเฟิงศรี ปัทม, ลูกเมือง. **สัมภาษณ์**, 23 มีนาคม 2552.
- นางพัฒนา ปัทม. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 24 มีนาคม 2552.
- นางมะลิ น้อยทรง. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 5 กุมภาพันธ์ 2551.
- นางเวิน ปัทม. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 22 มีนาคม 2552.
- นางสาร ปัทม. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 15 มกราคม 2552.
- นางใส ปัทม. หมอเหยา. **สัมภาษณ์**, 20 พฤษภาคม 2552.

- นางหนู น้อยทรง.หมอเหยา. สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2552.
- นายสมถิ อาจวิชัย. สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2552.
- บัณฑิตเรชา,เจ้าพระยา.2550. อานามสยามยุทธ: ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับลาว เขมร และญวน.
พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไฉนิต.
- บัวริน วังศิริ.2551. วรรณกรรมพื้นบ้านในชุมชนลาวหลวงพระบางกับบทบาทการสืบสานความเป็นลาวหลวงพระบางในบริบทสังคมไทย.วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญยงค์ เกตุเทศ. 2536. พิธีกรรมของชาวผู้ไทย : ศึกษากรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร.
มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. 2550. กาลครั้งหนึ่ง : ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิ่นแก้ว เหลืออร่าม. 2546. อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. 2544. ประเพณีสิบสองเดือน : วิถีชีวิตไทในรอบปี ใน วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท: ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง. งานวิจัยเงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. 2544. พิธีทำขวัญข้าวทำขวัญควาย ใน วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท: ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง. งานวิจัยเงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- ประมวดีวิชาพูล,พระยา.2482. พงศาวดารเมืองล้านช้าง . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัดสังเวช.
- ประทีป แชรรัมย์. 2535. พิธีกรรมมรดกของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเขมร:ศึกษากรณีบ้านตะโกรายตำบลบ้านบัว อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ปราณี กล้าส้ม. 2534. เรื่องราวของชาวผู้ไท. ใน เมืองโบราณ. ฉบับที่ 17 (กรกฎาคม – กันยายน) : 21-27.
- ปราณี วงศ์เทศ . 2539. พิธีฆ่าควายเลี้ยงผีของชุมชนเมืองน่าน. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 17 กันยายน ฉบับที่ 11 (ก.ย. 2539) : 84-91.
- ปราณี วงษ์เทศ. 2539. เช่นตะกวด : พิธีกรรมของภูบ้านศรีม. ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 17 กันยายน ฉบับที่ 11 (ก.ย. 2539) : 84-91.
- ปราณี วงษ์เทศ .2539. สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์ . กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรม.
- ปราณี วงษ์เทศ. 2549. เพศสถานะในสุวรรณภูมิ(อุษาคเนย์) กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ.

- ปรานี วงษ์เทศ. 2543. **เทศและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์.
- ปรารดนา จันทรุพันธ์. 2546. **เจ้าแม่เกาะจิก** : ระบบความเชื่อในชุมชนประมง. ใน **ปริศนา เกลิมเผ่า** กอนันตกุล (บรรณาธิการ). **เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างขอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม** กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ปริศนา เกลิมเผ่า กอนันตกุล. 2541. **เขยร้าง – พรางกาย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ.
- พ่องพันธ์ มณีรัตน์. 2525. **มานุษยวิทยากับการศึกษาคหิชาบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.
- พระโพธิวงศา (ฮ่วน ดิสโต). 2469. **ลัทธิธรรมนิยมต่างๆ ภาคที่ 18 ตอนที่ 1 ว่าด้วยชนชาติไทยและญ้อ**. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- พิเชฐ สายพันธ์. 2539. **นาคาคติ อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.
- พิเชฐ สายพันธ์. 2542. **น้ำเต้าปุ่น : วรรณกรรมปรัมปรา (Myth) กับการศึกษาเชิงโครงสร้าง สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- พิเชฐ สายพันธ์. 2546. **นาฏกรรมสังคมในวัฒนธรรมแห่งการฟ้อนของชาวผู้ไท**. ใน **ปริศนา เกลิมเผ่า** กอนันตกุล (บรรณาธิการ). **เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างขอ ช่างฟ้อน และเรื่องอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- พลสวัสดิ์ อาจวิชัย. 2537. **เล่าเรื่องเมืองหนองสูง**. กทม. : ประสานการพิมพ์.
- พัฒนา กิตติอาษา. 2546. **คนพันธ์ปือป : ตัวตนคนไทยในวัฒนธรรมสมัยนิยม**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- พันใจ นครชัย. 2538. **พิธีกรรมเหย้าของชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ไพฑูริย์ มีกุล. 2517. **การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสาน พ.ศ.2436-2453**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ม.ศรีบุษรา. 2530. **ไทยคำรำพัน**. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ.
- มารีโกะ กาโตะ. 2538. **การรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหมอตำผีบ้านหนองใหญ่ อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มาลี สิทธิเกรียงไกร. 2538. **หมอเหยา : ผู้รักษาพื้นบ้านในชุมชนชาวผู้ไท**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ยศ สันตสมบัติ. 2548. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. 2543. **หลักช้าง : การสร้างใหม่อัตลักษณ์ของไทยได้คง**. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีสัน.
- บุทรศักดิ์ สมแสน และคณะ. 2551. **ผู้ไทเวียดนาม**. สกลนคร: สมศักดิ์การพิมพ์.
- รณี เลิศเลื่อมใส. 2544. **ฟ้า ขวัญ เมือง จักรวาลทัศน์ดั้งเดิมของไทย: ศึกษาจากคัมภีร์โบราณไทอาหม**. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีสัน.
- รณี เลิศเลื่อมใส. 2539. “นิยายน้ำเต้าไทอาหม” ใน **วารสารเมืองโบราณ** ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม)
- เริงวิชญ์ นิลโคตร. 2546. “พิธีกรรมเหย้าเลี้ยงผีของชาวผู้ไทย บ้าน โลกโคง ตำบลกุดหว้า อำเภอ กุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ใน **วารสารภาษาและวัฒนธรรม** ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม)
- รัตนา บุญมัธยะ. 2546. พิธีมะเนากับตัวคนคนกะฉิ่น. ใน **ปิ่นแก้ว เหลืออร่าม (บรรณาธิการ). อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- รัตนภรณ์ พัสสุ. 2535. **วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทย ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- รตพร ปัทมเจริญ. 2543. **กระบวนการเข้าสู่การเป็นร่างทรง: กรณีศึกษาร่างทรงในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฤทธิรงค์ธเจท (สุข ชูโต), นายพลตรี, พระยา. 2507. **ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9**. กรุงเทพมหานคร: องค์การคำกูสุสภา.
- วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเคอร์สัน. 2531. **พื้นถิ่นพื้นฐาน: มิติใหม่ของคติชนวิทยาและวิถีชีวิตสามัญ**. กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. 2546. **ตำนานคุณปู่ศรีราชา: ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนี่สาร**. ใน **ปริศนา เถลิงเผ่า กอหนันตกุล (บรรณาธิการ).**เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างซอ ช่างฟ้อน. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- วาสนา อรุณกิจ. 2529. **พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจิตร วาทการ, พลตรี หลวง. 2549. **งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย**. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุคส์.

- วิญญู ผลสวัสดิ์. 2536. **พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิลเลียม คลิฟตัน คอคค. 2510. ไทย . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเซียงจงเจริญ.
- ศิริพร ฐิตะฐาน. 2533. “แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาในสังคม” ใน เอกสารประกอบการสอน **เรื่องความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศิริพร ณ ถลาง. 2548. **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานพื้นเมือง**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร ณ ถลาง. 2545. **ชนชาติไทในนิทาน: แลลวดแวนคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน** . กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.
- ศิริพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง . 2537. **ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น...การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย** . กรุงเทพมหานคร: มติชนศิลปวัฒนธรรม.
- ศิริพร ณ ถลาง. 2544. “ตำนานข้าวในความเชื่อของชนชาติไท” **วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท: ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง,งานวิจัยเงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี**.
- ศิริลักษณ์ สุภากุล. 2533. **พิธีกรรมที่สัมพันธ์กับการจัดระเบียบสังคม ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดลำปาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิลปากร,กรม. 2546. **กลองมโหระทึกในประเทศไทย** .กรุงเทพมหานคร: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- ศรีศักร วัลลิโภคมและสุจิตต์ วงษ์เทศ. 2535. **ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม**. กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.
- สมใจ ศรีห่อ. 2535. **หมอธรรมกับการรักษาแบบพื้นบ้าน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ ศรีตันติสุข. 2539. **หลักการวิจัยเชิงคุณภาพกับชุมชนชาติพันธุ์**. ในวารสารภาษาและวัฒนธรรม ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม) : 22 .
- สุกัญญา สุธงษา. 2544. “พิธีขอฝน” ในประคอง นิมมานเหมินทร์และคณะ. **รายงานการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท: ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง, งานวิจัยเงินทุน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี**.
- สุกัญญา สุธงษา.บรรณาธิการ. 2548. **พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย** กรุงเทพฯ: โครงการ เผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุกัญญา สุจฉายา. “แดน แมน: เทพเทวาหรือบรรพชนคนไทย” ใน ศิราพร ณ ถลาง .วารสารอักษร
ศาสตร์ฉบับ นิทาน ตำนาน จินตนาการ ความจริง. 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2537),162-191.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2537. “พิธีกรรมฝังศพกบศักดิ์สิทธิ์” ใน คนไทยอยู่ที่นี้ ที่อุษาคเนย์ กรุงเทพมหานคร:
ศิลปวัฒนธรรม.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2538. ท้าวสูงขุนเจืองวีรบุรุษสองฝั่งโขง. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2537. คนไทยอยู่ที่นี้ที่อุษาคเนย์. กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรม.
- สุภาพร คำบุธา. 2546. การฟ้อนของชาวผู้ไท : กรณีศึกษาหมู่บ้านโพน อ.คำม่วง จ.กาฬสินธุ์.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาวิชานาฏศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมิตร ปิติพัฒน์. 2545. ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม .
กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรม.
- สุรัตน์ วรางค์รัตน์. 2542. การศึกษาเชิงเปรียบเทียบประเพณี วัฒนธรรมของชาวผู้ไทยชาวโซ่ (ศึกษา
เฉพาะกรณีพรรณานิคมและอำเภออุสมาลัย จังหวัดสกลนคร). สกลนคร: คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสกลนคร.
- สุริยา สมุทรคุปต์และคณะ. 2540. วิถีคิดของคนไทย : พิธีกรรม ช่วงผีฟ้อนของ ชาวข้าวเจ้า จังหวัด
นครราชสีมา. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- สุริยา สมุทรคุปต์ และคณะ. 2540. ทรงเจ้าเข้าผี : วาทกรรมของลัทธิผีและวิกฤตการณ์ของความ
ทันสมัยของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สุริยา สมุทรคุปต์ . 2533. สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟ การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา.
ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุรัตน์ จงดา. 2541. ฟ้อนผีนางเทียม: การฟ้อนฟ้อนรำในพิธีกรรมและความเชื่อของชาวอีสาน.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ เจียรสุวรรณ. 2546. การศึกษาวิเคราะห์บทบาททำขวัญข้าวและพิธีทำขวัญของกลุ่มคนไทย ไทยพวน
และไทยเขมร ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ ชีรสาคัด และณรงค์ อุบุญญ์. 2538. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีครอบครัวและ
ชุมชนอีสาน: กรณีผู้ไท. ภาควิชาประวัติศาสตร์และ โบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เสรี พงศ์พิศ. 2548. วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชน
เข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.

- อกิน รพีพัฒน์. 2551. **วัฒนธรรมคือความหมายทฤษฎีและวิธีการของคลีฟฟอร์ด เกียร์ซ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- องค์การบริหารส่วนตำบล โนนยาง. 2549. **ข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร**. (เอกสารอัดสำเนา).
- อนันต์ มีชัย. 2551. **พิธีเหยา: กรณีศึกษาคนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีเหยาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวไทยในหมู่บ้านหนองเม็ก ตำบลป่าไร่ อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อนันท์ กาญจนพันธ์. 2548. **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- อาภรณ์ อุกฤษณ์. 2535. **อิทธิพลภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อความคงอยู่ของศาสนา ความเชื่อ และพิธีทรงพระเนืองในงานวันเกิดพระปิ่นเกล้า . พื้นดินพื้นฐาน: มิติใหม่ ของคติชนวิทยาและวิถีชีวิต สามัญ**. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2546. **อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อมรา พงศาพิชญ์. 2541. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอเดียน แอมมอนิเยอ. 2539. **บันทึกการเดินทางในลาวภาคหนึ่ง พ.ศ. 2438**. แปลโดย ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2551. **มานุษยวิทยาศาสนาแนวคิดพื้นฐานและข้อถกเถียงทางทฤษฎี**. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- Durkheim, E. (1979). "The Elementary Form of Religious Life" **Reader in Comparative Religion**. ed., by Lessa, W. and E. Vogt., New York : Harper and Row, Publishers.
- Foucault, M. (1977). **Power/Knowledge : Selected Interviews and other Writings 1972 – 1977**. Edited by Colin Gordin. New York : Pantheon Books.
- Gennep, V. (1960). **The rite of passage**. University of Chicago press.
- Kluckhohn, C. (1979). "Myth, and Ritual : A General Theory," **Reader in Comparative religion**. ed., by Lessa, W. and E. Vogt., New York : Harper and Row, Publishers.
- Kirsch, A. T. (1967). **Phu Thai Religious Syncretism: A case study of Thai Religion and Society**. Doctor dissertation. Department of Social Relations, Harvard University.

- Tai Studies Center.(1986).**Kwaam4 To4 Meuang4 Tay4 The Tai Chronical Book**. Des Moines, Iowa.
- Tambiah, S.J. (1970). “ Myth and Rite : The Naga Symbol and the Rocket Festival” **Buddhism and the Spirit Cult in Northeast – Thailand** . Cambridge University Press.
- Victor, T . (1970). “ Colour Classification in Ndembu Ritual” **Anthropological Approaches to the study of Religion**. Tavistock Publications.
- William, G. D.(2000). “ Comparativism and Functional Contest of Myth and Ritual” **Mythography : The Study of Myths and Rituals**. University of Alabama Press.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อและประวัติหมอเหยา

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	เพศ	อาชีพ	ความสามารถพิเศษ	ที่อยู่ปัจจุบัน
1.	นางเท็ก ปัทม	90	หญิง	ทำนา	หมอเหยาอาวุโส (แม่เมือง)	77/ 3 หมู่2 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
2.	นางคำ ปัทม	70	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (แม่เมือง)	34หมู่2 บ้านโนนยาง ต. โนนยาง อ.หนองสูง จ. มุกดาหาร
3.	นางด้อย น้อยทรง	58	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (แม่เมือง)	45 หมู่2 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
4.	นางสี ผ่องแผ้ว	77	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเลี้ยง)	8 หมู่2 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
5.	นางมะลิ น้อยทรง	65	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	5 หมู่2 บ้านหนองโอ ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
6.	นางใส ปัทม	52	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (แม่เมือง)	75 หมู่2 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
7.	นางไท ปัทม	63	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	34 หมู่2 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
8.	นางคำฝอย ปัทม	56	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	3 หมู่2 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	เพศ	อาชีพ	ความสามารถ พิเศษ	ที่อยู่ปัจจุบัน
9.	นายลักส์ สุวรรณ ไตรย์	50	ชาย	ทำนา	หมอเหยา (พ่อเมือง)	80 หมู่2 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
10.	นางนิตยา น้อย ทรง	38	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	12 หมู่4 บ้านหนองโอ ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
11.	นางกอน ปัทม	73	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเลี้ยง)	70 หมู่2 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
12.	นางคำไป ปัทม	85	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	81 หมู่2 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
13.	นางมาลีจันทร์ นันทราช	57	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	125 หมู่4 บ้านจิว ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
14.	นางสี ปัทม	47	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	88 หมู่1 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
15.	นางใจ ปัทม	50	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	61 หมู่2 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
16.	นางพัฒนา ปัทม	65	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (แม่เมือง)	55 หมู่2 บ้านโนนยาง ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	เพศ	อาชีพ	ความสามารถ พิเศษ	ที่อยู่ปัจจุบัน
17.	นางสังวาล ปัทม	45	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	45 หมู่1 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
18.	นางไท ไชยดี	65	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (แม่เมือง)	บ้านกุดหิน เมืองอาดสะ พอน แขวงสะหวันเขต สปป.ลาว.
19.	นางสีพันดร ปัท ม	55	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	5 หมู่1 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
20.	นางเพชร ปัทม	59	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	5 หมู่1 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
21.	นางไข่ทอง อุทัย	48	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเลี้ยง)	20 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
22.	นางเหิน อุทรัง	47	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเลี้ยง)	5 หมู่8 บ้านหนองโอ ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
23.	นางสวัสดิ์ ปัทม	49	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	เพศ	อาชีพ	ความสามารถ พิเศษ	ที่อยู่ปัจจุบัน
24.	นางบุตรี ปัทม	50	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
25.	นางสนทลย์ ปัทม	44	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
26.	นางเวิน มูลสุวรรณ	55	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
27.	นางยัน ปัทม	54	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
28.	นางจิมพันธ์ น้อยทรง	53	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
29.	นางเวศธร น้อยทรง	59	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
30.	นางบัวแก้ว ปัทม	48	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	เพศ	อาชีพ	ความสามารถ พิเศษ	ที่อยู่ปัจจุบัน
32.	นางมาลี ผ่องแผ้ว	54	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
33.	นางบุญเครือ ปัทม	52	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
34.	นางกอน ปัทม	50	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
35	นางเหิน อุทร์	47	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
35.	นางสอน เรทะนุ	49	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
37.	นางเพ็ญ อาวิชัย	62	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
38.	นางลม อุทัย	55	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	เพศ	อาชีพ	ความสามารถ พิเศษ	ที่อยู่ปัจจุบัน
39.	นางประมัย นาคนิล	60	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	1 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
40	นางเลียว อุทัย	59	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	8 หมู่1 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
41	นางบัวแก้ว ปัทม	44	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	56 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
42	นางอวนใจ ปัทม	49	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	10 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
43	นางฟอย ปัทม	53	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	78 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
44	นางสมไคร น้อยทรง	51	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	114 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
45	นางบุญทวี ปัทม	53	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	110 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	เพศ	อาชีพ	ความสามารถ พิเศษ	ที่อยู่ปัจจุบัน
46.	นางราศี ปัทม	48	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	67 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
47.	นางนาถอนงค์ อาง วิชัย	44	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	46 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
48.	นางเต็มมา รูปคม	46	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	59 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
49.	นางบุญมี ปัทม	49	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	32 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
50.	นางสายทอง น้อยทรง	49	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	40 หมู่2 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
51.	นางสะอาด ปัทม	49	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	92 หมู่5 บ้านหนองโอ ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร
52.	นางพร น้อยทรง	49	หญิง	ทำนา	หมอเหยา (ลูกเมือง)	82 หมู่1 บ้านโนนยาง ตำบลโนนยาง อำเภอ หนองสูง จังหวัด มุกดาหาร

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายสุรชัย ชินบุตร เกิดวันที่ 22 กันยายน พ.ศ.2504 ที่อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย จังหวัดร้อยเอ็ด ในปีการศึกษา 2522 สำเร็จการศึกษาปริญญาครุศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เมื่อปีการศึกษา 2527 สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.2542 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2549

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย